

І.І.Ніточко

БЕРЕЗІВСЬКИЙ РАЙОН:

історія ●

люди ●

події ●

ОДЕСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

І.І.Ніточко

БЕРЕЗІВСЬКИЙ РАЙОН:
історія, люди, події

Одеса, 2006

ББК 63,3(4Ук)51-294
Н 99
УДК 974.74-26

ПРАЦІ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Том XVI

Редакційна колегія серії

*Ніточко І.І. (голова), Білоусова Л.Г. (заступник голови),
д.і.н. Боряк Г.В., д.і.н. Матяш І.Б., д.і.н., проф. Кульчицький С.В.,
д.і.н. Шандра В.С., д.і.н., проф. Кормич Л.І., д.і.н. Попова Т.М.,
проф. Щетников В.П., д.і.н., проф. Хмарський В.М.,
к.і.н. Терентьева Н.О., к.і.н. Малинова Г.Л. к.і.н. Сапожников І.В.*

Редакційна колегія тому

*Ніточко І.І., Білоусова Л.Г., к.і.н. Малинова Г.Л.,
к.і.н. Барвінська П.І.*

*Рекомендовано до друку Науково-методичною радою
Державного архіву Одеської області
(протокол №1 від 20.04.06).*

Науковий редактор: **Г.Л.Малинова**

Рецензент: **к.і.н. П.І. Барвінська**

Літературний редактор: **Й.О.Бурчо**

ISBN 966-555-018-7

© Державний архів Одеської області, 2006
© Ніточко І.І., 2006
© Харковенко В.В., логотип ДАОО, 2006

*«Хто не знає свого минулого,
той не вартий свого майбутнього».*

М.Рильський

Присвячую своїм землякам

Від автора

Задум розповісти про Березівщину, її доброзичливих, працьовитих людей, про події, факти, спогади виник у мене у 2003 році. Знаючи про те, що за станом здоров'я мушу піти на іншу роботу, тоді ж почав збирати матеріали для невеликого опису. Час коригував мій задум, бо матеріалів збиралося все більше і більше.

На сьогодні історія Березівського району є малодослідженою, не зважаючи на те, що в районі були створені музеї в селах Шевченкове, Розквіт, Ставкове, Демидове, Ряснопіль; чудовий музей є в ПТУ-43, у Березівській школі № 3. У них переважно матеріали післявоєнних років, а розповіді, як правило місцевих вчителів-істориків, про виникнення Березівки та її історії дуже відрізнялися одна від одної, хоча кожен автор претендував на те, що саме його розповідь достовірна.

Працюючи директором Державного архіву Одеської області, я виявив велику кількість архівних документів, на основі яких були проведені історичні дослідження. Вони і лягли в основу розповіді про історичні події міста і району з часу його заснування і до п'ятдесятих років минулого століття.

Виявлена джерельна база для опису історичних подій у книжці є цілком достатньою для вирішення поставлених завдань. Базуючись на загальновідомих принципах історичної науки — історизмі, об'єктивності, системності із застосуванням історико-порівняльного, хронологічного аналізу, було зібрано та узагальнено все відоме про Березівку.

Автором не використовувалися матеріали архіву Березівського районного комітету Комуністичної партії, тому що, по-перше, він не хотів спричинити біль людям, які свято вірять комуністичній ідеології, а по-друге, комуністична радянська ідеологія взагалі відкидала використання партійних документів для дослідження історичного розвитку будь-якого населеного пункту, бо рішення бюро райкому партії, пленуму райкому носили неконкретний характер і в основному зводилися до загальних фраз типу «Підняти виробництво», «Більше надоїти молока», «Вказати голові колгоспу», «Оголосити догану» і т.д.

Автор свідомий того, що самотужки не зміг би справитися з величезним обсягом роботи по підготовці цієї книги. Особливу подяку він висловлює головному науковому спеціалісту Державного архіву Одеської області к.і.н. Галині Леонідівні Маліновій за виявлення архівних документів, їх аналіз і хронологічний виклад історичної частини книги, за консультативну і методичну допомогу — заступнику голови Державного комітету архівів України Костянтину Євгеновичу Новохацькому.

Також автор завдячує Леоніду Івановичу Фурсенку, Лілі Григорівні Білоусовій, Людмилі Іванівні Кульчик, Ларисі Григорівні Бурчо, Любові Іванівні Рем'як, Тетяні Петрівні Патрамаській за підбір матеріалів та підготовку книги до видання.

Передмова

Про великі міста написано багато. Адже там вирує складне життя з мільйонами подій водночас, воно тече на тлі багатоповерхівок, помережаних музеями, театрами й храмами.

Але життя є повним скрізь, де люди народжуються, вчаться, працюють і вирішують проблеми особистих стосунків. Історичні події розповсюджуються до найменшого населеного пункту, фарбуючи долі мешканців. Будь-скільки можна скласти разом дзеркал різного розміру — відображення вийде єдиним; так обличчя країни складається з різнобарвних клаптиків землі, що мають свої природні риси, план забудівлі, традиції населення — і кожен з цих мальовничих куточків відіграє свою особливу роль. Знайомство з селищем, а тим більше райцентром — це можливість взагалі дізнатись про умови існування наших співвітчизників, що споконвіку працюють на родючій українській землі — плекають її своїми мозолястими долонями заради народження життєдайного дива — хліба.

Та не хлібом єдиним, як відомо, мають жити люди. Освіта, охорона здоров'я, безпека існування, побутові потреби... Хіба можна оминати увагою складові повсякдення, змальовуючи повноцінну картину?

Шановний читачу!

Ця книга — розповідь про Березівський район, що склалася із спогадів його жителів. Такі матеріали були надані до Державного архіву Одеської області.

Автори цього видання не претендують на стовідсоткове відображення історичних подій чи фактів, а тим більше — на хронологічну послідовність переказу. Але інформації, що була зібрана в результаті звернень до міського, селищного й сільських голів, керівників структурних підрозділів райвиконкому та райдержадміністрації, політичних і громадських діячів, багатьох жителів Березівщини, виявилось достатньо, щоб ознайомити читачів з історією району.

Творчий колектив цього видання висловлює щире подяку всім кореспондентам, які надали необхідні матеріали.

Документи й фотокартки, які ви знайдете на сторінках цієї книги, зберігаються в Державному архіві Одеської області.

Гімн Березівці

Слова О. Маличенко, муз. О. Заливанського
(жителі м. Березівки)

Там, за дібровою, — місто
Привітнеє,
Гарне, як рання весна.
Селищ чудових багато на світі є,
А Березівка одна.

Приспів:

Місто моє, світанкова земля!
Твоїм буйним садам своє серце віддам!
І година сумна хай тебе обмина
Цього світлого дня,
Березівко моя!

Звідси ми родом, із краю привітного —
Дочки твої і сини,
Слава Ведути і слава Посмітного,
Їх урожайні лани.

Приспів.

Помірно

ТАМ за ді-бро-вою — мі-сто при-віт-не-є
гар-не як ран-ня ве-сна — на се-лиц-ю су-во-до-ва-та-
та-то на сві-ті є, а ве-дуть-ся су-во-да-
Приспів
мі-сто мо-є! Ві-ддам-лю-бу тво-ю! Ві-д-
дам-лю-бу тво-ю! Ві-ддам-лю-бу тво-ю!
І го-ди-на сум-на хай те-бе об-ми-на
Цьо-го сві-тло-го дня,
Березівко моя!
Звідси ми ро-дом, із краю при-віт-но-го —
До-чки твої і си-ни,
Сла-ва Ве-ду-ти і сла-ва По-смі-тно-го,
Їх уро-жайні ла-ни.
Сла-ва Ве-ду-ти і сла-ва По-смі-тно-го,
Їх уро-жайні ла-ни.

В історичному потоці

Багато витримала земля Березівщини, багато бачила за довгі століття.

Найдавніші археологічні знахідки на території району датуються II тисячоліттям до нашої ери. Це матеріали й меморіали сабатинівського типу (села Софіївка, Демидове, М. Олександрівка, Чижове, Зброжківка, Іванівка, Основа, Ряснопіль), уламки кераміки й римських амфор (села Волкове, Гуляївка), кургани, що нині розорюються (села Чорногірка, Заводівка, Маринове).

Що ж до сучасного заселення місцевості, то його почали кріпаки, які тікали від свавілля поміщиків на вільні землі півдня Російської імперії, чумаки, козаки, що дісталися Причорноморського степу після того, як Катерина II зруйнувала Запорізьку Січ. Багатоводна тоді річка Тилигул годувала поселенців рибою, щедра земля — хлібом, добре плодилася худоба.

Колись, перед штурмом Ізмаїла, Бендерським шляхом (що тепер проходить Березівкою) їхав приймати командування над російською армією О. В. Суворов. Він писав до столиці: *«Перешли реку Тилигул аки бурную»*.

Мандрував цими краями, прямуючи до Одеси, і О. С. Пушкін.

Березівка виникла в 1802 році, у період інтенсивного заселення і господарського освоєння Південної України. Вже в 1811 році тут нараховувалося 50 господарств і 187 жителів. Спочатку вона звалася Новоолександрівкою і входила до Ананьївського повіту Херсонської губернії, була центром однойменної волості. Першими поселенцями були селяни, що тікали від своїх поміщиків з північних губерній. Пізніше з'явилися німці-колоністи. Земля навколо Березівки (26 тис. десятин угідь і 1,2 тис. десятин лісу) належала декільком поміщикам і німцям-колоністам.

Після скасування кріпацтва Березівка стає одним зі значних торгово-промислових центрів Новоросійського краю, швидко збільшується її населення. Якщо в 1859 році тут нараховувалося 107 дворів і 774 жителі, то в 1887-му — 771 двір і 3,5 тисячі жителів.

Широкий розвиток у містечку одержали ремесла і промислове виробництво. Тут було багато слюсарів, ковалів, кравців, бондарів, тесль, шевців. Згідно з подвірним переписом 1886-1887 рр. у Березівці нараховувалося 15 промислових і 127 кустарно-промислових закладів. Понад 185 господарств займалися торгівлею. Була лікарня на 10 ліжок, аптека.¹

Двічі на місяць у Березівці збиралися великі базари. На них продавали пшеницю, борошно, крупи, худобу, будівельний ліс. Для зберігання великої кількості товарів до кінця XIX століття у містечку побудували зернові склади, існували бакалійні та галантерейні крамниці.

Дореволюційна Березівка була другим після Каховки ринком для найму сільськогосподарських робітників. Сюди приходили найматися до поміщиків селяни з Ананьївського, Тираспольського й Одеського повітів, а також робітники з інших губерній України. В окремі роки в містечко прибувало по 5-6 тис. сільськогосподарських робітників. Це були переважно бідняки, що не мали можливості прожити за рахунок свого господарства. Місцеві поміщики, звичайно, домовлялися між собою про загальне зниження плати сільськогосподарським робітникам.

Револуція 1905-го знайшла відгук серед жителів Березівки. Одеський комітет РСДРП надсилав сюди своїх агітаторів і поширював листівки та нелегальну літературу. В архівному фонді прокурора Одеського окружного суду є повідомлення про перебування в Березівці більшовицьких прокламацій: «Лист селянам», «Хто такі соціал-демократи?», «Геть царя!» та інші.²

У 1906 р. Березівка вже зветься містом, у ній існувало два міських училища на 150 чоловік, приватна жіноча прогімназія на 42 учениці і церковно-парафіяльна школа на 46 учнів. У селах Колосівка і Зброжківка Березівської волості були земські школи на 68 і 33 учня відповідно. З 1869 року в Березівці діяла церква Св. Миколи Чудотворця, побудована

на кошти парафіян. У 1906 році в ній служив священник Михайло Єлисейович Соколовський, що був одночасно законоучителем міських училищ, завідувачем і законоучителем церковно-парафіяльної школи. Обов'язки псаломщика виконував Іоанн Минович Ненно з відомої в Одесі священницької родини. Майже всі члени родини Ненно загинули під час репресій 30-х років.³

У 1905 р. населення Березівки почало клопотати про відкриття нижчої ремісничої школи; справа уповільнилась через тяганину місцевої влади, якій Міністерство народної освіти кілька разів надсилало нагадування. Нарешті у 1908 р. школа була відкрита в приміщенні колишніх винних складів.⁴

Напередодні Першої світової війни в Березівці мешкало 10,6 тис. жителів. Кількість ліжок у місцевій лікарні збільшилася до 20, у ній почали працювати 3 лікарі. У 1914 році було завершено будівництво у Березівці телеграфу.⁵

У 1917 р., після Лютневої революції, у Березівці утворилася рада робітничих депутатів. Одночасно продовжувала функціонувати Березівська міська дума. Документи цих органів практично не збереглися. Кілька протоколів засідань думи, що відбулися наприкінці 1917 року, свідчать, що, крім буденних питань будівництва, купівлі-продажу власності громадян, оренди, в центрі уваги думців знаходилися продовольче питання й охорона порядку в місті.

31 грудня 1917 року дума прийняла ряд рішень про неприпустимість вивозу з міста 5000 пудів пшениці для населення Ісаївської волості, про що розпорядилася повітова продовольча управа, а також печеного хліба — в зв'язку з гострим невдоволенням населення і можливістю ексцесів.⁶

Двовладдя посилювало класову боротьбу. У протигагу регулярним військовим частинам виникали загони Червоної гвардії. Влітку 1917 року в Березівці був сформований червоногвардійський загін під командуванням посланця одеських більшовиків С. Т. Лукашенка.

У місті радянська влада була встановлена в січні 1918 року, але вже в березні Березівку окупували австро-німецькі війська. Їм на зміну в листопаді 1918 року прийшли війська Антанти разом з білогвардійцями. В другій половині березня 1919 року під Березівкою розгорілися бої між радянськими і білими частинами. 20 березня 1919 року командуючий

Українським фронтом В. А. Антонов-Овсєєнко телеграфував Леніну про велику перемогу радянських військ під Березівкою.

Після звільнення Березівки в ній було організовано комуністичний осередок з 30 комуністів під керівництвом П. Н. Ніколаєва. З ініціативи партосередку селяни Березівки одержали 3200 десятин землі.

У серпні Березівку знову захопили білогвардійці і залишалися тут до лютого 1920 року. На початку лютого 1920 року на станції Березівка розгорнулися запеклі бої. Вона стала одним з останніх рубежів, де денікінці намагалися затриматися і вчинити серйозний опір частинам Червоної армії. Однак кіннота Котовського розгромила 45-й кавалерійський білогвардійський полк і 3 лютого 1920 року ввійшла в місто.

У Березівці було створено ревком у складі С. Васютинського (голова), Белецького і Гоцуляка. У березні того ж року ревком передав свої повноваження виконкому ради. Головою виконкому став Петро Перевалов. Членами ради були В. Корольов, Б. Борисов, А. Петраш, А. Філіпенко, В. Петронеллі, І. Панайоті. У складі ради було 5 відділів: 1) відділ керування з підвідділами: адміністративним, організаційним, юридичним, актів цивільного стану й охорони здоров'я; 2) фінансовий відділ; 3) народної освіти; 4) земельний відділ з господарським і житловим підвідділами; 5) відділ соціального забезпечення з підвідділами праці і продовольства.⁷

(У 1920 році Березівка звалася Южноградом. Постанови про перейменування ми не знайшли, але кілька документів незаперечно свідчать про це.⁸ З травня 1920 року вона була включена в Одеський повіт.⁹)

У зв'язку з загостренням військової небезпеки — наступом врангелівців і бандитизмом — у травні 1920 року відновлює свою діяльність ревком. 28 травня 1920 року ревком видав наказ №1, у якому стверджувалося, що виконком, який раніше існував, не виконував своїх прямих обов'язків, що «у Березівці панує цілковитий хаос. Призначений тимчасовий революційний комітет докладе усі свої зусилля для того, щоб навести повний лад і дати зрозуміти всьому населенню, що робітничо-селянська влада пильнує інтереси робітників і селян не тільки на словах, але й на ділі». Далі виражалася впевненість у повній підтримці з боку населення й обіцянка

найближчим часом переобрати Раду робітничих і селянських депутатів.¹⁰

Є свідчення того, що ревкоми на півдні України підкорялися реввійськраді 14-ї армії.¹¹ Головою ревкому став С. І. Саввов, членами — М. Д. Тройна й А. Н. Гордієнко.¹² Ревком в основному зберіг структуру виконкому, перемістивши деяких завідувачів відділами. На 28 травня 1920 року завідувачем відділом управління ревкому був С. І. Саввов, земельно-житловим — І. Панайоті, продовольчим — М. Д. Тройна, народної освіти — В. П. Петронеллі, комунальним — А. Н. Гордієнко, соцзабезом і охорони здоров'я — Н. М. Белецький. Фінансовий відділ був скасований. На перших засіданнях ревкому слухалися питання про фінансові засоби (надійшли пропозиції про обкладання імущого класу і тимчасове використання цих сум), про заходи здійснення продрозкладки, боротьби зі спекуляцією, про терміновий ремонт моста на дорозі в Одесу. За пропозицією А. Н. Гордієнка було вирішено обкласти усі приватні постійні двори і приватні підприємства своєрідною контрибуцією. Обговорювалися також питання націоналізації підприємств, перейменування вулиць, наділення найбіднішого населення садибною землею та інше. Але в центрі уваги були питання забезпечення співробітників жалуванням і пайками.¹³

Не пройшло і двох місяців з моменту створення нового ревкому, як у категоричній формі він зажадав від усіх домовласників Березівки внести в касу ревкому всі недоїмки земських зборів з нерухомого майна.

Чимало часу було присвячено суперечкам з місцевою міліцією, що ніяк не хотіла підкорятися ревкому.

У 1920 році в Березівці було 4 початкових училища, 2 єврейських початкових училища, 1 вище початкове училище, 1 змішана гімназія, 1 жіноча гімназія, 1 загальноосвітні курси і 1 реміснична школа. Відповідно до декрету Наркомпросу 6 початкових училищ, вище початкове і 4 класи жіночої гімназії були перетворені в школу першого ступеня. Передбачалося відкриття сільськогосподарської школи в маєтку колишнього поміщика Малаховського (восени з'явилися оголошення про прийом учнів до сільськогосподарської школи в селі Заводівка) і створення дитячих майданчиків для дошкільного виховання...¹⁴

Ось які резолюції були прийняті з'їздом працівників дошкільних установ Одеського повіту: «*Вирішення питання про продовольство для дітей і керівниць повинно проводитися без затримок і проміжків, інакше існування дитячих садів визнано скрутним... Просити унаросвіт турбуватися про регулювання дитячого харчування, поставивши його в тісний зв'язок з вихованням... Заняття в дитячих садках робити, починаючи і закінчуючи на 1 годину пізніше, ніж у школах... Вік вихованців дитячого садка визначається у 4-8 років... Утворити національні групи, де таке можливо, з веденням занять національною мовою... При дитячих садках бажано відкриття інтернату на 10-15 чоловік, тимчасово чи періодично нужденних у догляді... Просити унаросвіт якнайшвидше забезпечити дитячі садки меблями, інвентарем і посібниками, тому що без цього робота надзвичайно ускладнюється... Просити унаросвіт забезпечити по можливості дітей (особливо нужденних) обмундируванням і взуттям... Навчання грамоті бажано вести, починаючи з 6 років... Пасивно ставитися до релігійних обрядів і традицій, не роблячи ніякого тиску за чи проти в релігійних питаннях».¹⁵*

Завідувачем відділом народної освіти В. П. Петронеллі був розроблений проект перетворення ремісничої школи в Березівське ремісниче сільськогосподарських монтерів-техніків училище, і 28 липня 1920 року був оголошений прийом заяв для зарахування до нього. Спеціалізацією училища було сільськогосподарське машинобудування і монтаж сільськогосподарських машин та знарядь. Планувався 5-річний курс навчання, що дорівнює в галузі загальноосвітніх дисциплін програмі колишніх п'ятикласних реальних училищ і гімназій. Крім загальноосвітніх дисциплін передбачалося вивчення технології металів, дерева, води і палива, парових машин і казанів, опору матеріалів та ін., а також оволодіння столярним, слюсарним, токарським, ковальським, ливарним, модельним ремеслами і електропрактикою.¹⁶ Для потреб училища В. П. Петронеллі просив виділити земельну ділянку в розмірі 10 десятин, що повинна була служити дослідним і показовим полем.

Вже у 1920 році матеріальне становище працівників сфери освіти було вкрай важким, про що свідчить телеграма

голови Березівського ревкому повітовому і губернському нар-освітам: *«Видати жалування вчителям в сумі 200 тисяч карбованців ревком не може. Ніяких продуктів учителі не одержують. Становище їх жахливе. Якщо ви не приймете протягом двох-трьох днів відповідних заходів, навчання в школах припиниться. Ревком уже витратив на ремонт шкіл і видачу жалування вчителям близько мільйона карбованців. Більше ревком не може давати грошей»*.¹⁷

Треба відзначити, що між органами управління Березівкою і комуністичним осередком нерідко виникали протиріччя, що доходили до гострих конфліктів, про що свідчить ряд документів. Ось витяг з листа осередку на адресу виконкому (квітень 1920 року): *«Партком розглянув лист виконкому м. Березівки за №351 і вважає тон ваших відносин до державної партії неприпустимим... Партія припускає, що робітничо-селянський виконком піде рука об руку з робітничо-селянською партією»*. З листа в житловий комітет виконкому: *«Після огляду квартири Штейнгарта по Базарній площі, яка зайнята сімействами громадян Златина і Рошала, партком знайшов квартиру цілком придатною для народного клубу і тому ухвалив: видалити з зазначеної квартири Златина і Рошала та надати нам вільне приміщення, що і пропонуємо негайно здійснити»*.¹⁸

Очевидно, що і ревкому, і парткому доводилося працювати в дуже важких умовах, при частій зміні кадрів і матеріальній недостатці усього. Ось копія телеграми від 27 серпня 1920 р., відправленої в Очаківський партком (на жаль, без підпису): *«Секретар ревкому Гришин виїхав Одесу вишліть на його місце Матюкевича чи Белозерова чи будь-кого, придатного для цієї мети. В Березівці в порівнянні з Очаковом нічого не зроблено, працювати зовсім нема кому. Парткому немає, буду кріпитися до виборів у Раду»*.¹⁹

16 серпня 1920 р. ревком очолював уже А. Федоров. 18 серпня він видав свій наказ №1 (характерно, що в кожного нового предревкома нумерація наказів починалася з номера першого — імовірно, щоб підкреслити: життя в місті починається з нової сторінки). У наказі говориться: *«... Мене вразило, що в місті життя тече по-старому, по-сімейному, начебто революція і світові події не торкнулися громадян і робітників»*.

*Жоден з декретів і наказів Радянської влади не проведений у життя, місто брудне, спекуляція йде скрізь, таке явище не тільки не нормальне, але **злочинне перед РЕВОЛЮЦІЄЮ.***

*Попереджаю усіх, що новий Революційний Комітет м. Березівки **ЗАЛІЗНОЮ РУКОЮ** буде проводити в життя всі декрети і накази Центральної Радянської влади.*

*Невиконання наказів буде каратися з усією суворістю **Революційного часу.***

ГЕТЬ НЕХЛЮЙСТВО, САБОТАЖ І ДАРМОЇДСТВО»,²⁰

От як відзвітувався А. Федоров про підсумки роботи трійки походу на куркуля (приблизна дата — перша половина вересня 1920 р.). У ході виконання продовольчої повинності було зібрано 3001 пуд зерна пшениці, 25 голів худоби. Усе здано райпродкому. Йому ж надійшли продукти, реквізовані продзагоном: борошно, цукор, сіль, олія й ін. Даних про їхню кількість у ревкомі не було. У ревком надійшли конфісковані міліцією 60 пудів солі і 20 пудів борошна, що розподілені між комнезаможами. Туди ж передана половина «відібраних у спекулянтів» 50 костюмів цивільного зразка, 40 пар білизни і 100 рушників. Було заарештовано 8 бандитів: 3 розстріляні, 1 втік, інші відправлені в Одесу. Заарештовано 12 спекулянтів: 6 звільнені, а 6 відправлені в Одесу у ревтрибунал.

У Березівці нараховується 107 членів комнезаможей, усі задоволені землею, вони отримують плуги і коні, відібрані у «спекулянтів і баришників». Для цього передбачається організувати колектив, що одержить 20 пар коней і 20 плугів. Комнезамож ухвалив засіяти загалом 400 десятин землі. Під час арештів контрреволюціонерів і бандитів з боку членів комнезаможу ніякого заступництва не було. У веденні Березівського колгоспу знаходиться як радянське господарство колишній маєток Малаховського із садом, виноградником, лісом і городом.²¹

При А. Федорові була розпочата організація комітету незаможних селян (у Березівці було багато бідних селян і батраків), порайонних (домових) комітетів, спілки дрібних ремісників і кустарів, що не експлуатують чужої праці; оголошено «Тиждень чистоти» у місті.²² Було вжито заходи проти хижацької рубки лісу й очерету. 17 вересня 1920 року була розпочата нарізка садибної землі.²³

У вересні 1920 року почалася кампанія по збору обмундирування для Червоної армії. Заможне населення у Березівці повинно було зібрати 200 шинелей, 200 костюмів, 300 пар білизни, 200 простирадл, 100 наволочок, 300 рушників, 100 ковдр і 50 пар чобіт чи черевиків, нових і старих, але придатних для того, щоб їх носити. Крім того, було потрібно також 200 гвинтівок, 1 кулемет і 10 тисяч патронів. Невиконання наказу загрожувало арештом заручників і конфіскацією майна.²⁴

Сам А. Федоров так охарактеризував становище в Березівці: *«У перші ж дні мені довелося переконатися, що в Березівці влада спекулянтів і всякого роду проїдисвітів, але не радянська. Спекуляція йшла на повний хід, робітники одержували від тридцяти до сорока тисяч на місяць, разом із власниками спекулювали; одні радянські, що служать, були скривджені... Жодного мітингу, ні однієї конференції до мого приїзду не було, у жодній профспілці не було прапора, жоден з наказів радвлади, як військовий, так і цивільний, не був проведений в життя. Словом, усі жили по-старому і були задоволені, і ніхто їх не турбував. Міліція брала зі спекулянтів свою данину, і вони охоче платили. Комендантська команда тільки при мені почала формуватися. Парткому практично не було... Населення Березівки складається з 60% спекулянтів, 30% селян (середняків з них 5%, куркулів — 5%, різного набору — 5%)... Березівка є торговим центром, що обіймає район на 100 верст в окрузі, і в базарний день у Березівку з'їжджається селян більше тисячі підвод і дуже багато великих і дрібних спекулянтів з Одеси й інших місць, і тут відбувається на сотні мільйонів купівля і продаж, вірніше, спекуляція».*²⁵

Далі мова йде про негаразди з міліцією й уповноваженим ОГНК, доноси на нього, А. Федорова, у центр і т. п. Зараз важко розібратися у всій цій історії, але 28 жовтня 1920 року А. Федоров був заарештований.

Наказ №1 нового ревкому був присвячений боротьбі з неписьменністю і не залишав вибору жителям: *«1) Усім громадянам і громадянкам м. Березівки від 8 до 50 років обов'язково учитися грамоті. 2) В усіх підприємствах, у яких працюють учні шкіл грамоти, вони звільняються від занять за дві години до закінчення роботи зі збереженням платні. 3) Ті, що*

навчають, залучаються до роботи в порядку трудової повинності, причому робота в школах грамоти не вважається сумісництвом і оплачується цілком. 4) Вище надруковане оголошення і даний наказ обов'язкові для всіх жителів м. Березівки і набирають сили з моменту їхнього опублікування».²⁶

На цей час завідувачем відділу народіві Березівського ревкому став Л. Фейгін. Усі початкові училища адміністративно були об'єднані в єдину трудову школу №1, але розташовувалися по районах. Крім того народіві підкорялися реміснична школа, жіноча гімназія Мікельсон, курси Грінберга, дитячий майданчик, підлягали відкриттю дві школи для неписьменних дорослих. Педагогічний персонал нараховував 72 людини.

Становище народіві Л. Фейгін характеризує в емоційно-патетичному стилі: «...скажу правду таку, котра гірше всякої неправди. Березівський відділ народної освіти знаходиться на краю загибелі, і якщо не прийдуть йому негайно на допомогу, він скотиться в таку прірву, відкіля йому незабаром вже не вибратися. Становище його погіршується усе більше і більше. Не маючи у своєму розпорядженні жодної копійки грошей, він з жахом дивиться на голих, босих і голодних учнів, що синіють і тремтять від холоду, і не маючи жодного фунта дров чи іншого матеріалу для опалення десяти шкіл, дитячого майданчика і двох нових шкіл, що відкриваються для неписьменних дорослих, у розпачі дивиться, як мерзнуть у школах учні разом з їхніми 67 учителями, що, до честі їхньої, стояли і стоять на висоті свого покликання».²⁷

...Т.в.о. предревкому 4 листопада 1920 року заявляє: «...діється незвичайний недогляд чи ледве не відкритий саботаж, узагалі по місту спекуляція на повний хід, на базар з'їжджаються з усіх країв по сотні підвід, особливо в базарні дні: неділя і понеділок... Походу на куркуля не було. Заходи відносно спекуляції вживаються: мною був оточений базар і забрано все паливо, якого нараховано 17 гарб, і розіслано по установах, потім складена комісія з обліку палива у населення міста Березівки. Похід на куркуля розпочався, накладена розкладка — 50 комплектів обмундирування на користь фронту. Далі продовжимо роботу, щоб припинити в корені все шкідливе для Радянської влади».²⁸

З протоколу засідання ревкому від 6 грудня 1920 р. з'ясовуємо подробиці «походу на куркуля». Для цієї мети була

організована міськп'ятірка і притягнуті відповідальні працівники міста: *«Кожному уповноваженому міськп'ятіркою походу на куркуля і спекулянта дати по 1-му члену комнезаможу, по 1-му члену профспілки, по 1-му члену районного комітету і по 1-му червоноармійцю. Залучити двох міліціонерів, що добре знають розташування міста, для арешту вищезгаданих осіб, що обрані в уповноважені, щоб вони не знали, у чому полягає їхнє запрошення, і не могли поширити по місту, і підготувати їх інструктуванням до 5-ї години 7 грудня».* Затверджена інструкція передбачала залишення в господарстві по одному літньому і зимовому пальтові на людину, чоловічої білизни по 3 пари, жіночої — 4, взуття по 2 пари, по 1 подушці, по 1 матрацові на людину, суконь жіночих вихідних 3, ліфчиків 3, панчох чоловічих і жіночих по 3 пари, по 2 чоловічих костюми на людину, столів 2, рушників 3, скатертин 2, по 1 стільцю на людину. При виявленні більше ста тисяч крб. радянської валюти вилучити, а також усякого іншого роду валюта підлягає вилученню цілком. Нормувалася також наявність цукру, картоплі, пшениці.²⁹

Ревком ухвалив частину постільних речей і білизни передати лікарні в зв'язку з тим, що хворі зовсім голі і сплять на голій підлозі. Дитячий одяг і білизну розподіляли між дитячим майданчиком, комнезаможем, профспілками і повітовим відділом соціального забезпечення. Голова ревкому Потриваєв вважав, що таким шляхом проводить соціальну революцію.

Відповідальним моментом для Березівського ревкому виявилось святкування третьої річниці Жовтневої революції. В оголошенні, зробленому ревкомом у зв'язку з цим, говорилося: *«Буржуазія, що злобує, і контрреволюційна згряя спекулянтів і білогвардійських одностумців взнали силу пролетарської зброї на фронті і лякливо причаїлися зараз по своїх норах. У день нашого свята, у велику річницю нашого воскресіння з мертвих, покажемо нашим віковим ворогам іншу нашу силу, другу нашу міць — міць нашого духу — й улаштуємо наше пролетарське свято так, щоб уся ця згряя відчула нашу духовну силу і нашу єдність, з якою ми зустрінемо це свято, і в тій радості, з якою ми це свято проведемо, і похвалила б усі свої надії на те, що коли-небудь «буде і на їхній вулиці свято».*

Далі домовласникам і орендарям пропонувалося вимести вулиці, зібрати сміття, крамарям — очистити Базарну площу, власникам будинків — вивісити прапори. Усяка торгівля в цей день суворо заборонялася. За невиконання наказів загрожував штраф до 200 000 руб., а у випадку відкритого саботажу — арешт і відправка до суду.³⁰

У Березівці в 1920 році знаходився уповноважений ОГНК Ігнатюк, що також видавав грізні накази: *«Наказую всім колишнім офіцерам як старої армії, так і Добармії, чиновникам і чиновникам воєнного часу, а також колишнім поміщикам, приставам, наглядачам, городовим, жандармам і членам Міської Думи, фабрикантам, власникам фірм і їхнім компаньйонам, великим власникам, домовласникам, присяжним повіреним, суддям, їхнім секретарям, нотаріусам, директорам навчальних закладів, цей наказ поширюється також на вчителів, учительок, завідувачів кооперативами старого ладу, а також членів правління спілки кооперативів, усіх колишніх членів як місцевої, так і будь-якої Міської Управи, а також усіх співробітників місцевої Міської Управи, позаміських і місцевих агрономів, інженерів, техніків і залізничників — у 7-денний термін зареєструватися в моїй канцелярії... Хто з вищевказаних осіб протягом зазначеного терміну не з'явиться для реєстрації, той буде вважатися явним контрреволюціонером, паразитом і буде заарештований як шпигун Радянської Влади і направлятися в Одеську Губернську Надзвичайну Комісію для піддання найвищій мірі покарання як ворог, що підриває Владу Робітничо-Селянського Уряду.»*³¹

... Як бачимо, НК закидала дрібночарункову сітку, з якої було важко вибратися навіть скромній сільській учительці.

Свою частку в залякуванні населення вніс і комітет із загальної трудової повинності, що у серпні 1920 року видав наказ за назвою «Війна трудовому дезертирству». У наказі йшла мова про обов'язок громадян мати трудові квитки і реєструвати їх у комітеті, при цьому використовувався такий стиль: *«Громадяни! Шкурникам, лежебокам, дармоїдам оголошено війну. Пам'ятайте! Кожен, хто ухиляється від трудового обліку, буде вважатися злісним дезертиром. Хто ховає свою спеціальність, хоча б уже перебуваючи на службі, той дезертир. Хто самовільно залишив місце служби, той дезертир. Хто не з'явиться на роботу без поважних причин, той*

*дезертир. Хто по звільненні зі служби не з'явиться в підвідділ обліку і розподілу робочої сили, той дезертир. Пам'ятайте! Дезертирів праці будуть карати за всією строгістю революційного закону. Громадяни, чесні трудівники! Боротьба з трудовим дезертирством — наша загальна справа, тому що дезертир праці, як і військовий, це вороги трудового народу, пособники його ворогів. Хто ухиляється від загальнокорисної праці, той грабує чужу працю. Цьому грабунку необхідно покласти кінець. Чесні громадяни, піднімайтеся на боротьбу з трудовим дезертирством. На примусові роботи дармоїдів, шкурників, лежебок».*³²

З щомісячної відомості про діяльність ревкому за період з 1 грудня по 1 січня 1921 року дізнаємось про іакі досягнення у його діяльності. Було замінене все керівництво відділів, був призначений партійний секретар, організована міськп'ятірка з розкуркулювання, що провела в життя вилучення надлишків. *«Магазини усі закриті, товари передані на базу, уся торгівля на ринку припинена, спекуляція зовсім знищена. Життя в місті цілком радянське».*³³

Робота комнезаможу забезпечила сівбу хліба на озимих ланах на площі 240 десятин, при цьому було витрачено 1670 пудів зерна. Ставлення населення до радянської влади добре, «оскільки революційне око пильне». Відносно банд населення «виявило самосвідомість». Кількість нарядів міліції недостатня, склад її ненадійний. За всю осінь у Березівці засіяно 1730 десятин озимого клину, усього не засіяно 2445 десятин.

Продрозкладка виконувалася добре, заготовлено 3000 пудів зернопродуктів. Організовано 10 шкіл з ліквідації неграмотності. Старі 11 шкіл реорганізовані в 4 семикласні єдині трудові школи. Діють 1 театр і 1 бібліотека. За місяць організовано 6 мітингів і 14 лекційних курсів. Населення залучалося до заготівлі палива для лікарень.

З доповідної завідувача відділом комунального господарства Березівського ревкому відомо, що на листопад 1920 року силами відділу був зроблений ремонт моста через річку Тилігул, засклені вікна у приміщенні ревкому, дитячого майданчика, комендатури, зсипного пункту, лікарні, парткому і міліції. У лікарні перекладені дві пічки, полагоджено казани, підвезені камінь і глина для ремонту. Розпочато підготовку

до будівництва лазні. Намічено брукування тротуарів і вулиць Березівки, під'їзних колій до станції, влаштування скверу на площі, відкриття майстерень (шкіряної, ковбасної), майстерень з виробництва мила, оцту, сірників та інших товарів першої необхідності. Був узятий на облік і приведений у порядок слюсарно-механічний і чавуноливарний завод (колишній Феохарі), його передбачалося пустити в хід як комунальне підприємство. Узято на облік сільськогосподарські машини і знаряддя, що відпускалися родинам червоноармійців і найбільшому населенню.

По житловому підвідділу було надано багато квартир населенню, радянським службовцям, профспілкам. Були знайдені й обладнані приміщення для багатьох радянських установ: ревкому, парткому, РКІ, міліції, дитячого майданчика і т. п. Обладнано склад меблів для екстрених вимог, надані райпродкому склади для великої кількості зерна, що надходить у Березівку з околиць.³⁴

Проте здійсненню намічених планів заважала, на думку завідувача відділом, погана організація і структурні недоліки в роботі ревкому.

У березні 1923 року Березівка стала районним центром у складі Одеського округу. У Березівський район увійшли Заводівська, Порічанська, Роштадська, Ново-Покровська, Ряснопільська і Березівська волості.³⁵ Новий адміністративний статус сприйняли не відразу, і в ужитку було дивне словосполучення «Березівський райволвиконком»³⁶. Головою райвиконкому став спочатку Баранов, потім М. Август, секретарем К. Бучинський. На керівних посадах сільрад знаходилися Л.І. Лебідь (Ново-Покровська волость), І.Л. Сухий, А.І. Абрамов, Ф.А. Музика, С.Г. Георгієнко, Ф.М. Лупашко (Березівська волость), В.Н. Іванов (Петрівська с/р), Ф.П. Чистяков (Рорбахська с/р), Д.І. Козаков (Ряснопільська с/р), Н.Т. Єфімов (Заводівська с/р), П.П. Мороз (Вікторівська с/р) є інші особи.³⁷

На цей час у районі проживало 32 600 чоловік, на яких приходилося 5 400 господарств, з них багатокінних було 1760 господарств, однокінних 2 200, безкінних 733 і зовсім не мали худоби 780 господарств. Ці цифри свідчать, що бідні і найбільш необхідні господарства склали менше однієї третини всіх господарств.

Усього в районі була 121 тисяча десятин землі, 105 тисяч з яких приходилося на зручну землю. У веденні Держфонду знаходилося 23 тисячі десятин, ріллі було близько 50 тисяч десятин, толочної — 8 тисяч десятин і сінокісної — понад 9 тисяч.

На території району існувало 3 радгоспи та 17 сільсько-господарських колективів і комун. Колективи і комуні займали 3 107 десятин землі, мали майже 2 500 плугів, близько 3 000 борін, 358 сівалок, 926 жниварок, 4 500 візків.

Загальна площа озимого посіву 1922 року склала 126 тисяч десятин, ярового — 22 тисячі десятин.³⁸

Голод 1922-1923 років не обійшов і Березівський район. Тут, як і по всій Україні, була створена комісія з боротьби з наслідками голоду (Наслідгол). Основні кошти комісії склав двофунтовий збір, крім продпродатку, і збори з робітників та службовців на користь голодуючих. Неплатники цього збору (т. зв. «голпайка») підлягали суду.

Центральна комісія з боротьби з наслідками голоду при ВУЦВК випустила спеціальну листівку «Про продпозику». У листівці говорилося, що продпозика — це не милостиня, а борг селянина — напружити всі сили, щоб відновити своє господарство і повернути державі позичку. У листівці підкреслювалося, що позичка видається в першу чергу зовсім незможним господарствам, а ті господарства, що забезпечені продовольством на три місяці, ні в якому разі позичку одержати не можуть. При видачі позички з кожного пуда зерна утримувалося 4 фунти для покриття організаційних витрат. Позичка повинна бути повернута не пізніше 15 вересня поточного року.³⁹

За офіційними даними, на 1 березня 1923 року в Одеському повіті голодувало 152 589 чоловік, з них більше 71 тисячі — діти.⁴⁰ Ми не знайшли зведених даних по Березівському району, але про масштаб голоду можна судити по зведеннях сільрад. Так, по селу Колосівці голодував 181 чоловік, по Степанівській сільраді — голодувало 400 чоловік, по Роштадтській сільраді — більше 600 чоловік, по хутору Тартакай і у Куцій Балці — 1 260 чоловік, по Ряснопільській сільраді — близько 800 чоловік, по с. Маринове — 450 чоловік, по Комісарівській сільраді — 1 000 чоловік, по с. Рорбах — 100 чоловік, по Петрівській сільраді — близько 1 200

чоловік, по Вормській сільраді — 574 чоловік, по Вікторівській сільраді — 430 чоловік і т. п. Ця дані на весну 1923 року.

Ми звикли вважати, що голод закінчився в 1924 році, але от «зовсім секретний» документ, який свідчить, що в лютому 1925 року тільки по одній Вікторівській сільраді Березівського району нараховувалося 128 чоловік голодуючих, половину яких складали діти. Про те, що це явище не було винятковим, свідчить запит, що розсилався по району Березівським РВК.⁴² У цей же час по Комісарівській сільраді голодувало 105 чоловік, з них 46 дітей, по Бернадівській — 107 чоловік, по Маринівській — 355 чоловік, з них 130 дітей, по Чорногірській — 95, з них 61 дитина, по Петрівській сільраді — 431 і т. п. Очевидно, цифри ці неповні, тому що по деяких сільрадах названі тільки найбільш великі села.

У розпал голоду губвиконком звернувся із закликом до жителів губернії, у т. ч. і Березівки: жертвувати хто скільки зможе потерпілим від землетрусу в Японії — безтактне і недоречне прохання.⁴³

Одним з перших наказів Березівського райвиконкому був наказ про прийом на роботу службовців і робітників тільки через біржу праці чи відповідні профспілки. Порушення наказу загрожувало кримінальною відповідальністю. За цим повинні були стежити сільради і десятихатники.⁴⁴

Хотілося б торкнутися такого малоописаного явища, як інститут «пятихатників, десятихатників, стохатників» і т. п. Спочатку вони призначалися для виявлення дезертирів, але потім їм стали доручатися інші завдання, як, наприклад, — спостереження за санітарним станом сіл, чергування в міліції, збір податків («викачка» — мовою документів того часу), що вони виконували, як правило, неохоче. Щоб підняти активність десятихатників, на місцях пропонувалося установити для них деякі пільги, наприклад — звільнення від податків. У серпні 1923 року в одному з районів Березівки на загальних зборах жителів десятихатниками були обрані Б. Рабич, Л. Фішер, Ш. Гольдварг, Д.М. Ройтман.⁴⁵

Влітку 1923 року Березівський РВК всерйоз узявся за озеленення міста. Наказ про це містить майже поетичні пасажі: *«Дерева дають прохолоду, освіжають і очищають повітря, затримують пил, охороняючи легені громадян від вдихання всіляких носіїв заразних хвороб, як туберкульоз і т. п.*

Зайве перелічувати усю користь, що дають дерева, тому що кожному вона добре відома. Тим часом Березівка зовсім позбавлена деревної рослинності і являє собою суцільний і курний вигін». Далі мова йшла про речі цілком прозаїчні. Усім домовласникам і квартиронаймачам пропонувалося за свій рахунок виготовити ямки для посадки дерев по усьому фасаду. Вказувалася ширина і глибина ямок, відстань між ними. Посадку дерев повинно було зробити Заводівське лісництво, але догляд за деревами покладався цілком на домовласників. Невиконання наказу загрожувало кримінальною відповідальністю.⁴⁶

Березівський відділ комунального господарства розробив суворі заходи для домовласників і квартиронаймачів. Усі будинки, вартість яких перевищувала 300 карбованців, вважалися націоналізованими і підлягали здачі в оренду. Будівлі меншої вартості підлягали денационалізації у випадку клопотання власників і подачі відповідних документів. При відсутності клопотання будинки вважалися безхазяйними державними і могли продаватися з торгів чи підлягати зносу.

Громадянам Березівки категорично пропонувалося вчасно вносити квартирну плату, за чим повинні були стежити десятихатники. Квартирна плата вносилася наперед за кожен місяць не пізніше 10-го числа. Після закінчення 10-денного терміну неплатники підлягали виселенню за судовим рішенням. Для робітників та службовців установлювалася пільга: вони повинні були вносити квартирну плату за прожитий місяць не пізніше трьох днів після одержання ними зарплати за цей місяць. Норма житлової площі встановлювалася в 2 кв. сажні на кожного члена родини. Розмір квартплати диференціювався залежно від доходу: від 3, 5 коп. до 75 коп. за кв. сажень (останнє стосувалося торговців, власників і орендарів промислових підприємств)⁴⁷.

Знайомство з протоколами засідань Березівського РВК за 1923 рік дозволяє стверджувати, що в центрі його уваги постійно знаходилися питання збору податків і затвердження актів на продаж майна неплатників.

Неодноразово заслуховувалися доповіді про стан дитбудинків району. Відзначалося погане постачання паливом, відсутність ліжок, постільної білизни й одягу для дітей. У дитбудинку №6 на 60 дітей було тільки 65 пар білизни і 8 літніх суконь. Становище було названо катастрофічним.⁴⁸

У той період сільські школи і лікарні утримувалися за рахунок селянських господарств, з якими укладалися відповідні договори. Це питання було дуже болючим, і райвиконком чинив чималий тиск на селян.⁴⁹

Стан Березівського району і робота РВК докладно охарактеризовані в доповіді його голови М. Т. Августа в грудні 1923 року. Він відзначив помітне піднесення добробуту окремих господарств у зв'язку з ростом цін на сільськогосподарські продукти (НЕП). У районі збільшилося поголів'я худоби і сільськогосподарських знарядь. Кількість господарств, що не мали коней і ніякої худоби, знизилася на 200. Посіви різних культур навесні 1923 року збільшилися майже на 8 000 десятин.

Без перебоїв працювали такі підприємства: 11 млинів (з 13), 2 крупорушки (з 2), 4 олійні (з 12); 2 млина і 8 олієнь не працювали через відсутність сировини. У районі нараховувалося до 100 кустарних майстерень (миловарних, шкіряних, колісно-фургонних, токарних, слюсарно-ковальських та ін.), продукти виробництва яких мали великий попит.

По району налічувалося близько 300 торгових підприємств, серед яких переважали приватні.

Райвиконкомом були організовані перевибори сільрад району, у яких взяло участь 10 650 чоловік з 19 875, що мали право голосу. Усього у районі було позбавлено права голосу 718 чоловік. Було обрано в сільради 355 чоловік, з них членів комнезамів 164, робітників 19, службовців 42 і середняків 130. Членами і кандидатами в члени КП(б)У були 24 особи, інші — безпартійні.

За вказівками округу в районі були проведені кампанії допомоги повітрофлоту, червоним інвалідам, МОПРу, матері-пролетарці, червоному студентству, місячник ремонту червоних казарм, місячник на користь безпритульної дитини й ін. Пожертвування на ці потреби приймалися грошима і зерном.

Загрозливою ознакою, хоча в доповіді про це говориться спокійно, стало виконання озимого посіву лише на 46%. Це обіцяло голод.

Райземуправлінням було проведено обстеження всіх створених у районі 16 сільськогосподарських колективів (4 — неможливі, інші, як сказано в доповіді, «куркульські

і середняцькі»). З'ясувалося, що 75% з них зовсім непрацевдатні і вимагають великої реорганізації.

У районі нараховувалося 32 школи, майже усі працювали. Школи були забезпечені паливом до 1 травня 1924 року, підручниками — на 85%. Щотижня на сільських сходах вчителі робили доповіді перед селянами, знайомили населення з декретами і розпорядженнями радянської влади. При школах велися заняття з ліквідації неграмотності серед дорослого населення. За неповними зведеннями, у Березівському районі налічувалося 605 неписьменних у віці від 17 до 39 років. Нараховано 138 безпритульних дітей.

Зі звітом Березівської трудової школи №2 за липень — жовтень 1923 р. можна уявити собі картину типової школи того періоду. Школа була заснована в 1911 році. У ній було 8 викладачів і 1 технічний працівник. Загальне число учнів складало 290 чоловік. Утримувалася школа на кошти батьків. Плата за навчання встановлена в таких розмірах: 1-2-й класи — 80 крб., 3 і 4-й — 100 крб., 5-й — 120 крб., 6-й — 150 крб., 7-й — 180 крб. Підручники і письмове приладдя діти купували за власний рахунок.

Викладалися такі предмети: 3-х і 4-х класи — російська мова, арифметика, батьківщинознавство, культурознавство і природознавство; у 5-7-х класах — ті ж предмети плюс алгебра, геометрія, космографія, політграмота. В усіх класах викладалися іноземна мова, українська, спів і малювання. У 1-х і 2-х класах застосовувався комплексний метод навчання, в інших — предметний. У вересні було проведено з учнями дві екскурсії з метою вивчення осінньої флори та збирання колекції мінералів і зразків ґрунту.

Учителі читали лекції на політичні теми в сільбудинках, усі працівники школи були членами профспілки.⁵⁰

Не всі школи мали бібліотеки, але ось у фонді бібліотеки Пет-рівської трудової школи були в наявності твори Станюковича, Аксакова, Немировича-Данченка, Гаршина, Сенкевича, Марка Твена, біографії Крилова, Жуковського, Кольцова, Гоголя, Островського, Пушкіна, Лермонтова й інших письменників. По розділу природознавства були твори про картоплю, дерева і ліс. Були в наявності книги Пуцикевича про різні народи: татар, фінів, японців, німців, єгиптян і багатьох інших. Ряд книг було присвячено основам сільського господарства та оволодінню ремеслами: про догляд за курями,

про комах-шкідників, про розведення хлібів, про правильну обробку землі. Для вчителів були призначені лекції з російської історії Платонова, коротка історія педагогіки Демкова, історія філософії Пирхнера, експериментальна педагогіка, нові шляхи виховання Вентцкля, бесіди з методики російської мови Раєвського і ряд інших видань. Зовсім непогане зібрання для рядової сільської бібліотеки.⁵¹

Здається, що в звітній доповіді Август трохи прикрасив становище зі школами. У звіті про роботу Березівського райкультвідділу за січень — лютий 1924 року відзначається, що школи забезпечені підручниками на 73%, а шкільними посібниками лише на 50%. Паливо підвозиться нерегулярно, зарплату вчителі одержують несвоєчасно. Як недолік відзначалося також незнання української мови більшістю вчителів. Раніше відзначалася також бідність селян, що нерідко відмовлялися посилати своїх дітей у школи. У червні 1924 року районний інспектор по народній освіті вказав кількість неписьменних — 1 154 по Березівському району, з них відвідували школу ліквідації неписьменності 562 особи, ліквідували неписьменність 287 осіб, або приблизно 25%. У грудні 1924 року в селі Маринове відкрилася школа лікнепу німецькою мовою, яку відвідували 22 особи.⁵² У першу чергу неписьменність треба було ліквідувати серед членів профспілки, батраків, допризовників 1903, 1904 і 1905 років, членів комсомолу, делегаток жінвідділу і членів комнезаможу.

У січні 1925 року у Березівському районі було 28 шкіл лікнепу з загальною кількістю учнів близько 800 осіб. 647 з них були українцями, 95 — росіянами, 27 — німцями, 10 — євреями і 3 — болгарами. Переважна більшість учнів була у віці до 35 років.⁵³

Особливо гостро ця проблема ставилася щодо допризовників (одеський окружний військомком пропонував вважати цю роботу ударною).⁵⁴ У районі існувала Надзвичайна комісія з ліквідації неписьменності (скорочено «райграмчека») і товариство ліквідації неписьменності. Товариство виплачувало платню вчителям шкіл лікнепу, забезпечувало школи підручниками і навчальним приладдям, влаштовувало вистави й інші заходи з метою збільшення коштів. Члени товариства платили грошові внески. У середньому на школу приходилося 25 учнів. Відвідуваність учнів складала 75-90%.⁵⁵

Усього по району налічувалося більше 6 000 дітей шкільного віку. Відвідували школу більш-менш регулярно 3 132 дитини (50%). У квітні, з початком посівної кампанії, школу відвідували 1 949 осіб (31%). У деяких сільських школах заняття припинялися в середині квітня. Частка тих, що закінчили школи, відносно тих, що відвідували, була дуже низькою — не набагато більше 4%.⁵⁶ У районі було 6 три- і чотирикласних шкіл з німецькою мовою навчання і 1 чотирикласна школа у Березівці з єврейською мовою навчання.⁵⁷

У 1923 році відбувся перший випуск Монтерно-технічної школи, керованої Петронеллі (з 14 липня 1923 року вона стала називатися Березівською механіко-технічною профшколою⁵⁸). 13 випускників отримали направлення на виробництво. За 1922-1923 рр. майстерні при школі виконали замовлень різних осіб і установ на суму 5 702 крб. 25 коп.⁵⁹ У тому ж році було прийнято 71 чоловік, у т. ч. 40 чоловік відряджених. За соціальним складом 40 чоловік були робітниками, 5 — селянами, 26 — іншими. За словами Петронеллі, серед учнів було 11 «дітей спекулятивного елементу». Ті, що виступали, запропонували «пролетаризувати школу», підсилити зв'язок із профспілковими організаціями.⁶⁰

У доповіді Августа нічого не сказано про дитячі будинки, але раніше, у квітні 1923 року, спеціальна комісія обстежувала стан дитячих будинків Березівки і зробила невтішні висновки: у дитбудинку №6 повна відсутність ліжок, ковдр, діти роздягнені, політвиховання не ведеться, неписьменність не ліквідована. Діти на вигляд виснажені, малокровні і кволі. Цілком відсутні навчальні посібники, підручники і письмове приладдя. Комісія вважала можливим дозволити РВК використовувати суми, відраховані на користь безпритульних, для негайного поліпшення матеріального становища дитбудинку.

Єврейський дитбудинок №7, що утримувався на кошти єврейського товариства, комісія знайшла в незрівнянно кращому становищі. Діти справляли враження здорових, дефективних дітей не спостерігалось.⁶¹

У вересні 1923 року РВК слухав доповідь завідувачки дитячим будинком №6 Погребинської і констатував тяжке становище дитбудинку. Ліжок і постільної білизни настільки не вистачало, що діти спали втроях на одному ліжку і при

зміні білизни змушені були ходити голяка. За браком коштів РВК міг тільки просити допомоги в окрвиконкомі.⁶²

У Березівці був організований райсільбуд, сільбуди організовані також у декількох волостях. Однак у душі часу з будинку, закріпленого за райсільбудом, мешканці були виселені за допомогою міліції.⁶³ У райсільбуді, за словами Августа, проводилася гурткова, політична і професійна робота, щодня була відкрита бібліотека. У сільбудах відбувалися лекції, політсуди, засідання профспілкових осередків, двічі на тиждень читали лекції з політграмоти. Краще інших працювали Рорбахський, Роштадтський і Ряснопільський сільбуди. Три рази на тиждень влаштовувалися вистави, було організовано читання газет. Роботу гальмував недолік палива і коштів на проведення необхідних ремонтів і придбання книг.⁶⁴

Зокрема, у березні 1923 року Ряснопільським сільбудинком були проведені наступні заходи.

1. 1 березня прочитані 2 лекції: з анатомії і світознавства, остання була на тему: «Невидимий світ» і супроводжувалася демонстрацією мікроскопа.

2. 3 березня відбулося літературне читання («Полтава» О. С. Пушкіна і Вітчизняна війна 1812 року) з демонстрацією картин «чарівного ліхтаря».

3. 5 березня відбулося читання газет і лекція про релігію і релігійні забобони. На закінчення були проведені дебати з теми лекції. Були прочитані також лекції про природу різних країн, про анатомію людини.

4. 11 березня відбулося урочисте святкування річниці Лютневої революції з проведенням мітингу і концерту. У цей же день було відкрито театр ім. Т. Шевченка, прочитано реферат про Тараса Григоровича і показано виставу «Ой, не ходи, Грицю...»

5. 18 березня було організовано вечір пам'яті Паризької комуні з мітингом і концертом.

Завідувач сільбудом відзначав великий інтерес до слухання лекцій і читань серед осіб літнього віку (від 70 до 150 чоловік у кожному випадку).

Регулярно, двічі на тиждень, функціонувала школа грамоти. Ті, що записалися, були розбиті на дві групи: неписьменні — 7 чоловік і малограмотні — 8 чоловік. Викладалися їм арифметика, читання, краснопис. Однак повна відсутність

письмового приладдя (ручок, пер, чорнила, зошитів і т. п.) загрозувала самому існуванню школи.⁶⁵

Цікаво відзначити, що в 1923 році всі трудові школи Березівки планували літні заняття з учнями. Їх передбачалося проводити 2-3 рази на тиждень, по можливості — на відкритому повітрі. Тривалість занять повинна була складати не більше 3 годин. Домашні завдання зовсім виключалися. Раз на тиждень повинні були проводитися екскурсії і прогулянки з іграми, співом, гімнастикою, маршируванням і т. п. Метою літніх занять вважалися заповнення прогалин у засвоєнні навчального матеріалу і розумовий розвиток учнів.⁶⁶ Але, як нам здається, не останню роль зіграло прагнення перешкодити росту безпритульності.

З робіт із благоустрою міста Август відзначив створення парку й організацію комісії зі складання плану електрифікації Березівки, однак назвав становище з благоустроєм катастрофічним.

Стан районної міліції був визнаний задовільним.

У висновку відзначалося, що діяльність установ району помітно похвалішала.⁶⁷

Упадає у вічі наявність великого числа канцелярсько-бюрократичних елементів у керівництві вищих установ нижчими. Сільради повинні були кожні два тижні представляти в РВК інформаційні зведення, у яких відбивалися такі питання: політстан, вибори на з'їзди і конференції, економічний стан, недоліки радапарату, господарське будівництво (відродження промисловості, хід посівної кампанії, хід різних податкових кампаній), паливне питання, боротьба з наслідками голоду, бандитизм і контрреволюція, хід епідемії, допомога потерпілим від стихійних лих. Ось як висвітлюється розділ «Боротьба з наслідками голоду» у зведенні Березівського волвиконкому за період з 15 по 30 квітня 1923 р.: «Майже в усіх селах Березівської волості відкрилися їдальні «АРА», якими виробляється дитяче харчування, у м. Березівці відкрилася одна їдальня для дитячого населення. У м. Березівці влаштована лотерея-алеґрії на користь всіх існуючих їдалень «АРА» і «Нансен». Отримана продпозика роздана всьому найбільшому населенню Березівської волості. Уповноважений «Джойнта» роздавав вугілля-антрацит дитбудинкам, міліції і найбільшому населенню».⁶⁸

Існували ще численні звіти, анкети, одноразові запити, статистичні зведення і т. п. Імовірно, метою всієї цієї звітності було посилення контролю за низовими ланками радянського апарату.

У 1924 році в Березівці був створений і діяв комітет сприяння безпритульним дітям під головуванням Штеренберга, що переважно займався питаннями справедливого оподаткування, звільняючи від сплати податків незаможних хліборобів.

Цікаво порівняти ринкові ціни в Березівському районі в лютому і червні 1924 року.

		Лютий	Червень
Пшениця	за пуд	1,1 крб.	1 крб.
Жито		65 коп.	60 коп.
Овес		70 коп.	80 коп.
Просо		40 коп.	30 коп.
Картопля		1 крб.	90 коп.
Яловичина	за фунт	30 коп.	6 коп.
Свинина і сало свиняче		60 коп.	20 коп.
Масло коров'яче		40 коп.	35 коп.
Олія соняшникова		24 коп.	20 коп.
Цукор-рафінад	за фунт	45 коп.	40 коп.
Цукор-сахарин-пісок		30 коп.	28 коп.
Сіль столова		10 коп.	5 коп.
Чай натуральний		3 крб.80 коп.	Чай китайський — 4 крб.
Мило для прання		22 коп.	Мило мармурове — 20 коп.
Махорка	за 1/8 фунта	60 коп.	80 коп.
Ситець	за аршин	45 коп.	45 коп.
Мішок	за штуку	1 крб.	Мішок прядив'яний — 60 коп.
Підшовна шкіра	за фунт	1 крб. 30 коп.	1 крб. 50 коп. (за пару)
Залізо сортове	за пуд	6 крб.	6 крб.
Цвяхи	за фунт	25 коп.	20 коп.
Цебро	за штуку	1 крб. 25 коп.	1 крб. 50 коп.
Сірники	за коробку	2 коп.	2 коп.
Гас		6 коп. (за фунт)	2 крб. (за пуд)

Як видно, за 5 місяців 1924 року знизилися ціни майже на всі сільськогосподарські продукти, ціни ж на промислові товари переважно збереглися.

Робота березівської міліції, як правило, визнавалася задовільною. Констатувалася відсутність бандитизму. За січень — лютий 1924 року в Березівському районі було зафіксовано лише 2 крадіжки, з них одну було розкрито, 2 пожежі, 14 обшуків із приводу самогоноваріння (з них 10 результативних).

За цей період часу є досить повний огляд стану охорони здоров'я в Березівському районі. У районі 5 лікувальних установ: Березівська лікарня на 25 ліжок, Ряснопільська лікарня на 10 ліжок, поліклініка Рабмеда в Березівці й амбулаторії в Мариновому і Рорбаху. Березівська і Ряснопільська лікарні мали власний транспорт (по парі коней). Березівська лікарня хоча і перебувала на утриманні єврейської благодійної організації «Верелиф», була в дуже поганому стані, будинки руйнувалися. Дахи проржавіли, підлоги прогнили, водопровід і каналізація не діяли. Рідина з каналізаційних люків розливалася по всій садибі лікарні. Запасів палива лікарня не мала. Постачання медикаментами і перев'язочними матеріалами відбувалося з перебоями. Хоча санітарний стан району вважався задовільним, неблагополучне становище складалося за захворюваністю на малярію: в квітні 1924 року було зареєстровано 107 випадків захворювань, у травні — 207, за першу половину червня — 90.

У районі досить активно велася робота із санітарної освіти, діяв шкільно-санітарний нагляд. В галузі санпросвіти за квітень — червень 1924 року була прочитана 41 лекція.⁷⁰

У доповіді голови РВК у середині квітня 1924 року відзначалося поліпшення економічного становища району в порівнянні з двома останніми місяцями 1923 року, щоправда, при цьому не наводилося ніяких цифр, крім кількості кінського поголів'я: у районі було зареєстровано 7 500 коней — у порівнянні з 5 000 коней на 1 січня 1923 року. У районі були в наявності 11 сільськогосподарських товариств, економічна потужність яких, за словами доповідача, збільшувалася.

У районі нараховувалося 800 чоловік безробітних. Зарплата працівників установ 1-го розряду, що мали відношення до місцевого бюджету, складала 7 крб. 42 коп.

Ставлення населення до радянської влади та її заходів голова РВК назвав добрим.

У доповіді спеціально було виділене питання про українізацію. Відзначалося, що при РВК організовано курси з вивчення української мови і проведено 16 двогодинних уроків. Відвідування й успішність курсантів названі задовільними. Діловодство в РВК частково велося українською мовою

Гостро стояло питання з насінневою позичкою. Як ми пам'ятаємо, вона підлягала безумовному поверненню. Однак на момент складання доповіді з 45 тисяч пудів позички було повернуто тільки 6 500 пудів. 28 злісних неплатників були віддані до суду.⁷¹

На 5 червня 1924 року в Березівському районі нараховувалося 26 сільськогосподарських товариств чи артілей. У місті Березівці була навіть «1-а Єврейська артіль». У цих 26 артілях числилося 4 152 господарств при 37 368 десятинах землі. Вони мали 5 спарювальних пунктів, 5 прокатних станцій, 3 показових лани, 1 молочну ферму і 4 черепичні виробництва.

Однак не можна не визнати, що деякі з колективів існували тільки на папері, зокрема — «Боротьба» Петрівської сільради, «Тьмянний місяць» Основської сільради, «Сільське будівництво» Гуляївської сільради й ін.⁷² Роботі заважали економічна слабкість і погана організація.

Соціальний склад артілей був такий: 34% їхніх членів входили в комітети незаможних селян, 64% членів були середняками, близько 2% — заможних. Члени партії склали всього 0, 24%. В органах управління артілями спостерігалася трохи інша картина: 4% керівного складу були партійними, понад 50% — членами КНС, 45% — середняками. Заможних селян в органах управління не було, хоча треба визнати, що ці цифри піддавалися частим змінам, але загальна тенденція зберігалася.⁷³

От як характеризується політико-економічний стан Березівського району на серпень — вересень 1924 року в доповідній записці, складеній явно за запитаннями з центру.

У районі проживало 34 463 чоловіки, нараховувалося 112 населених пунктів, 15 сільрад. Усього в районі 15 сільських комітетів незаможних селян і 1 районний КНС, які склалися з 2 100 членів. Головами КНС обирали членів партії і демобілізованих червоноармійців, що позитивно позначалося на діяльності КНС.

У кожній сільраді функціонували комітети взаємодопомоги, діяльність яких полягала в допомозі родинам червоноармійців, інвалідів громадянської війни і бідних селян. Вона виявлялася у видачі допомоги, позичок, організації артілей інвалідів, наданні безкоштовних патентів на право торгівлі. Як вказувалося в доповіді, куркульський елемент намагався підірвати комітети взаємодопомоги, слушно бачачи в них серйозного суперника, що прагне вирвати найбільше населення з мережі хижачької експлуатації.

У селянському середовищі відбувалося різке економічне розшарування селянства і відділення бідняцької і середняцької маси від куркулів. Перші підтримували заходи радянської влади, другі нерідко ставилися негативно, особливо до землевпорядних робіт. «Користуючись великими перевагами від нашої земельної неналагодженості, вони безкоштовно захоплюють земельні ділянки і нерідко зривають землевпорядні роботи».

У районі було три радгоспи, що володіли загалом 4 500 десятинами землі, які вони здавали в оренду селянам. Система господарювання в радгоспах ще не установилася, і вони не відповідали своїм завданням.

У районі були кустарі, зайняті виробленням шкір.

Бандитизму в районі не спостерігалось.

Селянством виявлялася ініціатива по ремонту шкіл, мостів, доріг. Сходи і загальні збори селян проводилися по сільрадах щотижня, там обговорювалися питання місцевого значення, політичні події, зачитувалися розпорядження центральної влади.

Ставлення інтелігенції і вчителів до партії і соціалістичного будівництва було цілком доброзичливим. Учительські конференції свідчили про інтенсивне прагнення вчителів до засвоєння нової методології, гальмом до чого була відсутність новітньої літератури. *«Матеріальна забезпеченість учителів тепер задовільна, приватних уроків для дітей куркулів по району досі не помічалось, і тому залежності від куркульства вчительського персоналу немає. Учитель з попом остаточно порвав усякий зв'язок».*

Усього в районі було 33 трудові школи, 2 дитбудинки (на 75 і 60 дітей), 1 дитячі ясла, 2 профшколи, 4 сільбуду,

1 райсільбуд, 15 хат-читалень. Що стосується профшкіл, то в Березівці була Індустріально-технічна школа, у Заводівці — сільськогосподарська (на 75 і 25 чоловік відповідно). 70% шкіл району було відремонтовано. Навчалися в школах переважно діти середняцької групи населення.

Поширення на селі будь-яких пліток не помічалось, поширювалися пісні, частівки, переважно на революційні теми.

Помічався великий інтерес до газет з боку населення, про що можна судити за інтенсивною відвідуваністю хат-читалень і сільбудів.⁷⁴

У районі існувало 28 релігійних об'єднань, до яких входило 8 578 чоловік, що складало 25% населення району. У тому числі:

- а) 6 православних об'єднань з 2 462 членами,
- б) 1 старообрядницьке об'єднання з 56 членами,
- в) 3 єврейських об'єднання з 594 членами,
- г) 9 баптистських об'єднань з 1 022 членами.
- д) 1 об'єднання суботників з 120 членами,
- е) 1 реформатське об'єднання з 1 166 членами,
- ж) 3 лютеранських об'єднання з 1 767 членами,
- з) 2 об'єднання німецьких баптистів з 473 членами,
- і) 1 об'єднання адвентистів 7-го дня з 20 членами,
- к) 2 католицьких об'єднання з 898 членами.⁷⁵

От які характеристики склалися на служителів церкви в цей час органами ДПУ РВК. *«Священник Пекаторос Микола Герасимович, декан Березівського церковного округу, священствує з 1922 року. Прихильник старої і ворог нової, живої церкви. Має великий вплив на парафіян. У підтримуванні релігії активний. У політичному плані неблагонадійний. Має вищу освіту. У 1919 році був членом Одеської міськради.*

*У 1924 році при відновленні ікон у його приході намагався збудити громадян проти влади, що опечатала ікону. В іншому поводить потаємно».*⁷⁶

6 липня 1924 року запрацювала електростанція. З цього часу по вересень 1924 року було електрифіковано 6 установ і організацій, а також квартири приватних громадян із загальним числом 95 лампочок.⁷⁷ Усього електростанція могла постачати електрику на 400 ламп по 16 свічок.

Улітку 1924 року сільради Березівського району були зайняті складанням так званих «чорних списків» осіб, позбавлених

виборчого права. Про масштаб цієї кампанії можна судити за кількістю громадян, внесених у чорні списки. Так, по Бернадівській сільраді було позбавлено виборчих прав 42 особи, по Маринівській — 14 осіб, по Златоустівській — 38 осіб, по Гуляївській — 65 осіб, по Ряснопільській — 59 осіб, по Рорбахській — 68 осіб, по Березівській — 406 осіб і т. п. Цифри ці далеко не повні, тому що матеріали про позбавленців розглядалися поетапно, на різних засіданнях. Мотиви позбавлення виборчих прав не відрізнялися розмаїтістю: займається торгівлею, живе на нетрудові доходи, служитель релігійного культу, дезертир, користується найманою працею і т. п.⁷⁸

Треба відзначити труднощі, що виникли в німецьких колоніях. При виборах у різні сільські організації керівництво сільрад нерідко пропонувало кандидатури росіян, що не користувалися довірою місцевого населення. Якщо ці особи не проходили на виборах, їх намагалися оголосити незаконними. Справа дійшла до спеціального циркуляра ЦК КП(б)У «Про ставлення партійних і радянських органів до німецьких колоній», у якому вказувалося, що в деяких місцях німецьких колоністів загалом мало не всіх відносять до куркульських контрреволюційних елементів села. Циркуляр наказував усю культосвітню роботу в німецьких колоніях вести винятково рідною мовою, усі засідання, збори, сходи вести також рідною мовою, приступити до переходу на німецьку мову всього діловодства. Було потрібно звернути увагу на роботу серед жінок, молоді, поширювати газету «Молот і плуг», що видавалася німецькою мовою німецькою секцією губкому. У циркулярі вказувалося, що німці складають значну частину населення й у господарському і культурному плані стоять набагато вище навколишнього селянства, яке не звільнилося ще від ворожих почуттів до німецьких колоністів. Аналогічний лист був спрямований Одеським окружним партійним комітетом усім райпарткомам.⁷⁹

На 1 червня 1924 року в Березівському районі нараховувався 31 сільськогосподарський колектив, у тому числі 29 колгоспів і 2 комуни. Вони об'єднували всього 336 господарств. 13 колективів утворили тільки незаможники, 18 — були змішаними, у яких домінуюче становище займали середняки. Соціальний склад членів колгоспу виглядав так:

- а) партійних 0,64%;
- б) членів КНС 60,58%;
- у) середняків 34,93%;
- г) заможників 3,85%.

Органи управління колективами відображали наведене співвідношення. До них входило:

- а) партійних 2,35%;
- б) членів КНС 60,00%;
- у) середняків 36,30%;
- г) заможників 2,35%.

Забезпеченість робочою худобою складала 50%.⁸⁰

У лютому 1924-го у селі Джугастрове 13 батрацьких сімей об'єдналися у так званий ТОЗ (товариство зі спільного обробітку землі) під назвою «Червона Україна». Селяни перейшли на хутір Гладкий (далі — село Розквіт) ; ТОЗ очолив М. О. Посмітний, що згодом став двічі Героєм Соціалістичної Праці. У 1939-1940-х роках колгосп імені Будьонного під головуванням М. О. Посмітного за особливі успіхи одним з перших на Одещині отримав право участі у Всесоюзній сільськогосподарській виставці.

Наприкінці 1924 року розпочалася кампанія з очищення апарату радянських установ. Ось результати чистки тільки декількох установ Березівки. З 71 співробітника не пройшли чистку 20 чоловік з такими мотивуваннями: «звільнити як сина куркуля і політично неблагонадійний елемент», «звільнити, бо займається підпільною адвокатурою і чужий елемент радвладі», «зняти, бо чоловік працює», «звільнити як не члена спілки і колишнього власника», «звільнити як колишнього акціонера Херсонського банку» і т. п.⁸¹

Восени 1925 року почалася кампанія з виселення так званих «нетрудових елементів» і колишніх поміщиків. Команда, як завжди, надійшла з центру, і центр стежив, щоб у цій справі не було ніяких послаблень. Деякі райвиконкоми, виселяючи главу родини, дозволяли залишитися іншим членам родини. У січні 1926 року надійшло таємне розпорядження окружного виконкому: *«Пояснюючи нерішучість райвиконкомів у роботі з виселення тим галасом, що підняли ті, кого виселяють, не зупиняючись для скасування виселення перед найрізноманітнішими заходами, ОБК пропонує наявну в цьому*

питанні нерішучість подолати і негайно приступити до виконання наявних у вас постанов ОВК відносно колишніх поміщиків, що проживають у вашому районі і мають бути виселені з усіма наслідками з цього (аж до примусового виселення і передачі суду за ст. 95-1 КК)»⁸².

В інструкції з вилучення майна тих, що виселяються, було сказано: *«НЕ ВІДБИРАЮТЬСЯ ... предмети домашнього побуту, що не входять до складу приладдя для сільського господарства, як-от: щоденний одяг, білизна, меблі, книги, домашнє начиння і т. п.»*⁸³, але інструкція нерідко порушувалася.

Як і раніше, однією з головних турбот Березівського РВК було збирання податків. Ось витяг із таємного циркуляра райвиконкому: *«... на сьогоднішній день недоїмки єдиному земельному податку складають близько 23 тисяч карбованців і не менші недоїмки по держстраху. Унаслідок цього райвиконком вважає надходження недоїмок... катастрофічним; надходження недоїмок таким темпом загрожує неминучим зривом усієї податкової кампанії 25/26 р. Райвиконком пропонує усім головам сільрад під їхню особисту відповідальність за керівництво приступити до повної ліквідації недоїмок... Роботу зі стягнення проводити з таким розрахунком, щоб протягом тижневого терміну були охоплені усі без винятку недоїмщики через застосування до них у широкому масштабі описів майна, а в тих, що ухиляються від платежу, негайно вилучати майно за описами, затвердженими тепер райвиконкомом. Усе вилучене в неплатників майно зібрати в приміщенні сільради. Водночас з цим райвиконком пропонує виявити найбільш злісних неплатників для передачі їх суду, повідомивши райвиконкому їх прізвища, суму недоїмок і мотиви, за якими даний неплатник може бути переданий суду»*.⁸⁴

Березівський РВК суворо стежив за діяльністю релігійних громад у районі. От які зведення сільради повинні були щомісяця представляти в район (дані по Маринівській сільраді).⁸⁵

1. Як проходить реєстрація статутів релігійних громад — *безперешкодно*.

2. Які зустрічаються перешкоди при реєстрації статутів — *ніякі*.

3. Яких необхідно взяти заходів до усунення перешкод — *ніякі*.

4. Скільки подано заяв про реєстрацію статутів на 27 число — *два*.

5. Скільки на те ж число значиться зареєстрованих статутів — *два*.

6. Скільки укладено договорів на безкоштовне і безстрокове користування молитовними будинками — *два*.

7. Які релігійні громади є в районі — *єв. баптистська, єв. лютеранська*.

8. Чи мають вони статuti, де і коли зареєстровані — *так. Баптисти в Губмекосо 27 квітня 1923 р. №31; єв. лютерани 23 червня 1923 р. №83 в губмекосо*.

9. Скільки членів нараховує кожна релігійна група — *баптисти: чоловіків — 184, жінок — 194; лютерани: чоловіків — 371, жінок — 432*.

10. Чи є тертя у взаєминах релігійних громад — *немає*.

11. Як тримають себе релігійні громади — *задовільно*.

12. Які секти розвиваються в сільрайоні (число членів) — *ніякі*.

13. Чи є випадки неявки членів релігійних громад для виконання військової повинності чи відмови від сплати зборів — *немає*.

14. Чи мали місце чудеса (відновлення ікон та інше) — *немає*.

15. Чи були випадки зняття сану і скандалу серед церковників — *немає*.

За діяльністю релігійних громад пильно стежили НКВС і його місцеві органи. Сільради регулярно представляли так звані «відомості про розвиток сектантства». Нижче приводиться така відомість по Маринівській сільраді.

«1. Секта по Маринівській сільраді є в наявності одна, єв. баптистська, із загальною кількістю членів 193. Соціальний склад такий: членів КНС — 74, середняків — 83, заможних — 26, робітників — 6, службовців — 4.

2. Організовано секту в громаду з керівним органом: голова громади, 3 члени правління з 1 середняка, двох заможних і одного службовця. Кошти надходять від добровільних пожертвувань під час богослужіння.

3. Нові секти з 1917 року не виникали, а існуюча секта тримається на одному рівні.

4. Відхід з церкви членів не помічається.

5. Взаємини сектантів з церквою задовільні через те, що перші не виступають відкрито проти церкви.

7. Розшарування серед селянського сектанства не помічається, але наймана праця в господарствах сектантів найбільше зустрічається, як прихована, так і відкрита.

8. Об'єднань, артілі й іншого немає.

9. Благодійних установ немає.

10. Пропаганда серед сектантів та іншого населення ведеться для залучення нових членів, але за останні роки успіху не має. Література, крім євангелія, не поширюється. Проповідники приїжджають, з центра нікого ще не було.

11. Антидержавну, протиподаткову агітацію не веде, відмов від призову в Червону армію не було.

12. Робота серед молоді спеціально не ведеться, гуртків нема, і спеціальні молитовні збори для молоді не влаштовуються.

13. Активну агітацію, крім проповіді проти атеїзму, не ведуть.

14. На школу сектантство впливу не має». ⁸⁶

У 1925 році Березівський райком КП(б)У звернув увагу на недостатню участь єврейського населення в роботі сільради і запропонував РВК вжити заходів для збільшення числа єврейських делегатів. РВК пропонувалося оголосити спеціальними плакатами, що національні меншості можуть користуватися в РВК рідною мовою. Треба було організувати систематичну агропропаганду серед євреїв-хліборобів, надавати їм усіляку підтримку і заохочувати до залучення до сільськогосподарської праці єврейську молодь. ⁸⁷ Для євреїв допускалися деякі послаблення у відношенні виборчих прав, яких, зазвичай, позбавлялися торговці. Якщо євреї-торговці прилучалися до землеробства, їм надавалося право голосу. В одному з циркулярів Одеського окружного виконкому говорилося з цього приводу: «Райвиборчкомам слід врахувати загальну політику центру, спрямовану на насадження землеробства серед єврейського населення, прилучення їх до трудової родини, і всіх, що повернулися до трудового життя, виявивши відданість радянській владі, відновити в правах». ⁸⁸

У 1925 році голову Березівського РВК Сухонова довелося зняти з роботи в зв'язку з хворобою (запій) і призначити на його місце Н. С. Прушковського.⁸⁹

У 1929 році в Березівському районі почалася суцільна колективізація. У цей час головою президії РВК був Морозов, членами — Аппар (секретар райкому), Коломбет, Краузе, Глейзер, Левицький, Шавленко, Попеско, Гришечкін. У складі району значилися такі сільради: Кудрявцевська, Балайчуцька, Гуляївська, Зброжківська, Березівська, Ряснопільська, Вікторівська, Основська, Карнагорівська, Златоустівська, Заводівська, Бернадівська, Нейківська, Ліхтенфельдська, Маринівська, Колосівська, Черногірська, Петрівська, Онорівська.⁹⁰

У березні 1929 року відбувся X з'їзд рад Березівського району, який констатував, що, на території району усупільнено 62,7% господарств. У результаті ряду заходів з допомоги бідняцько-середняцьким господарствам вони значно зміцніли. Зросла активність бідняків і середняків, що позначилося на результатах виборів сільських рад у 1928/29 році. Підсилювалося кооперування населення, кустарно-промислові артілі в місті охоплювали 118 чоловік. Збільшилася мережа шкіл і установ культури, допомога дітям бідняків стипендіями. Розширилося обслуговування нацменшин рідною мовою, відбулося оздоровлення їхньої економіки шляхом залучення їх у хліборобство.

Разом з тим з'їзд констатував недостатнє агроекономічне забезпечення колгоспів, відсутність контролю за використанням кредитів, що відпускаються, недолік контролю за установами культпросвіти, мляву роботу громадських організацій.

З'їзд РВК ухвалив усунути зазначені недоліки й активізувати роботу на основі розширених прав рад шляхом залучення широких мас виборців, особливо жінок, батраків і молоді. РВК мав переглянути апарат районних і сільських організацій з метою очищення його від ворожих радянській владі елементів, впровадити методи підвищення кваліфікації і культурного рівня працівників апарату.

В галузі сільського господарства рекомендувалося домогтися в поточному році піднесення врожайності на 15%, продовжити роботу з укрупнення колгоспів, підсилити їхнє агроекономічне забезпечення, запобігти створенню «лжеколгоспів»

з ініціативи заможних господарств, домогтися більш ефективного використання родючих земель Тилігульської долини для садівництва й городництва. У п'ятирічному плані розвитку сільського господарства потрібно було передбачити створення полезахисних лісосмуг.

В галузі комунального господарства треба було створювати на території району підприємства з переробки сільськогосподарських продуктів, побудувати нову механізовану бойню і розширити діючу електростанцію, організувати житлові кооперативи з трудящих.

В галузі освіти ставилося завдання підсилити керівництво шкільними установами на селі, періодично перевіряти склад учительських колективів, особливо національних шкіл, висувати справді радянських учителів, домогтися 100-відсоткового охоплення дітей чотирирічними школами, проводити агрономізацію шкіл-семирічок шляхом надання землі для навчальних полів і введення в штат педагогів-агрономів. У ході укомплектування профшкіл і агрошкіл неухильно дотримуватися класової лінії, приймаючи для навчання дітей найбіднішого селянства, робітників і батраків.

В галузі охорони здоров'я рекомендувалося підсилити санітарно-просвітницьку і профілактичну роботу.⁹¹

Згадуючи ті часи, неможливо не назвати першу в країні МТС, що виникла у 1928 році на базі радгоспу ім. Т. Г. Шевченка (колишній хутір Ламзаки — маєток поміщика Ремиха). Шевченківці не лише піднімали цілину за допомогою потужної техніки, але й готували трактористів та механіків для господарств з різних куточків Радянського Союзу.

Наприкінці 1931 року 450 тракторів, 120 комбайнів та багато іншої техніки Шевченківської МТС обслуговували 250 колгоспів у п'яти районах. Далі місцеві потреби зумовили відокремлення деяких дільниць. Тоді утворилась і Березівська МТС.

Хлібозаготівельна кампанія 1929 року проводилась під гаслом: «Весь надлишок хліба здати державі і жодного фунта спекулянтам».⁹² Під спекулянтами розумівся приватний ринок.

По всіх селах створювалися комісії сприяння збиральній і хлібозаготівельній кампанії з бідняків. Бідняки і середняки

повинні були провести широку агітацію по індивідуальних господарствах, домагаючись обов'язкової здачі всіх надлишків, особливо заможними господарствами, нагадуючи про те, що в неврожайний рік держава допоможе селянам як насінням, так і продовольством (попереду був 32-й рік!). Одночасно ставилося завдання всім селянам підписатися на позику індустріалізації, тому що «держава бідна, і потрібні гроші».

На зборах одноголосно приймалися відповідні резолюції, але здача хліба йшла важко. Цікаво відзначити, що в різних селах протоколи писалися одними й тими ж словами.

Українська економічна нарада визнала загрозу виконанню планових завдань по осінній сівбі 1930 року, а роботу райвиконкомів у справі колективізації сільського господарства незадовільною. Особливо була виділена Одеська область, де на 15 вересня 1930 року практично не розпочинали осінньої сівби. Березівському райвиконкому разом з кількома іншими була оголошена догана. Усім райвиконкомам пропонувалося максимально розгорнути роботу з осінньої сівби, використовуючи її для посилення колективізації.⁹³

У інформзведенні Наркомату земельних справ України від 25 вересня 1930 року відзначалося поліпшення робіт сільрад і земельної секції Березівського району. Три колгоспи з 16 брали участь у змаганні.

Колегія Наркомату від 3 жовтня 1930 року запропонувала Березівському РВК уточнити конкретні п'ятиденні завдання для сільрад і забезпечити їхнє виконання через розгортання соцзмагання й ударництва. Про завдання по сівбі на п'ятиденку треба було телеграфувати в наркомзем не пізніше 10 жовтня.⁹⁴

У 1931-1932 р. у Березівському районі були створені такі колгоспи:

Ряснопільська сільрада — «Іскра», «Трудовик», «Маяк», «Трудовий шлях», ім. Шмідта, «Перемога»;

Червоноармійська сільрада — «Червоний партизан», «Штерн», «Нові господарі»;

Основська сільрада — «Червоноармієць»;

Онорівська сільрада — ім. Сталіна;

Кудрявцевська сільрада — «2 Незаможник», ім. Шевченка, «Біднота»;

Ліхтенфельдська сільрада — «Праця і воля», «Нове життя», «Інтернаціонал».

Колгоспи були невеликими і малопотужними. Так, у чотирьох колгоспах Ряснопільської сільради нараховувалося лише 215 родин з 891 їдцем. У них було усупільнено 248 коней, 20 корів, 15 свиней і 5 овець. За цими господарствами було закріплено 1997 га землі.⁹⁵

Настав трагічний 1932 рік, події якого надзвичайно мало висвітлювалися в радянській історичній літературі. Офіційна «Історія міст і сіл Української РСР» з посиланням на документи Одеського облпартархіву повідомляє, що в 1931 році Березівський район як ударник соціалістичного змагання був занесений на Червону дошку. І таким абзацом: *«І в наступні роки колективні господарства усе більш міцніли і розвивалися»*.⁹⁶

Про голод жодного слова. Архівні документи того періоду теж не вирізняються красномовством. З них ми довідуємося, що план хлібозаготівель виконувався погано через те, що в члени колгоспів пролізли ворожі елементи. Потім відбувалося виключення їх з колгоспу і розкуркулення, при цьому використовувалася така термінологія: «викинути з колгоспу, а хліб взяти в безперечному порядку». Колгоспникам пропонувалося «самомобілізуватися» і виконати план до завтрашнього вечора. Іноді приймалося рішення віддати під суд правління колгоспу «за нездачу надлишків» чи за незаконну роздачу хліба колгоспникам.⁹⁷

При цьому голодні колгоспники повинні були, як звичайно, відзначати чергову річницю Червоної армії, а жінки, як одна, вступити в ДТСААФ. Власників корів зобов'язували внести гроші на закупівлю м'яса для худобозаготівель.⁹⁸

У 1929-1933р. по Вікторівській сільраді Березівського району було розкуркулено 22 родини, по інших сільрадах — по 30-40 родин. У середньому родина нараховувала 5-6 чоловік, ці цифри дозволяють судити про масштаби розкуркулювання. Скарги на розкуркулювання йшли пачками: прокурору республіки, області і району, у президію Березівського РВК, у контрольну комісію. Житель села Владиславка Петро Степанович Ковтун писав, що після повернення в 1930 році з Червоної армії він жив і працював у Березівці монтером на

пошті. Його батько помер у 1932 році, а в 1933 році розкуркулили його матір. Він переїхав до матері, що жила на його утриманні, тому що ніякого майна в неї вже не було. Вона не могла виконати завдання по здачі м'яса і молока, і голова сільради, зламавши скриню, забрав особисті носильні речі Ковтуна. Він пише прокурору: *«Я втратив право голосу і роботу, і тепер я, червоноармієць, став нетрудовим елементом, без роботи, і не маю навіть одягу, що був єдиним моїм майном. Прошу посприяти у відновленні мене в правах голосу, щоб я міг знайти собі роботу і повернути одяг»*.⁹⁹

Як правило, такі скарги направляли для розбирання і вирішення в сільраду за місцем проживання, яка найчастіше відмовляла заявнику.

Н. А. Іванер пише прокурору: *«...мого батька розкуркулили в 1930 році, і зараз немає ніяких вістей, де він. Мати вийшла заміж у 1931 році. Нас залишилося 6 душ дітей, найстаршому 18 років і найменшому 4 роки. Ми ніяк не можемо прожити, довідок ніде не дають, в артіль не приймають»*.¹⁰⁰

З листа Ганни Пилипченко голові Березівського РВК: *«Я виїхала в Одесу, де служила на Шалашській вулиці, №27, прибиральницю, на що є документи. У 1931 році в брата занедужала на туберкульоз дружина. Родина складалася з матері 68 років, трьох дітей, найменшому 3 роки, а найстаршому 6 років. У 32-му році дружина брата померла, і через родинні умови мені довелося проживати біля брата дотепер. За обвинуваченням брата як бригадира, комісія з перевірки осіннього посіву визнала поганий посів як шкідництво, і на підставі цього брата викинули з колгоспу, ухваливши питання про розкуркулювання. Переписав голова Вікторівської сільради всі речі в квартирі брата, разом і мої, котрі знаходяться в брата. А тому прошу Вашого розпорядження, щоб зняли опис з речей, що належать мені»*.¹⁰¹

Формулювання виключення з колгоспу не відрізнялися розмаїтістю: *«виключить як сина куркуля»*, *«з колгоспу викинуть як куркуля і експлуататора»*, *«куркуль, експлуататор батраків, під час колективізації усе своє майно розбазарив»*, *«розкуркулювання їх затвердити та позбавити права голосу всю родину»*, *«від розкуркулювання заховалась у колгоспі... будучи сторожем, вороже ставилася до колгоспної худоби, і*

під час її сторожі украдено 2 корови», «вів і веде розладницьку роботу в колгоспі, зірвав збиральну кампанію» (остання фраза є типовою і повторюється неодноразово. — Г. М.).

Траплялися і випадки відречення від батьків: «Я, Бутенко Петро, з даного моменту заявляю і прошу райвиконком надрукувати мою замітку в «Степовій комуні» про те, що я з батьком пориваю всякий зв'язок і прошу не вважати мене сином Бутенка Івана». ¹⁰²

Березівський РВК навіть розробив друкарський бланк, де після прізвища заявника і його місця проживання було вдруковано: *«у справі виключення з артілі та відібрання майна»*. Рішення, як правило, говорило: *«заяву останнього залишити без наслідків»*.

Тільки по Колосівській сільраді за 1929-1933р. було розкуркулено понад 200 чоловік. ¹⁰³

Офіційні документи доповнюють спогади свідків. От що розповідає В. М. Анісімова про 1933 рік у Березівському районі.

«... Весною 1933 року на полях стояли копиці снопів незібраного хліба, покритого зеленню. Трохи дощі йшли, заважали, трохи через халатність керівництва. Якась несправедливість у верхх була. Наш хліб пропав: у кого який залишок був, те уповноважені ходили під хатами зі щупами і забирали зерно на посівний матеріал, на харчування.

Яке тільки було зерно в господарстві — кудись його вивезли, а на полях пропало. Тоді почали ходити по людях за зерном. Один чоловік з нашого села Зброжківки навіть збожеволів від таких переживань, наставивши вила на «шукачів».

Ми всі, звичайно, обурювались, але не мали права нікому поскаржитись. Дехто думав, що це Сталін вирішив знищити українців та заселити наш край грузинами.

Ми жили за рахунок нашої річки. Ловили навесні маленьку рибку, потай, щоб не викликати хворобливої заздрості із можливим відбиранням поживи. Пили потроху юшку, щоб не захворіти від «переїдання».

До школи ходили ми в Березівку і часто не могли дійти. Лягали на придорожну траву, очі постійно шукали, а руки тягнулись, щоб знайти якийсь корінчик і посмоктати. Голод — це страшний стан, він тебе ніби їсть з середини, і ти ладен краще вмерти, ніж терпіти такі страждання.

У школі давали попити якоїсь водички. Ми сиділи на уроках, думали не про науку, а лише про якусь їжу, крихту хліба...

Пішли чутки, що на базарі продають хліб. Грошей у мене, звичайно, не було, хотілось хоча б побачити. Я прийшла на базар і побачила жінку з простягнутою долонею, на якій лежали три маленькі тоненькі скибочки чорного хліба. Я дивилася здаля і ковтала гірку слину. Думала: все одно помру, то хоч перед смертю побачу хліб. Я помітила навпроти хлопчика, теж років 12. Він, як і я, жадібно дивився на долоню жінки. Раптом він підбіг до неї, вихопив ті скибки і швидко поклав до рота. Чоловік, що охороняв жінку від злодіїв, сильно вдарив хлопчика по голові. А той так і не встиг проковтнути жаданий шматочок, стріпнувся кілька раз і завмер, з хлібом у роті. Це було жахливо. Та страшно те, що ніхто, мабуть, крім мене, не звернув на це увагу.

Люди звикли, що поряд хтось щодня помирав. Ця картина досі стоїть у мене перед очима: мертвий хлопчик, який так і не скуштував хліба, що був у нього в роті.

Мабуть, мені все-таки пощастило: мене забрав у Вознесенськ дядько, щоб я допомогла доглядати його маленьку дитину. Він отримував 200 грамів хліба на кожного члена сім'ї, бо працював на залізниці. Я якось ішла по хліб і побачила, як один хлопчик проколупав у вагоні дірочку, через яку тоненькою цівочкою точилося зерно, і він його поспіхом їв. І знову я стала свідком убивства. Вартовий підбіг до хлопчика, вдарив його в скроню, і той впав. Худенький, маленький, виснажений хлопчик...

Податки тоді не платили, а під весну була велика «викачка хліба».

Якось нашого батька забрали в «кардигарню», бо він не дав хліба. Але ж у нас його не було ні піщинки. Узяли батька, він з нами попрощався, але на ранок повернувся, слава Богу. Його дуже в селі поважали.

Якось навесні я лежала два дні голодна, потім пішла на двір, сіла на сонечку і почала мріяти, щоб оце мені померти. Зараз страшно подумати, що тоді мені було б краще померти, аніж так мучитись. Мама запухла вся, але ледве принесла мені водички. Батько лагодив якусь сітку, щоб піти ловити рибу, бо саме вода розлилась. Він вловив тоді одну маленьку рибку і ніс потай за пазухою, щоб ніхто не бачив, бо

могли б убити, щоб тільки її забрати. Усі були голодні. Мама зварила рибку, а батько наказав не давати її, а тільки юшку, бо від тривалого голоду було б погано. Я попила юшку, мені стало краще...

Згадую ще один епізод 1933 року. Ми з братиком якимось залізли в дозріваючу пшеницю і з задоволенням їли м'які зерна. Не помітили, як під'їхав голова колгоспу, а коли помітили, почали тікати. Заховались у яру, під кущами, переслідувач нас не знайшов. Ми переживали за батька, бо якби голова колгоспу дізнався, чиї ми діти, то батька б арештували.

Один чоловік узяв з поля снопа та ніс його додому, а будочник з переїзду побачив і доніс владі. Чоловіка заарештували. Незабаром у школі відбувся показовий суд, перед усім селом.

Усе в людей забирали, щоб виконати план, А де воно все дівалося, ніхто не знав. Людям залишалось пухнути з голоду. Не всі вижили в тому страшному 1933 році». ¹⁰⁴

Представляє інтерес звітність Березівського РВК про склад голів сільрад на 10 листопада 1933 року. Усього в Березівському районі нараховувалася 21 сільрада, у тому числі 5 національних (1 російська і 4 німецькі). 18 голів з 21 були комуністами. Одна голова — жінка. П'ять голів були в рядах Червоної армії і червоних партизанів. Усі голови були обрані на свої посади після 1 березня 1931 року, 7 з них були місцевими жителями, а 14 — прислані з інших сіл і районів. 15 голів були вихідцями з бідняків. За національним складом 14 чоловік були українцями, 1 — росіянином, 4 — євреями. Усі голови були у віці від 24 до 40 років, всі з початковою освітою. Двоє додатково закінчили радпартшколи. Викликає подив короткий термін перебування на посаді голови сільради: 12 чоловік займали цю посаду менше 6 місяців, 8 — від 6 місяців до одного року, і лише одна людина знаходилася на посаді голови до двох років. ¹⁰⁵

Очевидно, що всі голови були призначені в період голоду, основним критерієм їхнього вибору було соціальне походження і партійність. Головне, що від них було потрібно, — це проведення партійної лінії в масах.

Документів по Березівському району за наступний довоєнний період (1934-1940 рр.) збереглося небагато, за ними

важко скласти уявлення про справжнє життя району. Відомо, що в районі впроваджували стахановський рух, що приймав іноді своєрідні форми (стахановська декада зі здачі молока і м'яса), відновили в праві голосу декого (іншим відмовили). У центрі уваги сільрад знаходилися питання сівби, збирання врожаю і збору податків, схвалення позики 4-го року другої п'ятирічки. Червоноармійська сільська рада 1 липня 1936 року прийняла постанову реалізувати позику на 11 тисяч карбованців, охопити нею 100% трудового населення до 12-ї години 2 липня.¹⁰⁶

1936 рік пройшов під знаком обговорення сталінської Конституції. У цей час у Березівському районі існували такі сільради:

1. Березівська,
2. Бернадівська,
3. Балайчуцька,
4. Вікторівська,
5. Гуляївська,
6. Заводівська,
7. Златоустівська,
8. Зброжківська,
9. Карнагорівська,
10. Котовська,
11. Маринівська,
12. Михайло-Олександрівська,
13. Нейківська,
14. Онорівська,
15. Основська,
16. Ряснопільська,
17. Петрівська,
18. Черногірська,
19. Червоноармійська,
20. Іванівська,
21. 9-го з'їзду ВЛКСМ.

Голова РВК Осадчий рапортував, що по цих сільрадах в обговоренні конституції взяло участь 11 745 колгоспників і 4 998 чоловік іншого населення. В газетах було опубліковано 39 заміток на цю тему. У процесі обговорення, як повідомляє Осадчий, був висловлений ряд доповнень.

Колгоспники колгоспу «Перемога» запропонували внести параграф про будівництво квартир для колгоспників, тому що *«колгоспник сам збудувати квартиру не має змоги»*.

Робітник Урбан дійшов висновку, *«що попи не будуть вибирати в ради тому, що незабаром у нас і попів не буде»*.

Колгоспник артiлі «Добра Воля» Н. Косов: *«Щоб кочовий народ, як цигани, не мали права голосу»*.

Голова Балайчуцької сільради Козлан: *«Служителі релігійних культів не повинні мати право голосу, оскільки не займаються корисною працею, а є нетрудовим елементом»*.¹⁰⁷

Офіційне видання «Історія міст і сіл Української РСР» повідомляє такі дані про життя Березівського району.

У Березівці діяли 6 підприємств, на яких працювали 254 чоловіки, валова продукція складала 1 343 тис. карбованців. Промислові підприємства міста спеціалізувалися на переробці сільськогосподарської сировини. Працювали також трикотажна й інкубаторна фабрики, винкомбінат, автоколона «Сільгосптранс», промартілі, що випускали товари широкого вжитку. На базі ремонтного заводу виник райпромбінат. На станції Березівка замість старого елеватора був побудований новий. Був побудований готель, понад 200 житлових будинків.

У 1938 році в Березівці відбувся перший районний зліт стахановців, на якому були присутні 380 делегатів.

У 1930 році була створена газета «Степова комуна» (орган Березівського райкому партії), у 1934 році — газета політвідділу радгоспу ім. XVII партконференції «Сталінець». У 1940 році ця газета була представлена на Всесоюзній сільськогосподарській виставці. За словами видання, за роки радянської влади відбулися позитивні зміни в народній охороні здоров'я. Однак до цього твердження варто ставитися обережно: у 1940 році в Березівці діяла одна лікарня, організована ще до радянської влади. Про стан її судити важко через відсутність архівних документів, але як відомо, у 20-х роках її становище було важким. Видання стверджує, що в 1936 році в Березівці була цілком ліквідована написьменність але, як свідчать архівні документи, ряд сільрад у 1936 році тільки планував досягти цього.¹⁰⁸

Почалася Велика Вітчизняна війна. Райком партії і виконком райради перетворилися на штаб мобілізації сил для

боротьби з ворогом, що займався постачанням у Червону армію коней, упряжі, автотранспорту. Населення брало участь у будівництві оборонних споруд. Однак 10 серпня фашистські війська захопили Березівку.

У період румунсько-німецької окупації існував Березівський повіт — найбільше адміністративно-територіальне утворення в Трансністрії (так називалася окупована румунами частина України). До його колишнього складу входив Березівський район. Управління здійснювалося префектурою Березівського повіту, префектурою району і примарією міста Березівки.

Відповідно до наказів цивільного губернатора Трансністрії, колгоспи були перетворені на трудові громади, очолювані виборними старостами. Кожна сільська управа повинна була мати стільки товариств, скільки раніше було колгоспів. Слово «колгосп» було оголошено забороненим, за його вимовлення накладалося покарання. Кожне товариство повинно було організувати бригади з 10-20 членів, що знаходилися у родинних стосунках, в спорідненні з обраним зі свого середовища начальником. Кожній бригаді призначалося 100-200 га з земель колишніх колгоспів для обробітку. Усі члени одного товариства зобов'язані були виходити на земельні роботи, у випадку відмови загрожувало відправлення до табору.¹⁰⁹

На території Березівського району діяли такі трудові громади: с. Балайчук, с. Березівка, с. Вікторівка, с. Вишневе, с. Владиславка, с. Данилівка, с. Добра Надія, с. Заводівка, с. Златоустове, с. Єленівка, с. Онорівка, с. Сільварка, с. Чигирин, с. Чижове.

Більшість документів органів влади окупаційного періоду складені румунською мовою, у зв'язку з чим вивчені слабо. Проте видно, що окупанти приділяли велику увагу збору податків, постачанню німецько-румунських військ продовольством і теплими речами, організації робіт місцевих органів влади і трудових громад, агрономічному, ветеринарному і санітарному нагляду. Збереглася велика кількість бухгалтерських документів, списки працюючих, довідки і заяви громадян, що широко висвітлюють працю населення.

У перші ж дні окупації гітлерівці розстріляли 15 тисяч євреїв, яких пригнали сюди з Бессарабії. Окупанти грабували установи і підприємства, вивозили цінності.

Улітку 1942 року в Березівці виникла підпільна організація, на чолі якої став комуніст М. К. Майборода, що був агрономом, лейтенантом Червоної армії. Підпілля складалося з декількох патріотичних груп, які очолювали Д. Н. Криштан, Я. К. Коваленко, Н. Г. Осадчий, П. А. Турбинський, В. А. Данилишин. Вони залучали в організацію нових членів, вели серед населення антифашистську пропаганду, збирали зброю, боеприпаси. Усього Березівська підпільна організація нараховувала 47 чоловік, з них 9 були комуністами і 11 — комсомольцями. Маючи три радіоприймачі, підпільники слухали зведення Радянського інформбюро і поширювали їх серед населення. Підпільна організація мала печатку румунської жандармерії і бланки пропусків та паспортів. Підпільники разом з партизанами здійснювали диверсії, збройні напади на окупантів, перешкоджали вивезенню в Німеччину продовольства і сільськогосподарської техніки.

Поліція напала на слід підпільників. Вони трималися мужньо і нікого не виказали. 23 березня 1943 року фашисти розстріляли підпільників Березівки.

Але час розплати наближався. 31 березня 1944 року кінно-механізована група під командуванням генерал-лейтенанта І. А. Плієва, до якої входили 4-й Сталінградський механізований і 4-й гвардійський Кубанський козачий кавалерійський корпуси, почала наступ з боку Березівки, що займала важливе воєнно-стратегічне розташування на підступах до Одеси. Зав'язалися запеклі бої. На світанку 1 квітня 1944 року передові частини 4-го гвардійського механізованого корпусу генерал-лейтенанта Т. І. Танасчишина і 10-ї гвардійської кавалерійської дивізії під командуванням полковника Н. С. Шевчука атакували позиції ворога, перекривши всі дороги, по яких відступали фашистські війська. У ніч на 1 квітня 1944 року Березівку було звільнено. У цьому бою смертю хоробрих загинув командир танкового корпусу генерал-лейтенант Т. І. Танасчишин. Його ім'ям названа одна з вулиць міста.

Ворог завдав величезної шкоди Березівському району. Загинуло, не рахуючи бесарабських євреїв, понад 6 600 чоловік, половина з яких були дітьми. 1 590 березівців воювали на фронті, 781 чоловік загинув смертю хоробрих. 803 учасники війни нагороджені орденами і медалями СРСР.

Фашистські окупанти вивезли майно 87 підприємств і установ району, худобу, сільськогосподарський інвентар. Були зруйновані Березівська МТС, харчопром- та райпромкомбінати, нафтобаза, районна аптека, кілька шкіл, залізничні та мостремонтні майстерні при школі механізації сільського господарства, млин, елеватор, клуб. Було знищено до 2 тисяч квадратних метрів житлового фонду міста Березівки. Викрадено й вивезено до Румунії близько 45 тисяч голів худоби¹¹⁰. За уточненими даними, складеними РВК на підставі актів збитку по колгоспах, загальний збиток перевищив 884 мільйони¹¹¹.

Після звільнення першочерговим завданням жителів Березівського району стало відновлення народного господарства.

Протокол №1 об'єднаного засідання Березівського райкому КП(б)У і виконкому райради депутатів трудящих, що відбулося через тиждень після звільнення, 9 квітня 1944 року, містить два питання: про реалізацію 3-го займу державної військової позики і про створення районної комісії з розслідування злочинів, вчинених німецько-румунською окупаційною владою на території Березівського району. Комісія знайшла і поховала трупи 39 загиблих партизанів, серед яких були Д. А. Петруня, І. П. Єліферов, Д. І. Антошенко, П. Я. Врадний, В. Ф. Ковбасюк, А. Е. Ходак, С. І. Старостенко, О.А. Петронеллі та інші жителі Березівського району¹¹².

У цей же день РВК ухвалив мобілізацію терміном на один місяць на оборонні роботи чоловіків віком 16-55 років і жінок віком 16-50 років. Особи, що ухилялися від мобілізації, підлягали судовій відповідальності¹¹³.

Головою РВК у цей період був К. М. Соболев, секретарем РК КП(б)У — І. П. Лутов. До складу Березівського РВК увійшли також прокурор району Д. А. Демидюк, завідувач райвно Т. К. Рудой і начальник РВ НКВС А. А. Бурлак.

12 квітня 1944 року був затверджений план весняної сівби на площі 37 795 гектарів.

На засіданні Березівського РК КП(б)У та РВК від 27 квітня 1944 року був присутній представник ЦК КП(б)У Нікулін. Мова йшла про затвердження плану хлібозаготівель у фонд Червоної армії колгоспами району. Обов'язковій здачі підлягав врожай 1943 року з площі 32 917 гектарів, зібраний у період окупації.

На цьому ж засіданні за відмінні показники по відновленню залізниці була винесена подяка І. М. Неделько, І. Я. Пшенничному, Є. А. Пилипенку, Л. А. Бондаренку, М. Н. Дороганю, П. В. Папескову та іншим особам¹¹⁴.

Треба відзначити, що в післявоєнний період стало нормою прийняття спільних постанов РВК і райкому КП(б)У, що стосувалися найбільш важливих подій у житті району.

12 травня 1944 року була затверджена шкільна мережа, мережа клубів і лікувальних установ по району. Шкільна мережа складалася з 43 шкіл, у т. ч. однієї середньої школи, десяти неповних середніх шкіл і 32 початкових шкіл.

Мережа клубів мала 10 об'єктів.

Мережа лікувальних установ на 15 квітня 1944 року складалася з Березівської лікарні на 50 ліжок, поліклініки, Ряснопільської лікарні на 10 ліжок і 4 медпунктів по селах. На кінець 1-го кварталу до них повинні були додатися санстанція, дитячі ясла та 5 медичних і лікарняних пунктів.

Крім того, було затверджено будівництво лазні, дезінфекційної камери й електростанції.

Мережа ветеринарних установ складалася з Березівської райветлікарні і трьох дільничних ветлікарень по селах, у другому кварталі 1944 року повинна була відкритися ветамбулаторія в селі Нейкове¹¹⁵.

У червні 1944 було прийнято рішення про організацію спеціалізованого ремісничого училища механізації сільського господарства на базі приміщень колишньої школи механізації сільського господарства, створеної в 20-ті роки Петронеллі, і райпромкомбінату. У складі райпромкомбінату передбачалися такі підприємства: миловарне, шкіряне, вапняне, гончарне, швацько-кравецьке, шапкове і шевське¹¹⁶.

У 1945 році в центрі уваги РВК була мобілізація робочої сили для підприємств Донбасу. У виконкомі був створений спеціальний мобілізаційний відділ, що повинен був стежити за виконанням плану мобілізації всіма сільрадами. Районний прокурор повинен був у першу чергу розглядати справи на осіб, що ухилялися від мобілізації. Цікаво відзначити, що водночас велася мобілізація робітників для винрадгоспу «Жовтнівка»¹¹⁷.

Водночас в районі проводилися заходи щодо облаштуваності українців, переселенців з Польщі й інших країн.

Переселення почалося в 1944 році. Переселенці направлялися переважно в колишні німецькі колгоспи, жителі яких були виселені.

На 1 березня 1945 року на територію Березівського району прибуло 466 переселенських господарств (1 761 чоловік), що привезли із собою 330 голів великої рогатої худоби, 144 коня, 56 свиней, 75 овець і кіз, 1 840 голів домашньої птиці, 122 візки. 419 господарств відразу вступили в колгоспи. Серед переселенців нараховувалося 269 дітей, 202 з яких були охоплені навчанням. За інформацією голови РВК, переселенцями було зайнято 307 тимчасових квартир, які треба було ремонтувати. Про якість квартир можна судити по одному з рішень виконкому 1945 року: передати Оленівській сільраді напівзруйновані землянки на х. Кандель у кількості 9 штук для відновлення житла переселенцям-українцям¹¹⁸.

Навесні 1945 року колгоспи позичили в переселенців 900 центнерів ячменя і вівса для посіву і не змогли його повернути в зв'язку з низькою врожайністю. На об'єднаному засіданні Березівського райвиконкому і райкому у вересні 1945 року відзначалося, що родини переселенців потерпають від нестчі одягу, взуття, предметів першої необхідності (мила, сірників, гасу). Голови колгоспів і сільрад питаннями господарсько-побутової облаштованості переселенців займаються незадовільно. Особливо погано йшли справи в Чорногірській і Маринівській сільрадах¹¹⁹.

На 30 грудня 1945 року в Березівському районі проживала 391 родина з Польщі, 345 з них входило до складу колгоспів, дорослі члени 46 родин працювали на підприємствах і в установах Березівки. 3 родини з дозволу Березівського РВК виїхали в інші райони області, 188 родин виїхали з Березівського району самовільно.

З числа проживаючих у районі переселенців працювали на керівних роботах (головою сільСТ, завідувачем млином, бригадирами, комірниками, завгоспами) 12 чоловік. На відновлення житлових будинків і придбання худоби одержали кредити 275 родин. 289 родин одержали зерно для посіву. 395 найбільш нужденних переселенців щомісяця одержували по 9 кг борошна на душу.

У 1946 році в Березівському районі існувало 10 переселенських колгоспів («Штерн», ім. Кірова, «20-річчя Жовтня»,

«Нойлебен», ім. Щорса, ім. Чкалова, ім. Тельмана, ім. III Інтернаціоналу, «Прогрес»), що на 50% звільнялися від державних поставок (усього в районі нараховувалося 76 колгоспів)¹²⁰.

Район мав заборгованість перед переселенцями за здані ними в Польщі продукти, переважно картоплю.

608 чоловік переселенців повинні були взяти участь у виборах до Верховної Ради СРСР. Усі вони були розподілені по гуртках, де вивчалися Положення про вибори у Верховну Раду, Конституція СРСР і т. п. Серед них виявилися євангелісти, що відмовилися брати участь у гуртках через свої релігійні переконання¹¹⁴.

У 1946 році підготовка до виборів знаходилася в центрі уваги РВК, це питання завжди заслуховувалося одним з перших на засіданнях виконкому. Зверталася увага навіть на колір килимів на виборчих дільницях¹²².

Незважаючи на зроблений ремонт, на початку 1946 року Березівська райлікарня знаходилася в жалюгідному стані. Дах протікав, водопровід і каналізація не працювали, температура в палатах не перевищувала 10-12 градусів. Електрика не працювала, палати освітлювалися каганцями. У хірургічному корпусі стіни і стелі покрилися цвілью і кіптявою. Через воєнні дії усі шибки в будинку лікарні були вибиті, і протягом 1945 року вдалося заскрити лише частину віконних прорізів. Районна поліклініка також знаходилася в антисанітарному стані. РВК у січні 1946 року прийняв рішення про усунення зазначених недоліків¹²³.

У квітні 1946 року РВК знову констатував незадовільний стан Березівської поліклініки: немає чіткого графіка роботи лікарів, що є сумісниками, відвідувачі по кілька годин очікують прийому, відсутня картотека хворих, лікарі найчастіше працюють без халатів, в осінньо-зимовий період будинок поліклініки не опалюється, вологе прибирання не робиться¹²⁴.

У лютому 1946 року виконком констатував повний провал державних поставок продуктів тваринництва по Березівці, Заводівській, Ряснопільській, Донсько-Балківській й інших сільрадах. Було відзначено «злочинне розбазарювання молока» по ряду колгоспів, голови яких «замість здачі всього надою молока державі, роздають його різним особам». Крім голів, вина у цьому питанні була покладена на заготівельну мережу і працівників маслозаводу. Були намічені заходи щодо

виконання плану постачань, а голови колгоспів попереджені, що будуть притягнуті до кримінальної відповідальності у випадку повторення подібних фактів¹²⁵.

Разом з тим колгосп ім. Будьонного (голова М. О. По-смітний) був представлений кандидатом на одержання перехідного Червоного прапора по розвитку і стану тваринництва. У спільній постанові Березівського РВК і райкому КП(б)У від 4 лютого 1946 року вказувалося, що вся худоба цього колгоспу була викрадена окупантами, тваринницькі будівлі зруйновані, однак менш ніж за рік після звільнення колгосп мав 77 голів коней і 111 голів великої рогатої худоби: це перевищувало поголів'я колгоспу в 1941 році. Усі тваринницькі будівлі були відновлені. Колгосп вчасно підготував корми на період зимівлі, падежу не було. Колгоспники достроково виконали державні постачання. Створено бригаду працівників тваринництва. Усе поголів'я коней закріплене за їздовими, тяглова сила до весняної сівби підготовлена. Ветеринарно-зоотехнічна робота була на високому рівні і дозволяла тримати тварин у доброму і відмінному стані¹²⁶.

Майже на кожному засіданні виконкому приймалися рішення про призначення допомоги багатодітним матерям, про надання позички мобілізованим, родинам військовослужбовців, переселенцям, родинам загиблих та іншим особам. Був створений спеціальний фонд матеріальної допомоги цим категоріям осіб.

У 1946 році виконком затвердив подання близько 300 жителів Березівського району до нагородження медаллю «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.»

У районній газеті «Степова комуна» була створена районна Дошка пошани для занесення передовиків соціалістичного змагання, хід якого повинна була систематично висвітлювати газета.

Переможцем соціалістичного змагання за високий врожай у 1946 році був визнаний колгосп ім. Петровського Оно-рівської сільради (голова Бондаренко), що за 6 робочих днів успішно провів сівбу ранніх культур на площі 120 гектарів, з яких 56 гектарів було засіяно понад план. Колгоспу було вручено перехідний Червоний прапор району. Колгосп ім. Петровського, колгосп ім. 17-го партз'їзду Балайчуцької сільради

(голова депутат Верховної Ради СРСР М. Й. Ющенко), колгосп «Добра воля» Донсько-Балківської сільради (голова Косов), колгосп «Степова комуна» (голова К. І. Жадан), колгосп ім. Менжинського (голова А. Т. Шкляр), колгосп «Заповіт Леніна» (голова П. Ф. Ткаченко), колгосп ім. Петровського (голова А. І. Товстоновський), колгосп ім. 17-го партз'їзду (голова М. В. Прищак), колгосп «Червоний прапор» (голова П. А. Мельниченко) були представлені кандидатами на обласну Дошку пошани.¹²⁷

Робота з висування кандидатів на обласну Дошку пошани продовжувалася і далі. Висувалися не тільки колгоспи і колгоспні бригади, а й тракторні бригади МТС. От яка характеристика була дана передовій тракторній бригаді Шевченківської МТС:

«Тракторна бригада 6, бригадир Крамаренко Олександр Микитович, виробила на 5 квітня на один п'ятнадцятисильний трактор 128 гектарів у перекладі на м'яку оранку.

Бригада вчасно і якісно провела тракторні роботи на посіві і підготовці ґрунту під ранні і пізні культури, і всі три колгоспи, що обслуговує бригада, успішно виконали план сіви ранніх культур, підготували ґрунт під пізні культури і почали підйом пару»¹²⁸.

У квітні 1946 року проводилася енергійна організаційна робота з передплати позики. Був складений план, що включав 22 види заходів, серед яких інструктивні наради і заслуховування керівників про підготовку до проведення підписки, семінари податкових агентів, суцільну перевірку вручення облігацій, доповіді і бесіди, випуск стінних газет та ін.¹²⁹

У цей час посуворішав план здачі молока, який закладався в державний фонд п'ятирічки. Замість норм, що раніше існували, (по 160 літрів молока на корову), була введена норма 220 літрів. Були ліквідовані пільги окремих категорій громадян. Дозволялося замінити при здачі молоко тваринним маслом. Колгоспам району був затверджений річний план — 198,6 тонни молока, а колгоспникам, робітникам та службовцям міста Березівки — 954,6 тонни¹³⁰.

У травні 1946 року колгоспи Березівського району в зв'язку з гострою потребою одержали продовольчу зернову позику, яку розподіляв РВК разом із РК КП(б)У. На колгосп, де проживало менше ста родин, приходилося по 2-5 центнерів зерна

— ці цифри красномовніші будь-яких переможних реляцій. За такою ж нормою виділялося борошно, причому — за комерційними цінами і приблизно половині колгоспів¹³¹.

Про матеріальне становище жителів району свідчить і такий факт. У постанові про заходи для оздоровлення дітей улітку 1946 року є такий пункт: *«Беручи до уваги, що продуктів харчування для утримання піонерського табору (на 200 чоловік) в умовах району знайти неможливо, просити облвиконком Одеського комітету КП(б)У дати вказівку облторгвідділу, щоб він виділив необхідну кількість продуктів для піонерського табору»*¹³².

За підсумками збирання хліба влітку 1946 року були висунуті кандидатами для занесення на обласну Дошку пошани колгоспи ім. Петровського Онорівської сільради (голова П. Р. Бондаренко), «Червоний партизан» Червоноармійської сільради (голова Л. Т. Похиленко), ім. Будьонного (голова М. О. Посмітний), ім. Лібкнехта Новоселівської сільради (голова А. Н. Берило), ім. 17-го партз'їзду Балайчуцької сільради (голова депутат Верховної Ради СРСР Марфа Йосипівна Ющенко).

Як відзначалося в постанові, у цих колгоспах добре провели роботу з догляду за парами і просапними культурами, а також додаткові заходи: штучне запилення кукурудзи і сояшнику¹³³.

Улітку 1946 року були відзначені як кращі вчителі району Віра Григорівна Танан, Віра Василівна Харченко, Віктор Іванович Масловський, Ганна Іванівна Білозер. Дмитро Максимович Давиденко, завідувач районо, був представлений на присвоєння звання заслуженого учителя¹³⁴.

Восени того ж року Березівський райвиконком і райком КП(б)У обговорювали Постанову СМ СРСР і ЦК ВКП(б) «Про заходи для ліквідації порушень Статуту сільськогосподарської артілі в колгоспах». Мова йшла про високі витрати трудоднів на адміністративно- управлінські потреби, нарахування трудоднів незалежно від обсягу виконаної роботи, розбазарювання колгоспних земель і суспільної худоби. Був розроблений план заходів, що включав повернення колгоспам землі, переданої різним установам і підприємствам, запис трудоднів у трудові книжки, ліквідацію надлишків присадибної землі, затвердження норм виробітку, проведення ревізій

роботи правлінь колгоспів і обговорення їхніх підсумків на загальних зборах й ін¹³⁵.

XVI сесія Березівської райради, що відбулася 14 березня 1947 року, відзначила, що в 1946 році сільради, колгоспи, радгоспи і МТС провели колосальну роботу по зміцненню і подальшому піднесенню сільського господарства району. Проте колгоспи району не виконали плану обов'язкових постачань державі по хлібу. Колгоспи і МТС не виконали плану зяблевої оранки, недостатньо заготовлено кормів для тваринництва, не виконали план розвитку по свинях і птиці. Багато колгоспів не забезпечили себе насінням на весняну сівбу.

Сесія поставила завдання відновити протягом 1947-1948 р. довоєнний рівень виробництва зерна і значно перевищити його до кінця п'ятирічки. Треба було збільшити посівну площу, підняти врожайність, якість оранки, збільшити поголів'я худоби і забезпечити добрий догляд за нею. Колгоспи і працівники сільського господарства повинні були забезпечити повне і своєчасне виконання обов'язкових постачань зерна, овочів, картоплі, м'яса, молока, яєць.

У доповіді секретаря райради Мірошника «Про стан організаційно-масової роботи в районі» була приділена увага зовнішньому вигляду райцентру — Березівки. Тут був клуб, кінотеатр, але — за словами Мірошника — вони працювали недостатньо, не задовольняли культурні потреби населення; у приміщеннях холодно, незатишно і непривітно. У Березівці мало зелені, а єдиний скверик з кожним днем знищується. З площі 1 Травня дотепер не прибраний розбитий німецький танк. Головам сільрад також пропонувалося звернути найсерйознішу увагу на благоустрій населених пунктів.¹³⁶

Головою сесії був М. О. Посмітний.

Розгорнута характеристика стану району була дана на 19-ій сесії райради 4 грудня 1947 року.

У порівнянні з 1945 роком площа орної землі в районі збільшилася в два рази і досягла 53 000 гектарів. Кількість худоби ще дуже відставала від довоєнного рівня: коней стало менше в 2,5 рази, великої рогатої худоби — у 2 рази, овець — у 3 рази, свиней — більш ніж у 10 разів. Незважаючи на це, район тримав обласний Червоний прапор по виконанню планів постачання продуктів тваринництва. Усі колгоспи району в 1947 році виконали план по хлібу і продуктах

тваринництва. МТС мали 118 тракторів, 18 комбайнів, 14 молотарок, достатню кількість сівалок.

Серед новаторів сільського господарства були агроном Назаренко, голова колгоспу Посмітний, ланкові Березівська, Герасимчук, Вдовиченко, бригадир тракторної бригади Со-мов, комбайнери Ткаченко, Антонов, Котлик, доярки Бірюкова, Соскалевич та інші.

У школах району в 1947 році навчалося 4 615 учнів. Були відремонтовані 51 школа, районний клуб, дитячий будинок. Райклуб тримав Червоний прапор по культмасовій роботі, у 1947 році одержав премію. У селах, як і до війни, працювали сотні гуртків самодіяльності.

З моменту звільнення в районі була проведена велика робота з відбудови лікувальних установ. Були капітально відремонтовані Березівська і Ряснопільська лікарні на 110 ліжок, відновлена санепідемстанція, дитяча консультація, молочна кухня, жіноча консультація, 8 фельдшерських пунктів, дитячий садок і дитячі ясла. Багатодітні і самотні матері одержали допомогу на загальну суму 1,35 млн. карбованців.

Інвалідам, родинам загиблих воїнів, військовослужбовців виплачено 9,5 млн. карбованців. У 1944-1947 роках працю-влаштовано 1 665 інвалідів Вітчизняної війни, організовано дві артільні інвалідів: «Трудівник» і «Об'єднана праця».

Було відзначено, що комунальне господарство району знаходиться в занедбаному стані, незважаючи на те, що в районі відремонтовано 1 250 кв. метрів житлової площі і районний готель. Було потрібно побудувати електростанцію, лазню, упорядкувати водопостачання і каналізацію, довести до ладу парк.

За роки відновлення було приведено в порядок 36 кіло-метрів доріг, побудовано 150 метрів мостів. Першочерговими завданнями залишалися відновлення дороги Березівка — Андрієво-Іванівка, будівництво моста в селі Заводівка, капі-тальний ремонт моста Березівка — Раухівка¹³⁷.

У 1947 році голова Березівського РВК Соболев був звільне-ний у зв'язку з хворобою, і його місце зайняв Семен Михай-лович Котенко.

Голод 1946-1947 рр. ретельно приховувався й в офіцій-них документах не згадується. Однак його відгомін пролунав в рішенні Березівського РВК №669 від 18. 07 1947 р. «Про

затвердження контингентів по селу на постачання пайковим хлібом на 1-шу половину серпня 1947 року».

Усього розподілялося 1 139 талонів по 0,5 кг хліба серед таких груп населення: учителі, лікарі і середній медперсонал, студенти Заводівського сільськогосподарського технікуму, вихователі дитбудинків, вільнонаймані працівники військових частин, голови і секретарі сільрад, інваліди війни, фахівці сільського господарства, фінагенти райфв, завідувачі клубами сільрад, демобілізовані й інші робітники та службовці. При цьому завідувач райторгвідділом і голова райспоживспілки повинні були суворо перевіряти наявність фондів борошна, не допускаючи його перевитрати.¹³⁸

Комерційний фонд борошна розподілявся печеним хлібом також з контингентами:

- райрадпартактиву — 1 139 кг,
- райсоцзабезу для вкрай нужденних — 100 кг,
- командированим — 300 кг,
- Заводівському технікуму — 90 кг,
- утриманцям учителів міста — 250 кг,
- утриманцям лікарів міста — 50кг,
- мостовикам ДЕУ — 120 кг,
- вулканізаційній майстерні — 40 кг.

Це на весь серпень.

Також у серпні РВК без пояснення причин затверджує акти на загиблі посіви ярових культур на площі 1706 гектарів.¹³⁹

Про те, що голод продовжувався й у 1948 році, свідчить рішення РВК від 6 січня 1948 року «Про організацію їдальень при колгоспах для громадського харчування гостро нужденних колгоспників і членів їхніх родин». Цим рішенням був затверджений список 70 колгоспів, при яких треба було організувати ці їдальні, з контингентом 5 000 чоловік. По кожному колгоспу в їдальнях повинні були харчуватися від 20 до 200 чоловік, половину яких складали діти. Вартість обіду не повинна була перевищувати 1 карбованець 80 коп. Норми закладки на одну порцію містили 25 грамів м'яса, 100 грамів картоплі, 10 грамів овочів, 20 грамів крупи, 5 грамів олії, 15 грамів цукру для дітей, 200 грамів хліба.¹⁴⁰

На початку 1948 року Березівський РВК прийняв рішення «Про заходи для поліпшення роботи сільських і колгоспних клубів». Було відзначено, що культурно-просвітницька робота клубів, хат-читалень не стоїть на належному політичному

рівні. Мало влаштовується лекцій, вечорів, мало читається лекцій про дійсне положення працюючих мас, культуру і літературу в країнах буржуазного Заходу для того, щоб показати нашим трудящим картину капіталістичної експлуатації. Колгоспний актив, сільська інтелігенція недостатньо залучаються до участі в роботі культпросвітзакладів і гуртків художньої самодіяльності. Ряд завідувачів клубами мав нижчу освіту. Для усунення цих недоліків було вирішено створити зразкові клуби в Маринівській, Червоноармійській, Виноградівській і Ряснопільській сільрадах. Завідувачами клубів треба було призначити політично грамотних людей, здатних організувати масову політичну і культурно-просвітницьку роботу серед населення. Головам сільрад категорично заборонялося знімати і переводити на іншу роботу завідувачів клубів без дозволу РВК. Відділ кадрів РВК зобов'язали підібрати для роботи в сільських клубах чотирьох комуністів і шістьох комсомольців з освітою не нижче 7 класів і досвідом громадської роботи. Голови сільрад і колгоспів повинні були забезпечувати всі культпросвітзаклади паливом.

У цей же час було прийняте рішення про Виноградівський дитячий будинок, що знаходився в незадовільному стані. На одну дитину приходилося 1,6 кв. метра площі при нормі 6 кв. метрів, на 264 дитини було в наявності 103 ліжка, не вистачало інших меблів (20 столів, 20 шаф, 200 табуреток), були відсутні дзеркала, а також — тепле взуття, галоші і тепла білизна. Через недостатню кількість транспорту створювалися перебої в постачанні продуктами харчування.

Серед заходів для поліпшення стану дитбудинку була передбачена екскурсія на батьківщину Й. В. Сталіна.¹⁴¹

Про стан господарства і благоустрою району дозволяє судити план колгоспного будівництва на 1948 рік, що включав і відновлення зруйнованих об'єктів. Передбачалося побудувати у районі 281 житловий будинок, 92 виробничі будівлі (стайні, корівники, свинарники, зерносховища, склади, гаражі й ін.), 18 культурно-побутових будинків (клуби, ясла, лазні, 5 будинків правління, лікарню), 4 підприємства по будівництву; 3 села упорядкувати, побудувати 78 колодязів, закласти 60 ставків.¹⁴²

Однак стан райлікарні залишався настільки незадовільним і наприкінці 1948 року, що РВК змушений був відсторонити

від роботи завідувача лікарнею Орлова. От що сказано в рішенні виконкому №915: «... ремонт інфекційного відділення Березівської райлікарні продовжується вже 6 місяців і дотепер не закінчений; ремонт, який виконано, низької якості... Зав. лікарнею не перевіряє зроблену роботу, допустив зрив ремонту, у результаті тривалий ремонт призвів до скупченості хворих, прийом хворих ведеться без санітарної обробки, постільна білизна довго не міняється, у результаті виявлена одна хвора, учениця 3-го класу, завошивлена. Палати не опалюються, не вистачає ковдр, відсутні кухлі і кип'ячена вода протягом дня, а буває тільки вранці та ввечері. У хірургічному відділенні палати не опалюються, є мухи в кожній палаті, стіни палат брудні, білилися тільки в квітні місяці 1948 р. Вугілля зав. райлікарнею тов. Орлов розбазарив, замість керівництва лікарнею систематично пиячить, своїм поведженням серед медпрацівників і населення себе дискредитував».¹⁴³

От які питання були типовими для розгляду Березівським РВК у 1948 році.

1. Про хід ремонту тракторів, комбайнів, сільськогосподарських машин і причіпного інвентаря в Шевченківській і Березівській МТС.

2. Про хід будівництва зрошуваних ділянок у колгоспах Заводівської сільради.

3. Про хід посадки лісозахисних смуг і підготовки ґрунту по колгоспах району.

4. Про виконання виробничої програми артілью «Трудівник».

5. Про готовність до зимівлі худоби в колгоспах Березівської селищної ради.

6. Про результати навчально-виховної роботи за 1-шу чверть у Березівській семирічній школі №2 і Виноградівській семирічній школі.

7. Про стан організаційно-масової роботи Котовської сільради.

8. Про стан засипання й очищення насіння і завезення мінеральних добрив у колгоспи Новоселівської сільради.

9. Про виконання наказу виборців по Нейківській сільраді.

10. Про готовність до проведення зимівлі худоби.

11. Про заходи для поліпшення роботи сільських і колгоспних клубів.¹⁴⁴

У 1948 році були проведені роботи з благоустрою й озеленення населених пунктів Березівського району. Зокрема, було перевиконано план по посадці дерев: було висаджено 88 тисяч замість 63 тисяч, передбачених планом.¹⁴⁵ Робота з наведення порядку на сільських садибах була продовжена в 1949 році. Зокрема, на 30 травня 1949 року РВК давав такі дані.

1. Огороджено садиб колгоспів, МТС, радгоспів — 181.
2. Обсаджено садиб деревами і чагарниками — 181.
3. Побудовано гноєсховищ — 5.
4. Очищено садиб від сміття — 181.
5. В усіх 76 колгоспах відведені місця для збереження води і мінеральних добрив.
6. В усіх колгоспах виділені їздові для збору води і курячого посліду.
7. Побудовано громадських туалетів — 145.
8. Усі 76 колгоспів побілили й обладнали контори стільцями, столами і вивісками.
9. У районі проведено двотижневик з ремонту шкіл, лікарень, клубів, хат-читалень й інших установ.¹⁴⁶

Відповідно до рішення Одеського облвиконкому №1763 «Про підготовку сільськогосподарських кадрів масових кваліфікацій» Березівський РВК наприкінці 1948 року організував у районі 60 зооветгуртків, 60 агрогуртків, провів 31 семінар з керівними колгоспними кадрами, підготував 15 фахівців у річних школах.¹⁴⁷

Однак з підготовкою фахівців не все було добре. Кілька курсантів Березівської школи механізації сільського господарства на початку 1949 року відправили лист у редакцію газети «Радянська Україна» із проханням до Остапа Вишні «скласти фейлетон» на лазневу тему. Курсанти писали, що в школі навчаються 200 чоловік і «ходять по 2 місяці не помиті через несправність лазні». Докір був адресований начальнику комунального відділу Комарову, що не міг налагодити безперебійну роботу лазні.¹⁴⁸

1948 рік став для жителів Березівського району, як і всієї країни, роком широкого розгортання соціалістичного змагання на основі індивідуальних і колективних соціалістичних зобов'язань. Однак уважне вивчення зобов'язань показує, що склалися вони формально, багато в чому повторювалися,

індивідуальні зобов'язання включали пункти, що могли бути виконані тільки колективом, і пункти, що впливають із прямих обов'язків автора.

Ось соціалістичні зобов'язання депутата Зброжківської сільради І. А. Грінченко.

1. У цілому по сільській раді достроково виконувати кварталні і річні плани по постачанню продуктів тваринництва і по фінансах.

2. Виконати взяте колгоспниками Березівського району зобов'язання домогтися в 1948 році в середньому врожаю по 100 пудів з кожного гектара по колгоспу «Нове життя».

3. Брати активну участь у роз'ясненні указів уряду серед широких мас трудящих.

4. Вчасно розбирати скарги і заяви громадян села (у триденний термін).

5. Привести село до культурного вигляду.

А от зобов'язання депутата тієї ж ради Г. П. Гуцалова. Перший і другий пункт збігаються цілком. Третій пункт: «Вести масово-роз'яснювальну роботу серед виборців по виконанню усіх видів державних податків». З'явилися два нових пункти: «Цілком освоїти в 1948 році всю орну площу» і «Регулярно проводити засідання дорожньої комісії».

Депутат К. Н. Голопотелюк (імовірно, листоноша): перший, другий і третій пункт цілком збігаються з зобов'язаннями депутата Г. П. Гуцалова. Зобов'язується регулярно проводити засідання побутової комісії. Нові, власні пункти: «Щодня і вчасно допомагати родинам, батьки яких загинули на фронтах Вітчизняної війни» і «Акуратно доставляти кореспонденцію в сільради, контору колгоспу, а в період весняної сівби і збирання врожаю доставляти в бригади і ланки».

І так далі: усі зобов'язання відрізняються тільки згадуванням безпосередніх службових і депутатських обов'язків.¹⁴⁹

Очевидно, що такі зобов'язання не спричиняли яких-небудь трудових досягнень.

У 1949 році Одеський облвиконком прийняв рішення «Про порушення Статуту сільгоспартілі в колгоспах Одеського Приміського району», згідно з яким Березівський РВК провів суцільну перевірку дотримання Статуту сільгоспартілі у колгоспах району. Для ліквідації виявлених недоліків були проведені такі заходи. Земля, роздана колгоспникам у тимчасове

користування площею 17,72 га, у колгоспників відібрана і цілком повернута колгоспам разом зі зробленими посівами. Виявлені надлишки присадибних ділянок у колгоспників загальною площею 1,71 га ліквідовані шляхом відрізу — і передані в суспільні садибні фонди. Те ж саме було з 0,91 га землі, якими понад норму користувалися службовці. Колгоспники, що мали надлишок худоби, продали по одній корові з двох, 14 голів овець і 1 свиноматку.¹⁵⁰

Обласними органами були виявлені факти видачі деяким колгоспникам авансом готівки для передплати позики в той час, як ці колгоспники були боржниками колгоспу за минулий рік. Голова Одеського облвиконкому К. Короваєв наказав накласти стягнення на осіб, що припустили порушення Статуту сільськогосподарської артілі і викривлення принципів добровільності при передплаті позики. Голови колгоспів ім. Сталіна, ім. Кірова і «Червоний шлях» були викликані на засідання Березівського РВК і попереджені, що у випадку повторення подібних помилок вони будуть суворо покарані: аж до зняття з займаних посад і віддання під суд.¹⁵¹

У квітні 1949 року Березівський РВК і бюро райкому КП (б)У прийняли постанову про занесення на районну Дошку пошани колективів— переможців передтравневого змагання з весняної сівби і підйому пару. Серед них були чотири колгоспи (ім. Будьонного, ім. 17-го партз'їзду, ім. Чеської компартії і «Шлях Ілліча», Основська сільрада, кілька тракторних і рільничих бригад. Переможцем соціалістичного змагання була визнана тракторна бригада №19 Шевченківської МТС, очолювана П. І. Бабенком.

У соціалістичному змаганні з виконання річного плану заготівель продуктів тваринництва по сільрадах переможцем виявилася Виноградівська сільрада.¹⁵²

За одержання високого врожаю озимої пшениці тільки по колгоспу ім. Будьонного до нагородження орденами СРСР був представлений 41 чоловік, причому 8 з них — до присвоєння звання Героя Соціалістичної Праці.¹⁵³

У 1949 році був затверджений районний комітет у справах фізичної культури і спорту, прийнята постанова про проведення профспілково-комсомольського кросу по Березівському району та постанова про створення низових фізкультурних колективів і будівництво спортоб'єктів. Передбачалося

створення фізкультурних колективів при кожному колгоспі і кожному сільському клубі, обладнання при них волейбольних майданчиків, футбольних полів. Кожна сільська школа повинна була мати городошний майданчик, смугу перешкод, гімнастичний майданчик.¹⁵⁴

Як і завжди, РВК і райком КП(б)У багато займалися питаннями агротехніки, тваринництва, збором податків і заготівлею сільгосппродуктів, підпискою на державні позики. У 1950 році на порядок денний стало питання про механізацію трудомістких робіт на тваринницьких фермах. У цій справі лідерами виявилися колгоспи ім. Будьонного і 17-го партз'їзду.

У плані розвитку сільського господарства району на 1950 рік посівні площі по колгоспах були встановлені в 32167 гектарів, у тому числі під зерновими культурами — близько 16 тис. га, технічними — 5,5 тис. га, овочевими — 2 тис. га, кормовими — 9350 га. На кінець 1950 року передбачалося збільшення кількості коней до 3250 голів, великої рогатої худоби — до 14500 голів, овець і кіз — до 15500 голів, свиней — до 10000 голів. Середня врожайність зернових культур була запланована по 16,8 центнерів з гектара, картоплі — 75 центнерів. У плані були перераховані організаційні й агротехнічні заходи для досягнення поставлених завдань.¹⁵⁵

У Березівському районі стало традицією проведення в літню пору дводекадників з підготовки шкіл району до нового року, у ході яких всі організації й установи району надавали допомогу в ремонті шкіл і придбанні шкільного інвентарю.

У 1949-1950 роках існувала Березівська селищна рада, головою якої був Онишко, членами — Бейдерман, Пужеловський, Прищак, Коржова, Петровська, Гусакова, Давиденко, Осипенко, Ковтун, Шевченко, Кузьминський, Бублієнко, Гладенко, Моспан, Буйний. Селищній раді підпорядкувались колгоспи ім. Леніна (голова Бойко), «Червоний прапор» (голова Осипенко), ім. Фрідріха Енгельса (голова Буйний), «Х років Жовтня» (голова Путченко), ім. 17-го партз'їзду (голова Сила). Колгоспи ім. Ф. Енгельса, ім. 17-го партз'їзду, «Червоний прапор» у 1949 році достроково виконали план хлібозаготівлі, за що були занесені на Дошку пошани району.¹⁵⁶

У плані роботи селищної ради були такі питання:

1. Хід збиральної кампанії і хлібозаготівля.
2. Виконання державних зобов'язань по фінансах і продуктах тваринництва.

3. Підготовка до сівби і заготівля кормів для тваринництва.

4. Вивчення постанови РМ СРСР і ЦК ВКП(б) від 18. 03 1950 р. «Трирічний план розвитку громадського колгоспного і радгоспного продуктивного тваринництва».

5. Хід сівби.

6. Підведення підсумків соцзмагання між колгоспами.

7. Підготовка до проведення свят.

8. Підготовка до розміщення нової Державної позики.

9. Будівництво дороги Київ — Одеса.

10. Ремонт шкіл.¹⁵⁷

5 вересня 1950 року в райцентрі Березівка відкрилася сільськогосподарська виставка. Колгосп ім. Будьонного брав участь у ній за всіма показниками, колгосп ім. Сталіна представив там зерно, колгосп ім. 17-го партз'їзду — зерно й овочі, колгосп «Суспільна Праця» — зерно і бавовну, колгоспи ім. Жданова та ім. Кондрашова — бавовну, ім. Правди і сільгосптехнікум — виноград, ім. Кірова Заводівської сільради — фрукти і виноград, ім. Іванова, ім. Петровського — овочі, ім. Чеської компартії, «Степова комуна» та ім. Менжинського — коней.¹⁵⁸

З 50-х до 80-х років життя у районі, як і в усій країні, пливло накатаною колією, особливих змін на краще не відбувалося, хоч було зростання в соціально-культурному, виробничому житті.

Кінець 80-х — початок 90-х років став переломним у суспільному житті: адміністративно-командна система врядування в економіці і комуністичний тоталітаризм у духовній сфері вичерпали себе. На кін виходили досі придушуванні процеси національно-культурного відродження, демократизації в усіх сферах суспільного життя. Це й спричинило розпад СРСР, проголошення незалежності України.

Жителі Березівського району в ході загальнонаціонального референдуму 1 грудня 1991 року більш як 90 відсотка ми голосів схвалили Акт незалежності.

Із перших днів побудови самостійної України переплелись різномірні процеси: посилення статусу самостійності, руйнування старої авторитарно-бюрократичної системи й створення нової моделі суспільного розвитку, головними

рисами якої мали стати економіка, заснована як на загальнонаціональній, так і на приватній власності, політичний плюралізм, громадянське суспільство. Зв'язок між цими процесами досить складний. Найпомітніші позитивні зміни сталися на терені державотворення. Почалося створення реальної багатопартійності, зароджувалось вільне підприємництво.

Водночас руйнівні процеси, передусім в економіці, часом переважали над конструктивними. Безболісно вийти з СРСР не вдалося. В економіці безпідставно було розірвано господарські зв'язки, втрачено управління підприємствами державного сектора. Більшість населення в цьому процесі зубожіла. Не вдалося подолати кризи духовності, тривала деморалізація більшої частини населення.

З часом все почало налагоджуватись, стало помітним поживлення ділової активності та досить стійкий приріст сільськогосподарського і промислового виробництва. В цьому чимала заслуга керівників району і в першу чергу — голови районної ради О.М. Коломийця та молодих, енергійних заступників голови райдержадміністрації О.А. Богоміла та В.В. Григораша, а до них — заступника голови райвиконкому О.І. Хоренка.

Так, колгоспна система, як стверджує багато фахівців, відійшла у минуле. Але відійшла, звичайно, не безслідно, а залишивши величезний досвід, який ще, безсумнівно, буде потрібен. Зараз використовують цей досвід у нових умовах. Залишилася вдячність людей, які своєю героїчною працею (не побоїмося цих слів) підіймали господарство країни, відроджували зруйновані війною села, школи, лікарні, житло, піклувалися про сотні й тисячі пересічних своїх колгоспників. Нарешті, просто годували країну.

Головним напрямком роботи органів влади Березівського району з 1999 р., трудових колективів і їх керівників було визначено розвиток економіки в умовах переходу до ринкових методів господарювання і вирішення соціальних проблем: газифікація району, зміцнення матеріально-технічної бази освіти, медицини, культури, капітальне будівництво.

Життя триває. Тож віриться, що Березівський район ставатиме дедалі багатшим і заможнішим, а його жителі зуміють мудро пройти крізь усі випробування часу.

Використані джерела

- ¹ Історія міст і сіл Української РСР. Одеська область. Київ, 1978. С.322-323.
- ² ДАОО.Ф.634.оп.1 спр.318.арк.80, 133-135, 299.
- ³ Справочна книга Херсонської єпархії. Одеса, 1906. С.590-591.
- ⁴ ДАОО.Ф.42.оп.35.спр.1248.арк.6.спр.1287.арк.8-9.
- ⁵ ДАОО.Ф.307.оп.7.спр.745.
- ⁶ ДАОО.Ф.4.ОП.4.арк.134.арк.1-10б.
- ⁷ ДАОО.ф.Р-2106.оп.3.спр.18.арк.5-7.
- ⁸ ДАОО.ф.Р-2106.оп.3.спр.12.арк.11, 24.
- ⁹ Там же. спр.17.арк.8.
- ¹⁰ Там же. спр.9.арк.12.
- ¹¹ ДАОО.ф.Р-2106.оп.3.спр.7.арк.63.
- ¹² Там же. спр.27.арк.99.
- ¹³ ДАОО.ф.Р-2106.оп.3.спр.18.арк.29-39.
- ¹⁴ Там же. спр.19.арк.19.
- ¹⁵ Там же. спр.19, арк.57-57об.
- ¹⁶ Там же. Д17.арк.62.
- ¹⁷ Там же. спр.19.арк.61.
- ¹⁸ Там же. спр.7.арк.39, 47.
- ¹⁹ Там же. спр.7.арк.237.
- ²⁰ Там же. спр.17.арк.67.
- ²¹ Там же. спр.8.арк.111-111об.
- ²² Там же. спр.18.арк.51.
- ²³ Там же. спр.17.арк.48, 49.
- ²⁴ Там же. спр.9.арк.63-64.
- ²⁵ Там же. спр.15.арк.39.
- ²⁶ Там же. спр.19.арк.арк.77.
- ²⁷ Там же. спр.19.арк.84.
- ²⁸ Там же. спр.7.арк.369.
- ²⁹ Там же. арк. 64, 66 об.
- ³⁰ Там же. спр.7.арк.325.
- ³¹ Там же. спр.7.арк.463.
- ³² Там же. спр.12.арк.12.
- ³³ Там же. спр.15.арк.116-117об.
- ³⁴ Там же. спр.8.арк.250-251. спр.17.арк.108-110.
- ³⁵ Державний архів Одеської області. Путівник. Одеса. 1961. С.370
- ³⁶ ДАОО.Р-856.оп.1.спр.16.арк.14.
- ³⁷ Там же. спр.52.
- ³⁸ Там же. оп.1.спр.49.арк.41.
- ³⁹ Там же. спр.32.арк.162-162об.
- ⁴⁰ Там же. спр.32.арк.15.
- ⁴¹ Там же. спр.32.
- ⁴² Там же. спр.69.арк.105-106.
- ⁴³ Там же. спр.18.арк.851.
- ⁴⁴ ДАОО.Р-856.оп.1.спр.17.арк.14.
- ⁴⁵ ДАОО.Р-856.оп.1.спр.21.арк.75.
- ⁴⁶ Там же. спр.17.арк.40
- ⁴⁷ Там же. спр.17.арк.41.
- ⁴⁸ Там же. спр.33.арк.41.
- ⁴⁹ Там же. спр.36.
- ⁵⁰ Там же. спр.45.арк.174-174 об.
- ⁵¹ Там же. спр.45.арк.177-179 об.
- ⁵² Там же. спр.71.арк. б/н
- ⁵³ Там же. спр.71.арк.б/н.
- ⁵⁴ Там же. спр.71.арк.88.
- ⁵⁵ Там же. спр.71.арк.96, 146, 174-176.
- ⁵⁶ Там же. спр.82.арк.89-89 об.
- ⁵⁷ Там же. спр.82.арк.73.
- ⁵⁸ Там же. спр.41.арк.321).
- ⁵⁹ Там же. спр.41.арк.342.
- ⁶⁰ Там же. спр.33.арк.83-83 об.
- ⁶¹ Там же. спр.39.арк.45.
- ⁶² Там же. спр.33. арк.75.
- ⁶³ Там же. спр.33.арк.81об.
- ⁶⁴ Там же. спр.82.арк.9-10об.
- ⁶⁵ Там же. спр.41.арк.98-98об
- ⁶⁶ Там же. спр.41.арк. 234-235 об.
- ⁶⁷ Там же. спр.50.арк.521-527 об.
- ⁶⁸ Там же. спр.50.арк.150.
- ⁶⁹ Там же. спр.82.арк.29, 71-71 об.
- ⁷⁰ Там же. спр.82.арк.32об., 63-64.
- ⁷¹ Там же. спр.82.арк.50-52об.
- ⁷² Там же. спр.28.арк.92, 93.100.
- ⁷³ Там же. спр.82.арк.70.
- ⁷⁴ Там же. спр.82.арк.128-129.
- ⁷⁵ Там же. спр.82.арк.162-162 об
- ⁷⁶ Там же. спр.61.арк.25.
- ⁷⁷ Там же. спр.82.арк.165об.
- ⁷⁸ Там же. спр.70.арк.1-40.
- ⁷⁹ Там же. спр.70.арк.99.
- ⁸⁰ Там же. арк.82.арк.70.
- ⁸¹ Там же. спр.69.арк.33-39.
- ⁸² Там же. спр.89.арк.40-40 об.
- ⁸³ Там же. спр.69.арк.769.
- ⁸⁴ Там же. спр.89.арк.47.
- ⁸⁵ Там же. спр.70.арк.293.
- ⁸⁶ Там же. спр.69.арк.522.
- ⁸⁷ Там же. спр.69.арк.648.
- ⁸⁸ Там же. спр.70.арк.172.
- ⁸⁹ Там же. спр.89.арк.1-1а
- ⁹⁰ Там же. спр.95.арк.28-29, 38.
- ⁹¹ Там же. спр.95.арк.20-23.
- ⁹² Там же. спр.98.

- ⁹³ Там же. спр.99.арк.255-256.
- ⁹⁴ Там же. спр.99.арк.298об, 305.
- ⁹⁵ Там же. спр.103.арк.15-18.
- ⁹⁶ Історія міст і сіл Української РСР. Одеська область. Київ, 1978.С.327.
- ⁹⁷ ДАО. ф.Р-856.оп.1.спр.105.арк.2-8.
- ⁹⁸ Там же. спр.105.арк.20, 23 об.
- ⁹⁹ Там же. Д 108.Лл13-14об.
- ¹⁰⁰ Там же. спр.108.арк.109.
- ¹⁰¹ Там же. спр.108.арк.110-110 об.
- ¹⁰² Там же. спр.108.арк.153.
- ¹⁰³ Там же. спр.110.арк.3 об.
- ¹⁰⁴ Голодомор в Україні: Одеська область (1921-1923, 1932-1933, 1946-1947). Спогади, документи, дослідження. Одеса, 2005.С.57-58.
- ¹⁰⁵ ДАО.ф.Р-856.оп.1.спр.113.арк.59.
- ¹⁰⁶ Там же. спр.113.арк.62.
- ¹⁰⁷ Там же. спр.117.арк.1-3.
- ¹⁰⁸ Там же. спр.116.арк.64об, 8 7об
- ¹⁰⁹ Там же. ф.Р-1932.оп.1.арк.14 (передмова).
- ¹¹⁰ ДАО.ф.Р-856.оп.:спр.36.арк.52.
- ¹¹¹ Там же. ф.Р-856.оп.6.спр.25.арк.3.
- ¹¹² Там же. спр.25а.арк.34.
- ¹¹³ Там же. спр.1.арк.1-3,6.
- ¹¹⁴ Там же. спр.1.арк.6-6 об.
- ¹¹⁵ Там же. спр.1.арк.10.
- ¹¹⁶ Там же. спр.1.арк.18,28.
- ¹¹⁷ Там же. спр.27.арк.20,35..
- ¹¹⁸ Там же. спр.27.арк.46.спр.31.арк.2-3.
- ¹¹⁹ Там же. спр.30.арк.51об.
- ¹²⁰ Там же. спр.34.арк.8,27-30.
- ¹²¹ Там же. спр.31.арк.26-26 об.
- ¹²² Там же. спр.32.
- ¹²³ Там же. спр.32. арк.4-5, 36-37.
- ¹²⁴ Там же. спр.32.арк.154 об.
- ¹²⁵ Там же. спр.32.арк.51,52.
- ¹²⁶ Там же. спр.34.арк.л.2-3..
- ¹²⁷ Там же. спр.34.арк.11-14.
- ¹²⁸ Там же. спр.34.арк.26.
- ¹²⁹ Там же. спр.34.арк.17-19.
- ¹³⁰ Там же. спр.34.арк.27-27 об.
- ¹³¹ Там же. спр.34.арк.52,54,59.
- ¹³² Там же. спр.34.арк.43.
- ¹³³ Там же. спр.34.арк.78
- ¹³⁴ Там же. спр.34.арк.82-86.
- ¹³⁵ Там же. спр.34.арк.110-118.
- ¹³⁶ Там же. спр.36.арк.26 об.
- ¹³⁷ Там же. спр.36.арк.52об-54.
- ¹³⁸ Там же. спр.38.арк.25.
- ¹³⁹ Там же. спр.38.арк.35,38
- ¹⁴⁰ Там же. спр.60.арк.12-13 об.
- ¹⁴¹ Там же. спр.60.арк.9-10а.
- ¹⁴² Там же. спр.60.арк.38.
- ¹⁴³ Там же. спр.71.арк.53.
- ¹⁴⁴ Там же. спр.71.арк.82.
- ¹⁴⁵ Там же. спр.74.арк.5
- ¹⁴⁶ Там же. спр.96.арк.36.
- ¹⁴⁷ Там же. спр.74.арк.61.
- ¹⁴⁸ Там же. спр.96.арк.3-4.
- ¹⁴⁹ Там же. спр.75.арк.17-25.
- ¹⁵⁰ Там же. спр.96.арк.50-51.
- ¹⁵¹ Там же. спр.96.арк.58,73.
- ¹⁵² Там же. спр.92.арк.29-31,54.
- ¹⁵³ Там же. спр.93.арк.3.
- ¹⁵⁴ Там же. спр.92.арк.36-38.
- ¹⁵⁵ Там же. спр.114.арк.15-17.
- ¹⁵⁶ Там же. спр.113.арк.3.
- ¹⁵⁷ Там же. спр.113.
- ¹⁵⁸ Там же. спр.117.арк.2

Коротка географічна характеристика району

Березівський район розташований у центрі Одеської області. Майже навпіл його розділяє річка Тилігул, яка впадає в Тилігульський лиман. На лівому березі річки розташований районний центр — місто Березівка з населенням 10 тис. чоловік. Населення всього району на 1 січня 2001 року становило 36 тис. чоловік, на 1 кв. км припадає 45 осіб.

Протяжність району з півночі на південь — від крайнього поля села Кудрявка до крайнього поля села Лисенкове — становить 52 км; зі сходу на захід — від крайнього поля села Основа до крайнього поля села Веселе — 62 км.

Березівський район межує з Комінтернівським, Іванівським, Миколаївським, Ширяївським районами Одеської області, а також Веселинівським і Березанським районами Миколаївської області і Широколанівським військовим полігоном.

Значна частина району розташована в пониззі річки Тилігул, вода якої не використовується в промисловості і для зрошення, оскільки влітку русло пересихає. Тилігульський лиман став місцем відпочинку березівчан.

Березівський район є промислово-сільськогосподарським і посідає провідне місце в області за валовими зборами пшениці, соняшнику. Традиційно в Березівському районі найбільше маточне поголів'я корів. Завдяки сприятливим кліматичним умовам і реорганізації сільськогосподарської галузі рік у рік зростає виробництво продукції полів і ферм.

На економічний розвиток району позитивно впливають його безпосередня близькість до міст Одеси, Вознесенська, Миколаєва, наявність двох вузлових залізничних станцій — Раухівка і Березівка, а також автошляхів, що сполучають Березівку з Молдовою, Старокиївського шляху, Чумацького шляху.

Березівський район розташований на рівнині з нахилом на південь, в бік Тилігульського лиману. Геологічна будова характеризується суцільним поширенням понтійських вапняків.

Процеси сучасної ерозії активно дають про себе знати на кручах річки Тилігул і Тилігульського лиману, особливо біля с. Вовкове, с. Донська Балка: абразивнозсувна морфоструктура чітко проступає на цих ділянках.

Клімат району помірно-континентальний з недостатнім зволоженням, короткою і м'якою зимою та довгим спекотним літом. Середня величина атмосферного тиску 1017 мм рт. ст. Протягом року переважають континентальні (54%) і морські (16%) помірні повітряні маси. 223 дні над територією району панує континентальне помірне повітря, що зумовлює сухі зими та бездощів'я спекотного літа.

Температурний режим Березівського району формується під впливом географічної широти, повітряних мас лиману і моря. У середньому на рік припадає 130 днів із негативними, 51 день зі спекотними температурами (25°C) і 9 днів із дуже спекотними температурами (30°C).

Взимку переважає нестійка хмарна погода з частими, але недовгими похолоданнями. Триває зима в середньому 73 дні. У суворі зими замерзає Тилігульський лиман. В 1995 році зима настала 23 листопада, а скінчилася 25 березня 1996 року — це найбільша кількість зимових днів, яку зареєстровано до цього часу. Дуже суворі зими випадають раз на 14-15 років, а найтепліші — раз на 12-13 років. Літо довге, спекотне, часто посушливе. Кількість днів із середньодобовою температурою, що перевищує +15°C, досягає 140-145 днів. Безморозний період становить 235 днів. За багаторічними спостереженнями, річна кількість опадів коливається в межах 330-370 мм на рік.

Вплив р. Тилігул і Тилігульського лиману на клімат порівняно невеликий і обмежується здебільшого прибережною смугою.

У Березівському районі переважають чорноземи південні малогумісні, менша площа ґрунтів припадає на чорноземи південні залишковосолонцюваті, формуванню яких сприяли напівпосушливий клімат, степова рослинність і наявність у ґрунотворній породі карбонатного лесу та лесовидного суглинку. За механічним складом ґрунти важко- і середньосуглинкові. Слабо змиті ґрунти становлять приблизно 25% орних земель. Вміст гумусу в них не перевищує 3,9%. Товщина гумусового горизонту становить від 55 до 75 см.

Нестача вологи й періодичні суховії негативно впливають на рівень врожайності сільськогосподарських культур і вимагають суворого додержання правильної системи обробітку ґрунту й догляду рослин.

Однією з особливостей району є комплекс Тилігульського лиману і р. Тилігул, який може похвалитися багатою флорою і фауною. У лимані багато видів та підвидів риб. Найбільш поширені — бичок, атерина (фіріна), хамса (анчоус), кефаль, глоса, судак, тарань, короп, карась, щука.

Однією з чудових особливостей природи Березівського району є плавні Тилігульського лиману, де знаходять собі притулок і поживу багато представників тваринного світу, особливо тих, що люблять жити на воді та біля води. Унікальними тут є популяції сірих гусей, лебедів-шипунів, каравайок, білих чапель, лисух, крякви. Побільшало і мисливсько-промислових звірів. Серед них — ондатра, заєць, лисиця, періодично — вовк, а також копитні — козуля, кабан. Із земноводних — жаби, вужі, жовтобрюхи. Зі степових чимало ховрахів, хом'яків і польових мишей.

До птахів і тварин, занесених до Червоної книги, належать видра, орлан-білохвіст, лебідь-шипун, степовий орел, лелеки — білий та чорний.

Велику роль у збереженні природи в районі відіграв Микола Петрович Пашковський. За його ініціативою з 1987 року з села Косівка в бік Златоустова організовано заказник.

Щоб захистити ґрунти від суховіїв та ерозії, в районі практикують смугове деревонасадження. Початок йому покладено ще у ХІХ ст., але більшість сучасних лісосмуг було посаджено протягом 1940-1950-х років. В лісосмугах ростуть дуб, клен, біла і жовта акації, ясен, в'яз (берест), волоський горіх, обліпіха, черешня, лох сріблястий (дика маслина), шовковиця, тополя, сосна, шипшина тощо. Невдовзі ці лісосмуги стали притулком для сірих куріпок, сорок, перепелів, ворон, жайворонків та інших птахів.

Історія адміністративно-територіальних змін

Дореволюційний адміністративно-територіальний поділ повітового і волосного масштабу протягом 1917-1918 рр. зберігався.

У березні 1919 року колишній Херсонський повіт було поділено на два повіти з центрами у містах Одесі та Херсоні. У січні 1921 року Херсонський повіт перейменували на Миколаївський.

У лютому 1920 року до складу Одеського повіту входили серед інших Нейфрейдентальська (Маринівська) та Ряснопільська волості. Заводівська волость тоді належала до Ананівського повіту.

В травні 1920 р. Березівка увійшла до Одеського повіту (ДАОО, ф. Р-2106, оп. 3, спр. 17, арк. 8).

У серпні 1920 року 43 волості, що входили до Одеського повіту, були перегруповані у 20 збільшених волостей. Ряснопільська прийняла в себе ще Березанську волость.

У лютому 1921 року Заводівська волость стала частиною Вознесенського повіту. За три місяці по тому до нього додалися Нейфрейдентальська та Ряснопільська волості, а також місто Березівка. Демидівська волость перейшла у Вознесенський повіт з Тираспольського.

7 березня 1923 року було затверджено новий адміністративно-територіальний поділ України. Згідно з ним до Одеського округу серед інших входили Демидівський (до того — Демидівська, Степанівська, Петроверівська та Нейфрейдентальська волості разом), Березівський (Заводівська, Ряснопільська, Березівська та ін.) райони.

У 1924-1925 роках центр Демидівського району перемістився у Петрівку.

У квітні 1926 року з частини Березівського району Одеського округу та Варварівського району Миколаївського округу у

складі Миколаївського округу було утворено Ландауський район, який пізніше перейменували у Карло-Лібкнехтівський.

9 лютого 1932 року IV позачергова сесія ВУЦВК XII скликання затвердила склад України з 5 областей; однією з них була Одеська, до якої входили 46 районів (серед них — Тилигуло-Березанський та Березівський). У 1937 році з Одеської вийшла окремо ще Миколаївська область.

У 1938 році зник як окрема адміністративна одиниця Карло-Лібкнехтівський район, а його територія увійшла до Березівського району.

Напередодні Великої Вітчизняної війни Березівський район цілком входив до складу Одеської області. У січні 1959 року до нього ще додалась територія Жовтневого району, який втратив самостійний статус.

Рішенням облвиконкому від 23 травня 1972 року та рішенням облвиконкому від 11 липня 1972 року у Березівському районі спрощено найменування села Донська Балка Новоселівської сільської ради — на село Донське, утворено Вікторівську сільську раду з центром в селі Вікторівка і підпорядковано їй села Іванівку, Ланове та Роздол Березівської міської ради, Вовкове, Донську Балку та Червоне Гуляївської сільради, Донське, Карногородове, Косівку та Степанівку Новоселівської сільської ради, ліквідовано Шевченківську сільраду і передано селище Шевченкове в підпорядкування Новоселівській сільській раді, села Нейкове та Чигирин — в підпорядкування Ставківській сільській раді, село Онорівку Ставківської сільради передано в підпорядкування Маринівській сільській раді (дані взяті з книги «Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ». Київ, 1973, ст. 804).

В довіднику виконавчого комітету Одеської обласної ради народних депутатів «Одеська область. Адміністративно-територіальний устрій» на 1 січня 1990 року надаються такі дані.

Одеська область займає — 33,34 тис. кв. км, населення становить — 2633,4 тис. чоловік, у тому числі міське — 1760,3, сільське — 873,1 тис. чоловік.

В обласному центрі тоді мешкало 1167,4 тис. чоловік.

Дата утворення області — 27 лютого 1932 року.

Кількість адміністративних одиниць рад і населених пунктів: районів — 26, міст обласного підпорядкування — 5, районів у

містах — 8, міст районного підпорядкування — 12, селищ міського типу — 33, сільських рад — 387, населених пунктів — 1190, у тому числі міських — 50, сільських — 1140.

Про Березівський район наводяться такі дані.

Територія — 1,6 тисяч кв. км, 66 населених пунктів.

Адміністративно-територіальний устрій району виглядає так:

Березівська міська рада:

м. Березівка.

Анатолівська сільська рада:

с. Анатолівка, с. Антонівка, с. Веселе.

Вікторівська сільська рада:

с. Вікторівка, с. Ланове, с. Роздол.

Гуляївська сільська рада:

с. Гуляївка, с. Златоустове, с. Мар'янівка.

Маринівська сільська рада:

с. Маринове, с. Балайчук.

Степанівська сільська рада:

с. Степанівка, с. Вовкове, с. Донська Балка, с. Донське, с. Карнагорове, с. Косівка, с. Червоне, с. Черногірка.

Ставківська сільська рада:

с. Ставкове, с. Данилівка, с. Нейкове, с. Рівне, с. Чигирин.

Червоноармійська сільська рада:

с. Червоноармійське, с. Виноградне, с. Садове, с-ще Семихатки, с-ще Травневе, с-ще Ульянівка.

Яснопільська сільська рада:

с. Яснопілля, с. Котовське, с. Кудрявка, с. Новогригорівка, с. Суха Верба, с. Червоноволодимирівка, с. Юркове.

Станом на 1 січня 2006 року адміністративно-територіальний устрій не змінився.

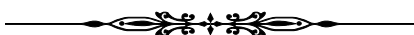
За результатами останніх виборів 2006 року головами рад стали:

Березівська міська — Желіховський Юрій Вікторович.

Сільські ради:

Анатолівська — Марченко Володимир Григорович, Вікторівська — Полякова Ірина Володимирівна, Виноградненська — Фабрикант Надія Вікторівна, Гуляївська — Юрченко Тетяна Петрівна, Демидівська — Байкова Людмила Миколаївна, Заводівська — Рахнянська Наталія Василівна, Златоустівська —

Фоменко Микола Миколайович, Маринівська — Шевченко Микола Іванович, М-Олександрівська — Поточенко Наталія Іванівна, Новоселівська — Якименко Юрій Леонтійович, Раухівська — Ковальчук Анатолій Андрійович, Розквітівська — Кнорр Олександр Анатолійович, Ряснопільська — Біднюк Володимир Миколайович, Ставківська — Соловйова Галина Петрівна, Степанівська — Матієць Тетяна Іванівна, Червоноармійська — Іскра Катерина Никифорівна, Червоноволондимирівська — Попович Володимир Іванович, Шевченківська — Ротар Василь Миколайович, Яснопільська — Гошта Діна Іванівна.

Чим багата Березівщина

На Березівщині мешкає за даними на 1 січня 2005 року 35378 чоловік, з них міського населення — 11673 мешканця (м. Березівка — 9415, смт Раухівка — 2258), сільського — 23705. Трудові ресурси складають майже половину загальної чисельності населення.

Район багатонаціональний. Тут проживають українці (31,4 тисячі чоловік, 87%), росіяни (2,6 тисячі чоловік, 7,3%), молдовани (0,6 тисячі чоловік, 1,5%), цигани, білоруси, чехи, вірмени, болгари, німці, євреї, татари та представники інших національностей.

Приємно підкреслити, що промислові підприємства Березівщини не спричиняють загрози навколишньому середовищу. ВАТ «Березівський харчокомбінат» виробляє соняшникову олію, ТОВ «Зернопродукт» — борошно, ПП «Хлібопродукт» та ПСП ім. Б. Хмельницького — хлібобулочні вироби, ТОВ «Наріне-Стандарт» — екологічно чистий продукт «Наріне» з відомими лікувальними якостями, ТОВ «Березівська друкарня» — поліграфічну продукцію. ТОВ «Завод «Промінь» спеціалізується на нестандартних меблях і постійно збільшує обсяги виробництва. З 2004 року ТОВ «Балайчук» почало розлив мінеральної води. На базі сільськогосподарських

підприємств працюють 2 ковбасних цехи, 8 цехів по переробки соняшнику, 8 цехів з виготовлення хліба, 6 міні-млинів. У Березівці йде реконструкція заводу з переробки молока ЗАТ «Березівський молочний завод».

Цікавою є історія розвитку структури агропромислового комплексу району.

З 1958 року за вказівкою М. Хрущова відповідною постановою уряду, було розформовано МТС, техніку розподілено між господарствами і на базі колишніх МТС створено ремонтно-тракторні станції (РТС). Вивільнених спеціалістів було об'єднано в районному земельному відділі (райземвідділі).

2 квітня 1962 року згідно з постановою Ради Міністрів СРСР та рішенням бюро Одеського обкому КП України було організовано Березівське територіальне міжрайонне колгоспно-радгоспне виробниче управління сільського господарства, яке об'єднувало три райони — Миколаївський, Комінтернівський, Березівський — і функціонувало до грудня 1964 року. Очолив територіальне управління Григорій Васильович Швець.

На початку 1965 року проводилась територіальна реформа і пройшло роз'єднання районів. В кожному було створено своє районне виробниче управління сільського господарства. З березня 1970 року воно здобуло назву Березівське районне управління сільського господарства і було підпорядковане районному виконавчому комітету. Начальником районного управління було призначено Петра Арсентійовича Котенка. 15 жовтня 1973 року його змінив Іван Павлович Рідченко. 31 березня 1977 року управління сільського господарства Березівського райвиконкому очолив Анатолій Федорович Близнюк, якого з грудня 1985 року змінив Дмитро Іванович Новіков, а заступником був Іван Іванович Буглак.

З 1 січня 1986 року Березівське управління сільського господарства було реформоване у Березівське районне агропромислове об'єднання (РАПО).

Рішенням сесії Березівської районної ради народних депутатів від 23 грудня 1989 року Березівське РАПО ліквідовано і на його базі створено новий орган — Березівське районне агрооб'єднання, яке із 1 березня 1988 року очолював Петро Іванович Дерев'яно.

26 грудня 1991 року рішенням сесії Березівської районної ради народних депутатів агрооб'єднання реформовано в

управління сільського господарства, яке підпорядковується виконкому Березівської районної ради народних депутатів.

З 20 квітня 1992 року було ліквідовано виконком районної ради народних депутатів, його відділи, управління, комітети, комісії і розпорядженням представника Президента України №195 від 11. 05 1992 року в Березівській районній державній адміністрації було створено відділ (управління) сільського господарства, який з березня 1994 р. набув статусу управління сільського господарства і продовольства, а його працівникам було присвоєно відповідні ранги державних службовців.

Відповідно до ст. 8, 9 Закону України «Про формування місцевих органів влади і самоврядування» Березівське управління сільського господарства і продовольства було знову підпорядковане виконавчому комітету Березівської районної ради народних депутатів із серпня 1994 року.

На підставі розпорядження голови районної ради народних депутатів №81 від 29. 09 1995 року управління сільського господарства і продовольства повернулось знову у підпорядкування Березівської районної державної адміністрації.

Із 16. 03 1996 року виконуючим обов'язки начальника управління сільського господарства і продовольства призначено Володимира Федоровича Васильчука.

А 16 січня 1998 року розпорядженням Одеської облдержадміністрації на посаду заступника голови Березівської райдержадміністрації — начальника управління сільського господарства і продовольства призначено Анатолія Івановича Бурдейного, досвідченого керівника сільськогосподарського підприємства у с. Гуляївка.

І знову в управлінні сільського господарства і продовольства зміни. Тепер воно із 10. 03 1999 року називається управлінням агропромислового комплексу і зберігає свою назву до 1 квітня 2001 року.

Із 20 листопада 2000 року управління сільського господарства очолив перший заступник голови райдержадміністрації Олег Анатолійович Богоміль.

За час функціонування управління працювали:

головними агрономами: Котенко Петро Арсентійович, Славов Іван Дем'янович, Плахотін Федір Васильович, Сандлер Михайло Ісакович, Бабіч Віктор Ісакович, Лоскутніков Сергій Данилович;

економістами: Бєднїн Володимир Петрович, Бубнов Микола Іванович, Арват Інна Іванівна, Абрамович Лідія Павлівна;

бухгалтерами: Комянченко Микола Маркович, Ворецький Павло Петрович, Корольков Віктор Володимирович, Проценко Микола Пилипович, Будулак Валентина Трохимівна, Крець Людмила Степанівна;

інженерами: Знайченко Іван Маркович, Лукашенко Олександр Володимирович;

зоотехніками: Жадьков Веніамін Глібович, Зверева Римма Василівна, Каїра Віктор Дмитрович, Паніот Василь Іванович, Пункверський Аркадій Володимирович, Абрамович Василь Васильович, Шевченко Павло Якович, Карич Йосип Михайлович, Борзик Василь Іванович, Могилюк Степан Миколайович, Звягельський Леонід Олександрович, Михайлова Лідія Олександрівна, Марценковський Леонід Семенович;

відділ кадрів очолювали: Чернявський Володимир Карпович, Плахотїна Клавдія Андріївна, Каїра Світлана Іллівна, Недомовна Людмила Іванівна, Карпенко Валентина Анатоліївна.

Сьогодні в агропромисловому комплексі Березівщини на засадах приватної власності на землю та майно з широким використанням орендних відносин на базі 33 КСП створено 42 нових господарства. З них 45,2% — це господарські товариства, 28,2% — приватні підприємства, 16,7% — селянські (фермерські) господарства.

Майже 15 тисяч аграріїв отримали право на земельні паї, середній розмір яких по району — 6,7 га. Власників майнових паїв на Березівщині понад 12 тисяч. До розподілу майна пайового фонду затверджено 39385 тисяч гривень, середня вартість паю — 3250 гривень.

У 2004 році сільгосппідприємства району виробили продукції на 82,3 мільйона гривень, а по всіх категоріях господарств разом обсяги валової сільгосппродукції склали 168,7 мільйона. З площі 60,3 тисяч га було зібрано 171 тисячу тонн зерна. Лани Березівщини дали також 19 тисяч тонн кукурудзи.

У сумлінній праці не відстають від хліборобів і тваринники. За 2004 рік ними було вироблено 54,3 тисячі тонн молока, 6,3 мільйона яєць. Великої рогатої худоби в районі зараз

налічується 26,5 тисячі голів, свиней — 20,4 тисячі, овець та кіз — 8,3 тисячі, птиці — 306,3 тисячі.

На Березівщині працюють два племінних заводи та два племінних репродуктори (ПП АФ ім. Посмітного та ТОВ АФ «Маяк»), що забезпечують господарства молодняком. В 2004 році разом з іншими сільгосп підприємствами вони продали населенню 1850 голів великої рогатої худоби, 2814 свиней.

Є в аграріїв району і можливості підтримувати найкращі трудові традиції цього щедрого краю — і добрі перспективи.

На Березівщині також створено розгалужену мережу підприємств роздрібної торгівлі (138 магазинів) та громадського харчування (47 об'єктів). Із них 52 магазини та 17 підприємств харчування — районного споживчого товариства. При цьому приблизно 95% товарообороту дає торгівля, а 5% — ресторанне господарство. Звісно, велику роль у забезпеченні населення необхідними товарами відіграють і ринки, в районі їх три: ринок ТОВ «Агротехсервіс» (м. Березівка) та два ринки облспоживспілки (м. Березівка, смт Раухівка).

Поступово зростає кількість аптек, яких зараз в районі двадцять (АТ «Фармація» та МПП «Завір»). Відійшли у минуле часи, коли за дефіцитними ліками треба було їхати до Одеси.

Шість автозаправних станцій забезпечують пальним і березівчан, і тих, хто навідується сюди у справах, до родичів, на відпочинок. Що стосується відпочинку на природі, то зняти буденну втому допомагають річка Тилігул, Тилігульський лиман, численні водоймища, лісові насадження, яких в районі міста Березівки понад 1000 гектарів. Біля с. Златоустове на березі лиману працює табір відпочинку школярів. Подальший благоустрій берегових смуг в районі відкриє нові можливості відновлення сил і здоров'я березівчан через спілкування з природними факторами.

Якщо ж віддати перевагу активному оздоровленню, то на його ентузіастів чекають міський стадіон на 1500 місць, 25 спортивних залів, 8 стрілецьких тирів, 18 майданчиків з гімнастичним та тренажерним обладнанням, 10 приміщень для фізкультурно-оздоровчих занять, 25 футбольних полів та інших ігрових майданчиків. Спортивно-масова робота проводиться у 55 колективах фізкультури; філії дитячо-юнацької спортивної школи відкрито в семи населених пунктах району.

Довгий час спортивну роботу в районі організовували майстер спорту П.В. Ранкич, С.І. Скворцов.

Про можливості культурного дозвілля та освіти мова ще попереду, бо містить більше подробиць.

Активне будівництво автошляхів, зупинки електропоїзда 1214-й км, міжсільських доріг, 11 шкіл, 5 дитячих типових садочків, районного вузла зв'язку, банку, телевежі, райлікарні і Маринівської дільничної лікарні, вулиці ім.Ведути в Березівці 20-квартирного будинку для лікарів, фактично нових населених пунктів с.Зеленопільське і с.Кудрявка, пров. Шевченка у Березівці, ринку м.Березівки і спортивної школи, всіх житлових будинків вище двоповерхових у Березівці, благоустрій сіл району, будівництво великих тваринницьких комплексів в районі, газифікація району проходили особливо бурхливо з 1986 по 1998 роки завдячуючи відомим на всю округу будівельникам Ємцю В.М., Зелінському М.П., Герескулу Н.М., Овчаренку М.П., Мерляну В.П., Богачуку В.О., Іванову С.В., Абдірову А.І., Слабенку С.М., особливо братам Соловійовим — Юрію Миколайовичу і Валерію Миколайовичу та голові районної ради Коломийцю О. М., заступнику голови райвиконкому Хоренку О.І., секретарю райкому партії Могилюк С.М., заступникам голови районної державної адміністрації Богомілу О.А., Григорашу В.В.

Березівські будівельники будували, завдячуючи їх професіоналізму, якості і темпам роботи, подібні споруди і в сусідніх Іванівському, Миколаївському і Комінтернівському районах.

Саме Соловійову Ю.М. Березівка повинна завдячувати за охайність центру, за пам'ятники Т.Г.Шевченку, загиблим воїнам в Афганістані, Першій вчительці, пам'ятний знак на честь 200-річчя Березівки, стелу Героїв, лелеку при в'їзді до Березівки, за можливість придбання будівельних матеріалів в роздрібній торгівлі для всіх видів ремонту і будівництва як для приватних осіб, так і для юридичних. В цій роботі йому допомагали і два сини. В Березівці говорять: Соловійови — це будівельники!

На добру славу господарів, які зберігають те, що збудовано в останні роки, заслуговують міський голова Желіховський Юрій Вікторович, начальник ПУЖКГ (підприємства житлово-комунального господарства) Вальвакова Людмила Анатоліївна. Достатньо сказати, що коли навкруги все занепадає,

їм вдається (може, шановний читачу, через 50 років це буде для тебе абсурдним) цілодобово подавати воду в будинки березівчан, регулярно вивозити сміття, відновлювати зелені насадження, забезпечувати роботу дитячих садочків, підтримувати місцевих підприємців. У довколишніх містечках про це тільки мріють.

Доречно поінформувати наших читачів про те, як саме при нагоді можна дістатися Березівки.

Район перетинають дороги територіального значення Одеса — Вознесенськ, Березівка — Краснознам'янка, Березівка — А-Іванівка; їх довжина разом складає 115 кілометрів.

Дві залізничні станції Березівка та Раухівка є проміжними, але виконують всі необхідні операції з перевезення пасажирів, прийому та відправлення вантажів.

Транспортні послуги населенню та підприємствам району надають 53 суб'єкти підприємницької діяльності — фізичні особи та автотранспортне підприємство ВАТ «Березівське АТП-15116» (воно переважно займається пасажирськими перевезеннями).

Про телефони піклується Березівський цех електрозв'язку №3 Іванівського центру електрозв'язку №2 Одеської дирекції ВАТ «Укртелеком»; ним встановлено в деяких селах району таксофони, а в місті Березівці обладнано міжміський переговорний пункт. До того ж з 2003 року район покрито мережею зв'язку «Київстар» та UMS.

Особливо покращала робота зв'язківців під керівництвом Олександра Івановича Станчука.

Багато років очолює роботу підприємства ВАТ «Укртелеком» АТЦ-21 Орест Миколайович Кізима, якого дуже поважають в місті як відмінного фахівця, духовну і чуйну людину. В Одеській області його підприємство завжди займає чільні місця.

Ну і як же без пошти? Березівська виробнича дільниця Ширяївського центру поштового зв'язку №4 налічує 26 поштових відділень, крізь які течуть до березівчан річки залистованих слів звідусіль, де тільки відомо про цей край доброзичливих працьовитих людей.

На сторожі здоров'я

Як рятувалися від хвороб перші поселенці у цій місцевості, можна лише здогадуватися. Та за даними перепису 1886-1887 років у Березівці вже була лікарня на 10 ліжок з одним земським лікарем, працювала аптека. У 1910 році в лікарні налічувалось 20 ліжок, а людям допомагали три лікарі (один земський і два приватно-практикуючих).

У березні 1926 року у райцентрі було відкрито поліклініку для працюючих (робітничу поліклініку). А напередодні Великої Вітчизняної крім неї, Березівка мала лікарню на 50 ліжок з п'ятьма відділеннями, пункт «швидкої допомоги», протималарійну пересувну станцію, дитячу консультацію з молочною кухнею.

Одразу після звільнення райцентру від фашистських загартників з 7 квітня 1944 року було відновлено роботу лікувальних закладів. На той час у лікарні працювали 12 лікарів. Був головним лікарем і разом з тим завідувачем Березівським райздороввідділом і хірургічним відділенням Микола Степанович Кудінов.

До січня 1949 року лікарня витримала період зміни кількох керівників — доки місце головного лікаря не зайняв на вісім років кандидат медичних наук, хірург Іван Степанович Кондрашов. Райздороввідділом з 1946 по 1952 рік завідував А. С. Свечніков.

У 1960 році райлікарня мала вже 100 ліжок, при ній були бактеріологічна лабораторія та рентгенкабінет. Хворими опікувались 23 лікарі та 76 спеціалістів із середньою медичною освітою. У нових приміщеннях було відкрито дитяче й терапевтичне відділення, протитуберкульозний диспансер, відділення переливання крові. Служба «швидкої допомоги» незмінно на варті з 1954 року.

Розширення сталося тоді, як обов'язки головного лікаря знову прийняв на себе М. С. Кудінов (1958-1964 рр.). Ще при його керуванні закладом було введено в експлуатацію

двоповерхову споруду з терапевтичним і дитячим відділеннями, фізіотерапевтичним кабінетом. А новий хірургічний корпус на 60 ліжок почав роботу вже на 50-ту річницю Жовтневої революції. У шістдесяті роки п'ять приміщень реконструювали, капітально відремонтували водогін, збудували харчоблок і нову котельню.

Звісно, справа не стояла на місці і далі — у 70-80-х роках, адже населення Березівщини збільшувалося й потребувало медичної допомоги на належному сучасному рівні. Колектив райлікарні, що мала вже 290 ліжок, складався з 40 лікарів та 120 медпрацівників середньої ланки. Щиру вдячність пацієнтів заслужили своїм гуманним трудом лікарі I категорії М. Т. Левенець, О. Т. Ткачук, Г. Є. Матвійчук; лікарі-педіатри В. П. Березіна, Л. В. Ісаєва, Л. С. Павлова продовжують працювати і досі. Серед ветеранів лікарні також медична сестра В. О. Микічак, яка працює тут з 1946 року.

З 1967 до 1991 року, коли головним лікарем райлікарні був хірург I категорії, чудовий організатор Семен Якович Павлов, було реконструйовано інфекційне й колишнє дитяче відділення, старе приміщення земської лікарні, разом з харчоблоком до комплексу додалися господарський комплекс з пральнею і гаражами, лікарняна аптека, поліклініка. За вимогою і рішенням райвиконкому С.Я. Павловим була підготовлена проектна документація на будівництво корпусу лікарні хірургічного профілю на 120 ліжок, який почав будувати С. М. Школяренко, а найбільшу роботу по будівництву провів В. Г. Паданевич разом з головою «Агробуду» В. М. Соловійовим. Приміщення здали в експлуатацію у 1998-2000 роках.

Сьогодні в Березівській центральній райлікарні 200 ліжок на 7 відділень. Керує ЦРЛ з 1993 року хірург і організатор охорони здоров'я вищої кваліфікаційної категорії Віталій Григорович Паданевич. Понад 30 років першим заступником головного лікаря працює Микола Мефодійович Боцуляк — лікар-організатор I категорії. Взагалі ж у ЦРЛ 49 лікарів, 119 середніх медичних працівників, 56 осіб обслуговуючого персоналу.

Медична допомога в поліклініці надається за 19 спеціальностями. В районі 50 закладів охорони здоров'я: 4 лікарні (крім ЦРЛ, ще 3 дільничні на 55 ліжок), 41 фельдшерсько-акушерський пункт, 5 амбулаторій. Працюють 67 лікарів, з яких 9 — вищої категорії, 25 — першої.

За рік лікуються у стаціонарах понад 5 тисяч хворих, приймається 400 пологів, більше 7 тисяч викликів виконує «швидка допомога».

Пригадаймо ще й історію Березівської райсанепідстанції, яка була заснована у 1922 році.

У післявоєнні роки спочатку станцією завідувала Ніна Семенівна Старостіна, учасниця Великої Вітчизняної. Після демобілізації із лав Радянської армії був призначений головним лікарем райсанепідстанції майор запасу, лікар за фахом Яків Романович Криворучко, який займав цю посаду з 1948 по 1973 рік. Далі його змінив на цьому посту Василь Григорович Осипенко.

В повоєнні роки санітарній службі не вистачало кваліфікованих кадрів. Тим більше, що захворюваність на інфекційні хвороби тоді була високою. Наприклад, у 1952 році реєструвалось 14 випадків черевного тифу, 22 — дизентерії, 4 — висипного тифу, 5 — дифтерії, 139 — кору, 88 — кашлюка, 1 — сибірської виразки.

Не було служби автотранспорту, санепідстанція мала лише пару коней для проведення протиепідемічних заходів.

Завдяки проведенню масових щеплень в районі вже десятиліття не реєструються випадки кору, кашлюка, малярії, правця, дифтерії. Підвищення санітарної культури населення дало можливість ліквідувати на Березівщині черевний та висипний тифи, зменшити до мінімуму кількість випадків дизентерії.

Довгий час в санепідстанції та її лабораторіях працювали помічник санітарного лікаря, відмінник охорони здоров'я В. Г. Теплицький, баклаборант А. П. Каревич, лаборант-паразитолог З. Б. Вуліх (нагороджений орденом Червоної Зірки за участь у Великій Вітчизняній війні), помічники епідеміолога Г. І. Осадча та П. І. Чечуй. З 1948 року і досі працює помічник епідеміолога, відмінник охорони здоров'я М. Я. Станевич; вже 35 років на посаді хіміка-токсиколога Л. І. Стрючківська.

Сторінки історії освіти Березівщини

Загальновідомо, що у заселенні та господарському освоєнні Південної України поряд з українцями брали участь росіяни, молдовани, болгар, німці, євреї, татари, чехи та представники інших національностей. А ось землі Березівського району заселялися в основному українцями, росіянами, німцями та чехами. Організоване переселення їх лежить в проміжку часу від кінця XVIII по кінець XIX століття. Одним з перших на землях Березівщини в кінці XVIII століття засновані села Заводівка і Ряснопіль, у 1822 році переселенці з Росії заснували села Демидове та Анатолівка. На початку XIX століття українськими переселенцями засноване село Ставкове, в 1812 році — село Гуляївка. В першій половині XIX століття заснована Маринівка, в середні XIX століття — села Яснопілля, Виноградне, наприкінці XIX століття — села Розквіт, Червоноармійське. Роком заснування міста Березівки вважається 1802 рік. В 1875 в Березівці проживало приблизно 2300 жителів.

Вважається, що освітні заклади у нових селах і містах виникали трохи пізніше їх заснування. Місто Одеса, наприклад, засноване в 1794 році, а вже в 1800 році там функціонувало приватне училище Вретто. Пізніше з'явилися й інші заклади освіти. Так було при відкритті закладів освіти в селі Маринове. Так було і в селі Демидове, землі навколо якого в 1822 році придбав уральський промисловець Микола Демидов, а в 1825 році побудував першу початкову школу. В 1861 році, коли Демидове стало волосним центром, в ньому функціонували вже три школи (земська та дві церковно-парафіяльні). Аналогічні приклади можна навести і по деяких інших селах. Але достеменних про це фактів занадто мало. Очевидно, відкривалися церковно-парафіяльні школи та заклади освіти інших типів, але архівних даних про їх функціонування

в період до кінця XIX століття не виявлено. Архівні матеріали з цього питання чекають своїх дослідників.

У 80-х роках XIX століття було відкрито церковно-парафіальну школу, яка стала першим навчальним закладом поселення Березівка Ананіївського повіту Херсонської губернії.

В 1910 році в Березівці було відкрите училище, куди приймали учнів, що закінчили чотирирічні початкові школи і які здали вступні іспити. Для цього училища Міністерством народної освіти було закуплено двоповерховий будинок, збудований в 1890 році (зараз це основний корпус загальноосвітнього навчального закладу I-III ступеня №1 міста Березівки). В 1913 році це училище отримало статус вищого початкового училища. Навчалися в ньому 144 учні. На чолі училища стояли інспектор Жуган Порфирій Полікарпович та законоучитель Соколовський Михайло Єлисейович. Викладацький персонал училища складався з осіб, які закінчили вищі навчальні заклади або учительські інститути (Третьков А. С., Якубовський А. І., Дзеконська Н. В., Васьковський Ф. Г., Жуган Л. Г., Міро В. А., Константиненко О. В., лікар Петраш А. А.). Керівника училища Жугана П. П. сучасники згадували як вмілого адміністратора та популярного громадського діяча.

Добру пам'ять залишив після себе вчитель Якубовський А. І., що викладав фізику і біологію. Останні роки свого життя він працював викладачем фізики Одеського медичного інституту. В 1919 році училище було реорганізовано в гімназію, а в 1920 році в Єдину трудову школу. Також в 1910 році на базі ліквідованих складських приміщень була створена нижча реміснична школа, що готувала слюсарів. В школі було 45 учнів. 30% коштів на утримання школи надходило від продажу виробів, що виготовлялися учнями. В 1920 році на її базі створили професійну школу. Керівником її було призначено енергійного інженера-педагога Петронеллі Володимира Петровича, який керував нею майже 15 років. В 1928 році школу реформували в технікум механізації сільського господарства, після ліквідації якого в 1933 році було організовано школу тракторних бригадирів. З початком Великої Вітчизняної війни школа була повністю знищена. При обороні Одеси загинув її директор Іванов Василь Федорович. Після звільнення Березівки в 1944 році відновлюється робота школи механізації

сільського господарства. Її директором з часу заснування протягом 19 років був Дейнеко Сергій Максимович, нагороджений найвищою урядовою нагородою — орденом Леніна. В 1953 році школа була реорганізована в училище механізації сільського господарства. За роки існування училища в ньому створено міцний, компетентний, працелюбний інженерно-педагогічний колектив, який займав призові місця в соціалістичному змаганні, був у ньому переможцем, а також лауреатом Всесоюзної премії ВЦРПС. Училище отримало статус опорно-показового.

В 1911 році в Березівці була відкрита жіноча гімназія, яка в 1920 році також була реорганізована в Єдину трудову школу.

Взагалі, з 1920 року на Березівщині, як і в усій Україні, розпочалося впровадження нової системи освіти, яку затвердив Народний комісаріат освіти. Передбачалося, що діти віком від 4 до 8 років будуть виховуватися в дитячих садках, діти віком від 8 до 15 років будуть навчатися в єдиній трудовій школі, а юнаки віком від 15 до 18 років — в дво-трирічних професійних школах і технікумах.

З вересня 1920 року в закладах освіти Березівщини розгорнулася широка діяльність з ліквідації неписьменності. Тільки в Березівці розпочали роботу 5 трудових шкіл, чотири початкові та одна професійно-технічна школа.

Але робота з впровадження нової системи освіти зіткнулася з великою кількістю труднощів: матеріальна база або була знищена, або значно погіршилася, багато дітей були відлучені від школи, значно зросла безпритульність, а вчительство, знесилене голодуванням і злиднями, поневірялося між тим, хто утворював чергову владу в краї.

В 1923 році було утворено Березівський район, якій увійшов до складу Одеського округу Одеської губернії. З цього часу розпочинається відродження, а точніше створення нової мережі освіти.

Процес її народження гальмувався невірешеністю багатьох питань з організаційної точки зору. Не вистачало вчителів, організаторів освіти, а ті, що займали відповідні посади, були слабко підготовлені до вирішення шкільних питань. Крім того, навкруги була розруха, холод, голод, які не налаштовували на активну роботу. Працівники відділу освіти на

місцях майже не бували і не могли впливати хоч би якимось чином на стан справ в школах району.

Один із перевіряючих Одеського губернського відділу народної освіти доповідав про стан справ у школах району.

«В Березівці відвідав школу, у якій навчається 70 дітей. Школа створила добре враження. Матеріальний стан вчителів поліпшився, але за останній місяць заробітну плату вчителям не виплатили. Доповів в райвиконком. Обіцяли не допускати затримання виплати заробітних плат...

В Демидівській школі в години занять учитель в школі був відсутній, але з дітьми я зустрівся. Вони цікавляться усім, задавали багато запитань...

В Заводівську школу до мого приходу, здається, ніхто не приїздив. Оглянута школа створює вражаючий настрій. Приміщення школи погане, умови навчання незадовільні. Провів бесіду з одним із учителів. Він зовсім не знає сучасних педагогічних вимог. Але за характеристикою колег, він дуже чуйна людина, користується авторитетом у селян. Я відвідав його квартиру. Умови його життя жахливі. Діти в школі говорять і читають українською мовою, вдома спілкуються російською мовою. Вчитель не знає української мови, викладає російською мовою. Багато вчителів школи також не знають української мови».

На початку сорокових років в місті Березівці функціонували дві середні, одна семирічна, дві початкові школи та училище механізації сільського господарства, в кожному маленькому селі — початкові школи, а у великих селах — семирічні.

В 1932-1933 роках по дітях Березівщини, як і по дітлахх всієї України вдарив голод. Ось як описує ці роки Анатолій Гордієнко в статті «Одеських вістей» за 13 листопада 1998 року:

«... Я тоді ходив в перший клас Березівської школи №2, що розміщалася в довгому одноповерховому приміщенні на розі вулиць К. Маркса і К. Лібкнехта. На уроках, які проводила Іда Йосипівна, думали тільки про одне: чого б поїсти? Траплялося, принесе хто-небудь в школу шматок макухи — ми бігаємо за ним на перерві, щоб він поділився хоч би маленьким шматочком.

... На кінець навчального року в першому класі залишилася половина учнів. Було: ідеш вулицями Березівки, а під

будинками і парканами лежать вмираючі від голоду діти. Страшно було на них дивитися, та чим ми могли їм допомогти?

... Незабаром тих дітей, що вижили і втратили батьків, зібрали у великому приміщенні через дорогу від теперішньої школи №2 і відкрили для них дитячий будинок. Згодом — в 1937 році — діти, що були зібрані в цьому будинку, розійшлися і роз'їхалися по рідних і знайомих, а тих, у кого таких не було, направили в інші дитячі будинки, а в цьому відкрили дитячий будинок для дітей «ворогів народу».

Ось як описує події тих років в журналі «Ветеран» №41 за 1988 рік жителька Підмосков'я Г. В. Крилова, яка в той час також була в Березівському дитячому будинку: «Нас привезли в Одеську область, в місто Березівку, в спеціальний дитячий будинок, організований для таких, як я. Були тут діти брата Тухачевського — Марина й Андрій, інші діти — всього 300 чоловік. Батьки цих дітей дружили з Кіровим, Серебряковим, Стасовою, маршалом Тухачевським. Багато дорослих дивилися на нас, як на дітей ворогів народу.

... І все ж в моїй пам'яті залишилися вчителі і вихователі дитячого будинку Копилянський Н. І., Буратинський Л. М., Бірман М. Г. і деякі інші».

Виховувалися діти з Арбату в Березівці чотири роки — до початку війни 22 червня 1941 року.

В довоєнний період в Березівському районі першою середньою школою стала Березівська СШ №1, яка в 1936 році зробила перший випуск десятикласників. Директором школи був досвідчений педагог Магазинник Б. Л., який згодом став комісаром батальону і загинув в боях під Харковом в 1943 році.

В 1937 році статус середньої отримала Ряснопільська семирічка, яка містилася в колишньому маєтку генеральші Аркутинської. Директором цієї школи спочатку був В. І. Самойлов, потім І. І. Солтус, який теж загинув в роки Великої Вітчизняної війни, захищаючи місто Одесу. Перший випуск цієї школи весь потрапив на фронт.

В той період в районі функціонувала нечисленна мережа семирічних шкіл і насичена мережа початкових шкіл, які відкривалися відповідно до законом про обов'язкову початкову освіту, прийнятого радянським урядом в серпні 1930 року.

В Березівці, крім однієї середньої, діяли три семирічні школи. Велику організаторську роботу в передвоєнні роки виконував районний відділ освіти, очолюваний його завідувачим з жовтня 1939 року — М. С. Ткаченком.

Велика Вітчизняна війна 1941-1945 років завдала значної шкоди освіті району. Майже все, що знаходилось в розпорядженні дітей, було знищено, зруйновано, не зважаючи на те, що при окупаційному режимі працювали деякі школи.

В повоєнні часи в районі розпочався процес відновлення зруйнованої освітньої мережі, підготовки нової генерації вчителів, здатних підняти рівень освіти на новий щабель.

Вже через 12 днів після визволення Березівки від загарбників почав працювати відділ освіти, роботою якого керував Т. К. Рудой.

На початку 1945 р. освітня мережа району складалася з таких шкіл: Березівська СШ №1, 7-річна №2 (третя школа проіснувала короткий час та була тимчасово закрита), Заводівська та Ряснопільська середні; М-Олександрівська, Петрівська, Златоустівська, Гуляївська, Карнагорівська, Чорногірська, Онорівська (до середини 1946 р.) 7-річні школи; школа станції Березівка, Зброжківська, Вікторівська, Степанівська, Тартакаївська (27. 04. 45 р. переведена у с. Ланове), Іванівська (Березівської сільської ради), Бернадівська, села Червоний Агроном, Сольварська, хут. Чехи, Іванівська, Оленівська, Основська, Новосухінська, села Добра Надія, хут. Лисенкове, Сахарівська, Мар'янівська, Денисівська, Серенська, Танівська, с. ІХ з'їзду ВЛКСМ, Шевченківська, Данилівська, хут. Гладкий, Нейківська (з середини 1945 р. 7-річна), Чигиринська, Фелісеївська, Балайчуцька, Вейсівська, Комзетівська, Котовська, Червоноармійська, Вормска, хут. Траутман, Н-Миколаївська та Маринівська початкові школи. Дівав також дитбудинок у Мариновому, ще один пізніше відкрився у с. Виноградне (колишнє Вормс). На кінець 1945 року в результаті чергової реорганізації 7-річними стали Златоустівська, Петрівська, Чорногірська школи. Вже тоді в умовах майже відсутнього фінансування, при зруйнованій матеріальній базі було закладено міцну основу для створення мережі закладів освіти, що задовольняли б потреби населення.

Значну роль у створенні системи освіти відігравав районний відділ освіти, який очолювали у різні часи В. П. Петронеллі,

Л. Ф. Фейгин (двадцять років), М. С. Ткаченко (передвоєнні роки), Т. К. Рудой, Д. М. Давиденко, О. К. Перчеклій, Г. В. Живило, С. Ю. Ружицький, В. Т. Ткаченко, А. В. Фірсов, Л. І. Фурсенко, В. В. Шеремет, А. М. Латій. Останні роки роботою відділу освіти опікується Володимир Михайлович Вірич.

Після прийняття в 1959 році закону про восьмирічний всеобщий навчання в районі розпочався процес зміцнення матеріальної бази шкіл, були побудовані нові типові шкільні приміщення Березівської СШ №3, Демидівської, Рахівської, Виноградненської, Ряснопільської, Основської, Петрівської, Чорногірської, Маринівської, Яснопільської та інших шкіл, добудовувалися необхідні кабінети, майстерні, спортивні зали, просторі їдальні. В районі створився міцний директорський корпус, який і був організатором робіт зі створення умов для покращення навчально-виховного процесу. Серед них слід відзначити Лутова, Давиденка, Петленка, Ткаченка, Гімельферба, Леонтьока, Грабового, Проскурова, Бересан, Базелюк, Рудакову, Рибалка, Грушка, Соловійова, Фантаза, Передеренка, Курника, Шулянського, Пищенка, Возного, Сафронова, Козлан, Малого, Хижняка, Білоуса та багатьох інших. Багато з них розпочали свою трудову діяльність у довоєнний час, пройшли війну, повернулися в систему освіти і досягли високих трудових успіхів.

Станом на початок 1978/1979 навчального року в районі функціонувало 47 загальноосвітніх шкіл, з них 11 середніх (СШ №1, 2, 3 м. Березівки, Заводівська, Рахівська, Демидівська, Ставківська, Розквітівська, Ряснопільська), 16 восьмирічних і 20 початкових. В них навчалось 6560 учнів. Всі учні початкових і середніх шкіл навчалися в першу зміну. Майже в усіх школах були обладнані відповідні кабінети, спортзали, майстерні, їдальні. Близько 20% учнів брали участь в роботі виробничих бригад, 32% — влітку проводили час у таборі праці і відпочинку.

В Березівці працювали три середні денні загальноосвітні школи, дві середні школи для дорослих (вечірня і районна заочна), Будинки піонерів і школярів, станції юних техніків і натуралістів, спортивна, музична школи, шість дитячих садочків. В дитячих садках виховувалося 960 дітей.

Своїми шляхами розвивалася в районі і професійно-технічна освіта.

В 1910 році в Березівці на базі винних складів була відкрита вища реміснична школа з відділеннями слюсарів та столярів

(всього навчалось 45 учнів). Завідуючим було призначено 1 лютого 1910 року вчителя-техніка Федора Семенова. З 1 вересня 1920 року школа перейменована в монтерно-технічне училище, а з 1923 року — в механіко-технічну профшколу.

Завідуючим був призначений енергійний інженер, ініціативний організатор, місцевий мешканець Володимир Петрович Петронеллі, який близько 15 років очолював цей навчальний заклад.

В 1928 році профшкола була перетворена в технікум механізації сільського господарства з 4-річним строком навчання спеціалістів — техніків-механіків. Виробничу практику студенти проходили в багатьох МТС півдня України, а більша частина — в МТС ім. Шевченка Березівського району.

В 1931 році при технікумі були організовані Всеукраїнські курси старших механіків МТС, ці курси закінчили наші земляки Жан Іванович Фрейман і Михайло Іванович Албул, які потім працювали механіками МТС ім. Шевченка.

В 1932 році технікум закінчив Олександр Михайлович Мельник, який пропрацював у Березівському профтехучилищі 52 роки, з яких 25 років — як заступник з навчально-виробничої роботи; нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора.

В 1933 році технікум було реорганізовано в школу тракторних бригадирів-механіків з відділенням водіїв та ремонтників.

Керівництво школою було покладено на Лева Павловича Канделя, що тільки-но закінчив комвуз.

Понад тисячу тракторних бригадирів було випущено тоді школою. Більшість із них стали відомими механізаторами. Олександр Васильович Гіталов був відряджений на навчання з Мало-Помошлянської МТС. Успішно закінчив школу в 1935 році, став працювати в своїй МТС, очолив тракторну бригаду. Потім став ушавленим тракторним бригадиром країни, головним механізатором України, двічі Героєм Соціалістичної Праці, державним діячем, автором відомої книги «Дума про хліб».

Героєм Соціалістичної Праці став І. Я. Путенцов, який багато років був бригадиром тракторної бригади в колгоспі імені М. О. Посмітного.

1 серпня 1944 року Одеським обласним земельним відділом було видано наказ про відродження Березівської школи механізації сільського господарства. Виконувати обов'язки директора школи було покладено на працівника школи з 1934 по 1940 рік О. М. Мельника, що вже був викладачем та завучем.

1 листопада 1944 року школа вперше прийняла учнів після окупації. Тільки одна МТС ім. Шевченка направила 38 своїх курсантів. Близько половини набраних складали дівчата — бо ще йшла війна.

До початку 1946 року школа була повністю укомплектована керівним, викладацьким та інструкторським складом. Директором було призначено демобілізованого капітана-артилериста Сергія Максимовича Дейнеку, який був на цій посаді протягом 19 років. До багатьох його бойових нагород додалась ще одна, найвища — орден Леніна.

З 1953 року школа перейшла в систему профтехосвіти і стала називатися училищем механізації сільського господарства, а з 1963 — сільським професійно-технічним училищем.

Директорами його у різні часи були Л. П. Чугунов, П. О. Савченко, М. Д. Дука, а з 2000 року училище очолює С. В. Кутішевський.

З 1966 року функціонує в Березівці професійно-технічне училище будівельного профілю, першим директором якого був В. В. Зубрицький (1966-1979 рр.). Всі його зусилля були спрямовані на створення згуртованого педагогічного колективу і будівництво власних приміщень училища. Його справу продовжували В. М. Ємець, Л. Ф. Єленок, Г. О. Шевченко.

З 2001 року колектив училища очолює В. П. Шевченко. За цей час зріс статус навчального закладу. Воно реорганізоване у вище професійне училище, вийшло на міжнародні зв'язки, бере участь у європейській інтеграції. Навчальний заклад став відомим в області, в країні, за кордоном. У 2004 році училище перейшло на пряме фінансування. Для вирішення фінансових проблем залучаються спонсори. Навчатися в ПТУ №19 стає більш престижним. В цей період проведено акредитацію і отримано сертифікат закладу I рівня акредитації за спеціальностями: технологія харчування, швейне виробництво.

В даний час підготовка кваліфікованих робітників здійснюється за професіями: маляр, штукатур, столяр будівельний, тесляр, машиніст крана автомобільного, водій автомобіля 3-го, 2-го, 1-го класу (важкі вантажні автомобілі з великою вантажопідйомністю та вантажні автомобілі — категорія «С»), кухар, кравець, секретар-друкарка, закрійник, електрозварник ручного зварювання, технологія харчування (технік-технолог), швейне виробництво (технік-технолог-конструктор). Училище співпрацює з підприємствами-замовниками та з Березівським районним центром зайнятості на засадах «Тимчасового Державного переліку професій з підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах».

З 2001 року педагогічний колектив училища бере активну участь у спільному проекті Міністерства освіти та науки України та Міністерства освіти та культури Австрії. У травні 2003 та у жовтні 2004 рр. групи учнів — кухарів та техніків-технологів харчування — відвідали міста та навчальні заклади Австрії і Німеччини, де мали можливість пройти виробничу практику за такими напрямками, як кулінарія, сервіс, економіка, іноземні мови.

Значна увага в районі приділялась позашкільній і позакласній роботі. З метою активізації роботи з учнями в цьому напрямку в 1929 році був створений районний Будинок піонерів, в 1969 році — станція юних натуралістів, в 1974 році — станція юних техніків. В різні роки ці заклади очолювали Кочуренко, Рожук, Коваленко, Мироненко, Чернова, Яковенко, Іщенко, Дідик, Юдицький, Никифорова, Даценко.

Понад 16 років станцію юних натуралістів очолювала Галина Михайлівна Щербакова, а Будинок піонерів понад 32 роки — Марія Романівна Бойко.

Протязі всіх років ці заклади організовували роботу гуртків, змагання, конкурси, сприяли озелененню шкіл, створенню дендраріїв, квітників, розаріїв. Найздібніші учні за створення моделей сільськогосподарської техніки, літаків, активну участь в обласних і республіканських змаганнях, виставках технічної творчості, фотовиставках були учасниками Виставки досягнень народного господарства СРСР.

В квітні 1996 року в районі на базі трьох позашкільних закладів було створено районний Центр дитячої та юнацької

творчості. Таким чином було організовано три відділи: технічний, натуралістичний, художньо-естетичний. Всього в позашкільному закладі працювало більше 70 гуртків, понад 1000 дітей було охоплено гуртковою роботою в районі. Педагогічні працівники разом з вихованцями проводили різноманітні заходи: організовували виставки, конкурси, свята, брали участь в районних, обласних, Всеукраїнських зльотах, оглядах-конкурсу «Таланти твої, Україно», туристично-краєзнавчих експедиціях «Краса і біль України» та «Сто чудес України», щорічно — у Міжнародних днях спостережень за птахами.

При ЦДЮТ працює районна філія Малої академії наук «Прометей» за 7 напрямками. Вихованці Центру посідають призові місця в районних, обласних заходах: зльотах юних техніків, обласних виставках «Щедрість рідної землі» та виставках науково-технічної та декоративно-прикладної творчості учнів, в змаганнях картингістів, огляді «Таланти твої, Україно», стають лауреатами та призерами обласного конкурсу із захисту науково-дослідницьких робіт учнів — членів МАН.

В центрі розроблено 9 експериментальних програм занять гуртків, дві роботи натуралістичного відділу отримали авторські свідоцтва обласної виставки педагогічних ідей та інновацій.

Значних зусиль до покращення в районі позашкільної роботи докладають Тетяна Вікторівна Клепанчук, Світлана Георгіївна Міхно, Микола Євгенович Васильєв.

До послуг дітей в 1955 році у Березівці відкрита музична школа. За весь період існування її очолювали А. Г. Гусєва, М. А. Єнін, В. М. Молдованенко, а з 2003 року — С. А. Тодоров.

За цей час випускниками школи стали понад 500 учнів. Багато з них продовжили навчання в середніх та вищих музичних закладах і повернулися до рідної школи вже у ролі викладачів. Це О. В. Коваленко, Т. О. Грибонос, Т. І. Доманюк, В. В. Соколовська, О. М. Якобчук, Т. В. Половенко, В. М. Бандурко, Г. О. Мокряк, О. К. Мілюцкова.

Щорічно викладачі школи, виступаючи на обласних конкурсах, займали призові місця, були нагороджені похвальними грамотами. В 1980 році викладачі школи В. В. Соколовська та О. В. Соколовська стали переможцями на конкурсі ансамблів-баяністів м. Одеси та Одеської області.

У 1996 році ансамбль баяністів у складі учнів Миколи Ратушного та Віктора Коваля (викладач С. А. Тодоров) зайняли призове місце і були нагороджені похвальними грамотами.

У 2000 році учень Антон Отінов (викладач Т. О. Грибонос) брав участь у другому конкурсі півдня України «Гармоніка».

Викладачі школи беруть активну участь в культурному житті школи та району, відвідують репетиції оркестру народних інструментів та хору, а також виступають на концертах, присвячених знаменним датам.

Окрему сторінку в розвиток спорту Березівщини внесла спортивна школа.

В повоєнні роки в районі значна увага приділялася організації методичної роботи. Активно працювали методичні об'єднання вчителів, вчителі залучалися до складання навчальних програм, методичних посібників, брали участь в роботі обласних і республіканських методичних служб. Особливого успіху в цьому досяг вчитель фізики середньої школи №1 Віктор Іванович Масловський, який у співавторстві з працівниками Українського науково-дослідного інституту педагогіки видав цілу низку методичних посібників, в тому числі чотири томик «Демонстраційний експеримент з фізики в середній школі».

Свої досягнення на освітянській ниві педагогічні колективи середніх шкіл району демонстрували на обласному семінарі завідуючих районними відділами освіти і районними методичними кабінетами, що проходив на базі Розквітівської середньої школи в 1974 році. Роботою семінару керував завідувач обласним відділом освіти М. О. Загороднюк. А в травні 1990 року на республіканському семінарі керівників профтехучилищ, роботою якого керував перший заступник міністра освіти Є. М. Кадацький, свої досягнення показували працівники СПТУ №43.

В травні 1991 року з цих питань на базі учбових кабінетів «Сільськогосподарські машини» та «Основи інформатики та обчислювальної техніки» проведено заняття республіканської школи передового досвіду викладачем вищої категорії ПТУ №43 В. К. Карагодіним.

З метою ознайомлення педагогів району з надбанням окремих педагогічних колективів проводилися і проводяться

районні семінари, засідання методичних об'єднань вчителів-предметників.

В ці ж роки значно поліпшився якісний склад педагогічних працівників району. В районі не було жодного вчителя із загальною середньою освітою. А серед вчителів, що викладали основи наук в 4-11-х класах, вищу і незакінчену вищу освіту мали 96,9%.

В повоєнні роки значна кількість вчителів удостоювалася відомчих відзнак, державних нагород. Орденом Леніна був нагороджений колишній вчитель, директор Демидівської середньої школи Кузьмін Михайло Павлович, якому в 1948 році було присвоєно почесне звання заслуженого вчителя Української РСР.

Орденом Леніна нагороджені вчителі Ганна Семенівна Дойч, Ольга Миколаївна Кулагіна, Олена Костянтинівна Сербова.

Неодноразово відзначався органами управління освітою учасник Великої Вітчизняної війни колишній директор Розквітівської середньої школи Соловйов Володимир Степанович, який окрім бойових нагород, був нагороджений орденом Жовтневої революції і якому також було присвоєно почесне звання заслуженого вчителя Української РСР.

Таке ж почесне звання було присвоєно нагородженим в різні часи орденами та медалями вчителям середньої школи №3 міста Березівки Опалінській Валентині Михайлівні, Панасюк Ганні Іллівні та Янченко Лілії Михайлівні. Почесного звання заслуженого працівника профтехосвіти України удостоєні працівники профтехучилищ Грибонос Дмитро Якович та Дука Микола Дмитрович. Кавалерами ордена Трудового Червоного Прапора стали вчителька української мови та літератури Маринівської восьмирічної школи Ірина Степанівна Проніна та ветеран профтехосвіти О. Мельник.

Велика кількість вчителів обиралася депутатами сільських, міської Березівської, районної та обласної рад народних депутатів, брали участь в роботі обласних, республіканських та союзних форумів. Колишній заступник директора СШ №1 Курса Борис Микитович обирався делегатом II з'їзду вчителів України в 1959 році. Колишній директор середньої школи №3 Ткаченко Василь Тимофійович обирався делегатом III з'їзду вчителів України в 1968 році, вчителька початкових

класів цієї ж школи Панасюк Ганна Іллівна — делегатом IV з'їзду вчителів України в 1977 році.

Делегатами V з'їзду вчителів України у 1987 р. були вчителька української мови та літератури середньої школи №1 Мушчиніна Софія Іванівна та майстер виробничого навчання СПТУ №53 Кімаченко Микола Іванович.

В роботі I з'їзду педагогічних працівників України в 1992 році які делегати брали участь колишній завідувач районним відділом освіти — Латій Анатолій Миколайович та завідувачка районним методичним кабінетом Карпенко Броніслава Пилипівна, а в роботі II Всеукраїнського з'їзду працівників освіти — викладач ПТУ №19 Лунєва Олена Михайлівна та Латій Анатолій Миколайович.

А в роботі Всесоюзних з'їздів вчителів і працівників освіти брали участь директор Розквітівської середньої школи Соловйов Володимир Степанович (1978 р.) та вчителька середньої школи №2 Магазинник Людмила Андріївна (1988 р.).

Відмінниками освіти України стали Масловський, Рагульський, Суздалевич, Мельниченко, Корнеєв, Ткаченко. Останній був удостоєний знака «Відмінник освіти СРСР», а Мельников — знака «Відмінник ПТО СРСР».

Березівчани з гордістю згадують прізвища знатних вчителів: Опалінської, Сирникової, Шехтмана, Войцева, Фоменко, Кирик, Магазинника, Лапенюка, Салтановського, Стеценка, Пальцевої, Колесніченко, Ліннікової, Білоус, Галат, Дубна, Тетенко.

Сьогодні продовжують справу ветеранів педагогічної праці керівники закладів освіти і вчителі Сирий, Шевченко, Лях, Шимко, Мушчиніна, Топольська, Білогурова, Зубкова, Харланюк, Лазорики, Зубкова та багато інших.

За роки існування заклади освіти Березівщини дали путівки в життя десяткам тисяч випускників. Серед них Герой України Гришко, віце-адмірал морського флоту Прусаков, генерал-майори Клець, Якубовський, доктори наук Лепих, Добрієр, Тараненко, Сторожев, Погорелов, Стальниченко, Володимир Іваній, Бланк, кандидати наук Масловська, Микола Іваній, Дроздовська, Вітюков, Дроздовський, Светний, Дмитрієв, Кормич, журналісти Пересунько, Бурчо (Ягодзинська), тисячі вчителів, лікарів, інженерів, працівників сільського господарства, сотні військових.

Сьогодні випускників шкіл Березівщини можна зустріти у найвіддаленіших куточках нашої країни та всього світу.

В роки незалежності України педагогічні працівники Березівщини не послаблюють своїх зусиль у справі створення необхідних умов для організації навчально-виховного процесу, беруть активну участь в реформуванні системи освіти відповідно до вимог законів України про дошкільну, середню та професійно-технічну освіту та відповідно до Національної доктрини розвитку освіти України.

... В центрі міста Березівки, біля стін Березівської загальноосвітньої середньої школи №2, на розі вулиць Пушкінської і Карла Маркса, вперше в Україні в лютому 2002 року встановлено пам'ятник Першій вчительці.

Кожен березівчанин, проходячи повз пам'ятник, завжди згадує свою першу вчительку, яка навчила його писати, лічити, читати, яка дала путівку у майбутнє бурхливе життя.

Про хліб — і до хліба...

Де в районі найбільше збіжжя, що має обернутися духмяними буханцями чи золотом колосся у полі? Звісно ж — на Березівському елеваторі, що розташований у південно-східній частині міста Березівки, на відстані 5 км від центру. Загальна площа його становить 25 га, він зв'язаний колією із залізничною станцією.

Підприємство було засноване у 1926 році, і тоді воно являло собою кілька складів та сінний пункт. Зерно розвантажувалось вручну, сушіння проводилось на сонці, при переміщенні; вагони теж заповнювались за допомогою ручної праці.

Під час війни підприємство було зруйноване, а відбудова його почалася у 1946 році.

Споруджувався вже елеватор на 5 тисяч тонн, і його було введено в дію у 1948 році. Водночас з'явилися зерносховища №6, 7, 8, 10, адміністративний будиночок з квартирами для спеціалістів на другому поверсі. Вагова з 10-тонними

вагами була разом із лабораторією, яку обладнали щупами та вологоміром. Зерно сушилося на пересувних сушарках, що працювали на вугіллі. Була тут і своя електростанція.

У 1960 році було введено в дію кукурудзокалібрувальний цех, а у 1962-му на місці сінного пункту почалося будівництво потокової лінії з молотильно-очисною башнею, механізованим відвантаженням зерна і доведенням його до необхідних кондицій. Була збудована зерносушарка ДСП-32 на рідкому паливі з автоматизованими лініями. Зводились зерносковища з підйомниками та сепараторами для очищення зерна; вони були зв'язані стаціонарними транспортерами.

У 1973 році введено в дію елеватор на 33 тисячі тонн з приймально-очисною башнею. За десять років по тому замінено сепаратори, збудовано кукурудзяний комплекс СКП-8 для приймання, сушіння, обмолоту кукурудзяних качанів (кукурудзокалібрувальний цех реконструйовано в цех з вироблення зерносуміші).

Серед 165 працівників підприємства є нагороджені урядом: Д. Ю. Шабалін — орденом Леніна, В. П. Дранов — орденом «Знак Пошани»; В. М. Васильєва — медаллю «За трудову доблесть». Багато інших членів колективу відзначені занесенням на районну Дошку пошани

У 1998 році Березівський елеватор став відкритим акціонерним товариством. Сьогодні він співпрацює більше ніж з 200 фірмами та іншими підприємствами. У 2002 році головою правління ВАТ обрано О. В. Друтіса.

Географічне розташування та історичні традиції здавна і до сьогодні надають слави березівським базарам. Для участі в них та загальному постачанні населення продуктами харчування система споживчої кооперації отримала новозбудовані об'єкти — продовольчу базу, базу облм'ясторгу, транспортно-експедиційну контору, які мали обслуговувати Березівський та Миколаївський райони, робкооп «Червоний партизан» Ширяївського району.

У Березівському районі будувалися магазини, підприємства громадського харчування, збільшувалась база районної заготівельної контори. Ці процеси помітно активізувалися у 60-ті роки, коли головою районної споживчої спілки став П. Т. Недельченко. З'явилися магазини у селах Розквіт, Ставкове, Ряснопіль та інших. У 1961-1962 рр. був створений

промкомбінат райспоживспілки (РСС), який мав збільшити кількість продовольчих товарів та їх асортимент. Очолив комбінат Л. Ш. Шафранський. Були збудовані ковбасний, кондитерський, рибний, безалкогольний цехи, а ще столярна майстерня, майстерня з індивідуального пошиву взуття, створений пункт прокату. Збільшення заготівлі надлишків сільгосппродукції зумовило будівлю складів, засолювального цеху, цеху з переробки слив і т. п.

Наприкінці 70-х — на початку 80-х років, коли з роботи за віком пішли ветерани райспоживспілки, в системі був відчутний спад активності. Не додавала ентузіазму і надмірна опіка радянських партійних органів. Молоді фахівці, що закінчили спеціальні навчальні заклади, не мали практичного досвіду роботи у споживчій кооперації.

Виникли кадрові проблеми: мало не кожні 1,5-2 роки змінювалися голови правління РСС, керівники сільСТ, товарознавці, бухгалтери, що в цілому призвело до негативних наслідків.

На той час в систему Центроспілки СРСР прийшли нові технології, комплексна раціоналізація торговельної мережі із введенням у магазинах самообслуговування та переобладнанням. Виникла необхідність будівлі нових торгових комплексів, реконструкції магазинів та підприємств громадського харчування, що вже відпрацювали по 15-20 років. У 1980 році було капітально відремонтовано універмаг у Березівці, протягом десятиріччя були збудовані магазини «Промтовари», «Продтовари», «Галантерея» в селі Заводівка, двоповерхові торгові комплекси в селах Ставкове, Златоустове, Червоноармійське — всього 35 магазинів та 4 підприємства громадського харчування у вісімдесяті роки. Райспоживспілка мала свою бригаду з 25 будівельників, що зводили нові помешкання і ремонтували старі. Щорічно на капремонт системи виділялося до 500 тисяч карбованців; новобудови зводились господарчим способом.

Товарообіг райспоживспілки до 1991 року збільшився майже на 10 мільйонів карбованців і склав 31 мільйон. Стабільно працювали райзаготконттора, ринок, промкомбінат, підприємства громадського харчування, п'ять споживчих товариств. Отримуючи щорічно 1 мільйон карбованців чистого прибутку, система райспоживспілки мала можливість

розвитку, вкладала кошти у рекламу, підготовку кадрів, покращення умов праці й побуту робітників. З ініціативи райкому компартії, райвиконкому правлінням РСС було прийнято рішення про будівництво житла для працівників системи (вісім будинків на вулиці Ведуги в Березівці, що були введені в експлуатацію у 1988 році). Взагалі з 1987 по 1991 рік системою РСС було збудовано 18 житлових будинків, реконструйовано під житло помешкання колишнього Новоселівського сільСТ.

Райзаготконтора була однією з кращих в системі укркоопспілки та Центроспілки, на її базі розроблялися нові технології заготівлі та переробки сільгосппродуктів. Заготівельний обіг Березівської РЗК склав 12 мільйонів карбованців. Був побудований новий, повністю механізований худобозабійний пункт з безвідходним виробництвом. До того ж з 1987 року Березівська районна заготівельна контора, з ініціативи її директора А. С. Непом'ящого і при підтримці голови райспоживспілки С. М. Бімбаєва, мала право проведення експортно-імпортних операцій, експортуючи мед, лікувальні сири, гарбузове насіння, горіхи та інше до Італії, Югославії, Німеччини, Польщі, Франції, Чехії, Румунії, Японії. Звідти надходили телевізори, відеомагнітофони, аудіомагнітофони, пральні машини, холодильники, шпалери, одяг, взуття, косметика, кондитерські вироби та інше. На той час це були дефіцитні товари в Одеській області. Багато високопоставлених чиновників партійних і радянських органів їздили в Березівку за дефіцитом (а як правило, імпорتنі товари їм привозили в Одесу).

У 1988 році після ліквідації держконтори «Заготхудобовикорм» Березівська райспоживспілка отримала 460 га землі та приміщення цієї організації. За 2,5 року завдяки зусиллям колишнього директора райзаготконтори А.С. Непом'ящого та голови райспоживспілки С.М. Бімбаєва тут з'явилися свинарник на 100 місць, два приміщення для відгодівлі великої рогатої худоби та свиней, зернотік, сіносновище, зерносклад, силосна траншея, лінія з переробки гарбузів, пізніше — мехмайстерня. Відгодовувалось 2200 голів свиней, 1900 голів великої рогатої худоби, було також стадо з 140 дійних корів. Згодом додалось ще 15 тисяч голів птиці.

Постійні прибутки давали Березівський промкомбінат, торговельна мережа (передусім — ринок, яким довгі роки

керував добрий організатор і спеціаліст Байдерман О. Г.). В районі щорічно проводились обласні семінари з питань заготівлі й переробки продукції, наради голів районних споживчих товариств, кураторів від партійних та радянських органів. Досвід березівчан узагальнювався та передавався через засоби масової інформації. Райспоживспілку було кілька разів нагороджено перехідними Червоними прапорами облспоживспілки, Укркоопспілки, Центроспілки. У 1990 році перехідний Червоний прапор облспоживспілки був залишений Березівській райспоживспілці на довічне зберігання. Директор заготівельної контори А.С. Непомнящий був протягом 10 років членом правління Укркоопспілки.

Брати наші менші — турбота велика

Звісно, потреба в захисті здоров'я тварин існувала в цій місцевості стільки ж, скільки господарювали тут люди — з прадавніх часів. Та зупинимось докладно на історії ветеринарної служби, що веде чіткий відрахунок з 1937 року, коли було завершено будівництво Березівської районної ветеринарної станції (РВС). В 50-60-ті роки вона мала у штаті двох ветлікарів, трьох ветфельдшерів, і очолював її головний ветеринарний лікар Семен Єфимович Шварц. До структурних підрозділів входили три ветеринарні дільниці (Заводівська, Ряснопільська, Нейківська) та шість пунктів (Маринівський, Чорногірський, Новоселівський, Виноградненський, Анатолівський, Гуляївський).

Лабораторною діагностикою займалися два ветлікарі, ветфельдшер, три лаборанти та три санітари, що входили до штату міжрайонної ветеринарної лабораторії.

Взагалі служба опікувалася проблемами 32 колгоспів та 3 радгоспів, в яких працювали 24 ветеринарних спеціалісти (лікар, п'ять фельдшерів з середньою освітою та вісімнадцять — з річною).

Час вимагав нарощувати обсяги роботи, тому в 80-х роках за типовим проектом було збудовано Ряснопільську дільничну лікарню ветмедицини. У 1995-му Березівська районна ветеринарна станція дочекалася капітального ремонту, за рік по тому була газифікована, у 1999-му було завершено благоустрій території.

До 1994 року все тваринництво району обслуговували 4 ветдільниці, 4 дільничні лікарні та райветстанція. У 1997-1998 роках після реформування радгоспів 11 населених пунктів залишилися без держветконтролю, тому було відкрито ще 3 дільниці ветмедицини. Але географічне розташування пунктів додавало спеціалістам труднощів, тому в 1999 році було створено 19 структурних підрозділів на чолі з Березівською районною лікарнею державної ветмедицини. У 2002 році ця структура склалася зі Златоустівської, Маринівської, Ставківської, Степанівської лікарень ветмедицини (ВМ); Анатолівської, Вікторівської, Виноградненської, Гуляївської, Демидівської, Заводівської, Новоселівської, Розквітівської, Ряснопільської, Червоноармійської дільниць ВМ; Зеленопільського, М-Олександрівського, Петрівського, Червоноволодимирівського, Яснопільського пунктів ВМ. В структурі працює 71 спеціаліст (18 — з вищою освітою, 24 — з середньою спеціальною, 29 — без спеціальної освіти).

З 1920 по 1966 рік в районі було зареєстровано 33 випадки сибірської виразки тварин, 19 — туберкульозу великої рогатої худоби (ВРХ), 13 — бруцельозу ВРХ, 3 — туберкульозу кур, по одному — мити коней, віспи овець, віспи свиней; з 1932 по 1956 рік — по 13 пунктів з емкар ВРХ та стригучого лишая. В районі знаходилося два бруцельозно-туберкульозних ізолятори (на території КСП «Виноградненський» та міжрайонний — в радгоспі ім. XVII партконференції).

Суттєві зміни в плані матеріального забезпечення, відкриття нових пунктів, надання послуг сервісного ветобслуговування у 1992-2002 роках пов'язані з діяльністю головного лікаря Березівської райдержлікарні ветеринарної медицини Федора Володимировича Кірова, якого було у 2003 році визнано лауреатом конкурсу «Люди справи» пам'яті першого редактора газети «Вечерня Одесса» Б. Ф. Дерев'янка.

В 2003 році в зв'язку з реорганізацією структури ВМ створено управління ветеринарної медицини в Березівському

районі, а Ф. В. Кірова призначено його начальником. Керування Березівським РДЛВМ з цього моменту прийняв Іван Васильович Ярошенко.

Наприкінці 1947 року розпочала свою діяльність Березівська міжрайонна ветеринарно-бактеріологічна лабораторія. Після комплектації її штату виконуючим обов'язки директора у лютому 1948 року було призначено Дмитра Івановича Темнікова. У грудні 1949-го цю посаду зайняла Любов Кирилівна Лопушняк, а в квітні 1952-го керівництво лабораторією прийняв на себе Григорій Іванович Очкій — який керував до 1961 року.

У грудні 1951-го роз почалася забудова нової типової міжрайветбаклабораторії. Для цього було відведено 1,05 га площі поряд з райветлікарнею. Проектом передбачалося створення комплексу з лабораторного корпусу, льодовика, складу під навісом, віварію для тварин, гаража, житлового будинку, господарчого сараю, паливного складу, хлораторної, конов'язні з огороженням, колодязів, збірних резервуарів тощо. Цей проект втілювався у реальність до 1955 року.

Після швидкої зміни кількох керівників заклад, що став вже називатися Березівською районною ветеринарною лабораторією, прийняв як директор з 1972 по 1999 рік Анатолій Григорович Яриш. У цей період лабораторію було газифіковано, встановлено парове опалення газом. В лабораторії організовано серологічний, бактеріологічний, хіміко-токсикологічний відділи; при ній відкрито кімнату з дослідження на лептоспіроз — і введено ветлікаря з діагностики лейкозу.

У 1994 році активно працююча Березівська райдержлабораторія ВМ отримала свідоцтво про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності, а у 2001 році — атестат акредитації. На базі Березівської районної ветеринарної лікарні у жовтні 2001 року пройшов республіканський семінар з питань розвитку сервісного обслуговування лабораторій ветмедцини.

Серед багатьох досягнень працівників лабораторії — наполеглива і ефективна боротьба з туберкульозом та лейкозом великої рогатої худоби. У 2002 році Одеська обласна режимна комісія надала закладу дозвіл на проведення мікробіологічних досліджень з мікроорганізмами II-IV груп патогенності з

правом виконання санітарно-бактеріологічних досліджень. Лабораторія має ліцензію на право господарської діяльності з ветеринарної практики.

Після реорганізації структури ВМ з 1 січня 2003 року директором Березівської райдержлабораторії ветеринарної медицини стала Тетяна Петрівна Осипенко.

Проведено необхідний ремонт, відкрито нове приміщення лабораторії ветсанекспертизи на ринку м. Березівки.

Березівська інкубаторна станція — чи не єдине підприємство міста, яке знають далеко за межами нашої Одеської області. Сюди за курчатами, каченятами, гусенятами зверталися і звертаються сільськогосподарські товаровиробники Криму, Львівської, Донецької, Чернігівської областей. Щорічно тут з'являється на світ до 2 млн. птиці. Люди знають про інкубаторну, бо тут найкращі породи птиці і найкраща їх якість. В дев'яності роки цей колектив неодноразово займав перші місця в Одеській області і на Україні за новаторство, добру організацію праці і високі показники серед споріднених підприємств.

Березівська інкубаторна в часи, коли навкруги руйнувалася економіка колгоспів, радгоспів, коли не знали, що чекає селян далі, зорієнтувалася на приватний сектор. Колектив вижив, виробнича база підприємства процвітає. Вирішуються питання соціально-культурного плану, як у колективі інкубаторної станції, так і у місті Березівці. І все це завдяки наполегливій роботі директора інкубаторної станції Петрової Світлани Григорівни. На Березівщині її знають і поважають, вона активно допомагає пенсіонерам, ветеранам Великої Вітчизняної війни, шкільним колективам.

Світлана Григорівна Петрова — єдиний директор інкубаторної станції Одещини, яка нагороджена Золотою відзнакою голови облдержадміністрації, а також відзнакою голови обласної ради, цінним подарунком голови райдержадміністрації.

Про гроші — й не тільки

Світ стоїть на розрахунках — буде з них теперішнє й майбутнє, не відкидаючи й звички підсумовувати досягнення минулого. Грошенята для такої математики — найзручніший еквівалент, красномовний показник будь-яких господарських процесів.

До Великої Вітчизняної війни мешканці району користувалися ощадкасами Одеси чи складали карбованці у домашні гаманці. Та після звільнення Березівки від окупантів у 1944 році було відкрито ощадну касу й у райцентрі. Керували нею в різні часи Андрій Федорович Соловійов, Григорій Ісакович Кульхберг, Людмила Василівна Красножон; з 1997 року на цій посаді перебуває Валентина Михайлівна Бабій. Важливий внесок у роботу закладу внесли колишні бухгалтери Надія Миколаївна Гусарева та Євгенія Никифорівна Сиволапенко, касир Олена Олександрівна Посталатій.

Попри слабке технічне оснащення й необхідність виконання усіх операцій вручну, за допомогою рахівниць, ощадкаса десятиліттями приймала грошові вклади від населення, проводила передплату на державну позику, здійснювала обов'язкові і страхові платежі. Поступово перелік послуг збільшувався. У 1980 році ощадкасу було нагороджено Почесною грамотою правління, а у 1988-му вона переїхала із старого приміщення на вул. Енгельса, 14, де зараз знаходиться редакція газети «Степовий маяк», — у більш зручне, по вул. Леніна, 29, де до того розташовувалось відділення Державного банку.

Саме тоді інфляція зумовила реформування банківської системи: мережа ощадкас (в тому числі і Березівська) трансформувалась в установу Ощадбанку СРСР, а Ощадбанк України набув спеціального статусу — як самостійна банківська установа. Спочатку це був «Державний спеціалізований комерційний банк України», а з 1999 року Постановою Кабміну його перетворено у відкрите товариство «Державний

Ощадний банк України (Березівський Ощадбанк став його відділенням).

Тепер Березівське відділення — це надійний універсальний банк, оснащений сучасною електронною технікою, з колективом, що складається з 35 працівників.

Ощадбанк в районі працює з клієнтами всіх форм власності і має сім філіалів, що зручно для сільського населення.

12 лютого 1996 року на підставі наказу управління Державного казначейства України в Одеській області створено відділення Держказначейства у Березівському районі. П'ять років його очолювала Лідія Василівна Лабунська, що прийняла на себе увесь клопіт організаційного та початкового етапів роботи. Сьогодні її справу продовжує Микола Филимонович Проценко.

Березівське відділення Держказначейства здійснює казначейське виконання Державного бюджету України в районі по доходах і видатках, а також — казначейське обслуговування місцевих бюджетів за доходами, бюджетних і позабюджетних коштів установ і організацій, що утримуються за рахунок коштів Державного бюджету.

З перших днів роботи відділення Держказначейства у Березівському районі тут працюють провідні казначеї Неля Іванівна Недомовна та Ірина Миколаївна Концур. Вони користуються повагою керівників та головних бухгалтерів установ, які обслуговують, і досягли 13-го рангу державного службовця, вищого для своєї категорії.

Згадуючи про грошові розрахунки, неможливо оминати увагою і Березівське районне відділення Національної акціонерної страхової компанії «Оранта».

Взагалі-то із страхуванням березівчани знайомі з листопада 1921 року: тоді це була організація «Державне страхування».

Серед керівників відділення «Держстраху» варто назвати імена Івана Максимовича Саввова (був на цій посаді з 1946 по 1983 рік), Михайла Яковича Мороза, Олександра Федоровича Студинського. Останні кілька років Березівське відділення — вже НАСК «Оранта» — очолює Каріна Аркадіївна Царенко.

Страхова компанія за будь-яких часів символізувала впевненість у майбутньому, захищала людей від несподіваного

лиха. І сьогодні Березівське відділення активно займається страхуванням майнових інтересів як фізичних, так і юридичних осіб.

І ще кілька слів щодо розрахунків та підрахунків. З 1967 року існує Березівський районний відділ статистики (раніше Березівська районна інформаційно-обчислювальна станція), яким за цей час керували Вадим Петрович Беднін, Віктор Афанасійович Задорожнюк, Людмила Василівна Красножон, Григорій Сергійович Харитоненко, Михайло Тимофійович Бутенко, Микола Володимирович Кіров. Сьогодні відділ очолює Любов Миколаївна Слабенко. Березівські фахівці належним чином беруть участь у загальнодержавній системі економіко-статистичної інформації.

Приборкання вогню

Тепла, затишна оселя, гарячі домашні страви, що спокусливо парують на столі... Звісно, все це було одвіку — завдяки різним видам палива. Та сьогодні вугілля й деревина все частіше поступаються місцем газу, який значно зручніший в користуванні.

У 1971 році у Березівці була створена виробничо-експлуатаційна контора газового господарства. Два роки по тому міжрайонна контора прийняла під своє керування відповідні служби Березівського, Комінтернівського та Миколаївського районів. У 1975 році вона увійшла до складу підприємства «Одесагаз».

Від самого початку й дотепер діяльність газового господарства на Березівщині спрямована на постачання природним і скрапленим газом підприємств, комунально-побутових об'єктів та житла, забезпечення безперебійної та безаварійної експлуатації системи, своєчасне виконання ремонтних робіт на газопроводах та обладнанні.

На сьогодні у Березівському районі газифіковано 2600 квартир, довжина газопроводу складає 170 км. Незабаром вона має збільшитись через подальшу газифікацію у селах Лисенкове, Ряснопіль, Ставкове, Роздол, Вовкове, Маринове.

Першим керівником новоствореної газконтори був Іван Дмитрович Литвинов, який займав цю посаду шість років. Потім справу прийняв у свої руки Євген Захарович Скреблюков. Та найбільших темпів газифікація в районі набула після 1984 року, коли газконтору очолив Степан Михайлович Слабенко, який до того працював тут головним інженером і добре усвідомлював можливості господарства.

Гордістю колективу газовиків є ветерани газового господарства — люди, які користуються особливою повагою і авторитетом; серед них — Володимир Петрович Івченко, подружжя Микола Петрович та Галина Олександрівна Чечуї, Віктор Андрійович та Тетяна Трохимівна Авдеєви, Георгій Леонтійович Сиволапенко, Валерій Григорович Скульський, Олександр Ксенофонтович Сорока, Наталія Мирославівна Литвинчук, Ольга Петрівна Братінова, Олена Володимирівна Воронецька, Сергій Петрович Тищенко, Віктор Іванович Парасюк, Олександр Володимирович Псатій. Добрим словом згадують у колективі також тих, хто після багаторічної праці вже відпочиває на пенсії, — Олену Олексіївну Себову, Сергія Миколайовича Мельничука, Павла Петровича Гуцалова.

Газ — зручний і чистий у користуванні, але вимагає певної обережності. І саме тут час звернути увагу на те, що тисячоліттями людина живе біля вогню завдяки його теплу, проте й досі іноді страждає від цієї стихії.

За царських часів на Березівщині — як і в усій Одеській губернії та й у Росії взагалі — пожежній справі не приділялося належної уваги.

Літо 1920 року було сухе й спекотне. Через несправність димоходу 17 липня спалахнув будинок на Первомайському майдані (Березівка), від нього зайнялося ще кілька будівель. Раптовий буревій сприяв швидкому збільшенню пожежі. Люди розгубилися. Кожен рятував своє майно, а з вогнем не було кому боротися. Підсумок сумний: пошкодження житла мали місце на площі 53325 квадратних метрів.

Незабаром після цієї пожежі згорів великий млин у Тартакаї. Від сильного вогню його не врятувало навіть те, що стіни млина були зведені з бутового каменю.

Ці та інші випадки привернули увагу молодій владі. 27 липня 1920 року на засіданні революційного комітету Березівки було акцентоване питання про організацію пожежного

обозу. Ця дата і вважається днем народження пожежної охорони в Березівці.

Але якщо Березівка отримала комунальну пожежну команду, переліком пожеж та запобіганням ним в інших населених пунктах Березівщини ніхто не займався.

За представленням центрального пожежного підвідділу Головкинпраці 18 березня 1921 року було видано наказ №149 про порядок залучення до справи пожежних добровольців і коней, які звільнялися від інших трудових обов'язків.

19 липня 1927 року Народним комісаріатом України було створено новий орган — Державний пожежний нагляд, який мав контролювати безпеку підприємств та державних закладів.

У 1938 році Андрія Григоровича Федерка, який енергійно та ефективно керував березівськими пожежниками у важкі часи формування радянського господарства, змінив Микола Васильович Міхно. Тоді ж пожежна команда перейшла з колишніх гаражів комунгоспу у самостійну будівлю. А за рік по тому вона отримала першу пожежну машину АМО-Ф-15. У команді було 13 чоловік, і вона працювала у дві зміни. Адже Березівка значно зросла, у ній швидко розвивалася місцева промисловість: виник райпромкомбінат, працювали трикотажна та інкубаторна фабрики, винкомбінат, дві промартілі, 212 торговельних підприємств, чавунний та шкіряний заводи і багато інших об'єктів, що вимагали пожежного нагляду. У Березівці на початку тридцятих років було 1413 житлових будинків.

Налагоджені справи березівських пожежників перекреслила Велика Вітчизняна війна. Але формування пожежної команди почалося одразу ж після звільнення Березівки. Очолив команду Іван Денисович Журавльов, а служити в ній довелося переважно жінкам, адже війна ще тривала, і чоловіки залишалися на її фронтах. Надія та Лідія Арапатій, Поліна Бабиненко, Марія Мардар, Наталя Могильна, Олександра Осадча, Галина Петруня, Ніна Славова, Валентина Яворська — ось імена мужніх березівчанок, що взяли на себе боротьбу з вогнем. Разом з ними ліквідацією пожеж займалися Валентин Кондратюк, Іван Райко, Олексій Чабанюк, Бойченко.

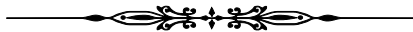
Минули десятиліття, але вогняна стихія не змінила своїх звичок. Від неї страждали люди, оселі, підприємства, кол-

госпне майно, худоба, крамниці. Блискавки, недбалість, а іноді і підпали оберталися бідой, але березівські пожежники вдень і вночі приходили на допомогу землякам навіть у найвіддаленіших куточках району.

Окрема сторінка — участь пожежників з Одещини у ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи. З Березівського району до збірного загону було зараховано старшого інспектора державного пожежного нагляду, старшого лейтенанта Віктора Михайловича Шевченка. Також було відряджено до Чорнобиля командира відділення ПП4-11 з охорони Березівки Сергія Анатолійовича Драного. 40 днів одеський загін перебував у зараженій зоні ЧАЕС. Після цього В. М. Шевченка та С. А. Драного разом з 123 ліквідаторами було нагороджено почесними грамотами.

У 1991 році Березівську інспекцію державного пожежного нагляду було реорганізовано у відділення ДПН. Начальником ПП4-11 УДПО з охорони Березівського району став підполковник Дорофій Васильович Стеценко. У січні 2000 року на цій посаді його змінив майор Віктор Михайлович Шевченко, який керує березівськими пожежниками й досі.

Багато кого з цієї команди було нагороджено грамотами та грошовими преміями за самовіддану працю, героїчні вчинки. Проте сьогодні на долю пожежників випали додаткові труднощі. Скорочення штату, мізерна платня, нестача бензину для пожежних машин засмучують борців з вогнем. Проте справу свою вони виконують сумлінно, ризикуючи життям і здоров'ям. І взагалі-то немає слів, щоб належним чином віддячити їм за це.

Словом про діло

Багато цікавого відбувається в Березівці, адже життя тут тече різноманітне, люди віддають чимало сил обраним справам, сім'ям, дітям, плакають щедру землю — і відпочити вчасно вміють.

Хто ж пильніше придивляється до різних боків дійсності у місті та районі, ніж працівники редакції районної газети

«Степовий маяк»? Її засновано у травні 1930 року, і тоді видання мало назву «Степова комуна». Керували районною газетою в різні часи Василь Петрович Калюжний, Михайло Григорович Погребняк, Харитина Германівна Гречана, Сергій Миколайович Ніжинський, Михайло Андрійович Кметь, Дмитро Миколайович Максим'юк, Анатолій Володимирович Сич, зараз керує Микола Іванович Вірич. А що ж до авторів, чії статті, замітки та листи друкувало видання протягом 75 років, то їх перелічити можна лише у окремій книжці. Адже поступово і докладно, крок за кроком висвітлювали вони у газеті будні й свята агроформувань, організацій, установ, органів місцевого врядування Березівщини, діяльність районної ради та райдержадміністрації, головні події в регіоні, в Україні, в світі.

Проте не можна обійти увагою працю Людмили Іванівни Кульчик, члена Національної спілки журналістів України, яка в редакції працювала понад 40 років — з 1954-го. Людмила Кульчик має відзнаки і нагороди, серед яких медаль «Ветеран праці», користується авторитетом в районі, бо її статті привертали увагу читачів досконалістю форми та глибиною розкриття тем.

Два роки тому «Степовий маяк» отримав кошти на переобладнання; тепер газета друкується офсетним способом, нарешті може широко використовувати фотографії з місця подій. Завдяки цьому розширилося коло читачів.

Та якщо вже мова йде про друк, як не згадати про Березівську районну друкарню (тепер ТОВ «Березівська друкарня»). Вона народилася разом із «Степовою комуною» у травні 1930 року — з'явилася на світ за допомогою одеських поліграфістів. Підприємство мало лінотипний цех ручного складання, друкарський та палітурний; у чотирьох цехах працювало 14 осіб.

Сьогодні друкарнею керує Юрій Васильович Гординський, тут з повагою ставляться до своїх ветеранів — Р. С. Іванової (лінотипістка), Н. М. Крюк (закладальниця), Г. П. Домчиної (друкарка).

У 2002 році друкарню було переобладнано задля друку офсетним способом; відтоді покращено якість продукції, скорочено терміни виконання замовлень. Приміщення ТОВ «Березівська друкарня» достатньо освітлені, взимку обігріваються газопаливним опаленням.

Що ж до величезного скупчення друкованої продукції різних років виходу в світ та найрізноманітнішого змісту, то в Березівці будь-хто не замислюється, вказуючи адресу такої скарбниці. Адже всім відома Березівська районна бібліотека, якій вже виповнилося 85 років.

Організована вона була у 1920 році і займала одну кімнату біля приміщення старої пошти на вулиці Леніна. Книжковим фондом бібліотеки тоді користувалися 800 читачів — і дорослі, і діти.

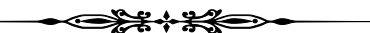
У 1946 році бібліотека переїхала на вулицю Горького, де зайняла дві кімнати. Тоді працювало вже два бібліотекарі, Антоніна Гаврилівна Грибонос стала завідуючою. Два роки по тому було відокремлено дитячий фонд, почалася методична робота з сільськими бібліотеками.

У новому Будинку культури (1951 рік) бібліотека отримала приміщення на другому поверсі площею 250 квадратних метрів. У 1960-му тут фондом у 150000 примірників займалися вже 5 фахівців із спеціальною освітою; щодня бібліотеку відвідували 80-100 читачів.

На базі березівської районної бібліотеки згодом було створено централізовану бібліотечну систему, яку з 1976 по 1980 рік очолювала Ольга Андріївна Шулянська. Система об'єднала 35 сільських філіалів, районну, дитячу та міську бібліотеки; у штаті було 64 фахівці та 7 осіб обслуговуючого персоналу; бібліобус діставався населених пунктів, у яких не було стаціонарних бібліотек.

500000 книг та 27000 читачів нараховувала Березівська ЦБС у 1986 році (з 1980-го її очолює Лілія Василівна Кулініч). Додалися приміщення методичного кабінету та відділу комплектування.

Сьогодні при бібліотеці працюють два клуби за інтересами — «В колі друзів» та «Гармонія». Продовжує зростати книжковий фонд, збільшується кількість нагород за сумлінну працю у бібліотечних працівників. Понад 40 років віддали шляхетній справі Ольга Андріївна Шулянська, Катерина Іванівна Мітрошкіна, Лілія Василівна Кулініч. Світло культури і знання розповсюджено за їх допомогою на всю Березівщину.

Релігійне життя району

Серед населення Березівського району релігійне життя може й не було таким активним, як у населення західних областей України, проте воно завжди існувало. Особливо воно було розвинено в дореволюційні часи. Тоді на території самої Березівки існували могутні релігійні громади. Особливо були поширені православна, старообрядницька та іудейська громади. У кожній з них був свій храм, молитовний будинок чи синагога. У самому Березівському районі, зокрема в селах Ставкове і Софіївка, були громади протестантського напрямку — штундисти і п'ятдесятники, а в с. Чехи, що біля с. Михайло-Олександрівка, — лютерани. Але усе-таки більшість завжди була за православними (приблизно 90% усього населення району). До революції і до хрущовських гонінь на церкву православні храми чи молитовні будинки були в м. Березівці, селах Демидове, Сахарове, Ряснопіль, Златоустове, Заводівка. В часи Радянської влади практично всі з них, крім Березівського, були закриті і цілком зруйновані. Частково вціліли лише будівлі в самій Березівці, Ряснополі і Заводівці. Останнім зруйнованим храмом у районі була прекрасна п'ятиглава церква в селі Златоустове. В Одеському єпархіальному управлінні збереглися проекти цих храмів, а в Одеській духовній семінарії зберігаються вцілілі дотепер фотографії цих згнєблених святинь. Але попри страшні гоніння, релігійне життя в районі ніколи не припинялося. Після закриття однієї за одною православних церков у районі всі збережені і не реквізовані владою (а таких залишилося дуже небагато) церковні цінності і богослужбова література ховалися по будинках православних християн чи для збереження передавалися у Свято-Миколаївський храм м. Березівки. Треба зазначити, що у Березівці богослужіння не переривалися ні на місяць — ні після Жовтневої революції, ні під час Великої Вітчизняної війни, ні після неї.

Історія Святого-Миколаївського храму м. Березівки нараховує близько 150 років. Серед населення збереглися відомості, що початок будівництва храму був покладений у 1861 році, а закінчено воно було в 1864-му; освячення храму відбулося 19 грудня (6 грудня по старому стилю), у день пам'яті особливо шанованого на Україні святого — святителя і чудотворця Миколи, архієпископа Мирлікійського. Звідси і назва храму — Свято-Миколаївський. Побічним доказом на підтвердження цього служить напис, знайдений будівельниками при реконструкції храму в 1991 році, — 1864 рік. Храм з висоти пташиного польоту нагадував форму хреста, що лежить на землі, і мав близько 40 метрів завдовжки і близько 16 завширшки. При вході в храм була прибудована невелика дзвіниця, що постійно мала близько 15 метрів висоти. Центрального купола за наявними даними і фотографіями не було. Побудований храм був із традиційного для цих місць будівельного матеріалу — каменю черепашнику, а зовні помазаний глиною і побілений. Старожили стверджують, що всередині храму був чудовий розпис, сліди якого знаходили в шарах під штукатуркою при реконструкції. Приблизно по такій самій технології будувалися й інші храми в районі. Треба відзначити, що на тих фотографіях, які збереглися і були зроблені в п'ятдесятих роках ХХ сторіччя, православні храми в районі не вірізнялися особливою красою і помпезністю, а були дуже скромно прибрані і мали тільки найнеобхідніші для богослужіння приналежності. Стіни та підлога були помазані глиною і побілені вапном, приміщення були більше схожі на сільські хати, ніж на церкву. Хоча цього не можна було сказати про храми в селах Златоустове і Заводівка; вони на жаль не збереглися, але по тих руїнах, що залишилися, можна припустити, що вони дійсно були міцно побудовані і гарно прикрашені.

Особлива доля була у Свято-Миколаївського храму м. Березівки. З волі злої долі храм було відібрано у віруючих через 100 років після його народження — у 1961 році. Храм забрали, але ніхто не міг відібрати у віруючих їх віру. Громада придбала невеликий приватний будинок у Березівці по вулиці Миру, 46, та пристосувавши його для здійснення богослужінь, продовжувала жити своїм релігійним життям. Служили у важкі для церкви часи видатні священики. Незважаючи

на тотальний контроль з боку влади, суворі вказівки стосовно поведження, величезний обсяг роботи (у радіусі 70 км не було жодного православного храму), вони продовжували гідно нести свій хрест. Серед них можна відзначити протоієреїв Михайлу Гаркушенка, Аристида Руссу, Володимира Пальчака, Федора Крищука і Миколу Мальшакова. Деяких з них уже немає серед живих. Нехай Господь упокоїть їхні душі. Вони дійсно були для віруючих прикладом любові і відданості своїй вірі, своїм обов'язкам. Треба відзначити, що Березівка була стартом кар'єри багатьох священнослужителів. Багато хто з них згодом зайняв видатні посади в Одеській єпархії, одержав гарні парафії в місті Одеса й інших містах України. У 1991 році стараннями парафіян і моїм вольовим рішенням храм було повернено православній громаді. Зараз можна багато говорити про те, що за ці тридцять років «полону» його використовували не за призначенням, але насамперед треба віддати належне людям, що були при владі всі ці роки і не дозволили його зруйнувати остаточно. Нехай він довгий час використовувався як склад чи спортзал, але попри все його зберегли. Нехай частково — але зберегли. Це дало можливість віруючим після повернення храму зайнятися його відновленням. Джерелом відродження була непорушна воля людей до своєї віри і культури, підкріплена допомогою районного керівництва і керівників колективних господарств району. Здавалося, що усім миром березівчани взялися за відновлення згальбленої святині. З кожним роком храм благоприкрашався. Багато зусиль доклали і настоятелі храму — отець Федір Крищук і отець Димитрій Баурда. Очолюючи реконструкцію храму, вони поступово «приводили його до тями».

Ковтком свіжого повітря було призначення на цю парафію молодого настоятеля — двадцятидворічного ієрея Петра Ляшика. У 1993 році отець Петро добровільно звернувся до митрополита Одеського та Ізмаїльського Агафангела з проханням звільнити його від служби у Свято-Іллінському соборі м. Одеси і призначити в м. Березівку. Це був, мабуть, перший випадок в історії єпархії, коли священник одного з найвідоміших соборів м. Одеси сам попросився на периферію. Отець Петро з властивою молодості енергією взявся за відновлення храму. За роки його настоятельства храм набув

нинішнього вигляду; був зроблений внутрішній ремонт і розпис. Споруджено новий різьблений іконостас. Побудовано велику двадцятивосьмиметрову дзвіницю і центральний купол храму. Стараннями вірної подруги і дружини отця Петра матінки Марини, дочки відомого протоієрея Антоніна Діаковського, при храмі був створений професійний хор, у репертуарі якого — кращі зразки церковної класики. Цей хор виконував твори таких відомих композиторів, як Ведель, Бортнянський, Архангельський, Часников та інших, з якими він брав участь на республіканському огляді «Таланти твої, Україно» і зайняв почесне друге місце.

Розуміючи, що майбутнє церкви не в красі архітектурних форм, а у душах тих, хто приходить у храм, отець Петро розпочав одразу створення недільної школи при храмі. Викладати у цій школі йому допомагали парафіяни — люди з педагогічною освітою, яких було чимало в громаді храму. Використовуючи нові форми роботи з молоддю, отець Петро створив при Свято-Миколаївському храмі православний спортивно-патріотичний клуб «Муромець», аналогів якому в Україні немає. Сам у минулому кандидат у майстри спорту із дзюдо, отець Петро почав займатися з дітьми березівчан цим складним видом боротьби, поступово залучаючи їх до православ'я — і таким чином виховуючи їх і духовно, і фізично. У різний час у клубі займалося від тридцяти до ста п'ятдесяти чоловік. Слава про цей клуб поширилася далеко за межі Одеської області і спонукала багатьох зайнятися такою спеціальною роботою з молоддю.

Оцінюючи позитивні результати і ріст авторитету березівського приходу в окрузі, митрополит Одеський та Ізмаїльський Агафангел у 2001 році прийняв рішення створити Березівський благочинницький округ і доручити настоятелю Свято-Миколаївського храму м. Березівки нагляд за порядком у храмах, що знаходяться в Комінтернівському, Березівському та Миколаївському районах Одеської області. Це значно підняло роль м. Березівки в православному житті Одеської єпархії Української православної церкви. Досі всі приходи, що містяться на території цих районів, знаходилися в Роздільнянському благочинні. Поступово церковне життя почало налагоджуватися й у інших селах району. Почалося будівництво православних храмів у селах Виноградне і Демидове.

Потрібно віддати належне за допомогу в будівництві керівникам колгоспів, що були «біля керма» у той час, а це — І. І. Буглак та В. Ф. Васильчук. Приклад дружного ставлення до праці продемонстрували жителі села Маринове, що власними руками побудували Свято-Успенський храм у своєму селі. Настоятелем цього храму є виходець із Західної України — протоієрей Роман Федак. У цій парафії завжди панує якась особлива, тепла і молитовна обстановка. У другій половині дев'яностих років ХХ сторіччя почали з'являтися храми й у інших населених пунктах Березівського району. На сьогоднішній день у районі діє десять православних храмів у селах Заводівка, Новоселівка, Маринове, Розквіт, Ставкове, Черногірка, Виноградне, Зеленопілля, Златоустове й у м. Березівка. А православних церковних громад ще більше. Хотілося б сказати особливо про Свято-Іоанно-Златоустівський храм с. Златоустове. Як згадувалося, він був цілком зруйнований вже майже у часи перебудови, але цей храм завжди був гордістю Березівського району. Легенди про його красу ходили серед віруючих і невіруючих. Але одне діло розповідати про його колишню красу, а інше — спробувати цю красу повернути людям. Саме цим і зайнялися жителі сіл Златоустове, Софіївка та Лисенкове. На чолі зі своїм керівником — директором агрофірми «Маяк», Героєм України Зінаїдою Михайлівною Гришко — вони з ентузіазмом взялися за цю шляхетну справу. З використанням знайденого у єпархіальному архіві проекту старого храму та вцілілих фотографій було зроблено проект храму і почалося будівництво. Красень зростав дуже швидко, і усі з нетерпінням чекали завершення будівництва. І от на землі на один храм стало більше. Та ще який! Велична п'ятикупольна святиня стоїть при в'їзді в с. Златоустове, нагадуючи людям про щось важливе, вічне, робить їхнє життя і радіснішим, і спокійнішим. Честь і шана доблесним трударям, що і працею прославилися, і Бога не забули. До речі, Герой України Зінаїда Михайлівна Гришко, крім високих державних нагород, визнана гідною ще й ордену Української православної церкви Святої великомучениці Варвари. Першим і досі єдиним настоятелем у цьому храмі з моменту його відкриття після відновлення служить ієрей Володимир Дубовський. Справу підтримали й в інших селах. На сьогодні реставровані чи побудовані храми (крім тих, що у

Березівці, Маринові і Златоустові — ще й у с. Черногірка (керівник фермерського господарства В. І. Гришаков), Ставкове (настоятель ієрей Михайло Халус), Новоселівка (настоятель протоієрей Василь Резник), Виноградне (настоятель ієрей Федір Загребельний). У складних умовах виконують свій обов'язок священики ієрей Сергій Яровенко (с. Розквіт) та ієрей Олександр Урсул (с. Заводівка). Іде реконструкція храму в с. Ряснопіль завдяки великому бажанню і організаторській роботі С.П. Лабунського. Враховуючи важливість справи відродження національної культури і духовності, хотілося б подякувати всім тим трударям, які працюють на цій ниві. Багато з них отримали відзнаки за свою плідну працю, в тому числі і автор за своє ставлення до цієї важливої справи і всебічну підтримку розвитку духовності в Березівському районі був нагороджений Блаженнішим Володимиром, митрополитом Київським і всієї України: удостоєний ордена Святого рівноапостольного князя Володимира.

Поява великої кількості храмів сприяла підйому духовності у народі. Як говорив один мудрець: «Більше всього на світі я боюся Бога, а потім боюся — чи, вірніше, остерігаюся людей, що Його не бояться». Погодьтеся, богобоязливі люди ніколи не зроблять зла і не підуть на злочин, а це важливо не тільки для духовного життя, а й для держави. Православна родина Березівського району постійно збільшується. Люди спілкуються між собою, їздять один до одного на храмові свята (день, коли був освячений храм), дружать.

Слава нашої української землі — її православна віра — відроджується, а це значить, що наш народ буде жити, поки на Україні живе любов до праці і до своєї православної віри.

Священик-тренер, або Здоровий дух потребує здорового тіла

Коли говоримо про негаразди у нашому суспільстві, на-самперед слід замислитися над тим, з яких людей воно складається. Успішна економіка, науково-технічний прогрес, інші візуальні досягнення — це вже похідне. Створювати щось добре здатні лише високоморальні, небайдужі, духовно

багаті особистості. Виховати їх — річ непроста. Чимала відповідальність покладається на батьків, вчителів, вихователів, представників культури, проте чи не найголовнішу роль у цьому може відіграти церква, яка споконвіку утримувала на висоті людську мораль.

Хочу ближче познайомити читачів з унікальним, як на мене, її представником, настоятелем Свято-Миколаївського храму, протоієреєм Березівської, Миколаївської та Комінтернівської єпархій — отцем Петром Ляшиком. Династія духовенства в роду його дружини Марини тягнеться з дев'ятнадцятого століття. Петро, як і його два брати, — духівник у першому поколінні. До релігії їх прилучила бабуся. Із служінням Богу всі троє пов'язали своє життя.

З Мариною Петро познайомився під час навчання у духовній семінарії. Пізніше для обох знайшлося місце у Свято-Іллінському соборі. Однак побули там недовго: вирішили, що їх покликання — церква у сільській місцевості. Тринадцять років тому приїхали до Березівки — так би мовити, містечка сільського типу, і жодного разу не пошкодували про свій вибір. Тут уже їм всі знайомі, тут народилися п'ятеро власних дітей — двійко синів і три доньки. Тридцятирічний отець Петро править службу Богу, Марина — регент церковного хору, який виконує практично всі відомі духовні твори.

Свято-Миколаївський храм стоїть поблизу райцентрівської середньої школи №3. Таке сусідство плюс думка про власних дітей і вирішили подальшу діяльність. Сьогодні панотцю допомагають чотирнадцять пономарів з числа підлітків. Стільки ж колишніх помічників вже пішли у велике життя. Є серед них священики, монахи, студенти семінарії, слухачі духовної академії. Десять років тому при храмі започаткували недільну школу, в якій постійно навчається сімдесят дітей. Отець Петро невтомно прилучає їх до Святого письма, споконвічних духовних цінностей. Однак діти — є діти, їм потрібно ще щось, окрім класичної науки.

Це й примусило священика пригадати юнацькі роки, коли, ще живучи у Рівному, займався в спортивному товаристві «Динамо», вивчав боротьбу. Причому серйозно, на рівні кандидата у майстри. Так виникла ідея про створення спортивно-патріотичного клубу. Невдовзі йому придумали богатирську назву — «Муромець». Офіційне відкриття мають відзначати

лише цього року — 1 жовтня, хоча боротьбу дзю-до діти вивчають вже майже три роки.

Зрозуміло, для таких занять щонайперше потрібне було приміщення. Ним став невикористаний корпус школи, який люб'язно надала директор Наталя Вікторівна Шевченко. Оскільки споруда не була в ужитку, тут знадобився чималенький ремонт. Допомогати приїздив навіть батько отця Петра, який у себе в Рівному працює будівельником. Чимало посприяв мер Березівки Юрій Вікторович Желіховський. Але ж спортивному клубу ще потрібне начиння, обладнання. Для цього довелося шукати спонсорів.

Отець Петро із вдячністю вимовляє імена голови Міжнародного благодійного фонду захисту здоров'я матері і дитини Ірини Ліонелівни Головатюк-Юзефпольської, керівника Одеської філії Кредитної спілки України Антона Анатолійовича Осіннього. Чимало допомогла рідна мерія. Тепер у приміщення спортивного клубу приємно зайти. На другому поверсі у просторій кімнаті встановлені найрізноманітніші новісінькі тренажери, зала першого поверху всуціль устелена пружними сучасними матами: старі ватяні притулені погід стінами. Дехто з хлопчаків вже має бійцівські кімоно.

Рівно о шістнадцятій ми застали у нижній залі великий гурт хлопчиків та дівчаток молодших класів. Серед них — і донька священика — другокласниця Варвара. Всі вони захоплено борюкалися, відпрацьовуючи прийоми боротьби. Деякі крутили «колесо» чи сідали на «шпагат». З усього було видно, що дітворі надзвичайно цікаво. В числі вихованців отця Петра є чимало дітей з так званих неблагополучних родин. Тут вони знаходять увагу й повагу до себе, яких не мають вдома. Чого лише вартий спокійний, лагідний, ласкавий голос тренера...

Заняття проходять тричі на тиждень — у понеділок, середу і п'ятницю. О шістнадцятій збирається молодша група, двома годинами пізніше — старшокласники, молоді вчителі, медики. Життя підказує, що варто відокремити ще й третю групу, бо всім, хто приходить на тренування, вже стає тіснувато у просторій залі. За цей гурт можна тільки порадіти. Якби не ініціативність такого незвичайного тренера, вешталися б діти десь. Старші — по барах, молодші ховалися б по задвірках з цигарками, іншими сумнівними «розвагами». А

так усі вони знайшли захоплюючу справу до душі, яка гармонійно доповнює те, чому вчать у недільній школі. Правильно розсудив священнослужитель: здоровий дух потребує здорового тіла.

З історії Миколаївської церкви м. Березівки

Першою згадкою, яку вдалося знайти в Одеському обласному архіві про Миколаївську церкву поселення Новоолександрівки (так вона називалася в 1827 році), була формулярна відомість Миколаївської церкви. Кам'яна, будовою міцна, богослужейний посуд визолочений. Священника в той час при церкві не було. Указний дяк Петро служив тут 59 років. Мав трьох дітей (на той момент 15, 12 і 6 років). Дворів було 51, проживало чоловіків — 204, жінок — 198. Церковної землі — 120 десятин (131,1 га) (ДАОО, Ф. 370-п, 2а спр. 193, арк. 48, 48 об, 49).

Цікавими є деякі хронологічні відомості.

08. 05 1867 року лікар А. С. Яценко відкрив у Березівці лікарню.

01. 07 1869 року було заборонено відкривати шинки ближче ніж за 40 сажнів (182 м) до церкви, привокзальних площ, ринків. 19. 12 1869 року у Березівці освятили церкву Миколи Угодника.

24. 04 1875 р. Березівку відвідав архієпископ Одеський і Херсонський Леонтій, на другий день відслужив божественну літургію у Миколаївській церкві. Це було перше архієрейське богослужіння. Йшлося в ньому про необхідність влаштувати школу у приході.

31. 08 1879 р. Березівку під час об'їзду єпарії відвідав архієпископ Платон.

30. 04 1886 р. заплановано відвідання Березівки архієпископом Никанором.

01. 05 1872 р. опубліковано про архіпастирське благословення міщанину Терентію Лапчинському за пожертвування ним церкві містечка Березівка.

04. 04 1895 р. — у Березівці відбулося освячення і відкриття народної бібліотеки, хати-читальні.

24. 08 1895 р. — вікарій Херсонської єпархії єпископ Мемном побував в Березівці під час маршруту по єпархії.

1900 р. — освячено приміщення церковно-парафіяльної школи у Березівці.

16. 03 1910 р. — у Березівці освячена і відкрита аудиторія-школа.

20. 10 1911 р. — освячена і відкрита нова школа у м. Березівка.

22. 08 1916 р. — благословіння прихожан у Березівці і молебні перед іконою Божої Матері Касперівської під час загальноєпархіального хресного ходу залізницею.

ТРИ МОНОЛОГИ ПРО БЕРЕЗІВЩИНУ

Березівка у моїй долі

*Людмила КУЛЬЧИК,
учасниця Великої Вітчизняної війни,
заслужений журналіст України*

Знайомство з Березівським районом для мене почалося у вже далекому 1941 році. Ми проживали тоді в Лузанівці під Одесою, і коли німці, розпочавши війну, масовано бомбили місто, мама, разом зі мною і маленьким братиком моїм, тікаючи від небезпеки, рятуючи наше життя, переїхала в с. Панчули (нині Донське) до дідуся з бабусею. Там жила вся наша велика рідня, тому це село прийняло нас, як рідних. І залишилося для мене назавжди рідним. Там я росла, там разом з односельцями розділяла гіркоту окупації, важких повоєнних років, туди прибула звістка про загибель батька в одному з боїв, коли уже гнали ворога з нашої землі.

Можливо, знайомство з Березівщиною так і залишилося б у межах свого села, якби доля не звела мене з роботою в районній газеті. Але спочатку я познайомилась з районом заочно, коли працювала диспетчером першої в Україні орденна Леніна МТС ім. Шевченка. Це була відома за межами країни машинно-тракторна станція, яка обслуговувала колгоспи району. Сюди приїздили за досвідом роботи з усіх

областей. Нерідко гості були і з-за кордону. Диспетчерська являла собою штаб МТС. Телефонного зв'язку з селами, з тракторними бригадами не було. Тому я спілкувалася з бригадирами по рації. Щоранку в диспетчерську з кожної тракторної (а їх було понад 50) передавали дані про роботу техніки, стан машинно-тракторного парку. А опівдні я завершувала відмітки на карті полів, де працювали агрегати. Кожен працюючий відмічався чорним прапорцем, а той, який простоює — червоним. Така карта лягала на стіл директора Панкова П. А., і він негайно посилав у бригаду з червоним прапорцем інженера, механіка з усім необхідним, щоб оперативно ліквідувати причини простою. Таким чином техніка працювала без перебоїв, ритмічно, під контролем спеціалістів і ремонтників. На території МТС діяла міжрайонна майстерня капітального ремонту. В ній працювали висококваліфіковані спеціалісти. Садиба МТС являла собою тоді містечко в степу. Двоповерхові житлові будинки, чудовий палац культури, заасфальтовані доріжки, баня, їдальня, гуртожиток. Селище було радіофіковане (своя радіостанція), електрифіковане. І це в той час, коли села не мали ні радіо, ні електрики. В центрі містечка — погруддя Т. Г. Шевченка, іменем якого названо МТС.

Працюючи в МТС я заочно, можна сказати, була знайома з відомими керівниками, механізаторами, ланковими: серед них були М. О. Посмітний, П. П. Ведута, брати Тутенцови, Гришкови, Григоржевський, Себова... Тоді не думала, що з кожним з них не просто спілкуватимусь, а й не раз писатиму про них. І це таки сталося. За майже 50 років роботи в газеті не полічити тих, життя і працю яких я відтворювала у замітках, статтях, картинах, замальовках.

Як зараз бачу Макара Онисимовича Посмітного. Простий, з доброю посмішкою і мудрим поглядом, надзвичайно хлібосольний. Він любив сидіти на лавочці біля контори; а приїде хто у справах — перш за все поцікавиться: чи не голодні, чи здорові. Ні перед ким не ламав шапки, з усіма був однаково простий, уважний — чи то перед ним був високий чин, чи звичайний трудівник селянин, чи стара людина. Дуже дбав про людей, намагався якомога ретельніше полегшити працю жінки. Макар — так його називали старі і малі — першим у районі організував роботу пекарні. Це щоб господарки не

пекли вдома хліб. Він навіть корів селянських утримував на колгоспній фермі, а молоко щоранку розвозили по домівках колгоспною машиною. Любив порядок не лише в господарстві, а й на обійстях селян. Щороку влаштовував конкурс на кращий двір і сам давав оцінку власникам будинків. Тому й досі розквітівці утримують свої оселі у зразковому порядку, як пам'ять про свого Макара.

Хата у Макара Онисимовича була такою, як у всіх, нічим не відрізнялася від селянських. І досі вона стоїть неподалік від контори як свідок простоти, скромності Посмітного. Він перш за все дбав про людей. Чудова школа, дитсадок, пекарня, Палац культури, стадіон, їдальня — все для них і заради них. А як Макар Онисимович бажав бачити всі колгоспи такими, як його — міцними, багатими! Тому вчив керівників господарювати, брав шефство над слабкими, щедро ділився досвідом. Його колгосп став школою не лише для господарств району, а й для усієї України.

Поряд з колгоспом, яким керував М. О. Посмітний, розквітало ще одне господарство на чолі з П. П. Ведутою. Учень Макара Посмітного, він підняв своє господарство до рівня свого вчителя. Давно немає Павла Пилиповича. Але й досі люди згадують його добрим словом. Як він прихильно ставився до кожного, як ранками ходив з корівника в корівник, підбадьорюючи доярок, вирішуючи багато виробничих і не виробничих питань. Як вклонявся пшеничному колосу, спілкувався з механізаторами, як любив дітей і робив усе, аби їм було добре в дитсадку, в школі, в сім'ї. Як і Посмітний, Павло Пилипович був принциповим у своїх рішеннях, дослухався не вказівок зверху (скажімо, коли сіяти чи збирати), а до своєї мудрості. Як не прикро, його за це відправили на пенсію, хоч міг би ще довго керувати колгоспом. В останні свої роки він з боєм у серці спостерігав, як руйнується все, що створював своїми руками, своїм розумом і стараннями колгоспників. Я розмовляла з ним на цю тему, і Павло Пилипович не приховував гіркоти своєї, озираючись на зроблене і усвідомлюючи — чому гасне маяк. Саме маяком називали колгосп, очолюваний Ведутою. Але зерна, посіяні Макаром Онисимовичем і Павлом Пилиповичем давали-таки добрі сходи. Переймаючи їх досвід господарювання, росли і зміцнювалися інші колгоспи, радгоспи, а їх керівники набували авторитету і

поваги. Серед них З. М. Гришко. Пам'ятаю, як вона, випускниця сільськогосподарського інституту, прибула працювати зоотехніком в с. Червоноволодимирівку. Ще зовсім молода дівчина, вона вже тоді подавала надії. А коли очолила відстаючий колгосп у Златоустовому, за короткий термін змогла піднести його до рівня передових. Учнем мудрих господарників можна вважати і І. І. Ніточка, який головував у колгоспі ім. Щорса. Впродовж багатьох років вважалося, що тамтешні поля не здатні добре родити. Навіть казали, що с. Чорногірка мало таку назву тому, що гори (поля) були чорними, малородючими. Ніточко разом з головним агрономом В.І. Гришаким зумів довести, що чорногірські поля таки можуть щедро родити. А коли Іван Іванович перейшов на роботу в районні структури (головою райради, головою райдержадміністрації), Віктор Іванович виявився ще й чудовим господарником. Саме завдячуючи впровадженню багатого досвіду і умінню керувати, з кожним роком покращували показники своїх господарств голова колгоспу «Хлібороб» А. І. Богомил, ім. Калініна — А. І. Бурдейний, директор Вікторівської птахофабрики Ф. Ф. Вірич.

Реформування АПК, розпаювання землі вписали нову сторінку в історію району. Прикро тільки, що загалом ці добрі і потрібні перетворення в багатьох господарствах не принесли бажаних результатів. І тут все залежало від того, хто очолив новостворені господарства. У багатьох селах люди сліпо повірили тим, хто гарно обіцяв, малював рожеві плани. І не цікавились, здатний чи ні обіцяльник зберегти і примножити роками надбане. В результаті — зруйновані ферми, незасіяні поля, занепад колишніх колгоспів. А тим, кому пощастило з керівниками, не стали на заваді ніякі буревії реформ, ніякі прикрощі, пов'язані із припиненням державного фінансування. Так, керівник ТОВ АФ «Маяк» З. М. Гришко, зберігши цілісність господарства, не лише втримала його здобутки, а й примножила їх. В той час, як в інших сільгоспідприємствах знищувалися тварини, збіднювалися поля, слабшав машинно-тракторний парк, в «Маяку» нарощувалося поголів'я ВРХ, свиней, їх уже не вмщали тваринницькі ферми. При будь-яких погодних умовах в «Маяку» вирощують високі врожаї. Щороку господарство купує нову, сучасну техніку, працюють переробні цехи. Нині це економічно міцне господарство.

Прикладом умілого господарювання є керівник ПП «Чорногірське» В. І. Гришаков. Тут теж і поля добре родять, і ферми високопродуктивні, і люди мають добрі заробітки, і за землю селянам щедро платять. Зберіг господарство керівник ТОВ «Хлібороб» А. І. Богоміл.

Незалежність України повернула віруючим Бога. Впродовж багатьох років у селах тривала наруга над церквами. Подекуди на їх місці лишились руїни, де-не-де колишні церкви або ж пустували, або ж замінювали склади. У Березівці, наприклад, в церкві обладнали спортзал, а парафіяни ходили молитися Богу у приватну хату. Віруючим довелося не раз звертатися до районної влади, щоб їм повернули храм. В райкомі партії ніяк не погоджувалися на це. Допоміг тодішній глава райради І. І. Ніточко. Церкву реставрували, і тепер вона діє. Працює при ній і недільна школа. У свій час було зруйновано церкву у Златоустовому. А вона ж являла собою справжній витвір мистецтва. Сьогодні на її місці стоїть такий же прекрасний храм. Організувала його будівництво голова місцевого господарства, Герой України З. М. Гришко. Відновлено церкву у Чорногірці, збудовано нову у Мариновому та ін.

Крім православної, в Березівці є церква євангельських християн-баптистів. Збудована вона на місці колишньої єврейської синагоги, яка була напівзруйнована. А зараз ця споруда прикрашає місто Березівку.

Кожне село Березівщини має свою історію. Місцева газета «Степовий маяк» надрукувала серію статей під рубрикою «Наша історія». Вивчаючи минуле населених пунктів, мені довелося почути багато цікавого про те, наприклад, що с. Демидове заснували робітники російського заводяка Демидова. В ньому й досі селяни розмовляють російською мовою. Дізналась, що Веселинівка — чеське село. Чехи, які тут проживають, теж зберегли свою мову, свої традиції. Маринове — колишня німецька колонія. Німців, відступаючи в роки війни, силоміць вислали фашисти, а нині там проживають переважно вихідці із Західної України. Чигирин заснувало декілька сімей, які приїхали сюди із Чигирина в пошуках роботи. Їм сподобалась місцевість серед степу, і тепер чигиринці згадують розповіді дідів-прадідів про те, як вони «ліпили» тут землянки, яких нині і сліду нема. Нинішнє Донське

донедавна носило назву Панчули, на честь пана Панчула. Він завіз сюди наймитів із Полтави. Вони оселилися між двома пагорбами, працювали на пана. А відколи в 1861 р. було скасовано кріпацтво, обробляли свою землю. Це тут і нині проживають колишні депутати Верховної Ради УРСР Н. Ф. Петровська, кавалер ордена Леніна, а також М. Г. Гоєра, механізатор.

Березівщина. Протягом багатьох років віють над тобою вітри часу, несучи горе і радість, гіркоту невдач і наслідку перемог. Калічили, забирали життя Перша і Друга світові війни, кривдила колективізація, душив голодомор. Але люди твої переборювали всі негаразди, загоювали рани і йшли вперед. Своєю працею змінювали колгоспи, збагачували врожаї, створювали добробут. Вони уміли і уміють радіти перемозі, добрим результатам праці. Вони уміють любити свою землю, свій край, виховувати патріотів свого району. Наділені талантами, щедрі, хлібосольні, мудрі, працелюбні такими людьми багаті усі села району, такими я бачила їх усі роки свого спілкування з ними.

Творча юнь краю

*Дмитро КОНОВАЛЕНКО,
вчитель історії.
м. Березівка.*

У квітні 1996 року за ініціативою заступника голови районної державної адміністрації О.М. Небогатова і при підтримці Березівської районної державної адміністрації побачила світ перша збірка творів молодих поетів Березівщини — переможців конкурсу ім. М.П. Овчаренка. Цей конкурс було оголошено в пам'ять нашого відомого і, без сумніву, талановитого земляка — поета Михайла Полікарповича Овчаренка, члена Спілки письменників України.

До першої збірки увійшли найкращі твори дванадцяти авторів — учнів шкіл та училищ. У вступному слові керівник району І.І. Ніточко висловив вдячність викладачам навчальних закладів, творчим працівникам районної газети «Степовий маяк»,

а також укладачам збірки: О.М. Небогатову, Ю.В. Гординському та Л.В. Скульській, Н.М. Шевченко (Плосконос), Н.І. Шевченко, побажав подальших творчих успіхів юним послідовникам відомого поета.

Відкривали збірку твори учениці Виноградненської середньої школи Наталії Феденко. Юна поетеса присвятила свої твори найріднішій людині на землі — своїй неньці. Однією з близьких її серцю тем стала любов до України, до людей, до природи. Ось рядки з вірша «Полісся»:

*Полісся рідне я забудь не могу
І лісу шум, і журавлиний крик.
Все рідним й дорогим я тут знаходжу,
На обрії заграва — Чорнобиля почався лік.
І все-таки милий край кличе:
Хоч на хвилиночку в бабусин дім заскочить,
Де вікна, наче очі, і двері трішечки навскіс.*

Твори Наталії друкувалися і в наступному році. Зокрема, один з них — «Мій дивокрай» — дав назву збірці творів юних авторів 1997 року. Останні слова виявились пророчими для юної поетеси, і з часом вона з родиною виїхала до Черкаської області.

Учень 9-го класу Березівської середньої школи № 2 Володимир Онищук присвятив свої вірші пам'яті поета, композитора та співака Віктора Цоя. Крізь призму його пісень юний автор намагався зрозуміти світ, вважаючи митця своїм орієнтиром у житті.

Твори Володимира Онищука друкувались і в збірці «Мій дивокрай», що побачила світ в 1997 році, та в збірці «Вітрила надії» (1998). У 1998 році Володимир закінчив Березівську середню школу № 2, а згодом і Одеський державний аграрний університет. Зараз працює у РЕМ (районній електричній мережі). Одружений, виховує сина. Володимира знають не лише як поета — друзі та знайомі залюбки збираються, аби послухати авторські пісні у його виконанні під гітару.

Любов'ю до Батьківщини пронизані твори учениці Шевченківської середньої школи Марини Грибонос. Ось рядки її «Української пісні»:

*Українська пісня — це коса дівоча,
Українська пісня — запашний вінок,
Українська пісня — українське серце.
Гордість України — пісня і народ.*

З часом талант Марини розкривався усе повніше, твори її друкувались і в наступних збірках — «Мій дивокрай» (1997), «Вітрила надії» (1998), «Місячна фантазія» (1999), «Краплини дощів» (2001), «Зачаровані словом» (2002). Зараз Марина мешкає в Одесі, вона — студентка Одеської національної юридичної академії. Але з творчістю не розлучається.

Наймолодшою з авторів, чиї твори були надруковані в першій збірці, стала Катя Гущина, учениця 4-го класу Михайло-Олександрівської неповної середньої школи. В своїх віршиках вона, відповідно до віку, подає своє, дитяче сприйняття світу.

Увійшли до першої збірки і вірші учениці Березівського ПТУ-19 Ольги Станілевич, твори двох представниць Березівської середньої школи № 3 — Ніни Гайди (10-й клас) та Інни Онішук (11-й клас), юної на той час поетеси з червоноармійської школи Наталії Гаценко.

У порівнянні з іншими навчальними закладами, у першій збірці найбільше була представлена Березівська середня школа № 2.

Крім Володимира Оніщука, у збірці друкувалися доробки ще трьох учнів цієї школи — Олени Козловської, учениці 11-А класу, і Олени Маличенко, учениці 7-го класу.

Мав честь потрапити до числа авторів, чиї твори були надруковані в першій збірці, і я. Це вірші з мого першого циклу «Від струмка до океану» та вірш під назвою «Зимовий етюд». В останньому під враженням від зимового лісу та відчуттям натхнення від життя й діяльності наших пращурів з'явилися рядки, в яких вкриті снігом дуби порівнювались із запорізькими козаками.

Історична тематика була близькою і надалі. І врешті-решт, після закінчення школи я став студентом Південноукраїнського державного педагогічного університету, який і закінчив 2004 року, отримавши фах вчителя історії. Зараз живу в рідній серцю Березівці, викладаю історію в міській загальноосвітній школі № 1 та в Чижівській неповній середній школі.

У своїй роботі я часто звертаюсь до творчості місцевих авторів: це і насолода, і можливість зрозуміти, які питання хвилюють зараз молодих людей, а це дає можливість допомогти учням в процесі навчання.

2005 року вийшла в світ десята ювілейна збірка «Сузір'я мрій». Щиро вірю в те, що і в подальшому місцева влада та меценати будуть всіляко підтримувати обдаровану молодь!

Вчителі мого життя

*Лариса БУРЧО (ЯГОДЗИНСЬКА),
заслужений журналіст України,
головний редактор газети
«Вечерняя Одесса»*

Якось тільки з роками прийшло усвідомлене розуміння того незаперечного факту, що всім, що маю, знаю, умію, мушу завдячувати людям, котрі оточували мене. Тобто — моїм землякам...

На першому місці тут, звичайно, батьки та родичі. Поряд з ними, вочевидь, треба поставити і першу вчительку — Антоніну Кузьмівну Онишко, котра до глибокої старості залишалася в школі. Не знаю, чи рахувала коли сама, скільки школяриків чи хоча б випусків пройшло через її руки, але, думаю, якби вишикувалися всі ми в один ряд, довжину його, того ряду, довелось би вимірювать кілометрами.

Я училися у Антоніни Кузьмівни в той час, коли в початковій школі — філії СШ №3 в залізничному селищі — вела вона класи спарені: одночасно — перший і третій, другий та четвертий. Можна здогадатися, наскільки важко учителю було будувати урок одночасно для двох класів: одні читають, другі пишуть... Антоніна Кузьмівна при цьому встигала з кожним працювати ще й індивідуально (класи, правда, були невеликі, але коли в одному 15 дітей, а в іншому нехай 10, і різного віку, то у вчителя, вважай, — навантаження потрібне). Однак у п'ятий клас у «велику» школу ми всі прийшли прекрасно підготовленими і ні в чому не поступалися дітям, котрі і уяви не мали про те, що значить спарений (здвоєний) клас.

Класним керівником у п'ятому класу нам призначили Віру Іллівну Осадчу, вчительку української мови та літератури. З висоти сьогоднішніх своїх знань та досвіду можу стверджувати: Віра Іллівна була явищем в педагогіці, Учителем від Бога.

І за рівнем знань, котрі давала вона дітям, і за ставленням до професії, до вихованців.

Віра Іллівна Осадча багато років підряд вела літературні та драматичні гуртки в березівському Будинку піонерів. І звичайно ж, найактивнішими гуртківцями — декламаторами, акторами та авторами — були ми, її учні. Може саме з тих літературних композицій та святкових вистав почалася й моя любов до рідного слова.

Саме Віра Іллівна, вічна їй пам'ять, першою помітила мій потяг до слова, саме вона возила мене в Одесу на якийсь форум поетів-початківців, саме за її участю та підтримкою у кожному класі середньої школи №3 щомісячно, і на пристойному рівні, виходили стінні газети; в одній з таких розпочався мій шлях в журналістику.

Віра Іллівна вважалася однією з найвимогливіших, найпринциповіших вчительок у нашій третій школі. Отримати у неї «п'ятірку» з мови чи літератури було неймовірно важко. Про дисципліну, порядок в класі, у зошитах та щоденниках і мови не веду. Але ж як гірко ми всі плакали, коли на початку дев'ятого класу нам оголосили, що Віра Іллівна в зв'язку з погіршенням стану здоров'я передала наш клас, класне керівництво, теж вчительці української мови та літератури Жанні Петрівні Литвиненко (по чоловіку — Синєгрибовій)...

Жанна Петрівна — окрема сторінка у літопису школи № 3.

Як і Леонід Іванович Фурсенко, вчитель фізики, астрономії.

Як Ганна Іллівна Панасюк, учителька початкових класів, до речі, рідна сестра Віри Іллівни Осадчої. (А третю їх сестру — Інну — замучили фашисти під час окупації. Партизанила...)

Як завуч Іван Михайлович Войцев...

Як, нарешті, Василь Тимофійович Ткаченко — директор школи «мого» періоду. Вітаючи недавно свого дорогого директора з ювілеєм, написала в «Вечерней Одессе», що, дякуючи колективу вчителів, який він зібрав і очолював, ми, випускники березівської школи №3 (я закінчила її в 1967 році), могли вступати і вступали в найпрестижніші вузи країни — без репетиторів, як це заведено зараз, без додаткових занять і без грошей. І це чистісінька правда. Ніколи не забуду, як під час вступного екзамену з української мови та літератури

у Київському державному університеті (на факультет журналістики) екзаменатор, уважно вислухавши мою відповідь на, можливо, десяте додаткове запитання поза білетом, несподіванно сказав: «Ти, дитино, мусиш низько вклонитися своїм учителям за знання, які вони тобі дали...Пам'ятай їх...» З двадцяти можливих балів я тоді набрала дев'ятнадцять. Однак в КДУ не поступила: для випускників середніх шкіл виділили всього 5 місць, а серед нас тільки медалістів було понад 60. (Студенткою факультету журналістики уже Львівського держуніверситету я стала наступного року, але не про те зараз мова).

Низько вклоняючись своїм шкільним учителям, згадую «Школу космонавтів», яку створив для нас Леонід Іванович Фурсенко, і те, як ми блукали з ним зоряними картами. Уроки фізики та астрономії для багатьох моїх однокласників були найцікавішими і найулюбленішими. В одному з ними ряду — класні години з нашою Жанною Петрівною, на яких ми обговорювали усі можливі і неможливі життєві ситуації. Сперечалися, фантазували — думали. Так наш класний керівник учила нас жити серед людей. А як раділа Жанна Петрівна, (на жаль, уже покійна), нашим літературним спробам, першим римованим рядкам. А як знала вона рідну мову і як тактовно та вміло прищеплювала своїм учням любов до неї!

Наступними моїми наставниками, учителями стали редактор, провідні журналісти і весь колектив районної газети «Степовий маяк»: Сергій Миколайович Ніжинський, Михайло Іванович Руденко, Людмила Іванівна Кульчик... Недовго мені судилося з ними працювати, але уроки, які від них отримала, теж пам'ятаю усе життя.

Сергій Миколайович кохався в поезії, писав вірші. Високоосвічена, дуже інтелігентна людина, мій перший редактор прекрасно знав наш район і його людей, що, очевидно, вважав неодмінною умовою роботи справжнього журналіста. Тому щоразу, коли редакційний наш «газик» направлявся в котресь село чи господарство — на подію або просто за інформацією, — Сергій Миколайович підсажував в машину і мене, коректора: дивися, слухай людей, знайомся з районом. Тільки так станеш справжнім професіоналом...

Заступник редактора Михайло Іванович Руденко спецілізувався в той час на фейлетонах. Пишався тим, що друку-

вався і в «Перці», і в «Крокодилі». Мріяв про власну книжечку. Маючи вищу сільськогосподарську освіту, він до тонкощів розбирався в секретах агрономії та зоотехнії, міг готувати для газети абсолютно професійні поради спеціалістам... Щиро, охоче і навіть весело ділився своїм досвідом та знаннями...

Обох, як не прикро, уже немає на цьому світі.

А Людмила Іванівна Кульчик була і залишається прикладом поваги та любові до людей. Саме з нею найчастіше подорожувала я, журналіст-початківець, по господарствах і селах Березівщини. Придивлялась, як збирає вона матеріал, як розмовляє з героями майбутніх публікацій, які слова, аргументи підбирає, як працює з листами читачів...

Звичайно, під час роботи в районній газеті (досить швидко мене призначили завідуючою відділом листів та масової роботи редакції) бувала я і в господарствах «зірок першої величини» Березівщини — у Макара Онисимовича Посмітного, Павла Пилиповича Ведути. Макар Онисимович, до речі, любив пригощати журналістів, в тому числі — і міцними напоями. Коли одного разу я, дівчинка, категорично відмовилися від чарки горілки, дуже дотепно розповів особисто мені про те, як гостював у нього в селі і збирав матеріал для своєї книжки Остап Вишня. Мораль тієї розповіді була така: великий письменник-гуморист, розпитуючи господарів про все, що попадалося йому на очі, багато і охоче пив у селі горілку — самогон! — і, як результат, написав прекрасну книгу «Як я гостював у Макара Посмітного», в котрій кожне слово — чистісінька правда. Це дозволяло Макару Онисимовичу, котрий і сам мав талант до гумору, зробити висновок про всю журналістську і письменницьку братію: «Як п'є — так і пише».

Павло Пилипович Ведута запам'ятався людиною скромною, мовчазною. Але ж як гарно виглядало село Ставкове в часи його господарювання!

З березівською «зірочкою» дня нинішнього — Зінаїдою Михайлівною Гришко — ми вчилися в одній школі. І хоч закінчили її майже одночасно, з різницею всього лише в рік, близько познайомилися незадовго до того, як стала вона Героєм України. Перша серед аграріїв! За рік чи два до цієї події «Вечерняя Одесса» визнала Зінаїду Михайлівну лауреатом редакційного конкурсу «Людина справи» пам'яті першого, вбитого найманцем, редактора газети Бориса Федоровича Дерев'янка.

Не часто, але не забуває, заходить до нас в редакцію Олег Іванович Стальниченко — професор, проректор Одеського морського університету, теж наш земляк, що багато років підряд вчить студентів, майбутніх мореплавців. Людина тепла, світла, націлена на добро і служіння людям. Таких, переконалася уже давно, багато у нашому краї, такими залишаються березівчани, куди б не закинуло нас життя, які б дороги ми не обрали.

...І наостанок хотіла б низько вклонитися пам'яті ще однієї нашої землячки — тітоньки Віри Ткаченко, скромної, мало кому відомої в рамках навіть району трудівниці. Кожного разу, під'їжджаючи на електричці до станції Березівка, я ловлю очима вапном побілений обеліск на могилі невідомого солдата, яких немало у нашому краї, і згадую розповідь мами про те, як її подруга і наша сусідка тьотя Вера (так ми, діти, її називали) в холодну зимову ніч 1942 року потай зняла з петлі закатованого фашистами радянського воїна і на дівочих своїх плечах віднесла його подалі від селища і ворогів; вголос плакала, але несла, іноді — по коліно в болоті, через балки та горби, по залізничних шпалах — стільки, скільки могла, щоб поховати по-людськи. Сама ж потім, вже після війни, на безіменній солдатській могилі вимурувала скромний обеліск із зірочкою, сама за нею і доглядала, доки жила.

Ніким і ніяк не оцінений цей подвиг, вважаю, теж яскраво і достовірно характеризує життєві установки дорогих мені моїх земляків.

Шануймо свою історію

На жаль, неможливо в одній книзі докладно розповісти про всі населені пункти чи навіть сільради Березівщини. Але враховуючи схожу долю різних куточків району та єдиний шлях березівчан з минулого у сьогоднішня крізь низку історичних змін, спробуємо допомогти шановним читачам скласти більш яскраве уявлення про сільське буття, детально розглядаючи село Маринове та Маринівську сільраду. Тим більше, що історія Маринового містить не тільки типові для Березівщини події, а й свої відмінні риси — через особливості існування німецької колонії та переселення мешканців в радянські часи.

Мені хочеться викликати інтерес своїх земляків до історії нашого великого, героїчного, часом багатостраждального народу, який став активним будівничим могутності, процвітання своєї Батьківщини. Але правда і пам'ять бувають різними. Є чимало людей, які добре знають всесвітню історію, а про славу свого села, міста, району не чули, не цікавилися.

Коли я почав збирати матеріали про своїх земляків — жителів с. Маринове, с. Устьянове — були випадки, коли ні син, ні дочка не мали фотографії своїх батьків, хоч були ті знаними в селі, мали урядові нагороди. Знайшов я матеріали в Державному архіві, фотографії — у родичів, а діти, на жаль, навіть не зацікавились.

Гірко помиляється той, хто вважає: де добре, там і Батьківщина. Адже як мати у людини одна, так і Батьківщина — одна. Завжди я пишався своїми земляками, які в різні роки могли виїхати до Канади, Австралії, Німеччини, могли залишитися на території Польщі. Але свою Україну так любили, що не змогли її покинути.

АВТОР

Маринове

Маринове розташоване в південно-західній частині Березівського району; територія Маринівської сільради подібна до багатокутника, протягнутого з заходу на схід. Відстань до Одеси — 87 км. Територію сільради перетинають залізниця, кілька ґрунтових доріг місцевого значення. Найближча залізнична станція — Раухівка.

Маринівська сільрада знаходиться на Причорноморській низовині, поверхня якої нахилена до моря. Сільрада займає водороздільне плато між Тилігулом і балками; поверхня плато гладенька і менше охоплена ерозією, ніж схили. Найвища точка рельєфу — 120 м над рівнем моря.

На водорозділі сприятливі умови для посівів. Природних лісів немає, лише лісопосадки. Корисні копалини обмежені будівельними матеріалами: глина, пісок, камінь-вапняк.

На відкритих степових ділянках та схилах найчастіше зустрічаються ховрахи, хом'яки, польові миші, зайці. Та є тут ще й вовки, лисиці, борсуки, ласки, тхори. З диких птахів частина має промислове значення: сірі куріпки, перепели, дрофи та стрепети приваблюють мисливців. Багато в місцевості шпаків, ластівок, горобців, сорок, граків, ворон.

Оскільки землі Маринівської сільради (як і всієї Березівщини) відносяться до найбільш розораних полів Одеської області, природна рослинність розповсюджена лише на вигонах, пасовищах, схилах та вздовж залізниці. Дикі рослини переважно бувають влітку; це — ковила волохата, житняк, степова осока, ромашка, будяк, молочай, степова гвоздика, цибуля крапчаста, лобода, пирій, щир, свиріпа тощо.

До складу Маринівської сільради входять села Маринове (площа — 233 га) та Балайчук (площа — 254,3 га), а також с. Зарічанське. Загальна територія сільради — 487,3 га. Села засновані у XIX столітті, проте люди господарювали на цій території ще з давніх давен. Тут знайдено кам'яні знаряддя праці, бронзові стріли, римські монети. Найцінніша знахідка

— кам'яна баба, вирізьблена майстрами з кочового племені приблизно у IX-XI століттях.

Коли внаслідок розпаду Золотої Орди відокремилося Кримське ханство, влада його феодальних правителів простяглася і сюди. Наприкінці XV сторіччя Кримське ханство потрапило в залежність від Туреччини. Відтоді ці землі стали плацдармом для нападу турків: територія була спустошена. Лише з середини XVIII століття знову почалося залюднення краю: із інших куточків України та з Росії сюди йшли селяни, що тікали від кріпосницького свавілля. Тут проходив шлях, по якому чумаки їздили по сіль на Перекопські озера.

Після російсько-турецької війни 1787-1791 років царський уряд видав кілька указів щодо заселення краю. Тоді в цій місцевості з'явилися німецькі та болгарські колоністи.

Перша згадка про село Нейфрейденталь, перейменоване в зв'язку з Першою світовою війною в с. Маринове, зустрічається в справах Опікунського комітету про колоністів Південного краю Росії і належить до 1830 року¹. Одеська контора іноземних поселенців доносить Комітету, що частина колоністів Лібентальського округу, яка не має власного господарства, бажає переселитися на землю ділянки №59, що пусте.

Головний опікун колоністів дав згоду на це переселення за умови, що колоністи організують його самі, без допомоги з боку казначейства.

У 1829 році був складений план нової колонії, що передбачав приблизно 50 садиб, церкву, школу, пасторат, цвинтар, кузню, шинок, дві громадські плантації дерев: (акації і шовковиці), а також громадський виноградник. Був складений іменний список 42 родин, що мали утворити нову колонію (першими поселенцями були Християн Вебер, Георг Відмайер, Фрідріх Вакер, Якоб Бек, Йоган Віль, Рейнгард Гейгер, Адам Еслінгер, Якоб Кошель, Якоб Пилип, Матвій Роглер, Леонгард Керн, Вільгельм Шелль, Іоганнес Браун, Петер Шок, Християн Бентцдарл Нойбауер та інші). Загальна кількість населення склала 198 осіб, у тому числі 101 чоловік і 97 жінок (нащадок Адама Еслінгера В. Любін живе тепер у Хмельницькому). До плану ж додавалося прохання переселенців від 28 лютого 1829 року назвати нову колонію Нейфрейденталь. У листопаді 1831 року ця назва була затверджена Міністерством внутрішніх справ.

Відповідальний за переселення старший член Одеської контори підполковник фон Гильденшанц додав, що для переселенців було відведено близько 3000 десятин землі, або чи близько 60 десятин на родину. Надалі в нову колонію повинні були приймати тільки колоністів з Лібентальського округу, де на родину було тільки 48 десятин землі. Житло і громадські будинки в Нейфрейденталі планувалося будувати тільки кам'яні, «як для міцності, так для безпеки від вогню і для краси». Ця колонія залишалася в складі Лібентальського округу під керуванням обершульца Штоца.

Для поліпшення становища колоністів Одеська контора запропонувала обкласти їх поземельним податком з початку 1851 року.

5 грудня 1831 року Одеська контора іноземних поселенців доносила Опікунському комітету, що в колонії Нейфрейденталь побудовано вже 25 будинків, є 2 громадські колодязі і 7 власних, а самі поселенці знаходяться в здоровому стані. Через півроку було довершено будівництво вже 33 будинків, а деякі виноградники вже нараховували до 15000 кущів винограду. До кінця 1832 року обершулец Штоц повідомляв, що *«колоністи улаштували чотири громадських колодязі, купили двох биків і одного жеребця гарного заводу для поліпшення рогатої худоби і коней. До побудованих же будинків наказано зробити кам'яні огорожі і множити в садах дерева і виноградні лози»*.

Свідчення про наступну історію Нейфрейденталю ми знаходимо у фонді Одеської повітової земської управи². Вони розпочинаються з 1867 року. Цього року сільська община володіла 2697 десятинами землі, у селі було 43 сади і виноградники загальною площею близько 18 десятин, а також близько 4 десятин лісу. Були 1 шинок, 1 крамниця, 6 млинів, 1 олійня і 1 драга, нараховувалося 84 будинки. На цей час вже існувала Нейфрейдентальська волость. Запис 1873 року свідчить, що на 1 січня 1872 року в селі Нейфрейденталь, що було колонією Березанського округу, мешкало 248 селян чоловічої статі, з яких 160 користувалися земельними ділянками, 88 були безземельними. В володінні селян знаходилося 2875 десятин землі різної якості. Державної оброчної податі з усього селища надходило 943 крб. 60 коп.

Документ підписано уповноваженими від селян Нейфрейденталю (Михель Пфаф, Пилип, Мартин Шац, Йоган Леонгард, Петро Вебер, Яків Штольц, волосний староста Кошель і сільський староста Буркгардт).

Для вивчення складу селян Нейфрейденталю становить інтерес листування Управління тимчасового Одеського генерал-губернатора з канцелярією Херсонського губернатора про виселення міщанина Ананьївського повіту Нухима Трояновського «за шахрайські комерційні витівки і пограбування селян»³. В справі знаходиться мирський вирок общини селян селища Нейфрейденталь від 9 травня 1884 року, з якого випливає, що в цей час право голосу на сході мало 75 чоловік з 239 ревізьських душ. Схід виніс рішення виселити Нухима Трояновського як шкідливого для громади. Вирок підписали Карл Шпрингер, Фрідріх Вебер, Георг і Леонгард Денбердти, Йоган Кімеле, Георг Леонгард, Михайло і Яків Беки, Адам і Гейнрих Штольци, Йоган Пилип та ін. (всього 54 особи).

Як свідчать дані Одеського статистичного комітету, у 1892 році в Нейфрейденталі нараховувалося 146 господарств, 471 чоловік і 461 жінка⁴. За 60 років кількість господарств збільшилася майже в 3,5 рази, а жителів — у 4,5. Основну масу жителів склали лютерани (понад 600 чоловік), 178 осіб були баптистами, 16 — католиками, 100 — православними; 32 особи дотримувалися іудейського віросповідання і 4 — старообрядницького. В володінні сільської громади було 4316 десятин землі, 531 кінь, 638 корів, 121 теля, 322 свині. У селі працювали 1 паровий і 2 вітряні млини, 1 олійня і 2 драги, 3 бакалійні, 1 мануфактурна і 1 винна крамниця.

Основна маса населення (333 чоловіка і 330 жінок) займалася землеробством, крім того, в селі були 3 пастори, 4 духовних наставники, 8 учителів, 10 пастухів, 5 мірошників, 2 писарі, 4 муляри, 8 колісників, 2 кравця, 6 шевців, 5 столярів, 2 гончара, 2 бондаря. Очевидно, що це було велике село, яке забезпечувало основні потреби жителів, включаючи і духовні.

У 1910 році земський начальник 7-ї ділянки Ананьївського повіту звернувся до начальника Одеського поштово-телеграфного округу з пропозицією відкрити телеграф у селі

Маринове. При цьому Ананьївська повітова земська управа виділила для цієї мети 2000 крб., з яких 1500 крб. передбачалося внести в казначейство в 1912 році, а 500 крб. у 1913 році за умови, що телеграф у Мариновому відкриється не пізніше 1 вересня 1912 року.

У травні 1912 року була направлена доповідь начальнику головного управління пошт і телеграфів МВС, у якому говорилося: «... у селі Маринове нараховується до 235 дворів з населенням у 1772 душ обох статей; у с. Маринове є 13 різного роду промислових закладів, 14 торгових крамниць, 1 маслоробня, 1 паровий млин; крім того в с. Маринове бувають щотижневі базари з оборотом, що досягає понад 100 000 крб. на рік; тут же знаходяться сільське управління, церква, камери земського начальника і судового слідчого, земська і церковно-парафіяльна школи і земська кіннопоштова станція...»

Херсонський губернатор повідомив, «що відкриття телеграфу при Маринівському поштовому відділенні є не тільки бажаним, але і необхідним, тому що в цьому дуже мають потребу місцеві жителі»⁵.

Для телеграфу передбачалося прокласти нову телеграфну лінію від с. Доманівки на відстань 22,5 версти.

У червні 1912 року міністр внутрішніх справ дав свою згоду на встановлення телеграфу в Мариновому на зазначених умовах.

Однак справа, як звичайно водиться, тяглася досить довго. У вересні 1913 року голова Ананьївської повітової земської управи надіслав запит начальнику Одеського поштово-телеграфного округу про дату початку робіт із проведення телеграфу Доманівка — Маринове, підкресливши, що особи, які дали гроші на відкриття телеграфу, неодноразово висловлюють управі своє справедливе дорікання. 6 жовтня 1913 року начальнику поштово-телеграфного округу надійшла обурена телеграма від землевласника Фаатца: «Навіть стовпи ще не розвезені. Я й інші найближчі землевласники через це терпимо великі незручності і збитки. Дуже прошу наказати негайно приступити до роботи. Дозвіл надійшов торік, але важко сподіватися, що телеграф буде цього року»⁶.

Цікаво відзначити, що в справах з цього питання є підписи селян Нейфрейденталю під зобов'язанням вносити невеликі суми на утримання телеграфу (1-10 крб). Певно, телеграф дійсно був потрібний жителям. Село так характеризується в доповідній записці начальника Одеського поштово-телеграфного округу: «... с. Нейфрейденталь знаходиться на ґрунтовій дорозі за 10 верст від станції Сербка Одеса-Бахмачської лінії Московсько-Києво-Воронезької залізниці. У цьому селі є 125 дворів, 1200 жителів, 9 торгових закладів, 3 столярні і 4 ковальські майстерні, 1 споживче товариство, 1 церковно-парафіяльна школа, 1 неповне реальне училище. У районі села Нейфрейденталь знаходяться 13 поселень, у яких нараховується до 3207 жителів, 4 школи, 8 торгових, 25 дрібних промислових закладів, 3 парові млини і 1 олійня»⁷ (імовірно, одним з цих поселень було Маринове, що з початком Першої світової війни злилося з Нейфрейденталем і утворила Маринівську волость).

Для розміщення телеграфу був орендований за 300 крб. у рік будинок селянина Георга Бонета, він і зараз стоїть в с. Маринове (вул. К. Маркса, 19).

Поштово-телеграфне відділення в селі Маринове було відкрито в серпні 1915 року.

Радянський період історії села Маринове (Нейфрейденталь) відбито у документах архіву практично з 1920 року. У фонді Новопокровського волвиконкому є подвірна відомість обліку населення і землі за 1920 рік. У відомості враховано 199 домогосподарств — це вже знайомі нам Енгельман, Ланг, Кунц, Гетерле, Кімеле, Ольгейзер, Ленгард, Швейнфорт, Штольц, Буркгардт, Рем, Бек, Вебер та ін. Російські імена дуже нечисленні (Соколовський, Гусаков, Шепотинник, Горєв, Банчук — менш 10%). Середня площа орної землі — від 3 з половиною до 19 десятин. Усього польової орної землі в Маринівській сільраді нараховувалося 2224 десятини на 963 чоловіка⁸. Як бачимо, революція і громадянська війна спричинили значне зниження кількості жителів села.

Погані були справи і з сільгоспінвентарем. За Маринівською сільрадою не рахулося жодного справного плуга, малося 19 справних сівалок і 9 пошкоджених, 9 справних віялок і жодного справного культиватора, молотарки, лобогрійки, сортувалки чи гарби⁹.

Про культурне життя села свідчить доповідь про організацію Маринівського культпросвіту і його діяльності (1921 рік): *«Маринівський сільнарбудинок та культпросвіт організований у жовтні місяці 1920 року тов. Синюриним. Просвітня робота його по цей час складалася з читання лекцій як у хаті-читальні, так і в театрі, на різні загальноосвітні теми і на питання, що стосуються поточного моменту. А також і в постановці спектаклів, назви яких при цьому додаються. Крім нашого місцевого культпросвіту, широку просвітню діяльність виявив загін 51-ї Московської дивізії, а також артилерійська частина названої дивізії, що зараз тут стоїть...»*

Приміщення театру збереглося і дотепер. Воно служило у післявоєнні часи складами для зберігання збіжжя. Стоїть воно біля мосту, під яким протікає потічок, який бере свій початок від млина. Це з правого боку від напрямку на с. Балайчук.

Відвідування театру місцевими жителями було (особливо взимку) завжди гарне. Збори від спектаклів були найчастіше повні. Зібрані від спектаклів суми витрачалися на освітлення й обладнання театру.

«...Місцевий культпросвіт складається з 45 членів за списком, але відвідують збори не усі. Помічається останнім часом індиферентність і охолодження до культурних робіт, що пояснюється тим, що кожний член зараз більше зайнятий шлунковими, ніж просвітніми питаннями. Місцевий культпросвіт у даний час також зайнятий проведенням електрифікації шкіл, театру, виконкому і млина. Голова культпросвіту і завідувач театральною секцією Ф. Шмолль»¹⁰ (орфографія і стилістика оригіналу збережена).

Членами правління Маринівського сільнарбудинку були Отто Карлович Корбах, Вільгельм Іванович Франк (освіта вища), Фридріх Пилипович Шмолль, Франц Іванович Таксис, Едуард Михайлович Штейгер, Яків Готлібович Вебер, усі безпартійні.

Нижче знаходимо тематику спектаклів і лекцій, поставлених і прочитаних у театрі (з коментарями укладача).

«По ревізії», комедія із селянського побуту старого режиму.

«Що таке мистецтво», лекція тов. Франка.

«Становище Росії до і після війни», лекція тов. Корбаха.

«Erbschaft» («Спадщина»), комедія із селянського побуту 1905 р.

«Трудова школа і народна освіта при старому режимі», лекція тов. Ф. Шмолля.

«Weltuntergang» («Загибель світу»), комедія із селянського побуту 1905 р.

«Знання і праця», лекція тов. О. Корбаха.

«Знайся кінь з конем, а віл з волом», комедія.

«Der Weiberfeind» («Жінконенависник»), комедія.

«Про бджільництво», лекція тов. Франка.

«Щурогін», комедія із селянського побуту.

«Сільськогосподарська розруха», лекція тов. Некрасова.

«Одруження», комедія Гоголя.

«Гете і парова машина», лекція тов. Корбаха.

«Безробітні», драма.

«Місто і село», лекція тов. Шмідта.

«Червона армія й армія старого режиму», лекція тов. Волоха.

«Абетка комунізму» у перекладі на німецьку мову тов. Бонета.

«Бідність — не порок», комедія Островського.

«Характеристика убитих борців за волю і революцію», лекція тов. Бонета і Синюрина, тов. Шмолля.

«Теща в хату — все догори дригом», комедія.

«Зразковий суд над сифілітиком»¹¹.

Усього з жовтня 1920 року по серпень 1921 було поставлено 30 спектаклів і прочитано близько 30 лекцій. Як бачимо, театр працював дуже інтенсивно — німецькою, російською і українською мовами, намагався висвітлювати серйозні теми і впроваджувати нову ідеологію.

Атмосферу сільського театру добре передає інструкція волосного культполітпросвіту: «Під час спектаклю ніхто з місцевої влади не вправі втручатися в розпорядження зав. театром, яке б становище не займав. Про всяке безладдя, учинене в стінах театру будь-ким, зав. театром складає протокол і надсилає в Політпросвіт для притягнення винних до відповідальності. За вимогою зав. театром місцева влада зобов'язана відряджати на спектакль міліціонерів (не більше двох) чи інших осіб для охорони порядку. У театральному залі і на сцені палити і гризти насіння безумовно забороняється. Винних у порушенні цих правил виводити зі стін театру і складати на них протоколи. Узагалі на обов'язку зав.

театром лежить усіляко вселяти населенню глибоку повагу до театру як до храму мистецтва, як до школи»¹².

На початку 20-х років Маринівська сільрада входила в Новопокровську волость Вознесенського повіту Одеської губернії. Її очолювали спочатку Федір Мартинович Лупашко, пізніше Іван Пилипович Харитонов (голова), Генріх Якович Штольц (заступник голови), Микола Георгійович Свидерський (секретар), Михайло Якович Пилип, Мартин Мартинович Швейнфорт, Йоган Соломонович Буркгардт, Генріх Йоганович Бек, Карл Фридріхович Пфоф, Яків Якович Гейер (члени сільради). Головою комітету незаможних селян і каси взаємодопомоги був Паленко Прокіпій Андрійович, про якого в одному з документів Березівського райвиконкому зроблена позначка: «слабкий, консервативний»¹³. На території сільради проживало понад 1000 чоловік.

Зберігся протокол зборів маринівських громадян від 7 лютого 1922 року¹⁴. Головними питаннями порядку денного стояли продподаток, продобкладання для волорганів і допомога місцевим голодуючим. Про голод, що насувався, свідчать такі фрази з протоколу: *«Тов. Свидерський пояснює, що під час перебування його у волості в службових справах він особисто переконався, як наші товариші, що працюють у волвиконкомі, голодують, і ми повинні будь-що допомогти тим дорогим товаришам, що піклуються про нас; от наприклад — для голодуючих отриманий хліб... Тов. Свидерський пропонує, у кого зараз нема, але він сподівається через якийсь час дістати, те нехай позичит в сусіда, а коли дістане, то віддасть йому те, що позичив».* Після довгих суперечок ухвалили *«по силі можливості виконати продподаток».*

... Далі «тов. Харитонов пропонує зборам обговорити питання допомоги місцевим голодуючим, яких, зі слів голови сількомнезаможу, знаходиться в селі 132 родини, до того ж пропонує для цього, щоб пожертвував хто що може». Яка ж реакція зборів? «Після довгих суперечок і через пізній час ні до якого результату не могли прийти, через що відклали питання до інших зборів».

Вже в 1922 році в селі існували кооперативи: Маринівська комуністична сільськогосподарська громада «Ідеал», очолювана Йоганом Ольгейзером, і Маринівський кооператив, очолюваний Е. Ф. Шмоллем. Останній писав голові волвиконкому: *«... При кооперативі мається пекарня, де печеться*

*хліб з купленого кооперативом борошна, що відпускається голодуючим с. Маринове».*¹⁵

На початку 1922 року Маринівська сільрада з періодичністю в кілька днів представляла у волвиконком так звані «політзведення». Питання в них повторювалися іноді в більшому, іноді в меншому обсязі. От зведення від 2 квітня 1922 року.

Питання — відповіді:

1. Політичні відносини — Задовільні.
2. Бандитизм — Не помічається в районі.
3. Дезертирство — Немає.
4. Воєнний стан — Міцний.
5. Продподаток комісії — Не відбувається.
6. Помолподаток — Не надходить.
7. Посівкампанія — Потроху засівають.
8. Помкомголод — Не виявляється.
9. Адміністративне — Задовільне.

Більш короткі зведення містять 5 питань. От зведення від 10. 03. 22 р.

1. Політичні відносини — Задовільні.
2. Воєнний стан — Міцний.
3. Бандитизм — Не помічається в районі.
4. Продподаток — Не надходить.
5. Адміністративне — Задовільне.

Ці відповіді типові по селу для тієї пори: загальне становище задовільне, але податок не надходить.

Порівняння 1922 року з 1892 показує різке зниження кількості худоби в селі Маринове. У 1922 році тут виявилось 203 корови, включаючи молодих, до одного року, 5 свиней і 27 овець з ягнятами. Коні не показані¹⁶. Доречно говорити про зубожіння села.

До цього ж року відноситься договір, укладений Маринівською євангелістсько-лютеранською громадою з місцевою радою робітничих і селянських депутатів, опис майна церкви і листування з питань відділення церкви від держави. З цих документів ми довідуємося, що пастором у с. Маринове був Ф. Д. Штейнванд (відома в Одесі родина священнослужителів), церковними старостами І. Шмоль, М. Ридлінгер і І. Кошель. Церква мала 17 десятин орної землі, 1 десятину садибної і 1 десятину цвинтарної землі. З появою нових земельних законів орна земля відійшла в користування жителів с. Черногірка. При церкві в 1840 році був відкритий цвинтар на 2000 місць поховання, який був розташований по

теперішній вул. Шевченка, де зараз стоїть водокачка, а вище простяглася вул. Комарова. За цвинтарні місця плата не стягувалася. Два будинки знаходилися в безкоштовному користуванні осіб, що служили при церкві. Церковно-парафіяльної школи, бібліотеки і благодійних товариств не існувало. На момент складання договору в касі церкви знаходилося 40 тис. карбованців. У церкві зберігалися метричні книги з 1838 року.

Підписуючи договір, члени громади зобов'язувалися берегти передане їм «народне надбання» у вигляді майна церкви. Заборонялося допускати політичні збори, роздачу книг, брошур, листів, проголошення промов чи проповідей, ворожих радянській владі; робити сполошні тривоги для скликання населення з метою підбурювання його проти радянської влади. «Ми зобов'язуємося,— говорилося в договорі,— допускати безперешкодно в небогослужбовий час уповноважених Радою робітничих і селянських депутатів до періодичної перевірки й огляду майна».

Словом, церква позбавлялася усього, навіть однієї пляшки для вина, внесеної в опис майна.¹⁷

Про економічний і соціальний стан села Маринове в 1924 році свідчить протокол засідання сільради від 8 лютого 1924 року, присвяченого обговоренню циркуляру райвиконкому про виявлення всіх неплатників єдиного сільськогосподарського податку. Сільрада ухвалила визнати злісними неплатниками М. І. Рідлінгера і П. В. Еслінгера, тому що вони можуть у будь-який час сплатити податок. В другу групу ввійшли «халатні неплатники», що не вносять податок акуратно по термінах: І. І. Віль, І. А. Геттерле і Г. І. Геттерле; 19 чоловік були визнані зовсім неплатоспроможними і нужденними¹⁸.

У документах Березівського райвиконкому за 1924-1925 рр. є зведення, що по Маринівській сільраді голодував 321 чоловік, з яких 126 дітей¹⁹. На цьому тлі звернення Одеського окружного виконкому до всіх голів райвиконкомів із грифом «абсолютно секретно» здається глузливим: *«У даний час дійсно на економічному становищі округу починає трохи позначатися недорід 1924 р., що головним чином послабив господарську міць бідняцької частини села взагалі і, зокрема, членів Комітету незаможних селян. Однак необхідно з усією визначеністю і категоричністю сказати, що загальна економічна кон'юнктура Одеського округу продовжує залишатися порівняно сприятливою, що про важке становище*

селянства можна говорити лише як про окремі випадки, і що піднята у деяких місцях паніка ні на чому не ґрунтується і є, безумовно, шкідливою і неприпустимою. Необхідно негайно ліквідувати занепадницькій настрій, який з'явився в окремих працівників, що є значною мірою наслідком впливу й агітації куркульства, яке поширює помилкові чутки, і вжити рішучих заходів до максимального підйому інтенсивності і працездатності радянських органів на селі»²⁰. Далі виконком повідомляв, що центр ніякої допомоги надати не може, податкова кампанія повинна активно проводитися, і необхідно стягнути видану позичку для забезпечення сівби.

У 1924 році головою Маринівської сільради був Рейнгард Рейнгардович Гейєр, безпартійний бідняк (раніше, у 1923 році, — Я. Вебер). На цей час вже склалася система чорних списків, відповідно до якої позбавлялися виборчого права особи, що живуть на нетрудові доходи (від торгівлі, оренди), члени правлінь релігійних громад, служителі культу, їхні дружини, члени родин засуджених за контрреволюцію і т. п. По Маринівській сільраді, де було 1347 жителів, у 1924 році нараховувалося 39 «позбавленців». Серед них були члени правління релігійної громади Я. Я. Штольц, І. С. Буркгардт, В. Г. Вебер, К. Пфаф, В. Я. Гепперле та їхні дружини, торговці В. Р. Штольц, В. І. Реншлер, Р. М. Кімеле, Ф. М. Куліш і їхні дружини, колишні поміщики А. Я. Естер, Я. Х. Окснер, П. П. Гус та їхні дружини й інші особи²¹.

У квітні 1924 року загальні збори громадян села Маринове вирішили виділити ділянку землі розміром 5 десятин для колективної оранки на честь імені Леніна, а збір врожаю з цієї ділянки передати на посилення фонду з вшанування пам'яті Леніна. Однак збирати врожай колективно не вийшло, тому що «громадським порядком багато гине і важко вести контроль»²².

У 1925 році Маринівська сільрада була обстежена представниками районної виборчої комісії. Стан технічного апарату був визнаний задовільним: діловодство й архів у порядку, книги загса в порядку, приміщення сільради добре, є навіть окрема кімната з кухнею для приїжджих, запити судових та інших органів виконуються терміново. Порушень революційної законності не було. Організаційна робота сільради проходить за річним планом, що виконується на 85%. На засіданнях сільради обговорюються питання місцевого

характеру: земельні, поліпшення транспорту, надання кредиту. На загальних сходах обговорювалися такі питання: інформації, звітні доповіді, земельний, страховий, вибори, стан лікнепу, хат-читалень, благоустрою й ін. Скарг селян зовсім не було.

Розділ про роботу секцій сільради містить фразу, що за-слуговує дослівного відтворення: «Взаємини секцій сільради з РВКом (райвиконкомом) цілком задовільні, за винятком земельної секції, що завжди бере замість земельного кодексу біблію, робота кульгає»²³.

Робота комітету незаможних селян і каси взаємодопомоги змальована далеко не так позитивно: «колективізації незаможне селянство не симпатизує», президія комітету незаможних селян (КНС) узагалі не цікавиться нестатками членів КНС, тим більше середняцькими, тому що президія КНС за весь рік жодного разу не засідала. У висновку сказано: *«організація КНС у колишньому своєму стані, можна визнати, що ніяких справ не провела, але зараз можна сподіватися, що організація з новим становищем розшириться»*. Про касу взаємодопомоги було сказано, що своїм підопічним вона ніякої допомоги не надає, громада до ідеї взаємодопомоги ставиться несприятливо через те, що районна КВД привласнила 120 пудів арнаутки, працездатність членів каси незадовільна, й авторитетом у громади вони не користуються.

Останнє питання обстеження — школа. Приміщення відповідне, безпритульних дітей немає. Працюють 2 учителі, навчання проходить німецькою мовою, російська та українська мови залишилися як предмети. Дітей у школі 100 чоловік, 96 німців і 4 росіян у 4-х групах. Навчання проходить за комплексною системою. Успіхи учнів — задовільні, куточка Леніна нема, піонерів не існує²⁴.

У цілому акт обстеження складає враження, що, незважаючи на німецьку акуратність у технічних питаннях і ретельність, нова ідеологія впроваджувалася з зусиллям.

На жаль, про наступні роки довоєнної історії села Маринове нам відомо небагато: документи практично не збереглися.

У 1926 році Маринівська сільрада одержала суворе розпорядження райвиконкому про необхідність застосування всіх передбачених заходів стягнення податків. Сільрада повинна була вказати, коли зроблено опис майна боржника, коли

майно продано, суму, що отримана від продажу, коли боржник був притягнутий до відповідальності по суду і його результати. Райвиконком визнавав, що по всіх сільрадах маються неплатоспроможні господарства і дозволяв в особливих випадках клопотати про відстрочку, але не більше, ніж на 3 місяці, з обов'язковим нарахуванням пені²⁵.

З документів інших сільрад відомо, що в опис майна боржників включалися навіть квіткові горщики і віники, імовірно такі заходи торкнулися і маринівців.

У протоколі об'єднаного засідання правлінь Маринівського сільськогосподарського товариства, земельного товариства і Комітету незаможних селян від 26 березня 1928 року говориться про необхідність перейти на спільну оранку чорних парів «через наявність у Мариновому 58 господарств безкінних, а також загальний настрій», для чого необхідно організувати при сільськогосподарському товаристві тракторний загін з відповідним числом і асортиментом сільськогосподарських машин і знарядь²⁶. Комнезаму і голові земельного товариства доручалося скласти списки безкінних і малокінних селян. У цьому заході можна побачити крок до створення колгоспів.

З протоколу виборів до Маринівської сільради в лютому 1927 року видно, що Маринівську сільраду (яка включала у цей час с. Маринове, хутір Трост і хутір Нейфрейденталь) населяли 1415 жителів, з них мали право голосу 636 чоловік. Членами сільради були обрані І. Ф. Кімеле, В. Р. Гейер, І. К. Браун, І. І. Геттерле, А. К. Бонет (єдина жінка), К. К. Гепперле, Ф. Ф. Шмоль, Х. Х. Кімеле, Є. Я. Штольц, М. І. Ридлінгер, Н. Г. Козячий, І. С. Буркгардт, Г. Я. Кімеле, Г. Х. Ленгард²⁷.

Про те, як проходила колективізація в Мариновому, про перші кроки колгоспів нам відомо дуже мало. Можна думати, що виникали загальні для всієї країни труднощі, збільшені національним складом села, у якому переважало німецьке населення. У всякому разі з плану осінньої посівної кампанії 1930/31 року²⁸ видно, що основна частка землі (1049 з 1225) належала колгоспам. Відомо, що перші товариства спільного обробітку землі ім. Котовського і «Західний працівник» були дуже дрібними. У 1932 році дрібні артілі об'єдналися в три колгоспа: імені Фрунзе, Тельмана і III Інтернаціоналу. У 1934 році був заснований колгосп імені Димитрова. Першими

колгоспними активістами були учасники громадянської війни брати Григорій і Микола Прокоф'єви та І. І. Шуличенко, що працювали трактористами з 1930 року²⁹.

У 1933 році Маринівську сільраду очолювали такі особи: головою був Криштель, секретарем А. І. Глазер, головою фінансової секції А. Ф. Ренц, дорожньої — Є. І. Таксис, земельної — Н. Г. Козячий, культурної — А. П. Рейхерт. Усі, крім секретаря, в минулому були членами сільгоспартілей.³⁰

Трагічний голодомор 1932 — 33 р. майже не був відображений в документах Маринівської сільради. Його соромливо замовчували. Є тільки коротка інформація в протоколі загальних зборів членів артiлі від 3 березня 1932 року про добровільну здачу зерна в допомогу Зинов'ївському району, що від неврожаю переживає кризу посівного матеріалу³¹.

Румунська окупація завдала серйозної шкоди селу Маринове. Як свідчать дані Одеської обласної комісії сприяння в роботі надзвичайної державної комісії з встановлення і розслідування злочинів німецько-фашистських загарбників, колгоспу ім. Димитрова був нанесений матеріальний збиток у сумі понад 13 млн. карбованців, а колгоспу ім. Тельмана — понад 11 млн³². Значно постраждало село Балайчук, підпорядковане в той час Маринівській сільраді. Його трьом колгоспам було заподіяно матеріального збитку у сумі понад 50 мільйонів карбованців. Крім того, в цьому селі було розстріляно 270 чоловік, вивезених із Західної України й Одеси³³.

Розстрілів мирних жителів у селі не відбувалося, оскільки більшість жителів були німцями, які після відновлення радянської влади були депортовані в Казахстан³⁴.

Проте окупанти звели на околицю села Балайчук 1350 євреїв та стратили їх.

У 1941 році по сільраді нараховувалося 850 сімей; 700 з них у 1944-му були примусово вивезені до Німеччини. Багатьох довезли до Польщі, і там вони проживали до травня 1945 року.

Після перемоги їх депортували у Сибір (м. Юрга Кемеровської області), де люди опинилися у надзвичайно важких умовах: жили у наметах при морозах до 45 градусів; всі мали постійно реєструватися та розписуватися про невиїзд. Лише у 1956 році виселенці отримали дозвіл повернутися в рідне село.

Але за цей час їхні домівки вже були зайняті: у 1951 році село Маринове було заселено українцями з села Устьянове

Н. Устрицького району Дрогобицької області (нині Польща). Переселення відбулося у зв'язку з обміном територій між Україною та Польщею. Природно — зникла і німецька назва Нейфрейденталь. Про причини примусового переселення українців з Польщі в 1944-1947 і 1951 роках читайте нижче на стор. 224: «Депортація».

Спочатку до Маринова із Устьянова приїхала молодь на відбудову села — 80 чоловік. У серпні переселилися 390 сімей, які проживають тут до теперішнього часу.

Одними з перших питань, розглянутих Маринівською сільрадою після поновлення діяльності в 1944 році, були готовність колгоспів до початку збирання врожаю і ремонту школи. Головою сільради в цей період була Є. М. Фоменко. Сільрада прийняла рішення повністю закінчити ремонт і придбати необхідний для збирання інвентар, відремонтувати колгоспні комори, підготувати продукти харчування для людей, мобілізованих з Одеси на збиральні роботи. Було передбачено створити пожежну дружину для охорони колгоспного врожаю. Для ремонту школи сільрада ухвалила виділити з колгоспу ім. Димитрова підводу для підвозу глини, а також із кожного колгоспу 155 кг зерна для забезпечення харчування в школі. Трохи пізніше ухвалили розпочати ремонт лікарні і дитбудинку³⁵.

Хід збирання врожаю і хлібоздачі державі постійно знаходився в центрі уваги сільради. За незадовільну здачу хліба державі у вересні 1944 року був знятий з посади голова колгоспу ім. III Інтернаціоналу Кушнір. Матеріальне становище селян було досить складним: вони повинні були сплачувати позику, військовий податок і страховку³⁶.

У 1947 році головою Маринівської сільради був Г. П. За-мрій. Найбільш гостро поставало питання заготівлі продуктів тваринництва, про що свідчить таке рішення сільради: *«Призначити десятихатників по заготівлі тваринницьких продуктів... Zobov'язати десятихатників протягом двох днів оголосити громадянам, щоб носили молоко здавати, збирали гроші на закупівлю м'яса на здачу, а також виконання здачі яєць»*³⁷. У цьому ж протоколі відзначається погане забезпечення шкіл паливом, через що *«зривається навчання»*.

Навесні 1947 року Маринівська сільрада почала приділяти увагу благоустрою села, для чого прийняла постанову зобов'язати все населення *«очистити двори від гною, сміття і каменів, привести двори в культурний вигляд, зробити побілку будинків, посадити дерева напроти своїх дворів по 20*

штук»³⁸. Те ж саме стосувалося і до голів колгоспів та керівників установ, що повинні були роз'яснити важливість цієї постанови своїм підлеглим і простежити за її виконанням.

Уявлення про культурне життя села в післявоєнний період можна скласти на підставі рішення Березівської райради від 1 березня 1949 року про роботу сільських клубів, включаючи Маринівську сільраду. Рішення констатувало, що в клубі проводиться мало лекцій на агротехнічні теми, відсутня наочна агітація з пропаганди мічурінського навчання, мало пропагуються рішення 16-го з'їзду КП(б)У і рішення про організацію полезахисних смуг. Завідувачі клубів мало спираються на актив клубу, ради клубів у роботі не допомагають. Слабо залучається місцева сільська інтелігенція, нерегулярно працюють гуртки художньої самодіяльності, плани роботи гуртків не складаються, у репертуарі гуртків мало п'єс радянських авторів, слабо організована робота з залучення широких мас у члени клубів. Мало платних заходів, що знижує забезпечення гуртків. Мало приділяють уваги стінгазетам. Вони випускаються від випадку до випадку, а бойові листки тільки під час сільськогосподарської кампанії.

Райвиконком ухвалив зобов'язати завклубами Маринівської й інших сільрад включити в план роботи читання лекцій на агротехнічні теми (не менше 2-3 лекцій на місяць), організувати наочну агітацію (фотомонтажі, плакати і транспаранти) по агротехнічній пропаганді, в обов'язковому порядку вивісити на помітному місці зобов'язання, взяті колгоспами в боротьбі за високий врожай, налагодити вивчення і передачу передового досвіду. Було потрібно приступити до систематичного вивчення «історичного рішення VI з'їзду КП(б)У і Постанови РМ СРСР «Про полезахисні смуги». Завідувачі клубів зобов'язувалися завести повний облік роботи гуртків, списки учасників, плани роботи, приділивши особливу увагу п'єсам радянських авторів, широко розгорнути роботу з залучення широких мас колгоспників у члени клубу, бачачи в цьому джерело зміцнення фінансового стану клубу, більше практикувати платні заходи. Головам сільрад пропонувалося глибше придивлятися до роботи клубів і допомагати їм у роботі³⁹.

З 1950 року Маринівську сільраду очолював Павло Павлович Чех, а членами були П. С. Кримська, А. М. Ліверко, А. В. Маркіна, С. Л. Сухий, М. І. Іщенко, В. Є. Самборик, Н.Н. Частокольська⁴⁰.

У 1950 році відбулося укрупнення колгоспів ім. III Інтернаціоналу, Тельмана і Димитрова, як указувалося — *«з метою створення кращих умов для механізації сільськогосподарського виробництва, культурно-побутового і тваринницького будівництва, кращої організації праці і скорочення адміністративних витрат»*⁴¹. *Укрупнений колгосп одержав ім'я Димитрова.*

Навесні 1952 року колгосп ім. Димитрова переживав не кращі часи. XXV сесія Маринівської сільради від 5 березня 1952 року констатувала, що колгосп до весняної сівби не готовий: інвентар не відремонтований, посівний матеріал не заготовлений, не забезпечено завезення добрив, не підготовлена тяглова сила⁴². На наступній сесії йшлося про те, що виконання плану по заготівлі продуктів тваринництва знаходиться «у загрозовому стані», з 10 тисяч яєць за планом зібрано 716. Здано 500 літрів молока з 8000⁴³. Голова колгоспу І. А. Ладченко заявив, що «з весняною кампанією ми провалюємося».

Незадовільним виявився і санітарний стан села, будинки колгоспників і колгоспні будівлі не білилися, сміття на дворах і вулиці не прибиралося, дерев висаджувалося недостатньо. Пам'ятники полеглим бійцям не були обладнані.

Розмову про санітарний стан села було продовжено на XXX сесії сільради від 13 червня 1952 року, і було прийняте рішення про його поліпшення. Однак питання це не втратило своєї актуальності і восени 1952 року. Нарешті сільрада вирішила закріпити за кожним депутатом ділянку села з метою приведення її в порядок до дня свята Жовтневої революції.

Виникло питання і про бібліотеку, що до цього часу нараховувала 1163 екземпляри книг і брошур, 250 читачів. За словами депутатів, партійна і комсомольська організації села мало приділяли уваги книгам, що знаходилися в тісному приміщенні на підлозі. Було вирішено обладнати в клубі приміщення під бібліотеку⁴⁴. Активістами в бібліотечній справі були Ірина Степанівна Загороднічок (після одруження — Проніна) і Ганна Іванівна Зінкевич (після одруження — Орловська), дякуючи яким збереглися бібліотечні книжки.

У лютому 1953 року Березівський райвиконком прийняв рішення про створення в Маринові семирічної вечірньої школи

сільської молоді для переселенців, серед яких 86 чоловік бажали продовжити освіту⁴⁵.

Незважаючи на зміну голови, справи в колгоспі покращилися ненабагато. У березні 1953 року новий голова І. О. Черняк заявив на сесії сільради: *«На превеликий жаль, колгосп, можна сказати, зовсім не готовий, а саме: площі під ярові культури не готові, сільськогосподарський інвентар зовсім не готовий, і недостатньо посівного матеріалу»*. Бухгалтер колгоспу А. В. Осадчий: *«У нашому колгоспі повний провал у підготовці до весняної сівби»*⁴⁶.

Погано складалися справи і з культмасовою роботою. У грудні 1953 р. сільрада констатувала, що клуб до зими не підготовлений, і ніякої роботи не проводиться. Клуб не оплачується, і гуртки не працюють. Вирішили просити райвиконком замінити завклубом.

До 1957 року населення Маринового швидко зросло, про що свідчать вибори депутатів сільської ради. У них взяли участь 1524 чоловік, що мали право голосу. Було обрано 25 депутатів, з них 18 чоловіків і 7 жінок, 15 членів і кандидатів у члени КПРС. Головою сільради був обраний І. А. Шаталюк, його заступником І. В. Васильєв. Головами постійних комісій були обрані наступні депутати: Олексій Васильович Осадчий — фінансово-бюджетна комісія, Гнат Пилипович Замрій — сільськогосподарська комісія, Микола Іванович Крохмаль — культурно-побутова комісія, Микола Трохимович Володько — дорожньо-будівельна комісія.

З весняною сівбою 1957 року колгоспи ім. Димитрова та ім. Молотова в основному справилися. Значно покращилися показники збирання колосових, хоча і було відставання. Сесія сільради від 23 липня 1957 року констатувала низьку трудову дисципліну в колгоспах і намітила ряд заходів для успішного завершення збирання.

У центрі уваги Маринівської сільради постійно знаходилася шкільна справа. У 1957-1958 рр. закінчувалося будівництво 3-го корпусу школи №49, у чому колгоспи сільради взяли активну участь (зараз ця будівля знаходиться біля церкви). Були намічені заходи щодо будівництва нової середньої школи.

Гостро поставало питання про благоустрій і озеленення села. Як відзначали депутати на сесії сільради 17 квітня 1958 року, про озеленіння села виносилися рішення не один рік,

але виконання їх не видно. Сільрада ухвалила провести збори громадян сіл, підняти громадськість на виконання рішень по благоустрою цвинтарів, обкопати їх канавами й обсадити зеленою огорожею. Обговорити питання приведення дворів у належний санітарний стан (очищення від сміття і гною, будівництво туалетів, упорядкування колодязів). Zobov'язати бригадирів комплексних бригад очистити тваринні і громадські двори колгоспів від гною і сміття. Передбачалося також створення зони санохорони водопроводів у селі Маринове, ремонт моста і дороги. Кожен двір був zobov'язаний посадити не менше 10 дерев⁴⁸.

Однак, як з'ясувалося, Маринівська сільрада зайняла останнє місце в районі як по оргмасовій роботі, так і по збору всіх платежів і натуральних поставок за 1957 рік, у зв'язку з чим рішенням Березівської райради І. А. Шаталюк був звільнений з роботи. На посаду голови Маринівської сільради був обраний І. Ф. Замрій⁴⁹.

У порівнянні з 1952 роком значно покращилася робота маринівських клубів і бібліотек. 4 рази на тиждень демонстрували фільми, перед святами читали доповіді і лекції, працювали музичний, хоровий, драматичний гуртки. Виріс книжковий фонд бібліотек і число читачів, бібліотекарі робили подвірні обходи і замінювали книги вдома. Проводилося читання газет і журналів у бригадах. Проте стелажів у бібліотеках ще не було. Та лунала критика на адресу завідувача клубом, що «опустив роботу, сам відсторонився.., не хоче працювати і ні про що не піклується»⁵⁰.

Новим завідувачем клубом став І. А. Шаталюк, на якого ліг обов'язок підготовки святкування 1 травня 1959 року. За словами Шаталюка і зав. бібліотекою П. І. Замрій, вони спільно готували постановку п'єси, гурток самодіяльності готував концерт, проводили бесіди і читання газет. Однак депутати сільради висловили думку, що культзаклади працюють погано, їхні співробітники мало бувають на фермах і в бригадах. Виконком сільради на засіданні 9 квітня 1959 року прийняв рішення вказати працівникам клубів і бібліотек на недоліки в їхній роботі, zobov'язав їх поліпшити роботу з роз'яснення рішень XXI з'їзду КПРС і закінчити підготовку клубів і бібліотек до 1 травня не пізніше 25 квітня 1959 року.

У період збирання врожаю знову постало питання про участь культзакладів у цій кампанії. Їм пропонувалося збільшити число гасел у полі, організувати пересувні бібліотеки, організувати концерти силами інтелігенції, випускати бойові листки, вести дошки показників соцзмагання⁵¹. Залишається невідомим, якою мірою ці заходи сприяли підвищенню якості збирання врожаю.

Треба сказати, що 1959 рік пройшов під гаслом боротьби за активізацію роботи культзакладів. Це питання знову розглядалося в зв'язку з підготовкою до святкування 7 листопада.

Неодноразово сільрада обговорювала і підготовку шкіл до навчального року. Відзначалося, що хоча в Маринівській школі справи йдуть відносно благополучно, в підпорядкованих сільраді селах спостерігається гостра нестача шкільних приміщень, квартири для вчителів знаходяться в незадовільному стані, до ремонту не приступали. У цілому стан був визнан незадовільним.

Третя сесія Маринівської сільради від 30 липня 1959 року слухала звіт виконкому про роботу за перше півріччя. Сесія відзначила, що всі депутати працюють добре, з 40 депутатів 30 чоловік працюють у колгоспі, з них 16 — на керівних посадах. Весняна сівба проведена переважно успішно, хоча були і недоліки. План розвитку тваринництва не виконаний повною мірою. Ведеться велике культурно-побутове будівництво. У селі Маринове будують будинок культури, лазню, у селі Балайчук — водопровід і лазню. У селі Чорногірка побудовано електростанцію і село електрифіковане. Відремонтовано клуб на хуторі Добрий, будують дитячі ясла в селі Оленівка. Однак будівництво йде дуже повільно. Погано йде ремонт культзакладів. Дуже погано озеленені села Маринове і Чорногірка. Погано йде справа по ремонту доріг, не ремонтуються і не будуються колодязі. Було визнано необхідним поставити за обов'язок виконкому сільради збільшити число об'єктів побутового обслуговування, відкрити пошивну і шевську майстерні в селі Маринове, перукарню. Треба було поліпшити роботу культурних установ: організувати гуртки самодіяльності, частіше читати лекції і проводити бесіди з населенням. Усі депутати зобов'язані були поліпшити роботу серед виборців, «бути культурним, веселим, поводитися пристойно»⁵².

У звітній доповіді голови Маринівської сільради за 1959 рік уперше за післявоєнний період зафіксовано, що колгосп перевиконав план продажу хліба державі. Розпочато будівництво будинку культури в Маринові та лазні, огороджування цвинтарів, капітальний ремонт пологового будинку.

Але звучали і тривожні ноти: *«Депутат тов. Йосип Загородніченко сказав, що керівники колгоспу вважають, що в першу чергу потрібно будувати для тваринництва, а для людей потім. Загалом про людей піклуються гірше, ніж про тварин»⁵³.*

У 1960 році за вказівкою райвиконкому у Мариновому і підлеглих йому селах були створені сільські і вуличні комітети для допомоги сільраді в питанні благоустрою і спостереженні за порядком на своїх ділянках.

30 червня 1960 року виконком Маринівської сільради обговорював роботу клубів, бібліотек, поштових відділень й ощадкас. Картина змінюється мало: завідувачі клубами і бібліотеками звітують про спектаклі, концерти, читання, бесіди і т. п., але виконком визнає їхню роботу недостатньою, указуючи, що бібліотеки навіть не повністю використовують кошти, призначені на купівлю книг.

Усі поштові відділення й ощадкаси Маринівської сільради мали схожі показники: погано виконувався план по внесках і добре по поширенню тривідсоткової позики і лотерей, недостатньо передплатників на періодичну пресу (у Мариновому, наприклад, з 1100 чоловік тільки 340 передплатників). Депутати порадили працівникам пошт і ощадкас краще знати людей і працювати з ними, вести роз'яснювальну роботу через радіомережу, стінний друк і бесіди. У липні 1960 року сесія Маринівської сільради заслухала звітну доповідь виконкому про роботу за перше півріччя. Було відзначене підвищення в порівнянні з 1958 роком врожайності і показників тваринництва. У числі недоліків було названо повільне будівництво культурно-побутових об'єктів, відсутність радіофікації в деяких селах, слабе озеленення. Було прийняте рішення закінчити в 1960 році будівництво будинку культури в с. Маринове, закінчити будівництво лазні, відремонтувати клуб, радіофікувати села Черногірку, Оленівку і хутір Добрий, закінчити будівництво дитячих ясел у с. Оленівку, закінчити ремонт колодязів у с. Балайчук. Виконком зобов'язали відкрити додатково продовольчий і промтоварний магазини та їдальню,

побудувати пекарню, відкрити в с. Маринове швейню і перукарню⁵⁴.

У вересні 1960 року в зв'язку з появою випадків ящуру на території сільради була створена надзвичайна комісія з боротьби з цим захворюванням з 10 чоловік, що повинна була допомагати в здійсненні ветеринарних заходів. Комісію очолював голова сільради І. Ф. Замрій⁵⁵.

У 1961 році Маринівська сільради відзначила ряд недоліків в організації тваринництва і ветеринарного нагляду в селі, у тому числі великий падіж птиці в колгоспі ім. Димитрова (14 тисяч курчат із придбаних 16 тисяч), падіж вівцематок. У колгоспі були відсутні скотомогильники, трупи загиблих тварин не вивозилися. Колгосп не здобував матеріал для дезінфекції тваринницьких приміщень, забійного майданчика не було. Ветеринарний пункт знаходився в аварійному стані. Вирішено було звернутися в райвиконком для забезпечення колгоспів сільради ветеринарними фахівцями⁵⁶.

На початку 1961 року головою Маринівської сільради став М. Ф. Синявський, звіт про роботу якого було заслухано на засіданні виконкому Березівської сільради 7 вересня 1962 року. Виконком відзначив, що депутати провели деяку роботу з поліпшення керівництва господарським і культурним будівництвом на селі та з задоволення побутових потреб. В усіх населених пунктах сільської ради побудовані і будуються культурно-побутові і просвітні установи. У селі Черногірка закінчується будівництво нового клубу, у селі Маринове — будинку культури на 600 місць. Завершується обладнання нового будинку медпункту в селі Балайчук, у селах Балайчук і Маринове відкриті цілорічні дитячі ясла, а в селах Черногірці та Оленівці працюють сезонні дитячі ясла. В усіх торгових точках уведений прогресивний метод продажу товарів — самообслуговування.

На 1962 рік заплановано побудувати і перебудувати 33 будинки для колгоспників, робітників та службовців, з яких 24 уже побудовані.

Збори платежів з населення виконані на 1 вересня 1962 року в таких розмірах: сільгосподаток на 99,7%, страхові платежі і самооподаткування на 100%.

Усі три колгоспи сільської ради (ім. Димитрова, ім. Щорса й ім. XVII партз'їзду) успішно провели весняну посівну кампанію.

Разом з тим були відзначені серйозні недоліки у виконанні колгоспами зобов'язань по підвищенню продуктивності тваринництва. План продажу м'яса державі за 8 місяців виконали на 35-45%, молока — на 75-87%. На одну фуражну корову надоемо молока по 1200-1300 літрів. Усі колгоспи не виконали плану продажу державі зернових культур, план продажу кукурудзи виконали на 51-87%.

Погано було організовано роботу з закупівлі продуктів тваринництва в населення. За 8 місяців план закупівлі м'яса було виконано на 9,5%, молока — на 41%.

На думку виконкому райради, ці недоліки пояснювалися тим, що сільська рада і її депутати дуже погано вели організаторську роботу серед колгоспників, не залучали до неї актив і широкі маси колгоспників, мало займалися питаннями роботи торгових і заготівельних організацій. Організаційно-масова робота сільської ради проводилася у відриві від вирішення найважливіших питань колгоспного виробництва. З початку року на сесії і засіданнях виконкому тільки 5 разів обговорювалися питання сільського господарства. Питання, винесені на засідання виконкому, здебільшого були другорядні, а прийняті по них рішення — поверхові і не конкретні. Уся робота постійних комісій зводилася до виконання окремих доручень виконкому по підготовці питань на сесію і засідання виконкому.

Для усунення цих недоліків виконком Березівської райради прийняв рішення, що зводилося до піднесення рівня організаційно-масової роботи шляхом активізації в масах, складання планів діяльності постійних комісій і надання більшої уваги виробничим питанням⁵⁷.

У березні 1963 року відбулися вибори Маринівської сільської ради. У селі в цей період нараховувалося близько 2200 виборців. Усього було обрано 40 осіб, у тому числі 25 чоловіків і 15 жінок, 20 членів і кандидатів у члени КПРС, 4 члени ВЛКСМ. Головою сільради був одногосно обраний Михайло Федорович Синявський, що зачитав наказ виборців. У наказі були зазначені заходи, які сільраді належало виконати. Серед них були завершення обладнання лазень у Мариновому і Балайчуку, школи, двох колодязів, будівництво двох мостів, озеленення села через посадку 500 фруктових дерев і 2000 декоративних. У селі Маринове потрібно було закінчити

будівництво будинку культури і розбити парк біля нього. В усіх колгоспах необхідно було взяти під особливий контроль ремонт ставків, шкіл, будинків вчителів та інтернатів. Виборці запропонували також заснувати при сільській раді Книгу пошани для занесення імен передовиків колгоспного виробництва⁵⁸.

Благоустрій і санітарний стан села продовжували бажати кращого, у зв'язку з чим новообрана сільрада в квітні 1963 року прийняла рішення про проведення місячника чистоти, благоустрою й озеленення населених пунктів Маринівської сільради.

Зі звіту лікаря Динько А. І. на сесії Маринівської сільради від 24 січня 1964 року ми довідуємося про стан медичного обслуговування населення. Маринівська лікарська дільниця обслуговувала кілька населених пунктів (5600 чоловік). У її складі були такі медичні установи:

Маринівська дільнична лікарня на 10 ліжок,
Балайчуцький фельдшерсько-акушерський пункт,
Чорногірський ФАП,
Новоподільський ФАП.

У Маринівській амбулаторії працювали лікар, фельдшер, медсестра і дезінфектор. Систематично проводився огляд персоналу шкіл, ясел, працівників торгової мережі. Систематично робилися профілактичні щеплення, і маринівські медики пишалися, що в 1963 році не було жодного випадку інфекційного захворювання.

Однак депутатами було висловлено чимало критичних зауважень що до роботи лікарні. Було вказано на антисанітарний стан села Балайчук, де гній з ферми стікає у колодязь, і розвився ящур; усюди валяються мерві тварини; у чорногірській школі 4 роки не було серйозного огляду дітей та ін. Сесія прийняла рішення побудувати в с. Маринове міжколгоспну лікарню, закінчити ремонт Маринівської амбулаторії, до 1 травня 1964 року закінчити будівництво лазень та ін⁵⁹.

У травні 1964 року виконком Березівської райради прийняв рішення про упорядкування найменувань населених пунктів району, відповідно до якого була остаточно закріплена назва

села Маринове (раніше допускалося найменування Маринівка)⁶⁰.

У 1964 році було відзначено деяке поліпшення роботи культурно-просвітних установ. Два сільських клуби — у Мариновому і Балайчуку — працювали задовільно. Систематично обновлялася наочна агітація не тільки в клубах, але і по колгоспах, фермах, бригадах. При клубах працювали хоріві, драматичні, музичні гуртки, проводились вечори художнього читання. В гуртках брали участь 156 чоловік. За півріччя 1964 року було поставлено 6 п'єс, проведено 12 концертів, 6 тематичних вечорів, 60 вечорів відпочинку молоді, продемонстровано 360 кінофільмів, з них 40 науково-популярних. На території сільради було 3 бібліотеки, книжковий фонд яких складав 13200 екземплярів. У маринівській бібліотеці було 450 читачів, у балайчуцькій — 680, у чорногірській — 201. У кожній бібліотеці були наочні посібники, стенди, вітрини «Хімію в життя», «Хазяїн поля — механізатор», «Життя визначних людей» і багато інших. 4 пересувки працювали в тракторній бригаді і на фермах. Було проведено 8 читацьких конференцій і вечорів запитань і відповідей.

Значно поліпшили роботу школи, охоплення навчанням склало 100%. Другорічників не було. Під час літніх канікул школяри брали активну участь у роботі на полях⁶¹.

У квітні 1965 року сільрада вперше відзначила зрушення в санітарному стані й озелененні сіл. Жителі Маринового і Балайчука висадили близько 3500 дерев, було закладено парк на 150 дерев біля Будинку культури. Двори і вулиці були прибрані від зимових відходів більшістю жителів сіл.

Однак плани закупівлі продуктів тваринництва все ще не виконувався. За перший квартал 1965 року план закупівлі яєць був виконаний на 34,6%, молока — на 13%, м'яса — на 2,6%.

Певну роль у цьому відставанні відігравав слабкий зооветконтроль. Цьому питанню було присвячено засідання виконкому 13 червня 1967 року. Виконком відзначив, що облік у колгоспах знаходиться на низькому рівні, вимогливість до керівників господарств щодо виконання заходів для зниження поширення інфекційних захворювань серед громадської худоби низька, слабо проводяться карантинні заходи проти ящуру і туберкульозу, незадовільно ведеться боротьба за

якість молочних продуктів, правила утримання молодняка не виконуються, що призводить до значного падежу. Не у всіх колгоспах є забійні майданчики, скотомогильники, порушуються елементарні правила утримання худоби, допускається прив'язування худоби дротом. Усе це знижує продуктивність тваринництва. Надій на одну колгоспну корову складав від 482 кг до 659 кг⁶³. Були намічені заходи щодо ліквідації зазначених недоліків.

У серпні 1967 року виконком слухав питання про порушення статуту сільськогосподарської артілі щодо утримання худоби колгоспниками, робітниками та службовцями с. Маринове. Порушення були в тім, що кілька сільських господарств тримали по 2 корови, тоді як статут дозволяв тільки одну. Питання постало гостро, тому що колгосп недобрав 50% грубих кормів для утримання громадського поголів'я. Жителям сільради було запропоновано негайно ліквідувати зайву худобу⁶⁴, що, треба думати, не кращим чином позначилося на продуктивності тваринництва.

У 1967 році відбулися перевибори Маринівської сільради. Усього було обрано 35 депутатів⁶⁵. У виконком увійшли І. С. Шуличенко (голова), З. Ф. Шуличенко (секретар), М. Ф. Сиявський (секретар парторганізації колгоспу ім. Димитрова), І. В. Васильєв (голова колгоспу ім. Димитрова), І. Ф. Замрій, І. В. Попок, Г. Т. Никитюк.

Сесія сільради від 21 лютого 1968 року слухала питання про хід ремонту сільгоспінвентаря і сільгосптехніки і визнала якість ремонту високою. З трьох колгоспів сільради два (ім. Димитрова та ім. XVII партз'їзду) добре підготувалися до весняної сівби.

Як і раніше, в центрі уваги сільради знаходилася робота культпросвітзакладів, якій надавалось особливе значення в зв'язку з підготовкою до 100-річчя з дня народження В. І. Леніна. На сесії від 28 травня 1968 року слухали доповіді завідуючого Маринівським будинком культури і завідуючої маринівською бібліотекою. При будинку культури працювали 5 гуртків. У ньому й у бібліотеці читалися лекції, влаштовувалися тематичні вечори, дитячі ранки, виставки і концерти. Були відзначені 100-річчя з дня народження В. І. Леніна і 150-річчя з дня народження К. Маркса. Разом з тим сесія визнала роботу клубу в с. Черногірка поганою.

Незважаючи на зазначені успіхи у виробничому і культурному житті, план із заготівлі сільгосппродуктів у населення не виконувався. За перше півріччя 1968 року з запланованих 26 центнерів м'яса було заготовлено 5 центнерів, план по молоку був виконаний на 80%, план по яйцях — на 77%.

Знову йшла мова про ремонт колодязів, про затягування будівництва побутових об'єктів, про недоліки в торгівлі. Лазня, побудована в с. Маринове, не працювала, погано працювала перукарня. У с. Черногірка взагалі не було побутового обслуговування⁶⁶.

Чергові вибори сільської ради відбулися в березні 1969 року. Населення сільради росло, у виборах взяло участь 2145 чоловік з 2157 виборців. Усього було обрано 35 депутатів, причому 18 з них — вперше. У складі депутатів були 21 чоловік і 14 жінок, 18 членів і кандидатів у члени КПРС, 4 комсомольці, 3 особи з вищою освітою. Головою сільради була обрана М. М. Курник, секретарем З. Ф. Шуличенко. Крім них, до складу виконкому сільради ввійшли М. Ф. Синявський, І. В. Васильєв, В. Д. Шуличенко, В. Г. Антощенко, В. Ф. Івченко.

Наказ виборців включав таке.

По селу Маринове. Провести водопровід по усіх вулицях села, побудувати продовольчий магазин і їдальню, почати будівництво типової школи-десятирічки, озеленити усі виробничі ділянки й обсадити зеленою огорожею, побудувати огорожі біля цвинтаря і будинку культури, побудувати літній кінотеатр і танцмайданчик.

По селу Черногірка. Побудувати дитячі ясла, капітально відремонтувати дитячі ясла, озеленити село і закласти парк біля школи, побудувати в с. Доброму колгоспний клуб, огородити цвинтар.

По селу Балайчук. Закінчити водопровід, організувати цілодобові дитячі ясла, закінчити будівництво дороги з твердим покриттям, огородити цвинтар і озеленити село, побудувати танцмайданчик і літній кінотеатр, побудувати два двоквартирних будиночки для вчителів, організувати їдальню при школі, розширити пункт побутового обслуговування⁶⁷.

Сесія Маринівської сільради від 23 липня 1969 року слухала питання про поліпшення виховної роботи серед молоді. У доповіді члена виконкому М. Ф. Синявського було зазначено, що поряд із трудовими успіхами серед молоді спостерігаються і правопорушення, безкультурне поведіння. Інші

депутати відзначали низький рівень роботи з молоддю з боку партійної і комсомольської організацій. Зав. клубом і зав. бібліотекою не приділяли ніякої уваги молоді. Секретар комсомольської організації колгоспу ім. Димитрова А. І. Ольгейзер підкреслив, що в будинку культури погано організована культурно-масова робота серед молоді.

Сесія вирішила поставити за обов'язок виконкому сільради розробити заходи, спрямовані на докорінне поліпшення роботи з молоддю, створити для молоді умови, необхідні для культурно-масової, спортивної роботи і навчання. Депутатам рекомендували проводити широку виховну роботу серед молоді, спрямовану на викорінення випадків злочинності і правопорушень⁶⁸.

Це питання не сходило з порядку денного сільради й у наступному році. Дуже емоційно виступила депутат Л. В. Шевцова, яка сказала, що правління колгоспів зовсім не думають про молодь, нічого не роблять для того, щоб молодь залишалася в колгоспі; у будинку культури нудно: *«Це не відпочинок, а один розлад. І для чого такий палац культури, коли він завжди порожній і нудний? Як можна туди ходити? Дійсно, краще дивитися телевізор... У нас було весело в будинку культури, ходили люди, поспішали на вогник, щоб відпочити після трудового дня, а тепер у ньому вогник не горить, а жевріє»*⁶⁹.

На виборах 1971 року було обрано 42 депутати, з них 26 чоловіків і 16 жінок, 20 кандидатів і членів КПРС, 9 комсомольців, 4 особи з вищою освітою. 25 депутатів було обрано вперше. Головою сільради була повторно обрана Марія Максимівна Курник. Крім неї, до складу Маринівського виконкому ввійшли З. Ф. Шуличенко (секретар), І. У. Васильєв, А. І. Динько, В. Г. Антощенко, В. А. Біленький, Е. С. Гошкович, Г. П. Гладкий (члени). Головами постійних комісій були обрані В. У. Дмитренко (планово-бюджетна), В. П. Галита (по сільському господарству й охороні природи), І. І. Ніточко (соціально-культурної), Н. Ф. Неділько (соціалістичної законності), М. І. Шевченко (торгівлі і комунально-побутового обслуговування)⁷⁰.

Багато пунктів з наказу виборців 1969 року перейшли в наказ 1971 року. На сесіях сільради в 1971 році заслуховувалися традиційні питання: про хід збирання і забезпеченість

громадського тваринництва кормами, про готовність тваринницьких приміщень до зими, виконання соціалістичних зобов'язань, звіт про роботу виконкому й ін. 1971-м роком закінчується документальна інформація про село Маринове в Державному архіві Одеської області. Документи про село Маринове після 1971 р. зберігаються у Березівському районному архівному відділі.

В офіційній літературі можна знайти такі відомості про нього на 1973 рік.

«Маринівка — село, центр сільської ради. Розташоване за 18 км від районного центру. Дворів — 411, населення — 1414 чоловік. Сільраді підлегле село Балайчук. У Мариновому знаходиться колгосп ім. Димитрова, за яким закріплено 4278 га сільськогосподарських угідь, у т. ч. 3645 га орної землі. Виробничий напрямок — зернове і м'ясо-молочне. З підсобних підприємств є млин, пилорама, ремонтні майстерні, 2 консервні цехи і кам'яний кар'єр. Господарство щорічно вирощує високі врожаї зернових культур. У 1973 році трудівники колгоспу зібрали з усієї площі по 36 ц із 1 га, господарство було нагороджене перехідним Червоним прапором Міністерства сільського господарства СРСР, ЦК профспілки робітників та службовців сільського господарства і заготівель. За трудові досягнення 75 колгоспників відзначені орденами і медалями СРСР. Механізатору І. О. Внученку в 1949 році присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці, бригадир рільничої бригади І. Ф. Ніточко в 1970 році визнаний гідним ордена Леніна. У восьмирічній школі навчається 235 учнів, працює 20 учителів. При будинку культури з залом на 350 чоловік створено народний університет культури, народний хор, відзначений двома грамотами Міністерства культури УРСР. Книжковий фонд бібліотеки складає 8,5 тис. екземплярів. Є дільнична лікарня на 25 ліжок, дитячі ясла, майстерня з ремонту побутової техніки, кравецька і шевська майстерні, перукарня, чотири магазини, відділення зв'язку, ощадна каса. Дві партійні і дві комсомольські організації об'єднують 35 комуністів і 85 членів ВЛКСМ. Партійна організація створена в 1925, комсомольська — у 1929 році»⁷¹.

Здається, не тільки райдужними фарбами написана історія села Маринове. Мешканці його пережили всі труднощі, пов'язані з примусовим переселенням, з колективізацією,

розкуркулюванням, голодомором, надмірним натиском влади і непутящим керівництвом. Однак не можна заперечувати, що добробут села поступово поліпшувався.

Маринівською сільрадою у 1973-1976 роках керував Іван Іванович Ніточко; потім — Василь Олександрович Беленький (1976-1990 рр.) та Любов Іванівна Римяк (з 1990 року).

Національний склад населення тепер приблизно такий, як і по всій Березівщині: українці (85%), росіяни, білоруси, молдовани, гагаузи, болгары, мордвини, вірмени, євреї, німці, поляки. Тепер у Мариновому 396 дворів, у Балайчуку 253 двори, у селищі Зарічанському 6 дворів, є ще залізничні будки — два двори по 4 квартири.

Сільськогосподарськими підприємствами в с. Маринове у післявоєнні роки почергово керували М. І. Іщенко, А.І. Сухий, Й.А. Ладченко, А.І. Гольдман, І.В. Васильєв, В.В. Дмитренко, О.Ф. Васильчук, Й.М. Корич, І.Й. Кавчак, М.О. Ромазов, М.М. Михайлов, Г.Д. Сивак, О.С. Курник, В.А. Лотвін.

Працюючи головою Березівського райвиконкому і першим секретарем районного комітету Комуністичної партії України, я не міг не звертати уваги на своє рідне Маринове.

Незважаючи на завжди скрутне становище з коштами, рідному селу було виділено 100% коштів на будівництво школи, дитячого садочка, лікарні; заасфальтовано вулиці сіл Маринове, Черногірка, Балайчук.

Село Черногірка газифіковане, побудовано будинок оператора, газопровід високого тиску до с. Маринове з відводом в с. Балайчук, але через безгосподарність і халатну байдужість керівника сільгосппідприємства «Маринівське», кошти, які виділялись, не освоювались. Навіть труби, які були куплені за бюджетні кошти на газифікацію села, керівництвом «Маринівського» були продані в сусіднє село...

Лікарня в Мариновому з'явилася в 1926 р. у садибі розкуркуленого селянина; у ній було три пологові і п'ять лікувальних ліжок. Лікарем з 1926 по 1932 роки була Бреславська Надія Семенівна, яку в 1932 році було репресовано.

З 1932 по 1961 рік лікарню очолювала Кирилович Ніна Леонардівна.

З 1941 по 1944 роки, під час окупації німцями Мариново, лікарня не працювала, а приміщення використовувалося німцями під господарські потреби (стайні).

В 1948 році пологовий будинок був в одному з приміщень школи, тоді вже кількість лікарняних ліжок була збільшена до десяти.

З 1962 року, після виходу на пенсію Н.Л. Кирилович, в Маринове був направлений лікарем Анатолій Іванович Динько. За його участі в 1968-1970 роках силами місцевого колгоспу, який очолював Васильєв Іван Васильович, був збудований лікувальний корпус на 25 ліжок, а на місці колишньої лікарні було відкрито амбулаторію.

В 1979 році лікар Анатолій Іванович Динько очолив терапевтичне відділення Березівської районної лікарні, а з липня 1979 року по теперішній час маринівську лікарню очолює Микола Петрович Кучерявий, якого дуже поважають не тільки в рідному селі, а і вся округа — за його чуйність, доброту, працездатність та професійність.

В 1987-1989 роках за ініціативою місцевих керівників і при фінансуванні райвиконкомом був збудований новий лікувальний корпус, зроблено автономне водозабезпечення, централізоване опалення, заасфальтовано двір і під'їзд до лікарні. Активну участь в будівництві лікарні брали керівники господарств, розташованих в зоні обслуговування лікарнею, — Олександр Федорович Васильчик, Віра Степанівна Мишкіна, Олександр Олексійович Литвиненко, Григорій Григорович Закливець, Вадим Петрович Галита, Михайло Олександрович Бондаренко. З їхньою допомогою було закуплено обладнання, меблі, інвентар, холодильники, телевізор.

Сьогодні Маринівська дільнична лікарня обслуговує дев'ять населених пунктів в радіусі 50 км. В лікарні працюють три лікарі, які мають вищу категорію.

У 1988 році була відкрита нова маринівська школа (перший директор О. А. Дубна, з 2001 року — О. С. Курник). З 1946 по 1988 рік директором старої школи була Базенок Віра Марківна. Взагалі, за весь період існування Маринівська школа мала підстави пишатися своїми учнями та довідченими вчителями.

Орденем Трудового Червоного Прапора нагороджена вчитель І. С. Проніна. Відмінники народної освіти РРФСР — вчителі В. С. Ушакова та Л. А. Пасічник; відмінники народної освіти України — В. П. Сушун, О. Н. Чередняк.

Є у села і своя спортивна історія — дві команди, що неодноразово отримували кубки у змаганнях з волейболу та тенісу.

Г. Р. Федак, Г. І. Кравчишин, Ю. І. Сабрам, Ф. Ф. Подобаний, А. В. Козак стали лауреатами фестивалю «Таланти твої, Україно».

Шанують земляки ветеранів праці, яких визнала вся країна: Івана Онурійовича Внученка (Герой Соціалістичної Праці), Івана Федоровича Ніточко (орден Леніна), Ірину Григорівну Зінкевич (орден Трудового Червоного Прапора), Марію Михайлівну Римяк (орден Трудового Червоного Прапора), Івана Васильовича Охоту (орден Трудової Слави III ступеня). Є і інші нагородженні, але, на жаль, до автора відомості про них не надходили.

Особлива сторінка історії Маринового — відновлення церкви. Нагадаємо, що храм в селі діяв до 1951 року, а потім в приміщенні утворили сільський клуб.

За ініціативою Катерини Іллівни Ніточко та Розалії Григорівни Фір, з підтримки сільського голови Любові Іванівни Римяк, секретаря сільради Тетяни Михайлівни Писанюк почали будувати храм. Сільська рада виділила земельну ділянку під нову церкву, яку було освячено 22 травня 1990 року. В цей день було встановлено хрест та 3 великих гранітних камені.

Районним відділом архітектури було виготовлено проектну документацію (архітектори Н. М. Герескул та І. І. Кізіма).

Велику допомогу в будівництві надавали тодішні голови КСП «Маринівське» М. О. Ромазов та О. Ф. Васильчук, жителі міста Южного (І. І. Богайчик), Одеси, Первомайська Миколаївської області, майже кожний двір села Маринове, деякі жителі села Балайчук. Подвірно обходили з цього питання навколишні села Шевченкове, Чорногірка, Новоселівка, Чигирин, Нейкове — К. В. Кавчак, А. Ф. Орловська, М. С. Пілевич, Г. М. Білодід, Г. М. Лісовська, М. С. Охота. Надавали грошову допомогу тодішні голови КСП «Мрія» — Л. П. Сушко, КСП ім. Щорса — В. І. Гришаков, КСП ім. Котовського — В. С. Мишкіна, КСП «Маринівське» — М. М. Михайлов. Постійно підтримувала справу Березівська райдержадміністрація. На її прохання підприємці Ю. М. Соловійов та В. М. Соловійов, по можливості, виділяли будівельні матеріали і транспорт.

Силами місцевих будівельників (В. М. Шимко, Ф. А. Пацкань, С. С. Каблаш, В. І. Пілевич, М. В. Орловський, М. В. Кореновський, О. С. Біленко, М. І. Шипико, М. В. Щидовар, О. М. Щидовар, С. М. Щидовар, М. С. Іванов, І. І. Курник,

І. Д. Мельник, А. К. Скиба, М. В. Гошкович, М. С. Лотвін) за чотири роки було зведено споруду розміром 10х30 метрів. У червні 1994 року святкували відкриття Свято-Успенського храму. Відтоді щонеділі правиться служба, до церкви йдуть люди і з навколишніх сіл.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

- ¹ ДАОО. Ф.6, оп.1, спр.1786, арк.47-73об.
- ² ДАОО. Ф.91, оп.1а, спр.425, арк.1-9об.
- ³ ДАОО. Ф.5.оп.1, спр.1194, арк.1-7.
- ⁴ ДАОО. Ф.274, оп.2, спр.17, арк.419-420.
- ⁵ ДАОО. ДАОО. Ф.763, оп.7, спр.763, арк.25.
- ⁶ Там же. АРК.111.
- ⁷ Там же. Д.520.л.97.
- ⁸ ДАОО. Ф.Р-869, оп.1.д.14.
- ⁹ Там же, спр.69, арк.1-2.
- ¹⁰ Там же, спр.28, арк.162-162об.
- ¹¹ Там же, арк.163-164.
- ¹² Там же, арк.123
- ¹³ ДАОО. Ф.Р-856, оп.1, спр.52., арк.574.
- ¹⁴ ДАОО. Ф.Р-869, оп.1, спр.32, арк.54-55.
- ¹⁵ Там же, арк.42-43.
- ¹⁶ ДАОО. Ф.Р-869, оп.1, спр.28, арк.17.
- ¹⁷ Там же, оп.2, спр.30.
- ¹⁸ ДАОО. Ф.Р-856, оп.1, спр.77, арк. 13-13об.
- ¹⁹ Там же, спр.69, арк.203.
- ²⁰ Там же, арк.171-172.
- ²¹ ДАОО. Ф.Р-969, оп.8, спр.9, арк.14-14об, 121, 126.
- ²² ДАОО. Ф.Р-856, оп.1, спр.77, арк.33, 53.
- ²³ ДАОО. Ф.Р-969, оп.8, спр.26, арк.78об.
- ²⁴ Там же, арк.78об-79об.
- ²⁵ ДАОО. Ф.Р-1873, оп.1, спр.1, арк.21
- ²⁶ ДАОО. Ф.Р-1012, оп.1, спр.19, арк.32-33.
- ²⁷ ДАОО. Ф.Р-856, оп.1, спр.91а, арк.5-5об
- ²⁸ Там же, спр.99, арк.99.
- ²⁹ ДАОО. Ф.Р-7386, оп.1, спр.103, арк.28
- ³⁰ ДАОО. Ф.Р-856, оп.1, спр.113, арк.6.
- ³¹ Там же, спр.105, арк.15об
- ³² ДАОО. Ф.Р-2238, оп.1, спр.33, арк.20-21.
- ³³ ДАОО. Ф.Р-856, оп.6, спр.25а, арк.12, 87.
- ³⁴ Там же, л.21.
- ³⁵ Там же, спр.17, арк.1-4.
- ³⁶ Там же, арк.6-6об.
- ³⁷ Там же, оп.2, спр.3, арк.1.
- ³⁸ Там же, арк.7.
- ³⁹ Там же, оп.6, спр.81. арк.4-5.
- ⁴⁰ ДАОО. Ф.Р-1873, оп.2.д.8, арк.1об-2об.
- ⁴¹ ДАОО. Ф.Р-856, оп.6, спр.108, арк.99.
- ⁴² ДАОО. Ф.Р-1873, оп.2, спр.8, арк.9.
- ⁴³ Там же, арк.12 об.
- ⁴⁴ Там же, арк.32об-33.
- ⁴⁵ ДАОО. Ф.Р-856, оп.6, спр.201, арк.49.
- ⁴⁶ ДАОО. Ф.Р-1873, оп.2, спр.11, арк.3-3об.
- ⁴⁷ Там же, арк.29
- ⁴⁸ Там же, спр.24, арк.3об-4.
- ⁴⁹ Там же, арк.4-4об.
- ⁵⁰ Там же, арк.5-6.
- ⁵¹ Там же, спр.28.
- ⁵² Там же, спр.26, арк.10об-12
- ⁵³ Там же, арк.16-16об
- ⁵⁴ Там же, спр.31, арк.9-10об.
- ⁵⁵ Там же, спр.32.
- ⁵⁶ Там же, спр.37, арк.15об.
- ⁵⁷ ДАОО. Ф.Р-856, оп.7, спр.1, арк. 9-11.
- ⁵⁸ ДАОО. Ф.Р-1873, оп.2, спр.43, арк.1-4
- ⁵⁹ Там же, спр.47, арк.1,об-2об.
- ⁶⁰ ДАОО. Ф.Р-856, оп.7, спр.114, арк.66
- ⁶¹ ДАОО. Ф.Р-1873, оп.2, спр.47.арк.8об-9.
- ⁶² Там же, спр.50, арк.1, 4.
- ⁶³ Там же, спр.59, арк.15об-16.
- ⁶⁴ Там же, арк.23-23об.
- ⁶⁵ Там же, спр.64, арк.1, д.65, арк.1об-2.
- ⁶⁶ Там же, спр.64, 65.
- ⁶⁷ Там же, спр.70, арк.1об-3об.
- ⁶⁸ Там же, арк.10-12.
- ⁶⁹ Там же, спр.79, арк.24 об.
- ⁷⁰ Там же, спр.87, арк.2об-5.
- ⁷¹ Історія міст і сіл Української РСР. Одеська область. Київ, 1978. С.347.

Анатолівка

Село з такою назвою, що є центром Анатолівської сільради, розташоване за 44 кілометри від Березівки. У селі 190 дворів, тут мешкає 444 особи. Сільраді підпорядковані села Антонівка, Веселе, Красне.

За колгоспом «Україна», що знаходився у Анатолівці, було закріплено 6457 га землі, в тому числі 5267 га ріллі. Господарська діяльність спрямована на рослинництво та м'ясо-молочне тваринництво.

За трудові досягнення 23 колгоспники були нагороджені орденами й медалями. Трактористи В. Ф. Рудаков та П. І. Панайот вшановані орденами Леніна.

У Анатолівці наприкінці сімдесятих вже були восьмирічна школа, будинок культури на 360 місць, бібліотека з книжковим фондом у 11 тисяч примірників, ФАП, дитячі ясла, чотири магазини, відділення зв'язку та ощадна каса.

А взагалі-то село було засновано у 1822 році переселенцями з Тамбовської та Рязанської губерній. Радянську владу у Анатолівці було встановлено у січні 1918 року. У період громадянської війни місцеві мешканці входили до партизанського загону П. О. Тимофєєва. Під час Великої Вітчизняної війни на фронт пішли 105 чоловік, 47 з яких не повернулися додому; 55 відзначені нагородами. Пам'ять загиблих вшановано спорудженням обеліску.

В Анатолівці багато жінок-вишивальниць, художнє мистецтво яких відзначається самобутністю та оригінальністю, на районних і обласних конкурсах вони були беззмінними переможцями.

Поблизу села Антонівки розкопано поховання IV століття нашої ери, де знайдено золоту діадему.

В школі навчається 95 учнів, працює 18 вчителів; директор — Жусь Коріна Миколаївна. Є будинок культури з залом на 360 місць, бібліотека з книжковим фондом у 11 тис. екземплярів, фельдшерсько-акушерський пункт.

Вікторівка

Вікторівську сільську раду було утворено у 1922 році, а вдруге — у вересні 1972 року. З 1958-го і до цієї події відповідні населені пункти відносилися до Березівської міської ради.

А взагалі села тут були створені на початку XVIII століття. На березі річки Тилігул розташувалися Владиславка та Вікторівка, які були названі на честь панських синів. Згодом вони об'єдналися в одне, що вважається Вікторівкою з 1951 року.

Вздовж річки Тартакайка виникло село Тартакай, а за 4 кілометри від нього — село Іванівка (яке було виключене з адміністративного поділу у 1980 році).

За одинадцять кілометрів від райцентру розташувалися село Калаглія та одноіменний роз'їзд. У 1965 році Калаглію перейменували у село Ланове, а Тартакай — у село Роздол.

Вікторівською сільрадою керували Дмитро Степанович Пилипенко (з 1922 р.), Петро Степанович Пилипенко, Тихон Леонтійович Онишко (з 1944 р.), Юрій Юрійович Гнідо (1947-1951 рр.), Іван Леонідович Панченко (1951-1958 рр.), Євген Трохимович Савченко (1958-1972 рр.), Павло Сергійович Максименко (1983-1984 рр.), Анатолій Сергійович Васильєв (1984-1985 рр.), Віктор Миколайович Патраманський (1985-1986 рр.), Микола Васильович Рудаков (1986-1992 рр.), Ніна Олександрівна Лебеденко (з 1992 р.).

На загальній території сільради у 9816,6 тис. квадратних метрів село Вікторівка займає 95,8 тис. квадратних метрів, Роздол — 71,3 тис. квадратних метрів, Ланове — 45,5 тис. квадратних метрів.

Населення складається з українців (86%), росіян (4,3%), циган (5,8%), німців (0,5%), молдован (2,1%), білорусів (0,2%), чехів (0,3%), чувашів (0,1%), болгар (0,4%), азербайджанців (0,2%).

У 1965 році було створено Вікторівську птахофабрику, якою керували Федір Федорович Вірич, Павло Якович Шевченко, Дмитро Іванович Новиков. Беззмінним заступником

всіх директорів і першим їх помічником був Микола Васильович Бойко. Фактично всю кадрову роботу як секретар партійного комітету птахофабрики вів Микола Васильович. Птахофабрика давала роботу мешканцям трьох сіл; існувала вона до 1995 року і мала нагороди за сумлінну працю.

Вікторівська птахофабрика була однією з шести птахофабрик на Україні, які спеціалізувалися на виробництві м'яса індиків. Щороку вона здавала державі до 1500 тонн м'яса, з них 1100 тонн було м'яса індичого.

Птахофабрика була високоорганізованим виробництвом і займала передові місця в державі. Тут було організовано замкнутий цикл вирощування індиків, були своє маточне поголів'я, промислове вирощування, забійний цех і реалізація.

Перший директор птахофабрики — Федір Федорович Вірич — був удостоєний високої нагороди: ордена Леніна. Як доброго організатора рішенням бюро обласного комітету партії його було переведено директором на Комінтернівську птахофабрику, яка на той час мала проблеми у виробництві.

Після руйнації СРСР і примусового роздержавлення сільськогосподарських підприємств одна із кращих птахофабрик змушена була підкоритися різного роду постановам та рішенням органів державного управління, які своїм втручанням і призвели фактично до цілковитого розвалу одного з найкращих підприємств.

Керівництвом птахофабрики вживалися заходи для вирощування бройлерів, курей-несучок, але тодішній трест «Птахопром» не дав коштів на реконструкцію приміщень і на впровадження нових технологій.

Вікторівська школа наприкінці XIX століття мала два класи (церковно-парафіяльна) і на початку XX століття перетворилася на школу для бідноти. У 1978 році було збудовано нову типову школу, навчальний заклад переїхав до нової будівлі.

Люди пам'ятають, що з Вікторівки пішли захищати Батьківщину в роки Великої Вітчизняної війни 180 жителів, і 98 з них загинули: це більше, ніж кожен другий воїн. У 1965 в селі з'явився пам'ятник тим, хто заплатив життям за мирне існування нащадків. Тоді ж було встановлено монументи у Роздолі та Лановому.

Виноградне

Землі в цій місцині (23 км від Березівки) наприкінці XIX століття поміщики розпродали німецьким колоністам. Після встановлення радянської влади на фоні куркульських заколотів територію зайняли переселенці з різних губерній України. У селі Виноградному (колишній німецькій колонії Вормс) німці-бідняки, комуністи Ганс Кнодаль, Генріх Вальтер, Емма Вайкум організували колгоспи імені Рози Люксембург та Карла Лібкнехта. В період фашистської окупації загарбники розстріляли їх та інших німецьких активістів, а село спалили.

Виноградне було відбудовано у післявоєнні роки. Крім нього (площа 329,6 га), до Виноградненської сільської ради входить село Садове (55,7 га). Керували сільрадою Михайло Єфремович Голубов (1954-1962 рр.), Ярослав Іванович Кочмар (1992-1998 рр.), Надія Ісидорівна Держак (1994-2002 рр.), Надія Вікторівна Фабрикант (з 2002 р.).

Національний склад населення — українці (89%), німці (4,9%), молдовани (3,0%), росіяни (2,3%), білоруси (0,3%), чехи, латиші, грузини, цигани, вірмени, гагаузи, румуни, болгари, поляки.

Односельці пам'ятають керівників, які після війни очолювали сільськогосподарські підприємства:

колгосп «Перемога» — Закливінець Георгій Георгійович (до 1961 року);

радгосп ім. 40-річчя Жовтня — Сфера Ілько Дем'янович (1946-1969 рр.), Бабенко Федір Павлович (1969-1977 рр.), Молчанов Михайло Іванович (1977-1982 рр.), Бондар Василь Никифорович (1982-1993 рр).

Радгосп ім. 40-річчя Жовтня було реорганізовано в КСП «Виноградненський», яким керували Васильчук Олександр Федорович (1994-1997 рр.), Сіячко Павло Петрович (1997-1999 рр.), Черкес Іван Петрович (1999-200 рр.).

У Виноградному є школа I-III ступенів на 500 учнів, яку збудували, коли директором радгоспу був Ф.П.Бабенко. За раз у школі навчається 200 школярів. Дитячий садок усього

на 40 місць побудували, коли головою колгоспу був Г.Г. За-
клиценець.

Тут працює кілька господарств: у Виноградному — філія «Виноградненський» (керівник — Володимир Петрович Грецький), ПП «Злагода» (Володимир Анатолійович Селіванов), ПП «Вікторія» (Вадим Васильович Григоращенко), ПП «Агро-2000» (Олег Олегович Цапенко), СФГ «Захарчук О. І.» (Олександр Іванович Захарчук); у Садовому — ПСП «Міраж» (Мнацакян Феданович Сардарян), ПП «Садове» (Олексій Михайлович Штука), ПП «Росинка» (Олександр Валентинович Рожнюк).

Окупація Виноградного під час Великої Вітчизняної війни тривала 2 роки й 9 місяців. На примусові роботи в Німеччину потрапили Василь Миколайович Кір'яков, Христина Рафаїлівна Бем, Роза Рафаїлівна Козак, Ліля Адольфівна Лоренц, Ксенія Миколаївна Куницька. Віра Іванівна Вольф та Михайло Людвигович Бушоль знаходилися у 1943-1945 роках в фашистських таборах.

Поховані на території сільради загиблі бійці. Біля села Виноградне споруджено пам'ятник євреям, яких було розстріляно фашистами (понад 20000 осіб).

У виноградненській сільраді шанують Володимира Олексійовича Непомнящого (нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора та медаллю «За трудову відзнаку»), Сергія Савовича Свідового (нагороджений орденами Трудового Червоного Прапора та «Знак Пошани»), Любов Трохимівну Шнайдрок («Знак Пошани»), Геннадія Абрамовича Агріста (орден Трудового Червоного Прапора), Ганну Іванівну Шульгу (орден Вітчизняної війни II ступеня, орден «За мужність»). Тут пам'ятають Миколу Степановича Фабриканта («Знак Пошани»), Альберта Олександровича Казимірова («Знак Пошани»), Федора Павловича Бабенка (орден Вітчизняної війни II ступеня, медалі «За взяття Берліна», «За звільнення Варшави», орден Трудового Червоного Прапора, медаль «За трудову доблесть»).

В селі Виноградному є православний храм Іоанна Богослова. Це приміщення було колись католицькою кірхою (збудоване у 1800 році).

Села ще не газифіковані, є дорога з твердим покриттям. У Виноградному є поштове відділення та відділення зв'язку, Виноградненська ЗОШ I-III ступенів на 500 місць, дільнична

амбулаторія (завідує нею з 1982 року Анатолій Олександрович Ніколаєв), бібліотека з фондом у 17000 книжок (завідуюча Людмила Олександрівна Казимірова). У селі Садовому функціонують початкова школа на 50 місць та фельдшерсько-акушерський пункт.

Гуляївка

На північному сході Березівщини знаходиться Гуляївська сільська рада, до якої входять села Гуляївка, Мар'янівка, Сахарове та Отрадна Балка. Загальна площа підлеглої території — 7758 га. Мешкають тут українці, росіяни, білоруси, молдовани, болгары, гагаузи, лаки, казахи, чехи.

Село Гуляївка засноване у 1812 році. У 1918-му тут за ініціативою комуніста І. Волкова було створено партійний осередок (Волков загинув за рік по тому під час куркульського заколоту; його ім'ям названо село Танівка). У 1920 році в селі виник і комсомольський осередок.

У Гуляївці формувався Тилігуло-Березанський полк, що увійшов до складу 45-ї дивізії Червоної армії.

Восени 1941 року територія сільради була окупована фашистами. Жителі під керівництвом підпільників ухилялися від примусових робіт, ховали зерно. Гітлерівці знищили тут понад 300 чоловік; 112 — загинули на фронті. У 1978 році пам'ятник захисникам рідної землі встановлено у Гуляївці, у 1991-му — в селах Мар'янівка, Сахарове.

Гуляївською сільрадою керували Яків Климентійович Кичун (1962-1967 рр.), Олександр Довгань (1967-1970 рр.), Сергій Миколайович Третьяк (1970-1977 рр.), Іван Васильович Васильєв (1977-1985 рр.), Дмитро Гнатович Петров (1985-1993 рр.), Тетяна Петрівна Юрченко (з 1993 року).

На території сільради знаходяться товариства з обмеженою відповідальністю «Зоряне» та «Тилігул». До 1993 року вони входили до колгоспу імені Калініна; далі — стали окремими колгоспами, а тепер — ТОВ.

Господарством «Тилігул» керував Леонід Миколайович Ганіч (1983-2000 рр.), сьогодні товариство очолює Тіна

Іванівна Мала. В колгоспі ім. Калініна (далі ТОВ «Зоряне») головували Володимир Архипович Мельничук (1960-1965 рр.), Булах (ім'я та по батькові не знайдено) (1965-1968 рр.); Леонід Петрович Чабан (1965-1971 рр.); Іван Васильович Васильєв (1971-1976 рр.); Анатолій Іванович Бурдейний, що одним з перших в районі розпочав газифікацію села: завдяки йому зараз село газифіковане (1976-1996 рр.), Анатолій Миколайович Піщенко (1996-2000 рр.), Анатолій Васильович Адзеленко (2000-2002 рр.), Олена Володимирівна Максимлюк (з 2002 року).

Загальноосвітня школа I-III ступенів на території Гуляївської сільради була збудована у 1938 році і добудовувалась у 1956 та у 1979 роках. З 1954 року існує Гуляївська амбулаторія, з 1978 року — Мар'янівський ФАП.

Багато років керував Гуляївським будинком культури відомий на весь район місцевий «соловейко» — вчитель гуляївської школи Михайло Романович Лашковят.

Гуляївський будинок культури на 350 місць (з бібліотекою) збудовано у 1958 році, Мар'янівський сільський клуб на 150 місць (з бібліотекою) — у 1978 році, Сахарівський сільський клуб на 50 місць — у 1978 році.

У селі Сахарове проживає відомий на всю округу за його доброту і чуйність, порядність і природній гумор мисливець і рибалка Олександр Олександрович Павленко. За влучне слово його називають — Пулька.

Демидове

Починалася історія села Демидове у 1801 році з шістьох хат хутора Набокове (названого на честь купця Арсенія Набокова) в гирлі Арсенєвої балки.

У 1812 році Павло Лукашевич придбав цей хутір та переселив у гирло Сухого Логу, де заснував село Павлівку. У 1822 році уральський промисловець Микола Микитович Демидов купив Павлівку за 150 000 карбованців та заснував тут економію Демидова (потім — село Демидове).

На землях села Яковлівка, створеного приблизно у 1768 році, з часом виникло село Лукашівка.

Хутір Голупове виник у другій половині XVIII століття.

Вся ця територія і опинилася у 1919 році під керівництвом Демидівської сільської ради; очолювали її Григорій Феоктистович Матвеев (1919 — 1927 рр.), Ксенія Болис (1927 — 1934 рр.), Дмитро Іванович Мар'янов (1934 — 1946 рр.), Олексій Трохимович Дмитрієв (1946 — 1950 рр.), Марія Іванівна Романова (1950 — 1954 рр.), Микола Антонович Щербина (1954 — 1966 рр.), Володимир Олексійович Гриневич (1966 — 1982 рр.), Володимир Григорович Антощенко (1982 — 1986 рр.), Наталя Петрівна Кутольвас (1986 — 1990 рр.), Сергій Іванович Васильєв, Володимир Павлович Красноперов, Антоніна Іванівна Антонова, Василь Станіславович Масюра (2000 — 2002 рр.), Микола Васильович Рудаков (2002 — 2003 рр.), Людмила Миколаївна Байкова (з 2003 р.).

Населення складається з українців, росіян, молдован, білорусів, болгар. Господарства спеціалізуються на землеробстві, тваринництві.

Першу (початкову) школу у 1825 році в селі збудував ще Микола Демидов.

З 1861 року, коли Демидове стало волосним центром, тут функціонувало вже 3 школи (земська та дві церковно-парафіяльні). У 1919 році у Демидовому була заснована семирічна школа, а у тридцять роки — середня (з 1995 року нею керує Світлана Іванівна Краснопорова).

Був у Демидові і дитячий садок, новозбудована споруда не діє через безгосподарність керівників.

Лікарня на 20 ліжок з пологовим відділенням почала працювати в селі після Великої Вітчизняної війни, зараз там амбулаторія.

У Демидові велика бібліотека, яка знаходиться у приміщенні будинку культури.

Першим пам'ятником у селі був монумент Олександрю І. Під час революції його зруйнували та на тому ж місці встановили пам'ятник В. І. Леніну. Цей монумент знищили вже окупанти під час війни. Проте у 1970 році голова колгоспу «Росія» Л. К. Чумак його відновив. У 1960 році встановлено пам'ятник односельцям, що загинули в роки Великої Вітчизняної війни.

М. М. Демидов збудував в селі у 1825-1829 роках дуже гарну церкву, проте під час війни її спалили. У 1950 році

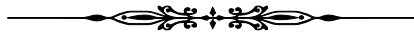
церковно-парафіяльну школу перебудували під молитовний дім, нову церкву почав будувати колишній голова колгоспу І. І. Буглак.

У Демидівській середній школі є музей з цікавою експозицією.

Понад два десятки демидівців нагороджені орденами за трудові досягнення. Катерина Варфоломіївна Попова, що народила й виховала 14 дітей, отримала ордени «Материнська слава» I — III ступеня, орден «Мати-героїня».

Під час війни 820 чоловік було мобілізовано на фронт, 193 з них не повернулися додому. За героїчні подвиги орденом Вітчизняної війни II ступеня нагороджено Якова Григоровича Дмитрієва, Василя Артемовича Петрова, Михайла Антоновича Щербину, Івана Олександровича Шкоружева, Петра Ілліча Дементієва; орденом Вітчизняної війни I ступеня — Івана Сергійовича Васильєва, Миколу Трохимовича Шевченка, Якова Карповича Хорошенка, Михайла Михайловича Грузнова, Олександра Микитовича Бондаря. Михайло Васильович Федоров нагороджений орденами Вітчизняної війни II ступеня та Слави III ступеня. Петро Давидович Міль та Василь Никандрович Саломадін вшановані орденом Червоної Зірки.

В Демидові завжди був популярним спорт. Серед жителів — майстри спорту та розрядники з шахів, боксу, легкої атлетики. Баскетбольна команда 65 разів була переможцем районних змагань, 8 разів здобувала призи на обласних змаганнях. Яскраве минуле у футбольної команди, що виникла ще у 1924 році і в тридцяти роки була на Одещині легендарною, бо не програла жодної з понад ста зустрічей.

Заводівка

Село Заводівка засноване у 1799 році кріпаками з Чернігівщини, які втекли у південні степи України від поміщицької експлуатації.

У 1924 році в Заводівці було організовано товариство спільного обробітку землі, а за два роки по тому на його основі створили колгосп (першим головою був Яків Парамонович Дроздов).

На початку 30-х років трудівників села розділили на три колгоспи: «Червоний шлях» (голова Іван Іванович Кучурок), імені Кірова (голова Іван Іванович Чугай), імені Кагановича (голова Григорій Федоренко). Лише у 1953 році господарства знову об'єдналися під керівництвом Семена Михайловича Котенка.

Заводівська сільрада існує з 1932 року. Керували нею Костянтин Григорович Єлиферов, Науменко (що трагічно загинув від рук куркулів), Володимир Григорович Берило (1953-1954 рр.), Григорій Григорович Берило (1963-1964 рр.), Павло Михайлович Рассадников (1964 р.), Федір Самойлович Охременко (1964-1966 рр.), Катерина Іванівна Галамат (1967-1969 рр.), Галина Павлівна Попик (1969-1973 рр.), Сергій Степанович Марченко (1973-1979 рр.), Микола Миколайович Ладиненко (1979-1987 рр.), Петро Микитович Дубина (1987-1990 рр.) Микола Миколайович Ладиненко (1990-1992 рр.), Віктор Васильович Деремук (1992-2002 рр.), Анатолій Анатолійович Кардонський, з 2003 р. — Рахнянська Наталка Володимирівна.

Зараз на території сільради мешкає 1890 жителів. Відстань до Березівки — 9 км.

Мешканці працюють у ПСП «День урожаю», ВАТ «Жовтнівка», компанії «Оріон».

Був у Заводівці і технікум. Історія його розпочалася з 1924 року, коли в приміщенні замку Рауха в селі Заводівка була відкрита школа батрацької молоді. В ці роки тут навчалися рільники, овочівники, бджолярі, виноградарі. З 1930 року школу перетворено в технікум, який мав тільки одне відділення — агрономічне.

В повоєнний час почали діяти курси для садівників, агрономів, бджолярів. І тільки в 1948 році заводівський технікум прийняв учнів на перший курс агрономічного відділення. В 1952 році було відкрито ще одне відділення — гідрометеорологічне, яке проіснувало тільки два роки. В 1957 році профільним для технікуму стало зоотехнічне відділення, яке поступово залишилось єдиним. З 1961 року технікум відкрив

ще відділення організаторів-зоотехніків, а з 1964 року — агрономів по захисту рослин, що за рік по тому було переведено у Вознесенський сільськогосподарський технікум Миколаївської області. У Заводівському технікумі навчалися люди, які мали досвід роботи з зоотехнією і одержували освіту з відривом від виробництва протягом трьох років. Так, щорічно до технікуму вступало 100-120 учнів в групи зоотехнічного відділення. Контингент учнів представляв практично всю Україну, особливо багато молоді було з Одеської, Вінницької, Миколаївської областей, а також з сусідньої Молдови. Періодично кількість учнів в технікумі складала від 360 до 420. В технікумі було 26 викладачів, серед яких — сімейні династії: Рогожинський, Рудницький, Данилюки, Малухи, Федорови. Директором технікуму довгі роки був Рогожинський Сергій Ісакович. В останні роки директор — Малуха Іван Іванович, завідувача учбовою частиною — Божко Лілія Яківна.

Матеріально-технічна база технікуму міцніла з кожним роком. Приміщення технікуму (учбовий корпус, 3 гуртожитки, які охоплювали весь контингент учнів, їдальня на 450 місць, радіоузол, студентський клуб, танцмайданчик, спортмайданчик, житлові будинки для учителів, побудовані за державний кошт) — все це єдиний комплекс або студентське містечко. Технікум мав учбове господарство: корівник на 100 голів, свиноферму на 30 голів. Мав технікум 167 гектарів землі, із них 100 гектарів ріллі, яка оброблялася власними силами.

В період гігантманії під укрупнення попав і Заводівський зоотехнічний технікум, який розпорядженням Міністерства сільського господарства УРСР в 1981 році було переведено в Петрівський радгосп-технікум Комінтернівського району. Разом з 320 учнями технікуму в Петрівку, де і відкрилося зоотехнічне відділення, переїхали 17 учителів. Зараз на території технікуму знаходиться обласна психіатрична лікарня №3, якою 15 років керує головний лікар Л.М. Ревчук.

На підпорядкованій Заводівській сільраді території є храм, три школи (село Чижове — неповна середня I-II ступенів; село Жовтнівка — початкова, село Заводівка — загальноосвітня I-III ступенів), два ФАПи та амбулаторія (села Чижове, Жовтнівка, Заводівка), будинок культури та клуб (Чижове, Заводівка), бібліотеки у кожному з трьох сіл, два відділення зв'язку (Чижове, Заводівка). У Чижовому й Заводівці встановлені пам'ятники загиблим воїнам Великої Вітчизняної війни.

Златоустове

Села Златоустове та Софіївка, що були засновані на початку XIX століття, входять до складу Златоустівської сільської ради. Вона була створена у вересні 1992 року; першим сільським головою було обрано В. І. Тарана, який працював до березня 2006 року.

Сільська рада займається справами території площею 5 365,3 га (с. Златоустове займає 284,4 га; с. Софіївка — 185,6 га), де розташовано 345 дворів і мешкає 873 особи: українці, росіяни, білоруси, молдовани. Відстань від сільради до Березівки — 25 км.

У 1929-1930 роках в с. Златоустове утворились колгоспи «Червоний хлібороб» та «Перебудова», в с. Софіївка — ім. Кондрашова та «Ленінська праця».

Згодом шляхом укрупнення господарств виник колгосп ім. Жданова, який було перейменовано у КСП «Маяк», а в кінці XX століття в ТОВ «Агрофірма «Маяк».

З лютого 1975 року спочатку колгосп, потім КСП, а тепер агрофірму «Маяк» очолює Зінаїда Михайлівна Гришко. В 1966 році вона закінчила Березівську середню школу № 3, поступила на навчання до Одеського сільськогосподарського інституту, який успішно закінчила в 1971 році, отримавши спеціальність зоотехніка. Після закінчення інституту деякий час працювала за отриманою спеціальністю в селі Червонолодимирівка, була в складі резерву керівних кадрів Березівського району, освоювала мистецтво керівництва групами людей з позицій добре підготовленого спеціаліста, що дало їй можливість у 1975 році (у віці 27 років) обійняти посаду голови колгоспу ім. Жданова. До виконання обов'язків голови була підготовлена, адже з успіхом освоювала методи керівництва сільськогосподарськими колективами своїх ушлявлених земляків двічі Героя Соціалістичної Праці М.О. Посмітного і П.П. Ведути. Та й наставником її згодом стала теж відома в країні Герой Соціалістичної Праці Марія Дмитрівна

Шолар (голова колгоспу «Маяк» Красноокнянського району), яка своїми цінними порадами поглиблювала теоретичні знання Зінаїди Михайлівни у справі удосконалення відносин між керівником і підлеглим, шанобливого ставлення до сімей колгоспників, умінню вчасно прийти їм на допомогу у скрутний час тощо.

...І люди повірили у наміри Зінаїди Михайлівни. Наслідком цієї взаємодовіри стало різке зміцнення матеріальної бази господарства. В цей час з'явилися нові будівлі ферм, млин, хлібзавод, винзавод, стадіон, було проведено газифікацію сіл. Господарство поглибило спеціалізацію по виробництву зерна, м'яса, молока, прибутки його почали зростати. І коли в кінці ХХ століття багато сільськогосподарських колективів розвалилось, в агрофірмі «Маяк» справи покращувалися.

Сьогодні агрофірма «Маяк» — одне з найкращих сільськогосподарських підприємств району, області, України.

І дотепер тут шанується сумлінна наполеглива праця. За вагомий внесок у збільшення виробництва сільськогосподарської продукції та впровадження прогресивних технологій в агрофірмі «Маяк» її директор Зінаїда Михайлівна Гришко отримала у 2001 році високе звання Героя України. Доярку агрофірми Наталію Петрівну Аратовську у 2002 році нагороджено орденом Княгині Ольги.

Загальний хід історичних подій не оминув Златоустове та Софіївку. У 1941-1944 роках територія тимчасово була окупована спочатку німецько-фашистськими загарбниками, а потім румунами. У цей час практично всі дорослі чоловіки з місцевого населення воювали на фронтах Великої Вітчизняної війни; 129 з них не повернулися додому.

Та війна вже далеко в минулому, нагадують про неї бойові нагороди ветеранів та пам'ятний знак, що встановлено біля школи у 1983 році. А життя триває і вимагає необхідного.

На території, якою опікується Златоустівська сільська рада, сьогодні є Златоустівська загальноосвітня школа I-III ступенів, дитячий садок, два ФАПи, будинок культури, дві бібліотеки; проводиться газифікація населених пунктів, об'єктів соціальної сфери та виробництва; функціонує водогін. Відбудовано Свято-Іоанно-Златоустівський храм. Працюють спортивні секції: футбольна, волейбольна, настільного тенісу, шахово-шашкова.

Довідкова книга Херсонської єпархії 1906 р. видання містить такі дані про православну церкву с. Златоустове.

«Одеський повіт Очаківського округу (за церковним територіальним адміністративним поділом), с. Златоустове-Поле (Матлашівка, Лосеве теж) Новопокровської волості, є церква кам'яна, побудована в 1825 р. поміщицею Єлизаветою Андріївною Лосевою; однопрестольна — во ім'я св. Іоанна Златоустого;

— до приходу вказаної церкви відносяться села: Добра Надія (стара Матлашівка), Софіївка і хутори Лисенко (Панайотій), Стадна Балка, Хомутівка;

— всього у приході 153 двори, кількість прихожан чоловічої статі — 610, жіночої статі — 750;

— у приході два навчальних заклади: церковно-парафіяльна школа з кількістю учнів — 27 хлопчиків і 19 дівчат та земська школа у с. Добра Надія з кількістю учнів — 18 хлопчиків і 14 дівчат;

— церкві належать 120 десятин церковної землі (у тому числі невдоб 30 десятин) і 1 десятина 111 кв. сажнів землі при садибі;

— штат причту: священник і псаломщик. Священник Георгій Апол. Синдульський, 33 роки, закінчив курс Одеської духовної семінарії, законоучитель і завідуючий церковно-парафіальною школою, одружений; у сані священника з 1901 р., у цьому приході з 1901 р. (перше місце служби). Виконуючий обов'язки псаломщика Микола Сав. Ніколаєв, 29 років, закінчив курс церковно-парафіальною школи; одружений, діти 5 і 2 років; на посаді з 1897 р., у цьому приході з 1902 р. (друге місце служби)».

Михайло-Олександрівка

Михайло-Олександрівка — центр сільської ради, якій підпорядковується також село Веселинівка. Розташоване в долині річки Тилігул за 20 км від районного центру і займає

територію 323,4 га. Тут проживають українці, чехи, росіяни, гагаузи, молдовани, болгари, німці, білоруси, поляки, румуни.

Михайло-Олександрівка виникла на рубежі XVIII і XIX ст. З початку свого існування село належало вихідцю з Пруссії пану Техтулі, який отримав сотні гектарів української врожайної землі від російської імператриці Катерини II. У 1859 році село мало 18 дворів, в яких проживало 59 чоловіків і 59 жінок. Згодом село перейшло у власність пана Єжицького, який за десяток породистих хортів виміняв ще сім сімей кріпаків з Лебедина. У 1910 році східна частина земель села перейшла у власність пана Котовича, а решта — до пана Людвіга Людвіговича Ренца.

З приходом більшовиків землю було націоналізовано та створено 4 товариства спільного обробітку землі: «Нове життя» — голова Васютинський Сергій Іванович, «Червона Україна» — голова Зот Кавунський, ім. Ворошилова — голови Барашик, Логин, «Комунар» — голова Усиков Степан Михайлович. У 1927 році всі ТОЗи були реорганізовані в комуну, яка проіснувала до 1932 року. Спочатку комуну очолював Коваленко Панько Кирилович, а потім Мельничук Архип Вікторович. У 1932-1933 роках на території села внаслідок колективізації створили 2 колгоспи: комуну була реорганізована в колгосп «Нове життя», і засновано новий колгосп «Червона Україна». В довоєнні та повоєнні роки колгосп «Нове життя» очолювали 25-тисячниця Барановська, Лозов А., Зорін Д.П., Мовтян, Гаплик Г.Г. Колгоспом «Червона Україна» керували Корніюк, 25-тисячник Попок І.А., Мазур, Боровий П., Коваленко А., Пікарський, Проскуров П.В. У 1950 році обидва колгоспи було об'єднано в колгосп ім. Кагановича, в якому головами працювали Проскуров П.В., Гаплик Г.Г., Баламут Н.Д., Чугай І.І. У 1957 році відбулася чергова реорганізація: колгосп ім. Кагановича було об'єднано з колгоспом ім. Криворучка (с. Сольварка) і перейменовано в колгосп ім. Суворова. Наступного року прокотилась нова хвиля укрупнень господарств. Колгосп ім. Суворова, ім. Чеської компартії, «День урожаю» були приєднанні до колгоспу ім. Кірова, який очолював Котенко С.М. Таке господарство-гігант проіснувало недовго. Вже в 1961 році відбулося роз'єднання колгоспу ім. Кірова та відновлення колгоспу ім. Чеської компартії, в який увійшли села М-Олександрівка, Веселинівка, Котівка, Вовкове, Сольварка.

У 1976 році до колгоспу ім. Чеської компартії було приєднано колгосп «Розквіт» с. Червоноволодимирівки. В різні часи колгосп очолювали Халаїмов К. Л., Кравченко А. І., Чугай І. І., Могильницький В. Г., Горобець А.Г., Попок В.І., Павловський Ю.В.

В 1981 році колгоспи було роз'єднано: ім. Чеської компартії залишився в старих межах за виключенням сіл Котовка та Вовкове. Керувати колгоспом продовжував Швець В.С. У 1992 році колгосп було реорганізовано в КСП «Дружба». В 1998 році с. Веселинівка відділилось від с. М-Олександрівки, і на його території було організовано КСП «Чеське», яке очолив Швець В.С., а КСП «Дружба» — Марченко В.Г.

У 2000 році КСП «Дружба» було реорганізовано в ТОВ «Дружба», а землю було здано в аренду одеській фірмі «СГ». ТОВ «Дружба» почергово очолювали Швець В.С., Адзеленко А.В., а з 2002 року ним керує Юрченко В.І.

Після встановлення радянської влади першим головою сільської ради був обраний Мельничук П. В. Протягом 1925-1930 рр. цю посаду обіймали Рижак С., Кудінов, Анащинюк. У важкі роки колективізації (1931-1934 рр.) сільську раду очолював Усиков Ф.М. З 1934 року головами сільської ради в різний час працювали Головченко А., Кравченко О.І., Снігур Г., Авілова М.П. З 1958 р. до підпорядкування с. М-Олександрівка Заводівській сільській раді на цій посаді працювали Ветрова К.Ф., Павлов М.І., Добровольський М.І. Лебеденко О. Д. Після виокремлення М-Олександрівки у 1989 році в окрему сільську раду цю нелегку роботу виконували Небогатов О.М., Грабовий І. І. Останні 12 років головою М-Олександрівської сільської ради працює Поточенко Н. І.

В роки Великої Вітчизняної війни 40 жителів с. М-Олександрівка вступили до лав Червоної Армії. Під час окупації на території села було створено партизанську групу у складі 20 чоловік на чолі з Антоном Гетьманцем. До складу групи входили Яків Чумаченко, Іван Цапкаленко, Степан Коваленко та інші. Всіх членів групи спіткала трагічна доля: вони були викриті окупаційною владою і засуджені до страти. 23 лютого 1943 року всіх членів групи було розстріляно в с. Балайчук. Всього за на полях війни загинув 71 житель с. М-Олександрівка. У 1967 році в селі було встановлено пам'ятник воїнам, що загинули в роки Великої Вітчизняної війни.

Першу трикласну школу в селі М-Олександрівка було відкрито у роки революції. Один вчитель одночасно навчав 70 учнів. Першими вчителями цієї школи були Ракач, Косинчук М., Тимченко М.Й., Єнальєв І., Сидоров, Мерлан Г.Т., Риц О.Г., Головенко Н.І. В роки колективізації було відкрито 7-річну школу у панському маєтку Ренца. З перших днів заснування і аж до 1956 року (з перервою в роки Великої Вітчизняної війни) директором школи був колишній офіцер царської армії Мачулко Володимир Маркович. Він користувався заслуженою повагою серед колег, батьків та учнів. В довоєнні роки навчали дітей у школі Шалюк П.Т., Шалюк М.С., Брайченко П.І., Маштлер І.І., Коротич І.Я., Коротич В.Ю., Рожков Р.С. З 1956 року директорами школи працювали Лескова Л.П. та Проскуров П.В. Тридцять років директором школи був Грабовий Іван Іванович, який обійняв цю посаду в 1961 році. За його часів у 1967 році на кошти колгоспу було збудовано нове приміщення школи. В 1991-1998 рр. колектив школи працював під керівництвом Либеденка О.Д. Нині цю посаду обіймає Марченко О.П.

Організація медичної допомоги жителям с. М-Олександрівка випала на долю Лопатинської Марії Павлівни, яка після закінчення одеського медучилища у 1938 році приїхала до села за направленням на час польових робіт, але тут і залишилася. Протягом 30 років вона очолювала медичний пункт, у 1945 році його було реорганізовано в ФАП, що тривалий час обслуговував села М-Олександрівка, Веселинівка, Сольварка. В різний час тут працювали фельдшерами Осауленко Ольга Володимирівна, Матієнко Іван Васильович, Байкова Єлизавета Андріївна, Нікітін Анатолій Дем'янович. З 1989 року ФАПом завідує Копиленко Олена Вікторівна.

В М-Олександрівці діють клуб та бібліотека. В довоєнний час завідувачами клубом працювали Осетинський Фаня, Авілов Петро, Мельничук Олександр Григорович, Коваленко Іван Кирилович. Після війни цю посаду обіймали Петриченко Василь Іванович, Аркуш Іван. З 1960 року посаду завклуба зайняв Петриненко Віктор Якович, який закінчив Одеське училище культури і обіймав цю посаду 16 років. З 1976 року за організацію дозвілля в М-Олександрівському будинку культури відповідали Щербакова Віра Петрівна, Зубрицька Лідія Рудольфівна, Лопатинська Євгенія Олександрівна. Протягом

останніх 22 років на цій посаді працює Буценко Марія Георгіївна.

Перша бібліотека в М-Олександрівці почала функціонувати у приміщенні клубу, що розташовувався у панському маєтку; вона налічувала всього кілька десятків книг. З 1986 року бібліотеку очолює Бойко Г.В. Бібліотека розташована у центрі села в одному приміщенні з клубом і сільською радою, в ній нараховується понад 11 тисяч книг. Бібліотеку відвідує понад 400 читачів.

За 10 км на північ від с. М-Олександрівки розташоване с. Веселинівка, яке до 1931 року називалось хутором Чехи. Ця назва пов'язана з тим, що хутір заснували вихідці з Моравії, які в середині XIX ст. переселились на хутір Зелений Яр, що на Рівненщині. В 1912 році їх нащадки Матвій Пойман, Кароліна Швейдер, Вільгельм Гарт, Антон Златнік перебрались на південь України і заснували новий хутір. Причиною переселення було сповідання євангелістсько-реформаторської віри — на відміну від домінуючого в Чехії католицизму.

Напередодні війни у Веселинівці нараховувалось 30 сімей. Багато жителів підчас війни воювали в частинах Людвіга Свободи. Ціною життя заплатили за перемогу Златнік Е.К., Халаїмов А.А., Халаїмов В.П., Щепетенко М., Провазнік В.Ф., Матейко М.С., Матейко С.Г. Інвалідами з війни повернулись Гетманник А.П., Пойман В.Ф.

Після звільнення с. Веселинівки від окупантів було відновлено і колгосп ім. Чеської компартії. У 1998 році Веселинівка відділилася від М-Олександрівки, і на її території було організовано КСП «Чеське», яке очолив Швець В.С.

В селі діє євангелівська братська церква, яку засновано у 1999 році. В даний час с. Веселинівка нараховує 78 дворів.

До 1976 року існувало в складі сільради село Сольварка.

Історія його така. В 1905 р. на землі пана Сиротинського прибули переселенці з с. Гудевичі Одеської області Доненко, Безшляга, Отрахов, Бачура. Вони заснували Солянку, заплативши подвійну ціну за землю пану Сиротинському, який скористався їх безграмотністю. За легендою назва хутора пов'язана з тим, що на цих землях випасалися великі отари овець Сиротинського, яким завозили велику кількість солі. У 1910 році хутір було перейменовано в Сольварку.

Після революції жителі хутора організували ТОЗ, який в 1929 році було реорганізовано в колгосп ім. Криворучка. Це ім'я

було присвоєно колгоспу в честь командуючого червоногвардійського загону Криворучка, який загинув біля Сольварки в бою з білогвардійцями і був похований в с. Заводівка. Першим головою колгоспу був обраний Безшляга Григорій Іванович. Господарство почало розвиватись швидкими темпами. Якщо до революції тут було всього 11 хат, то в 1940 році було побудовано 25 добротних будинків.

У післявоєнні роки господарство добре розвивалося. Але в 1957 році в результаті політики укрупнення господарств колгосп ім. Криворучка було приєднано до колгоспу ім. Суворова. У 1976 році Сольварка припинила своє існування.

Новоселівка

Після громадянської війни — у 1923 році — неподалік від залізниці Одеса — Москва (8 км від Березівки) з 20 будівель для німців-колоністів виникло село Новоселівка: по десять будинків-землянок з кожного боку єдиної вулиці. На північ від нього існувало село Нове.

У тридцятих роках Новоселівка з'єдналася з навколишніми хуторами при заснуванні колгоспу імені Карла Лібкнехта; тоді ж біля ставка була побудована тваринницька ферма. У 1952 році села злилися в одне через з'єднання колгоспів імені К. Лібкнехта та «Найфельд» («Нове поле») в один — імені «Правди». Очолив господарство Ісаак Соломонович Макієвський, та невдовзі його змінив на посаді Іван Іванович Чугай (саме тоді у колгоспі збудували велику стайню на сотню коней).

У 1955 році колгосп імені «Правди» був реорганізований у колгосп імені Шевченка (з приєднанням колгоспу «Нове життя», що знаходився у селі Зброжківка), а за рік по тому до нього додався ще й колгосп «День урожаю» (село Чижове). Головою господарства став Романченко.

Навесні 1958 року до колгоспу імені Шевченка були приєднані колективні господарства сіл Нейкове, Фелісеєве,

Чигирин, Карнагорове, Панчули (нині Донське), Косівка, Степанівка, Новоподільськ, Денисівка. До Новоселівки приєдналися всі поселення навколо залізничного вокзалу разом з Димівкою.

До Новоселівської сільської ради увійшли, крім Новоселівки, села Новоподільськ та Зброжківка (загальна площа — 63,491 тис. квадратних метрів, в тому числі населених пунктів — 5,267 тис. квадратних метрів). Керували нею Іван Олексійович Грінченко, Анатолій Якович Коваленко, Іван Устимович Пірожок, Лідія Миколаївна Демченко, Анатолій Андрійович Михайличенко, Анатолій Борисович Дробот, Наталія Леонтіївна Вітюк, Степан Степанович Демченко, Євгенія Михайлівна Когут, Микола Миколайович Лазовський.

Мешкають на території сільради українці, росіяни, болгарі, молдовани, вірмени.

За період укрупнення колгоспу (роз'єднання відбулося у 1961 році, коли при Новоселівці залишилися села Новоподільське з влітою до нього Денисівкою, Зброжівка, Чижове) були збудовані будинок культури на 500 місць (першим завідувачем — ще сільського клубу — був Анатолій Миколайович Науменко; з 1958 директором була Калерія Євтихіївна Резон; тепер — Н. В. Демченко), контора і сільрада в одному приміщенні, їдальня, склади, дитячий садок, ФАП, столярна майстерня, кузня.

У шістдесяті роки в Новоселівці провели водогін, було побудовано нову простору дев'ятирічну школу (директорами на різних етапах були Любов Олександрівна Іванова, Іван Семенович Гуркало, Микола Йосипович Бролавець, Йосип Абрамович Загорій, Георгій Юхимович Балабан, Тимофій Михайлович Шулянський, Надія Іванівна Пальонна, Петро Миколайович Тимошенко, Тетяна Петрівна Чорна (Кушнір), Ірина Михайлівна Антонова, Зінаїда Луківна Федорук).

Від часів укрупнення колгоспу ним керували В. І. Мамалига, І. М. Сичов, Г. І. Бойко, А. І. Гольдман, Г. Г. Закливець, В. В. Федорук, М. М. Лазовський, С. Я. Піженко.

У нове століття Новоселівка увійшла повністю електрифікованою, телефонізованою, з твердим покриттям доріг, кількома магазинами, двома стадіонами, відділенням зв'язку.

У Новоселівці, Новоподільську та Зброжківці встановлено пам'ятники воїнам, які загинули під час Великої Вітчизняної війни.

Село Зброжківка (засноване у 1895 році) відокремилось від колгоспу імені Шевченка в 1992 році у самостійний колгосп імені Богдана Хмельницького; головували у ньому Степан Миколайович Могилюк та Анатолій Анатолійович Бондаренко.

До Великої Вітчизняної війни сільська рада знаходилася у Зброжківці. І вже тоді там була початкова школа (з 1965 року у ній працює Ніна Михалівна Дубова).

Сільським клубом завідували Зінаїда Михайлівна Грінченко, Ніна Арсентіївна Гуцалова, Галина Анатоліївна Войтенко.

У медпункті, яким у післявоєнні роки завідувала Лідія Пилипівна Євченко, з 1962 року працює медсестрою Марія Миколаївна Мельниченко.

Раухівка

Селище міського типу Раухівка створено на основі колишнього військового містечка Березівка-2 у грудні 1998 року.

Раухівська селищна рада розташована за 8 км від Березівки. Перший її голова Павло Васильович Галушка працював на своїй посаді з 2 червня 1999 року по 25 лютого 2002 року; другим головував Іван Іванович Іжаковський, його змінив Валерій Іванович Безуглов, зараз працює сільським головою Анатолій Андрійович Ковальчук.

Площа селищної ради — 52 га. Тут мешкають українці (45%), росіяни (45%), білоруси (6%), вірмени (2%), молдовани (1%), татари (0,7%), німці (0,3%).

Раухівська амбулаторія існує з 1972 року. Спочатку це був лазарет військової частини 15 410, а з 1999 року його було реорганізовано у селищну амбулаторію.

У лютому 1988 року заснована бібліотека, що знаходиться у приміщенні Палацу культури (колишнього будинку офіцерів Раухівського гарнізону). Сьогодні бібліотекою користується понад 600 читачів, з яких третина — діти. Бібліотечний фонд налічує більше 6000 книг, брошур та журналів. Працює тут Тетяна Іванівна Литвина.

Дитячий садок був заснований Міністерством оборони для дітей військовослужбовців; у 1998 році він перейшов під опіку району. З того часу колектив раухівського дошкільного навчального закладу очолює Надія Тимофіївна Головатюк.

Раухівська загальноосвітня школа I-III ступенів спочатку була восьмирічною, а з 1954 року стала середньою. Першим директором був Мойсей Самойлович Гімельфарб, з 1997 року школу очолює Валентина Миколаївна Бересан. За час свого існування школа випустила понад 2 000 учнів, з яких 57 — медалісти. Є при школі зразковий художній танцювальний ансамбль «Непоседи» — десятиразовий лауреат I ступеня Всеукраїнського фестивалю-конкурсу «Таланти твої, Україно» (керівник — Галина Михайлівна Князева, відмінник народної освіти України).

З 1999 року в спорткомплексі «Лідер» працює відділення Березівської ДЮСШ зі спортивної акробатики. Серед юних спортсменів — 7 кандидатів у майстри спорту та 2 першорозрядники.

Розквіт

Село Розквіт, що тепер є центром однойменної сільської ради, до 1930 року було хутором Гладким, а до 1959 року — селом Будьоннівським. Відстань до Березівки — 35 кілометрів, до залізничної станції Раухівка — 22 кілометри. Дворів тут 292, населення — 914 чоловік.

Хутір Гладкий виник наприкінці XIX століття; він входив до Демидівської волості Тираспольського повіту Херсонської губернії і належав разом з навколишніми землями німцю-колоністу Куссу. Напередодні Жовтневої революції тут налічувалось 7 дворів, панський будинок та 6 землянок, де жили чабани із своїми сім'ями та підпаски, що доглядали панські отари. Підпасків чабан наймав на власні кошти. Серед колишніх наймитів, які за мізерну платню працювали від зорі до зорі, був і нині уславлений голова колгоспу імені

XXI з'їзду КПРС М. О. Посмітний. Змучені тяжкою працею, чабани влітку 1914 року влаштували страйк, але його організаторів було заарештовано і через деякий час відправлено на фронт.

Радянська влада у Гладкому остаточно встановилася у лютому 1920 року. У 1924 році виник ТСОЗ (товариство спільного обробітку землі) «Червона Україна» під головуванням М. О. Посмітного. ТСОЗу належало 180 га землі, а згодом додалося ще 550 га родючих угідь.

З 1925 року землі навколо хутора почали заселяти вихідці з густонаселених північних областей України. За два кілометри від Гладкого виник хутір Тараса Шевченка і ТСОЗ «Земельна праця» (голова — І. Г. Шевченко). Восени 1926 року переселенці з Поділля організували артіль «Схід сонця». Тоді ж члени ТСОЗу «Червона Україна» вирішили придбати перший трактор.

Впровадження потужної техніки супроводжувалося об'єднанням артілей (1929 рік). Колгосп назвали ім'ям С. М. Будьонного. У 1932 році до нього приєднався ТСОЗ «Земельна праця» Успіхи господарства в боротьбі за сталі врожаї зернових та інших сільськогосподарських культур, за підвищення продуктивності худоби вже в довоєнні роки викликали великий інтерес у інших колгоспах республіки. Сюди за досвідом приїздили з інших районів.

На колишньому степовому хуторі були побудовані нові господарські й житлові приміщення, поновилися засоби виробництва й транспорт. За три передвоєнних роки колгоспники побудували електростанцію, готель, школу, клуб, великий корівник, олійню, млин, пробурили 2 артезіанських колодязі глибиною 127 метрів. Село радіофікували...

Та 10 серпня 1941 року до Будьоннівського увійшли окупанти. Вони вщент зруйнували колгоспне господарство, пограбували майно колгоспників.

Восени 1942 року п'яні німецькі офіцери влаштували полювання на зайців та лисиць, змусивши старих жінок та підлітків заганяти звірів. Кілька селян було тяжко поранено, а В. Серкізюк загинув.

4 квітня 1944 року село звільнили. Над братською могилою воїнів, які полягли тоді, у 1952 році встановлено пам'ятник, а поряд з ним — обеліск з іменами 85 будьоннівців, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни.

Повернувся з фронту у листопаді 1945 року гвардії старший сержант М. О. Посмітний, удостоєний за мужність у боях 6 урядових нагород, — і знову очолив колгоспників, які почали відновлювати втрачене.

Сільгоспартіль ім. Будьонного у 1948 році зібрала по 27 центнерів пшениці з гектара. За досягнуті успіхи звання Героя Соціалістичної Праці присвоєно 8 передовикам, у тому числі голові колгоспу Макару Онисимовичу Посмітному, бригадиру Павлу Пилиповичу Ведуті. Понад сорок осіб отримали ордени і медалі.

Йшли роки. Колгосп імені ХХІ з'їзду КПРС за своїм розвитком набагато випередив середній рівень колективних господарств. Багатогалузеве господарство зайняло 3700 га сільськогосподарських угідь. Працювали плодоконсервний, винний, молоко- і хлібозавод, млин; було створено конструкторське бюро, на полях допомагала сільськогосподарська авіація.

У 1965 році було закінчено будівництво двоповерхової міжколгоспної лікарні на 50 ліжок з хірургічним, зубопротезним, гінекологічним, рентгенівським та іншими кабінетами, двома операційними, стаціонаром.

Були споруджені середня школа, інтернат, спортивний зал; відкрито музичну школу. Працювала також середня школа сільської молоді.

У колгоспному будинку культури діяло 8 гуртків, бібліотека нараховувала 10 тисяч книжок, працювали кінотеатр, книгарня, швейна майстерня, універмаг.

Про історію села і колгоспу розповідає музей трудової слави, який було створено у 1964 році зусиллями учителів та учнів школи, ветеранів праці.

У 1974 році колгоспу було присвоєно ім'я М.О.Посмітного — його постійного керівника протягом п'ятдесяти років, депутата Верховної Ради СРСР і члена її Президії, двічі Героя Соціалістичної Праці (1949, 1958 рр.).

...Народився Макар Онисимович в селі Джугастрове Одеської області, працював наймитом у німця-колоніста. У 1924 році разом з іншими мешканцями хутора Гладкого створив ТСОЗ (товариство спільного обробітку землі), став його головою. Згодом ТСОЗ розрослося, перетворилося на колгосп.

Станом на серпень 1941 року в колгоспі була своя електростанція, школа, клуб, олійня, млин, корівник тощо.

Колгоспники жили заможнo, середня оплата трудодня становила 4,8 кг зерна та понад 4 крб. грiшми.

З початком Великої Вітчизняної війни Макар Онисимович разом із своїми односельцями був призваний до лав Червоної армії, а після демобілізації, в листопаді 1945 року, знову очолив колгосп, який став зразковим господарством.

За досягнуті успіхи у вирощуванні сільськогосподарських культур в 1949 році велика група колгоспників була відзначена урядовими нагородами, а Макару Онисимовичу разом з декількома одосельцями було присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Другу зірку Героя йому було вручено в 1958 році.

Завжди ділився Макар Онисимович тим, що мав: насінням, знаряддями праці, мудрими порадами. Завжди прагнув досягти чогось нового, запозичував у відомих господарствах країни нові ідеї і втілював їх у життя в своєму колгоспі.

Згадує Володимир Плютинський, двічі Герой Соціалістичної Праці, депутат найвищих органів влади як за радянських часів, так і в роки незалежності України, беззмінний керівник, тоді — агрофірми «Зоря», що на Волині.

— Я, двадцятирічний голова новоствореного колгоспу імені Ворошилова, разом зі своїм колегою, нині покійним Петром Митрофановичем Воловиковим, поїхав вивчати досвід на Одещину, у господарство Макара Онисимовича Посмітного. Подивитися було на що і запозичити також. Ми навіть по-доброму заздрили голові і колгоспникам, які жили досить заможнo. Думалося: «От би нашим людям отак!» Ну а за вечерею, звісно, частували гарно, наливали щедро. Я тільки «цілував» стакан, піднімав для годиться. Тому й напроорокував мені Посмітний таке майбутнє. Щоправда, через багато років, коли ми вже міцно стояли на ногах, він приїздив у наше господарство і щиро радів здобуткам. Зауважив навіть: «Знаєш, Володю, ти мене навіть обігнав...»

Зорянці ще й досі вважають Посмітного своїм «хрещеним батьком». І цілком заслужено. Десь на початку п'ятдесятих, коли наш колгосп тільки спинався на ноги, було дуже сутужно, особливо з хлібом. На трудодень тоді платили по вісім копійок. Робити нічого — поїхав до Посмітного «шапку ламати»:

так і так, мовляв, біда, люди голодують, позичте двадцять тонн пшениці, з нового врожаю віддам (це було десь у лютому-березні п'ятдесят третього). А Макар Онисимович на це: «Що, свиней будеш хлібом годувати?» «Та ні, — кажу, — для людей».

Привіз я тоді зерно, роздав людям по центнеру, а в кого сім'я велика — по два. Це була суттєва підтримка. А після жнив приїхав від Посмітного посланець, походив між людьми, порозпитував: чи дійсно Плютинський хліб випишував навесні. Потім зустрівся зі мною і каже: «Макар Онисимович списав вам борг, не будете віддавати...» Треба було бачити, скільки тоді радості було людям. Це ж яке багатство — цілих двадцять тонн пшениці! Можна було більше посіяти, а значить — більше продати. Так і піднімались помаленьку...

Але йшли роки. Старше покоління відходило у вічність. В 1973 році Макара Онисимовича не стало. Односельці гідно вшанували свого земляка, встановивши йому погруддя біля сільського будинку культури. Його ім'ям названі вулиці в Березівці і в Одесі. В Одесі також встановлено погруддя.

Після смерті Макара Онисимовича колгосп очолювали Герой Соціалістичної Праці Василь Антонович Бондаренко, Володимир Миколайович Бурдик, Валерій Григорович Титенко (обирався депутатом Верховної Ради України). Кожен з них зробив свій внесок у розбудову як села, так і відомого господарства.

Зберігаючи традиції села, продовжувала останні роки цю роботу дочка Валерія Григоровича Титенка — Кравець Ганна Валеріївна (до 2005 року).

Ряснопіль

Ряснопіль — центр сільської ради, село розташоване за 28 км на південний схід від районного центру та залізничної станції Березівка. Населення — 996 чоловік. Сільській раді підпорядковані населені пункти Зеленопілля, Іванівка, Основа, Петрівка, Ряснопіль, Сухине. На території сільської ради

основну частину жителів становлять українці, також тут проживають росіяни, білоруси, молдовани, болгари, вірмени.

У різні роки сільську раду очолювали Лісневич Володимир Володимирович (1947-1963 рр.), Кубренюк Віктор Падфентійович (1963-1980 рр.), Подима Галина Євдокимівна (1980-1988 рр.), Волков Микола Іванович (1988-1994 рр.), Куріцина Людмила Володимирівна (1994-2001 рр.), Біднюк Володимир Миколайович (з 2002 року).

У 1929 році в селі Ряснопіль було створено колгосп «Іскра», першим головою якого став Немченко Петро Іванович. Колгосп очолювали Самотько, Путченко, Шестопалов М. П., Соколов, Рибалко Ф. М. (1987-1995 рр.), Лабунський С. П. (1995-2000 рр.).

У 1958 р. відбулося об'єднання ряду колгоспів в один навколо «Іскри». У 1989 р. почалось розукрупнення колгоспів: із «Іскри» виділився колгосп «Основський».

У січні 2000 року пройшла реорганізація господарства з КСП в ТОВ «Іскра». У березні 2000 р. на базі ТОВ «Іскра» були створені два товариства з обмеженою відповідальністю: «Іскра» (директор Котлик М. М.), «Прогрес» (Волков М. І.). В 2001 р. відбулася трансформація ТОВ «Іскра» в АФ «Посмітного».

Перша згадка про заснування села Ряснопіль поміщиком Гнатом Івановичем Гіжицьким відноситься до 1793 року. У 1861 році селяни с. Ряснопіль виступили проти грабіжницьких умов скасування кріпацтва. У 1902 році в Ряснопільській волості існувала нелегальна революційна група, очолювана вчителем Петрівської земської школи Волковим М. І., а з 1905 р. — вчителькою цієї ж школи Зав'яловою М. В. Група підтримувала зв'язок з підпільною більшовицькою організацією Одеси.

Під час революції 1905-1907 рр. в селах Ряснопіль та Петрівка були сформовані бойові селянські дружини. Селяни виступали з вимогою підвищення заробітної платні. В січні 1906 року дружинники Ряснополя захопили економію поміщиці Л.А. Аркудинської. Виступ був придушений військовим загonom, а організатори його заарештовані і вислані до Сибіру.

Селяни Ряснополя у грудні 1917 року організували червоногвардійський загін, який згодом влився в Тилігуло-Березанський полк Червоної армії. У 1918 році було проголошено радянську владу в селі.

У 1941 році фашисти окупували село. Ряснопіль, як і Оdesa, потрапив у зону румунської окупації. В селі було створено румунську жандармерію.

У 1942 році було створено підпільну групу на чолі з Й.П. Немченком. Окупанти викрили діяльність підпільників і по-звірячому розправилися з ними в 1943 році: всіх патріотів розстріляли в місцевих каменоломнях за селом.

30 березня 1944 року війська Українського фронту силами 188-ї гв. дивізії звільнили с. Ряснопіль від німецько-фашистських загарбників.

Близько 200 ряснопільців полягли на полях війни. Серед тих, хто повернувся з фронту, багато нагороджених орденами і медалями: кавалером двох орденів Слави став Береза Л. С., орденом Слави III ст. нагороджені Ягельський І. П. і Руденко М. І., орденом Слави і Червоної Зірки — Долгошея І. А.

На території сільської ради діють дві загальноосвітні школи I-III ступенів у селах Ряснопіль та Петрівка, одна загальноосвітня школа I-II ступенів у селі Основа і одна загальноосвітня школа I ступеня у селі Зеленопілля. Є дільнична лікарня, чотири клуби і чотири бібліотеки.

До Жовтневої революції на території села існували земське училище та церковно-парафіяльна школа. Земське училище, яке складалось із трьох відділень, було розташоване на території заготконтори, а школа — біля церкви, в теперішньому приміщенні аптеки. У школі дітей навчали слов'янської мови, яка використовувалася в церковному писанні. Вчителями були священник та псаломщик. Вчилися там діти найбільш релігійних та заможних батьків. В обох навчальних закладах використовувався метод тілесних покарань.

До революції будинок нинішнього інтернату належав пану Гіжицькому, а після 1905 року — поміщиці Аркудинській. Після 1917 року він перейшов до місцевої влади. Спочатку в ньому організували «червоний дім» (клуб). І лише в 1923 році тут була створена школа (з 1927 року — семирічка). Пізніше на території села була створена МТС. В її гуртожитку теж розташовувалися класи. З 1947 року школа стала середньою. З роками зростала кількість учнів, а класи були розкидані по всьому селу, тому виникла гостра потреба в будівництві нової школи. В 1969 році був закладений фундамент, а у вересні 1973 року діти сіли за парти нової школи, яка діє і досі.

В селі Ряснопіль новий Будинок культури було збудовано у 1969 році. При ньому за ініціативою доцента Одеського політехнічного інституту, уроженця села П. П. Лопати був створений один з перших в області історико-краєзнавчий музей, який згодом отримав статус народного.

Постійно в селі приділяється увага спорту — футболу, волейболу, баскетболу. Щороку проводиться швидкісний турнір з футболу, присвячений пам'яті Героя Радянського Союзу П. В. Вертилицького, уродженця с. Ряснопіль. Футбольна команда колгоспу «Іскра» була чемпіоном району.

У Ряснополі встановлено пам'ятники загиблим в роки війни та підпільникам. Пам'ятники були споруджені також на хуторі Сухине та в Оленівці, яка існувала до 2000 р. Жителі села були переселені в інші населені пункти у зв'язку з будівництвом газопроводу.

В 90-х роках розбудувалося село Зеленопільське — завдяки першому директору радгоспу «Зеленопільський» Василю Григоровичу Матієнку. Через його наполегливу працю це село не зникло з мапи, як багато інших сіл.

До складу Ряснопільської сільради входить село Петрівка, засноване в 1825 році. Землі належали поміщику Лисенкову (дехто називав його прізвище — Лисий: це, напевно, було прізвисько), звідси й пішла перша назва села — Лисенкове чи Лисенка. Пан Лисенков мав породистих собак, на них він виміняв кріпаків в інших губерніях і заснував хутір поблизу на той час повноводної річки Цареги, русло якої мало багато джерел. Під час дощів та навесні Царега дуже розливалася; річка розділяла село на дві частини, які сполучалися трьома дерев'яними мостами, що стояли на кам'яних биках. Про цей факт свідчить і вислів, який часто вживають місцеві жителі: «піти до трьох мостів». На річці в дореволюційний час стояв панський водяний млин, в якому мололи зерно. На леваді були панські городи. Від назви річки Царега пішла назва села, яке виникло на березі пізніше — Царегол.

У 1876 році з'явився панський млин. У 1886 році було побудовано приміщення трирічної школи. Розташовувалась вона там, де зараз проживає сім'я Челаків.

До 1861 року селяни були кріпаками. Землі в цей період належали поміщикам Гуку та Гавилу. Досі збереглися назви місцевості Гукова могила, Гуків ставок. Гук та Гавило набирали собі наймитів з інших волостей. Щоб вибрати енергійного,

вправного робітника, вони накривали на стіл і дивились, хто як їсть, бо так і працювати буде. Працювали селяни за третю копу при збиранні врожаю (дві копи залишалися господарю, а урожай з третьої забирали робітники). Це давало змогу декому заводити власне господарство.

В селі проживали також німці-колоністи, одна з частин села і сьогодні називається за поширеним прізвиськом поселенців — Шмідт.

З встановленням радянської влади в селі було відкрито перший медпункт в Гуковому будинку — там, де зараз на Міщанах знаходиться магазин.

В Петрівці була також сільська рада (на місці старої шкільної їдальні). Пізніше сільська рада, медпункт, бібліотека і школа були переведені в новозбудовані приміщення.

У 1898 р. у трикласній початковій школі навчалося 48 учнів, з них лише три дівчинки. Одним з перших учнів в селі був Ворона Григорій Григорович.

У 1926 р. в селі була 4-річна школа (2 класи в 2 зміни), її приміщення розташовувалось нижче старої школи. В одній половині проходили заняття, в другій проживали вчителі. Одним з перших директорів був Ознака Іван Костянтинович.

У 1924 р. в Петрівці була організована комуна, для чого було направлено 40 чоловік. Вони мали організувати показове господарство. Очолював комуну Вітязь, його соратниками були Савчук, Горбенко, Якубенко, Дзінзілевський, Мазур Харитон, Чернега, Бесараб. Згодом вона стала називатися «комуною бассарабців». Члени комуні вели спільне господарство. Тут безкоштовно годували, одягали, був дитсадок. Куховаркою в комуні була Береза Марія (в роки війни вона стала членом партизанського загону, який діяв у Березівці).

У цей же час в селі діяв колектив «Боротьба», в якому люди також разом обробляли землю. Перший колгосп був організований в 1929 р. і називався «Трудовик». Він об'єднував приблизно 30 селянських господарств і мав 200 га орної землі.

У 1927 році в селі було створено машинно-тракторну станцію (МТС). Першим її директором став Редер. Трактори «форзони» та «інтернаціонали» були завезені з Америки. При МТС було побудовано майстерню. Працювали тут також мешканці

сусідніх сіл. МТС обслуговувала села Гуляївку, Матлашівку, Ряснопіль, Основу, а також села Миколаївської області.

З 1929 р. директором МТС був Добровольський, серед механізаторів виділялись п'ятеро братів Домашенків. МТС обробляла як колективні, так і одноосібні господарства. Але для існування МТС не виділяли грошей (можливо, з економічних міркувань), тому в 1929 році Петрівську МТС було приєднано до Шевченківської.

З покоління у покоління передається розповідь про спорудження млина. Старий панський млин погано переробляв зерно. І ось жителі села узялися за спорудження нового. Очолив цю справу розжалуваний царський офіцер Андрій Дудник. Він знайшов доброго інженера, який розробив проект. Дудник дістав найкраще обладнання. Роботи з дерева виконував вмілий тесляр Антон Білоус. В будівництві та обладнанні млина брали участь всі жителі села, навіть діти.

Заслугою А. Дудника було і те, що для обробки наділів одноосібників і колгоспних земель село отримало шість тракторів. Ставали на ноги петрівчани, з'явилися заможні селяни-одноосібники.

На території села були колгоспи «Хлібороб», «Трудовик» Пізніше вони були перейменовані в колгосп ім. Косіора (ім. Орджонікідзе) та ім. Сталіна (голова — Бондаренко Іван Степанович). Головою колгоспу ім. Орджонікідзе був наш земляк П.Г. Кілівник. Колгосп ім. Сталіна в 1932-1933 р. очолював Спектор.

Голод не оминув село. 1932-й рік був неврожайним. Колгосп змушений був здати в рахунок хлібозаготівель все зерно, навіть насінневий фонд. Багато сімей, особливо багатодітних, голодувало. Люди їли траву, ловили ховрахів, взимку збирали замерзлих ворон, ходили в сусіднє село Ташине і ловили в лимані раків. Зиму пережити якось вдалось. А от весною 1933 року було дуже важко. Люди пухли від голоду, дехто ледве виповзав з хати, щоб поїсти молододі травички. Але масового вимирання у Петрівці не було. Жителі села вважають, що багатьох врятував від голодної смерті тодішній голова колгоспу Спектор. Він, маючи знайомства в Одесі, Умані, Херсоні, діставав сорго, дерть. В колгоспі біля млина була організована кухня, з висівков варили кисіль, готували

кашу з сорго і давали по 2 ложки на людину. Крім того, люди різали траву, бурячиння, додавали крупу, висівки чи макуху і пекли коржики на олії з свиріпи.

Завдяки старанням Спектора весною засіяли колгоспне поле. Але сходи зійшли дуже рідко, тому бригадира колгоспу Олексія Ткаченка навіть судили.

За кілька років життя покращало, проте в 1937-1938 рр. почалось розкуркулення. Було створено комісію з жителів Петрівки, членів комуни. Забирали майно навіть у середняків. Все відібране в односілчан доставляли в комуни і проводили торги. Найбільше постраждали сім'ї Мацуєва Павла, Гусара Андрія; майно в них забрали, і діти змушені були йти жебракувати. Гусара Андрія заслали до Сибіру.

В передвоєнні роки жителі села за порадами Андрія Дудника прагнули «цивілізувати» Петрівку за допомогою розширення підсобних промислів. З ініціативи Дудника та за його участю було розпочато спорудження і монтаж сиропного заводу.

30 серпня 1941 року в село ввійшли німці, а за ними і румуни. Окупанти встановили свій порядок: розставили по квартирах своїх солдат, жінок з дітьми виганяли з хат, змушували готувати їм їжу. У населення забирали яйця, молоко, курей. Румуни організували також роботу у бригаді, зерно відправляли на Одесу. Старостою був Сіровицький, а наглядачами — румуни Йосип (Йон) та Мітіка. З гвинтівками стежили вони за роботою жінок. Допомогали румунам стежити за порядком місцеві поліцаї. Румунська жандармерія була в с. Ряснопіль За найменшу непокору румуни карали людей; було встановлено комендантську годину.

Заарештували комсомольців-активістів Красножона Сергія, Ворону Івана, Шуляка Миколу, Горбачова Миколу. За непокору румуни били нагайками, знущались з населення. Так, 12 діб під арештом тримали Шевченка Івана, а потім запрягли у воза і змусили возити воду в комендатуру. За спробу протестувати його розстріляли.

На фронтах війни загинули 89 жителів с. Петрівки та 24 — з сіл с. Іванівка та Царегол. З війни повернулось живими 47 чоловік, багато з них були поранені і контужені.

31 березня 1944 року з боку Гукового ставка (з Комісарівки) з'явилися три вершники — розвідники Червоної армії,

провісники визволення. А 1 квітня в селі вже були воїни III Українського фронту. В селі розташувався штаб маршала Малиновського.

Відступаючи, німці замінували млин, але радянські сапери вправно знешкодили вибухівку.

У 1946-1947 рр. в селі працював соргосиропний завод. Очолював його Андрій Дудник. На заводі з сорго варили солодкий сироп і в півлітрових баночках відправляли в торгові точки. Було створено шкільну виробничу бригаду з учнів старших класів.

В колгоспі діяв черепичний цех, який очолював Юрій Глазунов.

Головами колгоспу в повоєнний період були П.І. Мазур, В.А. Шуляк, Ф.Ф. Вірич.

З 1 січня 1960 р. школа у селі стала восьмирічною. В 1962 році для неї було побудоване нове приміщення. В 1989 році школа стала дев'ятирічною, а з 1990 року — середньою.

Ставкове

Генералу царської армії Вейсу пощастило. Коли у середині XVIII століття Катерина II роздавала своїм воякам землю, йому дісталися багаті чорноземи, рівні степові простори. Тут і заснував Вейс хутір, назвавши його своїм іменем. Ще довго теперішнє Ставкове іменувалося Вейсовим, аж поки не виросло, не розбудувалося, не збагатилося гарними ставками, які і взяли до уваги селяни, перейменовуючи свій населений пункт в 1945 році в село Ставкове.

На землі Вейса господарювали поміщики, надаючи їй у користування селянам-десятинникам. Ті платили за це десятою частиною врожаю і однією вівцею. Та ще й відпрацьовували поміщику безкоштовно в жнива 12 днів, а 7 — за мізерну платню. Після реформи 1861 року селяни й надалі залишалися десятиниками, не маючи змоги викупити землю. Частина врожаю, яку вони віддавали поміщику, збільшилась до однієї п'ятої, а згодом і до третини. Жили вони в халупах,

зліплених з глини і бур'яну. Взимку в цих хатах тримали і худобу...

Тепер у Ставковому є середня школа, в якій навчається 230 учнів і працює 32 вчителі, Будинок культури на 600 місць, бібліотека з книжковим фондом у 20 тис. примірників. В селі працюють ФАП, дитячий садок, будинок побуту, торговельна мережа, відділення зв'язку; Ставкове забудоване новим житлом. Встановлено пам'ятники загиблим під час Великої Вітчизняної війни: 405 жителів пішли на фронт, 185 із них загинули, 216 вшановані нагородами.

Біля села Кринички знайдено поселення періоду бронзи (II тисячоліття до нашої ери).

З кожним роком росло, розбудовувалося Вейсове. Залишилися в минулому зліплени з землі хатини, хутір перетворився на мальовниче село.

А на початку XX століття над ним прошуміли події, які торкнулися кожної сім'ї. Жовтнева революція, громадянська війна, колективізація, розкуркулення, голодомор. І на тлі цих подій — створення спочатку товариства спільного обробітку землі, потім колгоспу, який з допомогою МТС ім. Шевченка все твердіше ставав на ноги.

На чотири роки вибила з колії упевнену ходу колективного господарства Велика Вітчизняна війна. Вона забрала життя багатьох мешканців села, зруйнувала надбане хліборобами за довгі роки. А після перемоги вони розпочали все спочатку.

Після війни колгосп очолив фронтовик, уродженець Кіровської області Я. С. Анохін. Це за його керівництва господарство стало рівнятися на один із передових колгоспів країни — ім. Будьонного, який очолював уже тоді відомий в країні М. О. Посмітний. За його керівництва у важкі повоєнні роки за трудові успіхи 17 колгоспників були нагороджені орденами і медалями, чотири з них (в т. ч. Я. С. Анохін) — орденами Леніна. В центрі села, де похований Анохін, споруджено гранітний обеліск, його ім'ям названа одна з кращих вулиць Ставкового.

Тут же, в центрі села, є ще одне погруддя — Павла Пилиповича Ведути. Це він, вихованець М. О. Посмітного, на той час (1954 р.) уже Герой Соціалістичної Праці, після смерті Я. С. Анохіна очолив ставківське господарство. Це він, мудрий організатор і хлібороб, підняв колгосп до рівня розквітців

— колгосп, який по праву вважався маяком. Під час керівництва Павла Пилиповича у Ставковому отримували найвищі за існування колгоспу врожаї, надії молока, прирости живої ваги тварин. Виросли тваринницькі комплекси, майстерня, активно розбудовувалося село. Десятки механізаторів були удостоєні високих урядових нагород, а сам Павло Пилипович нагороджений другою Золотою Зіркою Героя. В Українській енциклопедії йому по праву відведено місце. Там значиться таке: «Ведута П. П. — знатна людина України, новатор сільськогосподарського виробництва, двічі Герой Соціалістичної Праці, нагороджений двома орденами Леніна, орденом Трудового Червоного Прапора. І вміщено портрет Павла Пилиповича.

Після виходу на пенсію П. П. Ведута до самої смерті був почесним головою місцевого колгоспу. На жаль, без нього господарство стало занепадати. А невдовзі від нього залишилося дуже мало.

Чергову сторінку в історії села відкрила перебудова в країні, реформування АПК. І хоч нове приживається нелегко, все ж, отримавши землю у власність, ставківчани шукають шляхи ефективного господарювання в сучасних умовах. І нехай в одних виходить краще, в інших — гірше, та вони намагаються зберегти ведутівську науку, сенс якої — любити землю, любити працю. Сьогодні вони зважують питання: самому господарювати на землі чи здавати її в оренду? Кому довірити свої наділи? І так хотілось би, щоб переміг здоровий глузд, допомогла ведутівська наука, спрацювала ведутівська мудрість.

Там, де колись царський генерал заснував маленький хутір, розкинулося красиве село. Село із складною і цікавою історією. Село хлібодарів.

Радянську владу тут було встановлено у січні 1918 року.

Відстань від Ставкового до Березівки 25 кілометрів, до залізничної станції Раухівка — 16 кілометрів.

У Ставковому 293 двори, населення — 1035 чоловік. Ставківській сільраді підпорядковані села Данилівка, Кринички, Нейкове, Рівне.

Степанівка

До складу Степанівської сільської ради, яка була утворена 18 серпня 1989 року, входять села Степанівка (площею 117,5 га), Косівка (128,9 га), Донська Балка (72,9 га), Донське (111,4 га), Червоне (99,2 га), Вовкове (67,2 га), Чорногірка (236,4 га). Загальна площа території сільради — 983,9 га. Першим головою був Валерій Володимирович Панченко, з 1998 року на цій посаді був Михайло Анатолійович Мишкін (до 2006 р.).

Від Степанівки до Березівки — 10 км. Населення складається з українців (97%), росіян, циган, білорусів, молдован, вірмен.

Першими поселенцями Степанівки були кріпаки-втікачі. З 1803 року, коли вербувальник Цігле привіз з Німеччини за завданням уряду перші партії переселенців, були організовані колоністські округи. Серед переселенців майже не було заможних господарів-землеробів.

Багато жителів Березівського округу приїхали в колонію, маючи борги. Були випадки, коли колоністи брали державну позику і, не сподіваючись її повернути, втікали з колоній. Так у 1811 році з Березівського колонійського округу втекло 50 німецьких сімей. Втікачів розшукували і повертали на попереднє місце. З цими фактами була пов'язана репліка Рішельє, що німецькі колоністи «послані для перевірки його витримки». Це можна було сказати і про Степанівку.

Перше згадування про Степанівку припадає на 1883 рік. Тоді тут було 17 дворів, 173 мешканці (87 чоловіків та 86 жінок).

З фронтів Великої Вітчизняної війни не повернулись 25 жителів с. Степанівка, 12 жителів с. Донське, 35 жителів с. Чорногірка, 23 жителі с. Карнагорове. За звільнення Чорногірки віддали життя 20 бійців Радянської армії та 8 місцевих жителів, за звільнення Степанівки загинуло 5 бійців. Уродженець села Донська Балка військовий льотчик Петро Андрійович Гнідо став Героєм Радянського Союзу, має звання генерал-майора.

На території сільради знаходяться ПП «Чорногірське» (села Чорногірка, Червоне, Вовкове) та ТОВ «ім. Котовського» (села Степанівка, Косівка, Донська Балка, Донське, Карнагорове). Господарства спрямовані на вирощування зерна та виробництво м'яса великої рогатої худоби.

Особливо необхідно відзначити розквіт с. Чорногірка з приходом керівника підприємства Гришакова Віктора Івановича: село помолодшало, заробітна платня зросла в шість разів, це одне з кращих господарств по всій окрузі. Цікава особливість в тому, що більшість керівних посад займали і займають Гришакови, тому цілком зрозуміле їх ставлення до роботи.

Освітою дітей займаються Чорногірська ЗОШ (директор Михайло Іванович Герелюк), Червонянська початкова школа (Любов Анатоліївна Костенко), Вовківська початкова школа (Ірина Миколаївна Колончук), Донська початкова школа (Алла Дмитрівна Везель), Степанівська початкова школа (Надія Миколаївна Бездудна).

Степанівські ясла/сад побудовано у 1964 році, завідує ними Валентина Адамівна Домуці.

Про здоров'я односельців турбуються на Чорногірському ФАПі (завідуюча Ольга Кузьмівна Яремків), Вовківському (завідуюча Наталія Сергіївна Корнієнко), Донському (завідуюча Ніна Володимирівна Сабанчук), Степанівському (завідуюча Марія Василівна Яворська).

Книжковий фонд степанівської бібліотеки — 7000 примірників (завідуюча Олена Володимирівна Муринська); у чорногірській бібліотеці — понад 12000 книжок (завідуюча Ірина Володимирівна Саленко).

Степанівський будинок культури на 150 місць збудовано у 1967 році, завідує ним Галина Гаврилівна Шпарталова. Чорногірській сільський клуб на 150 місць збудовано у 1937 році; завідує — Людмила Михайлівна Курмей. Вовківський сільський клуб на 100 місць збудовано у 1992 році; завідує — Олена Володимирівна Таран.

У 2002 році, завдяки братам Гришаковим — Валерію і Віктору Івановичом, у Чорногірці відкрито Свято-Архангельську православну церкву. Священик — отець Василій (Данилюк).

Червоноармійське

Наприкінці XIX століття поміщики розпродали землі за 12 км від Березівки німецьким колоністам. У 20-х роках цю територію зайняли переселенці з різних губерній України; до 1929 року велике село мало назву Ново-Кальчеве.

З 1932-го рахують свої роки села Червоноармійське, Семихатки, Ульяновка; з 1936-го — село Травневе. Вони й увійшли до Червоноармійської сільської ради, якою керували Олександр Іванович Кондратьєв (1957 р.), Степан Лук'янович Сухий (1958 р.), Олександр Іванович Тригубчак (1959-1960 рр.), Михайло Семенович Кочерга (з 1961 р.), Ганна Іванівна Суха (з 1965 р.), Василь Миколайович Бондар (з 1970 р.), Ярослав Іванович Кочмар (з 1975 р.), Леонід Григорович Ткаченко (з 1990 р.), Катерина Никифорівна Іскра (з 2002 р.).

Сільраді підпорядкована площа у 237 га (с. Червоноармійське — 79 га, с. Семихатки — 56 га, с. Травневе — 64 га, с. Ульяновка — 38 га). Національний склад населення — українці (60%), молдовани (17%), росіяни (8%), гагаузи (7%), білоруси (5%), поляки (1%), німці (1%), татари (1%).

Радгосп ім. XVII партконференції на території сільської ради був до 90-х років одним з найбільших у Одеській області; у ньому налічувалось 11370 гектарів землі. Тут було 4 тисячі великої рогатої худоби, 3 тис. свиней, 1760 корів. Мав радгосп 120 автомашин, 90 тракторів, 27 зернозбиральних комбайнів. У період найвищого розквіту господарством керували директор В. Л. Горобченко, гол. інженер Л. Г. Ткаченко, гол. агроном В. О. Нечепорук. Цей радгосп мав не дуже добру репутацію, тому що влада використовувала його в певний час як місце поселення тих, кого висилали за рішенням суду, або людей, які звільнилися з місць позбавлення волі. Тобто, це був горезвісний 101-й кілометр. Але в цьому було більше надуманості, ніж правди. Там проживали і проживають добрі, працьовиті і чуйні люди.

На території сільради працюють господарства: ПСП «Шанс-К» (директор Анатолій Юхимович Ковальчук), ПСП «Агротехсервіс» (директор Олександр Леонтійович Іскар), ПСП «Агро-2000» (директор Олег Олегович Цапенко), СК «Карат» (директор Анатолій Іванович Кучеренко), ПСП «Марія» (директор Марія Іванівна Якобюк), СФГ «Росинка» (директор Олександр Валентинович Рожнюк).

Село добре пам'ятає і шанує людей, які працювали тут керівниками, частина з них продовжує трудитися й нині. Це Микола Ярмолайович Рябов (керував у 1948-1952 рр.), Ганна Іванівна Суха (1952-1954 рр.), Михайло Якович Мороз (1949-1957 рр.), Володимир Леонідович Горобченко (1957-1978 рр.), Михайло Захарович Володичев (1978-1982 рр.), Дмитро Романов Мелешко (1982-1987 рр.), Віктор Миколайович Федюкін (1977-2000 рр.).

Як і всю Березівщину, жорстока війна не оминула Червоноармійську сільраду. Загиблих вшановано пам'ятником у селі Травневе, який було встановлено у 1969 році. Земляки добре знають ветеранів Великої Вітчизняної — Василя Миколайовича Бондаря, Віру Тихонівну Горбук, Степана Семеновича Васильєва, Бориса Романовича Касьяненка, Івана Костянтиновича Сітінського.

Замість восьмирічної школи у 1985 році в селі Червоноармійське побудовано загальноосвітню (директор Тетяна Іванівна Федюкіна). У селі Семихатки — неповна загальноосвітня школа (директор Людмила Іванівна Короткова), у Травневому — початкова школа (завідуюча Тетяна Вікторівна Лотоковська), в Ульяновці — початкова (завідуюча Лариса Іванівна Ромашова).

У Червоноармійському з 1936 року працює дитячий садок; керує ним Оксана Іллівна Романова. Що ж до ФАПів, то вони є в кожному селі (у Червоноармійському завідуюча Ірина Іванівна Кир'язова, у Семихатках завідуючий Гурій Миколайович Фузицький, у Травневому завідуюча Тетяна Анатоліївна Сітінська, в Ульяновці завідуюча Валентина Іванівна Гречана).

У Червоноармійському бібліотекою завідує Ірина Петрівна Безродна, у Травневому — Ірина Петрівна Юрченко, в Ульяновці — Олена Анатоліївна Коржевська.

В 1970 році почав функціонувати будинок культури в селі Червоноармійське (завідуюча Лариса Борисівна Поповська).

В інших селах сільради дозвілля людей урізноманітнюють клуби (у Семихатках завідує Людмила Іванівна Ковальчук, у Травневому — Ірина Григорівна Софіяк, в Ульяновці — Тетяна Іванівна Рогачевська).

Шевченкове

Чим відоме на Березівщині село Шевченкове, то це створенням у 1928 році першої в СРСР МТС (тоді це був хутор Ламзаки).

Після Жовтневої революції селяни одержали землю. Але ніхто не міг наодинці її обробляти. Почали шукати вихід із становища, об'єднуватися у невеликі колективи. На кінець 1918 року в державі вже нараховувалося півтори тисячі комун та товариств спільного обробітку землі.

У 1920 році на хуторі Ламзаки (колишнє майно поміщика Реміха) виник радгосп імені Тараса Шевченка. Багату землю, колишні пасовища поміщика Реміха отримали переселенці з Київщини і Поділля. Вони селилися хуторами і організовували земельні колективи — ТСОЗи (товариства спільного обробітку землі). Держава виділяла їм кредити, та у багатьох переселенців не вистачало сил і можливостей обробляти свій наділ землі: то коней не було, то плуга, то з насінним матеріалом не все в порядку.

У 1926 році на Одещині з 97 тис. селянських господарств 37 тисяч не мали реманенту, близько половини не мали коней або волів, а п'ята частина селян здавала свої землі в оренду.

Цілком зрозуміло, що переселенці, осівши навколо радгоспу ім. Т. Шевченка, з заздністю дивилися на трактори, які вдвічі глибше орали. Тому 6 листопада 1926 року керівництво радгоспу ім. Т. Г. Шевченка уклало договір на оранку землі з переселенцями — членами товариства спільного обробітку землі, головою якого був І. Г. Шевченко.

Задовго до цієї події роботою трактористів радгоспу зацікавився заступник керуючого «Укррадгоспоб'єднання» Онисим Миронович Маркевич. Коли нарком землеробства

України А. Г. Шліхтер вніс пропозицію організувати зразковий прокатний механізований пункт з тим, щоб використати його приклад у справі перебудови села, О.М. Маркевич пропонував для проведення досліду радгосп ім. Т. Шевченка в Одеській області.

У 1927 році десять трактористів колони, очолюваної Михайлом Албулом, почали оранку цілини в громадському господарстві. У серпні 1927 року на колегії Наркомату землеробства УРСР була дана задовільна оцінка досвіду. На початку осені 1927 року між О. М. Маркевичем і уповноваженим селян с. Балайчук був укладений договір на обробку землі тракторами.

Це була ціла програма перебудови життя селян. Сторони підписали рішення «об'єднати земельну польову площу в розмірі 3 тисячі гектарів в один земельний масив для цілковитого спільного тракторного обробітку землі». Всі межі, які розділяли односібників, знищили. Оплата послуг у селян не викликала ніяких суперечок, з них брали недорого: дві третини урожаю, вся солома і вся полова залишалася селянам і розподілялася пропорційно їх земельним наділам.

У той рік тракторна колона засіяла по чорному пару 400 гектарів озимої пшениці і зорала 1 200 гектарів. На той час це був дуже великий обсяг роботи.

Весною 1928 року в радгоспі діяло вже чотирнадцять тракторних колон. У тому ж році Наркомат землеробства назначив О. М. Маркевича директором першої в СРСР МТС (машинно-тракторної станції).

Експеримент, проведений на Березівщині, здобув високу оцінку, у постанові Ради праці і оборони від 5 червня 1924 року «Про організацію МТС» писалося, що машинно-тракторні станції — це нова форма організації праці — і давалася директива розпочати по всій території СРСР широке будівництво МТС у найкоротший термін.

Весною на Україні вже було 154 МТС, на озброєнні яких перебувало 7658 тракторів.

Шевченківці не тільки піднімали цілину, але й готували з 1928 року кадри для роботи на «фордзонах» і «Інтернаціоналах»: трактористів, старших рульових, механіків (серед них — одні із перших жінок-трактористок, наші землячки Феня Васильєва і Олена Тиханська).

У 1930 році Шевченківська МТС була удостоєна ордена Трудового Червоного Прапора.

На місці колишнього хутора Ламзаки виросло ціле містечко: нові корпуси майстерень, електростанція, гаражі для техніки. З колгоспами був налагоджений телефонний зв'язок. У 1931 році ветерани МТС — старший механік В. Ф. Наремський, завідувач майстернями О. І. Москальчук і директор станції Б. С. Павловський (він змінив О. М. Маркевича) — були нагороджені орденом Леніна. На кінець 1931 року 450 тракторів, 120 комбайнів, 80 молотарок, 85 автомобілів та багато інших машин і причіпного обладнання Шевченківської МТС обслуговували 250 колгоспів у п'яти районах. Життя вимагало відокремлювати ділянки і перетворювати їх в самостійні МТС. Так створювалися Березівська, Буялицька, Кремидівська, Андрієво-Іванівська, Петрівська машинно-тракторні станції. Після розподілу Шевченківська МТС обслуговувала 42 навколишніх колгоспи з 30 тисячами гектарів землі. На її базі була створена дослідна станція Всесоюзного інституту рослинництва, де працювали спеціалісти із Московської і Київської сільськогосподарських академій та Одеського сільськогосподарського інституту. Потім дослідна станція перетворилася на сортодослідницьку, де випробувалися і проходили районізацію нові сорти зернових і технічних культур.

Тривалий час невідомою сторінкою були репресії серед працівників МТС. Десь у 1931 році до станції були пред'явлені серйозні претензії щодо поганої організації праці. 21 лютого 1932 року ЦК КП(б)У прийняло спеціальну постанову про МТС. Секретар парторганізації Ішатчин був звільнений з роботи, ряд працівників МТС заарештували. Прізвища деяких з них зустрічаємо у книзі «Одеський мартиролог». Серед реабілітованих — Дейч Р. М. (одержав 10 років), Гаврилов М. Є. (10 років), Сердюк Ф. Ф. (розстріляний), Пеньковський Л. К. (розстріляний), Беккер Г. К. (10 років), Жигалкін К. Т. (10 років).

1932-1940 роки позначені страшним голодом на Україні, у тому числі і у Березівському районі. Найбільшого розмаху голод набув на початку 1933 року. У багатьох селах померло від 100 до 400 чоловік.

Однак і у скрутних умовах продовжувалася боротьба за життя. Значну роль в зміцненні господарств району відіграли

машинно-тракторні станції. Вони були тією базою, на основі якої було досягнуто певного піднесення культури землеробства, збільшено посівні площі, скорочено строки та поліпшено якість сільгоспробіт.

Йшли роки, красивішало селище Шевченкове. Тут було відкрито перший на Одещині сільський кінотеатр, книголюбів зібрали чудову бібліотеку. Місцеві спортсмени прославили селище на всю округу. Ентузіасти озеленення степу створили чудовий сад.

На курсах бригадирів у Шевченковому у 1935 році був і Герой Соціалістичної Праці Олександр Гіталов.

У 1937 році директор Шевченківської МТС Іван Васильович Дружинін одним із перших у країні був нагороджений орденом «Знак Пошани».

На початку Великої Вітчизняної війни виконуючий обов'язки директора МТС агроном В. О. Любчинський одержав наказ евакуювати техніку на схід. Він же вивіз прапор МТС і орден Трудового Червоного Прапора, які довелося йому закопати під час відступу. Після війни В. О. Любчинський знайшов ці реліквії, і це було великим святом для всього колективу.

Восени 1948 року указом Президії Верховної Ради СРСР за відмінну роботу по обслуговуванню колгоспів і забезпеченню високих і стійких врожаїв та у зв'язку з 20-річчям від дня створення першої в СРСР МТС ім. Т. Шевченка було нагороджено орденом Леніна.

У післявоєнні роки Шевченківську МТС не раз нагороджували перехідним Червоним прапором, вона була неодноразовим учасником Виставки досягнень народного господарства. З її досвідом знайомилися делегації радянських республік, а також різних країн: Болгарії, Польщі, НДР, Угорщини, Чехословаччини, Румунії, Франції, Англії, США, Канади, Фінляндії.

Пізніше машинно-тракторні станції реформувалися в ремонтно-тракторні станції, а згодом — в районні об'єднання «Сільгосптехніка».

Сільська рада у Шевченковому виникла у 1992 році. Першим її головою був Віктор Михайлович Максимчук.

Загальна площа території складає 1416,38 га. Село Шевченкове займає 288,2 га, село Чигирин — 173 га.

Мешкають у двох селах українці, росіяни, молдовани, болгари, гагаузи, вірмени.

На території сільради знаходяться ТОВ «Мрія» (раніше ним керував Леонід Павлович Сушко, тепер — В'ячеслав Антонович Сабрам), ФГ «Олександр» (голова Олександр Володимирович Прус), держсортодільниця (завідуючий Олег Анатолійович Бурдейний).

Шевченківською н/с школою I-II ступенів керує її директор — Сергій Олександрович Дідиченко; Чигиринська початкова школа керується вчителькою Антоніною Вікторівною Саранчук.

Шевченківським ФАПом завідує фельдшер Галина Никифорівна Костанжі, а Чигиринським — фельдшерка Світлана Валентинівна Ворона.

Чигиринським клубом завідує Людмила Сергіївна Васильєва, Шевченківською бібліотекою — Раїса Герасимівна Ніколаєва.

Серед ветеранів праці особливо вшановані Олександр Миколайович Ромазов (нагороджений орденом Леніна) та Петро Микитович Макаров (нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора).

У Шевченковому встановлено пам'ятник двадцяти дев'яти жителям села, які загинули під час Великої Вітчизняної війни, та поруддя Т. Г. Шевченка.

Яснопілля

Села Яснопілля, Новогригорівка та Кудрявка за 20 кілометрів від Березівки були утворені у 1896 році. Крім них, до Яснопільської сільради входить ще село Суха Верба. Керував сільською радою з 1999 року Іван Анатолійович Карліковський. Зараз керує Д. О. Гошта.

Населення, яке складається з українців, росіян, німців, поляків, займається вирощуванням сільськогосподарських культур, великої рогатої худоби. Раніше на території сільради було КСП, яким керували Чекановський, Максютенко,

Петро Морохович, Петро Беккер, Богдан Шимко, Володимир Білойваненко, Петро Ткаченко. Тепер тут знаходяться ТОВ «Хлібороб» (директор Анатолій Богоміль), ТОВ «Кранц» (керував Олег Богоміль, зараз керує Віктор Шпет), АС «Сатурн», фермерські господарства «Дідер», «Світлана».

Директор Яснопільської загальноосвітньої школи I-II ступенів — Галина Миколаївна Тельпиш; директор Кудрявської ЗОШ I-III ступенів — Тетяна Володимирівна Антропова; Новогригорівською початковою школою керує Ганна Ярославівна Годунко. При яснопільській школі створено музей старовинних речей, історії краю.

У Яснопіллі та Кудрявці є ФАПи.

Яснопільський будинок культури з бібліотекою чекає на місцевих мешканців у години дозвілля.

В селі Яснопілля у 1965 році встановлено пам'ятник воїнам, що загинули під час Великої Вітчизняної війни, та погруддя Т. Г. Шевченка.

В 90-ті роки ХХ ст. майже повністю загинуло село Кудрявка. За сприянням Богоміла Анатолія Івановича та Богоміла Олега Анатолійовича на базі бригади колгоспу «Хлібороб» було організовано колгосп «Кранц» для німців-біженців (в основному — з Казахстану). Дві держави — Німеччина і Україна — надали допомогу в будівництві 40 будинків для переселення, за кошти Німеччини побудовані школа, ФАП, хлібопекарня.

Щоб пам'ять не згасла

Історія краю живе у спогадах його мешканців. Та кожна людина згадує своє, інколи про одну і ту саму подію очевидці розповідають по-різному. І у цьому немає нічого дивного, бо так влаштована людина.

Щоб забезпечити максимальну достовірність подій і фактів, які наводяться у цій книзі, автор використовує і посилається на велику кількість фактичних джерел. Сподіваюся, що наведені далі додатки також стануть у пригоді читачеві, який щиро захоче знати історію Березівського краю.

АВТОР

Вони прославили Березівщину

Герої Радянського Союзу

Гнідо Петро Андрійович
Дроздов Петро Володимирович
Кондратенко Іван Васильович
Федоренко Микола Володимирович
Шаховцов Михайло Андрійович

Двічі Герої Соціалістичної Праці

Ведута Павло Пилипович
Посмітний Макар Онисимович

Герої Соціалістичної Праці

1. Березівська Серафима Савеліївна
2. Черняк Іван Онуфрійович
3. Внученко Іван Афанасійович
4. Димов Михайло Степанович
5. Путенцов Іван Якович
6. Козіна Ганна Афанасіївна
7. Ведута Єфросинья Іванівна
8. Себова Степанида Миколаївна
9. Яковлева Ніна Захарівна
10. Потоцький Семен Іванович
11. Хомко Петро Арсенійович
12. Бондаренко Василь Антонович

Герої України

Гришко Зінаїда Михайлівна

Жителі району — кавалери ордена Леніна

1. Белецька К. П. — ланкова артілі ім. Будьонного
2. Вальвакова Є. П. — ланкова артілі ім. Будьонного
3. Яковлева А. А. — ланкова артілі ім. Будьонного

4. Серкизюк І. Ф. — колгоспник артiлі ім. Будьонного
5. Черняк Є. О. — колгоспниця артiлі ім. Будьонного
6. Шевченко І. Г. — колгоспник артiлі ім. Будьонного
7. Посмітний М. О. — голова артiлі ім. Будьонного
8. Тодорова В. Л. — доярка артiлі ім. Будьонного
9. Чечуков В. М. — секретар парторганізації артiлі ім. Будьонного.
10. Дяченко П. С. — бригадир артiлі ім. Будьонного
11. Бондаренко В. А. — тракторист колгоспу «Україна»
12. Лисенко В. Ю. — головний агроном колгоспу ім. Посмітного
13. Рудаков В. Ф. — тракторист колгоспу «Україна»
14. Северенчук М. П. — доярка Вікторівської птахофабрики
15. Тесля М. Ф. — доярка Вікторівської птахофабрики
16. Шевченко П. Я. — керуючий відділенням Вікторівської птахофабрики
17. Войцев В. М. — керуючий відділенням Вікторівської птахофабрики
18. Вірич Л. Т. — доярка колгоспу ім. Калініна
19. Ніточко І. Ф. — бригадир рослинницької бригади колгоспу ім. Димитрова
20. Сомов К. Г. — механізатор МТС ім. Шевченка
21. Малонога П. М. — механізатор МТС ім. Шевченка
22. Ткаченко В. П. — механізатор МТС ім. Шевченка
23. Ромазов О. М. — механізатор МТС ім. Шевченка
24. Іванер А. В. — свинар колгоспу ім. Шевченка
25. Путенцов І. Я. — бригадир колгоспу ім. XXII з'їзду КПРС
26. Четверикова О. О. — доярка колгоспу ім. XXII з'їзду КПРС
27. Васильчук М. Д. — доярка колгоспу ім. XXII з'їзду КПРС
28. Балан Т. П. — доярка колгоспу ім. XXII з'їзду КПРС
29. Веремчук В. Я. — бригадир колгоспу ім. XXII з'їзду КПРС
30. Сомов К. Г. — бригадир колгоспу ім. XXII з'їзду КПРС
31. Гордєєв В. О. — механізатор колгоспу ім. XXII з'їзду КПРС
32. Базаров А. К. — механізатор колгоспу ім. XXII з'їзду КПРС
33. Ацук Н. М. — ланкова колгоспу ім. XXII з'їзду КПРС
34. Стоянова М. М. — колгоспниця колгоспу ім. XXII з'їзду КПРС
35. Дойч Г. С. — вчителька Березівської СШ №1
36. Лунгова Н.Ф. — ланкова колгоспу ім. Шевченка
37. Панайот П. І.
38. Меркевич А. М.
39. Паловський Б. С.
40. Кузьмін М.П. — вчитель Демидівської середньої школи
41. Кулагіна О. М. — вчителька
42. Сербова О. К. — вчителька
43. Шабалін Д. Ю. — директор елеватора

Пам'ятники загиблим під час Великої Вітчизняної війни у Березівському районі

Меморіал братська могила 43 підпільників, розстріляних в безрезні 1943 р., та 74 радянських воїнів 4 ГвМК, 47 ГвСД, 188, 228, 266, 394 СД та площа 235 АЗСП, загиблих при визволенні міста 4 квітня 1944. Пам. 1954 р. **Березівка**.

Братська могила радянських воїнів, які загинули 31 березня — 4 квітня 1944 р. при визволенні міста. Пам. 1950 р. **Березівка**, вул. Перемоги, 52.

Пам'ятник на честь воїнів-танкістів 4 ГвМК, які звільнили місто 4 квітня 1944 р. Танк Т-34-85 на п'єдесталі. 1974 р. **Березівка**, на розі К. Цеткін та Пушкінської.

Пам'ятник на місці розстрілу жертв фашизму у 1941. Пам. 1944 р. **Березівка**, біля залізничного переїзду.

Пам'ятник 106 воїнам-землякам, які загинули на фронтах Великої Вітчизняної війни. Пам. 1969 р. **Анатолівка**.

Братська могила 57 воїнів 138 КП 30 КД та 39 ТБр, загиблих при визволенні села 4 квітня 1944 р. Пам. 1948 р. **Антонівка**.

Пам'ятник 42 воїнам-землякам, які загинули на фронтах Великої Вітчизняної війни. Пам. 1975 р. **Антонівка**.

Меморіал братська могила 21 партизана, розстріляного 11 березня 1943 р., 26 радянських воїнів, загиблих при визволенні села у квітні 1944 р., та пам'ятник воїнам-землякам, які загинули на фронтах Великої Вітчизняної війни. Пам. 1965 р. **Балайчук**.

Дві братські могили євреїв, розстріляних фашистами у 1942 р. Пам. 1994 р. Балайчук, виїзд на **с. Маринове**.

Меморіал братська могила 11 воїнів 32 ГвКП 9 ГвКД, загиблих при звільненні села 4 квітня 1944 р., та пам'ятник 72 воїнам-землякам, які загинули на фронтах Великої Вітчизняної війни. Пам. 1970 р. **Вікторівка**.

Братська могила воїнів 73, 74, 88 ГвСД та 266 СД, загиблих при визволенні села 3 квітня 44 р. Пам. 1969 р. **Виноградне**.

Пам'ятник жертвам геноциду на місці гетто 1941-1943 рр. Пам. 1994 р. **Виноградне**, сквер.

Пам'ятник на місці розстрілу жертв фашизму у 1941-1942 рр. Пам. 1994 р. **Виноградне**, 1 км від села на автотрасі Одеса — Первомайськ.

Дві братські могили 24 воїнів 35, 39, 57 ГвСД, 36 та 39 Гв ТП, загиблих при визволенні села 3 квітня 44 р. Пам. 1976 р. **Вовкове**.

Братська могила 41 воїна 74, 82, 88 ГвСД, 333 СД та 137 окремого загороджувального загону, загиблого при звільненні села 2 квітня 44 р. Пам. 1962 р. **Гуляївка**.

Пам'ятник воїнам-землякам, які загинули на фронтах Великої Вітчизняної війни. **Гуляївка**.

Пам'ятник 197 воїнам-землякам, які загинули на фронтах Великої Вітчизняної війни. Пам. 1966 р.

Дві братські могили радянських воїнів (кількість та імена не встановлені), загиблих при звільненні села 1 квітня 1944 р. Пам. 1945 р. **Данилівка**.

Могила земляка, Героя Радянського Союзу І. В. Кондратенка (1923-1971). Пам. 1971 р. **Заводівка**.

Меморіал пам'ятник земляку, Герою Радянського Союзу П. В. Дроздову (1923-1945) та братська могила 15 воїнів 195, 259 СД та ОШР, які загинули при визволенні села 4 квітня 44 р. **Заводівка**.

Братська могила 8 радянських воїнів, загиблих при визволенні села у 1944 р. Пам. 1959 р. **с. Заводівка**, обласна психлікарня №3.

Меморіал братська могила безіменних радянських воїнів, загиблих при визволенні села у квітні 1944 р., та пам'ятник 28 воїнам-землякам, які загинули на фронтах Великої Вітчизняної війни. Пам. 1970 р. **Зброжківка**.

Братська могила 5 радянських патріотів, розстріляних 30 березня 1943 р. Пам. 1948 р. **Златоустове**.

Братська могила 6 радянських воїнів, загиблих при звільненні села 4 квітня 1944 р. Пам. 1948 р. **Златоустове**, південна околиця.

Пам'ятник воїнам-землякам, які загинули на фронтах Великої Вітчизняної війни. Пам. 1983 р. **Златоустове**, біля школи.

Пам'ятник 4 воїнам-землякам, які загинули на фронтах Великої Вітчизняної війни. Пам. 1973 р. **Ланове**.

Меморіал дві братські могили безіменних воїнів 34 ГвСД, 353 СД та ППГ 5208, загиблих при звільненні села у квітні 1944 р. Пам. 1969 р. **Маринове**.

Меморіал братська могила воїнів 47, 57 ГвСД та 188 СД, загиблих при звільненні села 31 березня 44 р., та пам'ятник 97 воїнам-землякам. Пам. 1968 р. **Михайло-Олександрівка**, біля школи.

Меморіал братська могила 10 воїнів 88 ГвСД, загиблих при звільненні села 1 квітня 1944 р., та пам'ятник 40 воїнам-землякам. Пам. 1969 р. **Нейкове**.

Меморіал братська могила радянських воїнів, загиблих при звільненні села 1 квітня 1944 р., та пам'ятник воїнам-землякам. Пам. 1969 р. **Новоподільське**.

Меморіал братська могила 12 воїнів 10 КвКД, загиблих при звільненні села 4 квітня 1944 р., та пам'ятник 37 воїнам-землякам. Пам. 1973 р. **Новоподільськ**.

Меморіал братська могила 12 воїнів 10 ГвКД, загиблих при звільненні села 4 квітня 1944 р., та пам'ятник 37 воїнам-землякам. Пам. 1973 р. **Новоселівка**.

Меморіал пам'ятник воїнам-землякам, які загинули на фронтах Великої Вітчизняної війни, та безіменна братська могила радянських воїнів. Пам. 1972 р. **Оленівка**.

Меморіал братська могила 7 воїнів 573 СП 195 СД, загиблих при звільненні села 10 квітня 1944 р., та пам'ятник 39 воїнам-землякам. Пам. 1964 р. **Онорівка**.

Меморіал братська могила радянських патріотів Рибалю М., Шестопалова А. П., Гриценка П., розстріляних окупантами в березні 1943 р., та пам'ятник воїнам-землякам, які загинули на фронтах Великої Вітчизняної війни. Пам. 1975 р., **Основа**.

Братська могила 5 воїнів 236 ГвСП 74 КвСД, загиблих при звільненні села 4 квітня 44 р. Пам. 1951 р. **Петрівка**.

Пам'ятник 64 воїнам-землякам, які загинули на фронтах Великої Вітчизняної війни. Пам. 1975 р., **Петрівка**.

Пам'ятник воїнам-землякам, які загинули на фронтах Великої Вітчизняної війни. Пам. 1983 р., **Роздол**.

Меморіал братська могила 10 воїнів. 36 ГвТБр, загиблих при визволенні села 4 квітня 1944, та пам'ятник 85 воїнам-землякам. Пам. 1965 р. **Розквіт**.

Меморіал братська могила 11 радянських патріотів, розстріляних фашистами у 1943 р., братська могила 16 воїнів 269 ГвСП 88 ГвСД, загиблих при звільненні села 31 березня 1944 р. та пам'ятник 120 воїнам-землякам. Пам. 1965 р.

Меморіал братська могила 18 воїнів 24 Гв ПП 10 ГвПДД, 57 ГвСП 20 ГвСД та 580 СП 188 СД, які загинули при звільненні села в квітні 1944 р., та пам'ятник 50 воїнам-землякам. Пам. 1965 р. **Ставкове**.

Пам'ятник воїнам-землякам, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни. **Сухине**.

Дві братські могили безіменних воїнів 320 СД, загиблих при визволенні села 4 квітня 44. Пам. 1969 р. **Степанівка**.

Братська могила 1500 євреїв, розстріляних фашистами у 1942 р. Між с. **Софіївка і Отрадна Балка**.

Братська могила 6 воїнів 1010 СП 266 СД, загиблих при визволенні села 31 березня 44 р. Пам. 1967 р. **Травневе**.

Братська могила безіменних радянських воїнів, загиблих при звільненні села 1 квітня 1944 р. Пам. 1960. **Червоний Агроном**.

Братська могила безіменних воїнів 27, 35, 79 ГвСД, загиблих при звільненні села 4 квітня 44 р. Пам. 1966 р. **Чорногірка**.

Пам'ятник воїнам-землякам, які загинули у роки Великої Вітчизняної війни. Пам. 1967 р. **Червоноволодимирівка**.

Меморіал братська могила 5 радянських воїнів, загиблих при визволенні села 1 березня 1944 р., та пам'ятник 54 воїнам-землякам, які загинули у роки Великої Вітчизняної війни. Пам. 1965 р. **Чижове**.

Меморіал братська могила 11 воїнів 259 СД, 266, гв. капітана та екіпажу літака 861 БАП, загиблих при визволенні села 2 квітня 1944 р. Пам'ятник 17 воїнам-землякам. Пам. 1970 р. **Шевченкове**.

Пам'ятник воїнам-землякам, які загинули на фронтах Великої Вітчизняної війни. **Юркове**.

Меморіал братські могили воїнів 20, 29 ГвСД та 343 ОАШР, загиблих при визволенні села в 1944 р., та пам'ятник воїнам-землякам. Пам. 1970 р. **Яснопілля**.

Не стоять на обліку могили: с. Анатолівка (92 ГвСД), х. Червоний (загиблих у 1944 р.); втрачені могили 1941 р. в с. Вікторівка (57 АП), с. Виноградне, с. Гуляївка, с. Маринове, с. Михайло-Олександрівка, с. Новоселівка та с. Травневе.

СТАРШІ ОФІЦЕРИ, ЯКІ ЗАГИНУЛИ І ПОХОВАНІ НА БЕРЕЗІВЩИНІ У 1941-1945 РОКАХ

1. Матвеев Іван Андрійович, 1906 р. н., гв. полковник, загинув 31. 03. 44 р. Похований у **м. Березівка**.

2. Бормотін Іван Володимирович, росіянин, підполковник 38 ТП. Загинув 2. 04. 44 р. Похований у **м. Березівка**.

КАПІТАНИ, ЯКІ ЗАГИНУЛИ І ПОХОВАНІ НА БЕРЕЗІВЩИНІ У 1941-1945 РОКАХ

1. Єфімов Андрій Іванович 1910 р. н., уродж. Санкт-Петербурга. Капітан, зам. командира АС 5СБАП21 САД. Загинув 5. 08. 1941 р., вбитий вартовим на посту, похований у **с. Виноградне**.

МОЛОДШІ ОФІЦЕРИ, ЯКІ ЗАГИНУЛИ І ПОХОВАНІ НА БЕРЕЗІВЩИНІ У 1944-1945 РР.

1. Астахов Іван Олексійович, мол. л-т в/ч пп 431333. Загинув 31. 03. 44, похов. в **с. Гуляївка**.
2. Білошицький Василь Микитович, 1919 р. н., уродж. Щорсовки, ст. л-т. Загинув 07. 09. 44 р., похов. в **с. Червоноармійське**.
3. Бобелев Олексій Іванович, 1920 р. н., ст. л-т. Загинув 07. 04. 44 р., похов. у **с. Вовкове**.
4. Васев Олександр Юхимович, 1924 р. н., мол. л-т 39 ГвТБр. Загинув 02. 04. 44 р., похов. у **с. Антонівка**.
5. В'южанін Анатолій Іванович, 1907 р. н., гв. л-т 36 ГвТП. Загинув 09. 04. 44 р., похов. у **с. Вовкове**.
6. Гольщев Микола Іванович, ст. л-т. Загинув 01. 04. 44 р., похов. у **с. Антонівка**.
7. Давтян Саркіс Амбарцулович, 1915 р. н., ст. л-т. помер 23. 04. 44 р., похов. у **с. Маринове**.
8. Дагаєв Тихон Олексійович, 1918 р. н., гв. мол. л-т 36 ГвТБр. Загинув 31. 03. 44 р., похов. у **м. Березівка**.
9. Дніпров Павло Андрійович, 1923 р. н., л-т. Загинув 01. 04. 44 р., похов. у **с. Антонівка**.
10. Дубовенко Семен Борисович, мол. л-т 564 СП 195 СД. Загинув 01. 04. 44 р., похов. у **с. Заводівка**.
11. Заводовський Микола Павлович, л-т. Загинув 31. 03. 44 р., похов. у **с. Заводівка**.
12. Іщенко Степан Данилович, уродж. Кіровоградської області, мол. л-т. Загинув 31. 03. 44 р., похов. у **с. Чижове**.
13. Капран Михайло Карпович, 1925 р. н., уродж. с. Червоний Донець Ізюмського району Харківської області, гв. мол. л-т 60 ГвСД. Загинув 01. 04. 44 р., похов. у **с. Балайчук**.
14. Катунін Констянтин Олексійович, гв. мол. л-т 36 ГвТБр. Загинув 09. 04. 44 р., похов. у **с. Розквіт**.
15. Корепанов Степан Артемович, 1915 р. н., уродженець м. Міас Челябінської області, гв. ст. л-т ЗОМЦП. Загинув 01. 04. 44 р., похов. у **с. Антонівка**.
16. Котлинський, л-т. Загинув 22. 07. 44 р., похов. у **с. Гуляївка**.
17. Куреленко Микола Миколайович, ст. л-т. Загинув 31. 03. 44 р., похов. у **м. Березівка**.
18. Кучма Василь Андрійович, 1908 р. н., уродж. Іванівського району, гв. мол. л-т, командир взводу 36 ГвТП. Загинув 09. 04. 44 р., похов. у **с. Вовкове**.
19. Максимов Віктор Андрійович, 1930 р. н., мол. л-т 861 БАП. Загинув 15. 05. 44 р., похов. у селищі **Шевченкове**.
20. Макуров Андрій Сергійович, уродж. м. Ростова-на-Дону, мол. л-т. Помер від ран 13. 04. 44 р., похов. у **с. Чорногірка**.

21. Малий Іван Федорович, 1919 р. н., уродженець с. Дробищі Чернігівської області, мол. л-т 1145 СП 353 СД. Помер від ран 07. 04. 44 р. у ППГ 5208, похов. у **с. Маринове**.

22. Малишко Іван Трохимович, уродж. Романівського району Саратовської області, ст. л-т, помер від ран 10. 04. 44 р., похов. у **с. Черногірка**.

23. Михалев Павло Іванович, 1921 р. н., л-т 172 ІАП. Загинув 20. 04. 44 р., похов. у **с. Вовкове**.

24. Назаров Іван Іванович, 1924 р. н., гв. мол. л-т. Загинув 31. 03. 44 р., похов. у **с. Ряснопілля**.

25. Прокопов Кузьма Дмитрович, гв. ст. л-т. Загинув 01. 04. 44 р., похов. у **м. Березівка**.

26. Пузирников Володимир Іванович, л-т 580 СП 188 СД. Помер 18. 04. 44 р., похов. у **м. Березівка**.

27. Рязанцев Олексій Петрович, ст. л-т. Загинув 08. 04. 44 р., похов. у **м. Березівка**.

28. Садиков Абутаніл Снагулевич, 1923 р. н., мол. л-т 1010 СП 266 СД. Загинув 29. 03. 44 р., похов. у **м. Березівка**.

29. Станецький Тихон Дмитрович, 1919 р. н., мол. л-т 39 ТБр. Загинув 01. 04. 44 р., похов. у **с. Антонівка**.

30. Сулійманов Салтан, гв. мол. л-т 39 Гв ТП. Загинув 01. 04. 44 р., похов. у **с. Вовкове**.

31. Сурков Семен Михайлович, мол. л-т в/ч пп 4415. Загинув 09. 04. 44. р, похов. у **с. Котовське**.

32. Тищенко Михайло Іванович, 1914 р. н., уродженець с. Смоленське Алтайського краю, л-т. Загинув 01. 04. 44 р., похов. у **с. Антонівка**.

33. Ткаченко Павло Олександрович, 1922 р. н., уродженець с. Мостове, л-т. Загинув 24. 03. 44 р., похов. у **м. Березівка**.

34. Токарев Петро Петрович, 1912 р. н., уродж. м. Первомайська Миколаївської області, л-т. Загинув 35. 03. 44 р., похов. у **с. Чижове**.

35. Точковой Григорій Тимофійович, л-т. Загинув 02. 04. 44 р., похов. у **с. Онорівка**.

36. Фіногін Олексій Петрович, 1922 р. н., мол. л-т 580 СП 188 СД. Загинув 01. 04. 44 р., похов. у **с. Ставкове**.

37. Ципленков Михайло Миколайович, 1924 р. н., уродж. Санчурського району Кіровської області, гв. л-т 220 Гв СП 79 Гв СД. Помер від ран 08. 05. 44 р., похов. у **с. Черногірка**.

38. Чезганов Микола Костянтинович, л-т. Загинув 05. 04. 44 р., похов. у **м. Березівка**.

39. Чупин Олександр Андрійович, гв. мол. л-т 39 Гв ТБр. Загинув 01. 04. 44 р., похов. у **с. Вовкове**.

40. Шевцов Степан Григорович, л-т в/ч пп 53909. Загинув 30. 03. 44 р., похов. у селищі **Шевченкове**.

Воїни-березівчани, які не повернулися з фронту

Рядовий Арапатій Іван Іванович.
Рядовий Артамонов Дмитро Петрович.
Ст. сержант Арапатій Володимир Григорович.
Ст. сержант Алексеєнко Володимир Дмитрович.
Рядовий Албул Микола Іванович.
Рядовий Алексеєнко Кузьма Дмитрович.
Рядовий Ангелов Віталій Васильович.
Рядовий Адамович Євген Володимирович.
Ст. сержант Аксенюк Георгій Йосипович.
Рядовий Бондаренко Михайло Тимофійович.
Рядовий Буняк Павло Іванович.
Рядовий Буряк Іван Іванович.
Лейтенант Богач Михайло Тимофійович.
Рядовий Балан Федір Васильович.
Рядовий Барабола Степан Васильович.
Рядовий Бриндак Василь Пилипович.
Рядовий Бойков Григорій Андрійович.
Рядовий Берестенко Юхим Леонтійович.
Рядовий Белоусов Петро Іванович.
Рядовий Балан Костянтин Васильович.
Рядовий Бондарчук Іван Антипович.
Рядовий Белік Микола Онисимович.
Рядовий Бондаренко Михайло Тимофійович.
Рядовий Басочкевич Павло Кирилович.
Мол. сержант Бербер Іван Дмитрович.
Рядовий Бондар Василь Герасимович.
Рядовий Бригадиров Степан Степанович.
Рядовий Безпрозваний Семен Григорович.
Єфрейтор Белогор Анатолій Якович.
Партизан Бабич Михайло Іванович.
Рядовий Балов Олексій Юхимович.
Старшина Белов Віктор Петрович.
Сержант Белов Сергій Петрович.
Рядовий Борщевський Абрам Ізраїлевич.
Рядовий Бондаренко Микола Олексійович.
Рядовий Бабієнко Іван Андрійович.

Рядовий Буряченко Василь Федорович.
Рядовий Бевза Василь Федорович.
Рядовий Брейтман Данило Абрамович.
Рядовий Бабієнко Порфирій Андрійович.
Рядовий Барнонов Микола Олексійович.
Рядовий Білозер Вадим Афанасійович.
Матрос Боровик Григорій Вікторович.
Рядовий Балакін Михайло Михайлович.
Рядовий Бівіденко Максим Костянтинович.
Рядовий Бочинський Іван Михайлович.
Рядовий Будзенський Валентин Васильович.
Рядовий Бойко Віктор Маркович.
Рядовий Берестенко Іван Юхимович.
Курсант Баспалько Володимир Максимович.
Курсант Бабиц Григорій Іванович.
Рядовий Боревиц Анатолій Олександрович.
Рядовий Балан Анатолій Михайлович.
Рядовий Бондаренко Василь.
Старшина Белоус Микола Мефодійович.
Рядовий Висококос Савелій Мефодійович.
Рядовий Воїнцев Григорій Михайлович.
Рядовий Ванцюк Ілля Пилипович.
Рядовий Вінковський Спиридон Андрійович.
Рядовий Величко Микола Андрійович.
Рядовий Волков Іван Іванович.
Рядовий Ворона Андрій Антонович.
Рядовий Вітюк Ігнат Федосійович.
Рядовий Вернік Хаїм Янкенович.
Партизан Велік Антон Донатович.
Рядовий Васильєв Савелій Вікторович.
Рядовий Волобаєв Борис Антонович.
Партизан Вдовиченко Олексій Ігнатович.
Партизан Вдовиченко Ніна Іллівна.
Рядовий Грибонос Михайло Йосипович.
Лейтенант Гордаш Іван Максимович.
Рядовий Глазунов Петро Іванович.
Рядовий Горенов Володимир Сергійович.
Рядовий Гордєєв Афанасій Андрійович.
Рядовий Головчиц Анатолій Іванович.
Рядовий Гризицький Олександр Миколайович.
Рядовий Гуральник Федір Дем'янович.
Лейтенант Гнатенко Афанасій Фомич.
Рядовий Горст Яків Якович.
Рядовий Грибонос Володимир Дмитрович.
Рядовий Гладенко Семен Лаврентійович.
Старшина Гідулян Ілля Дмитрович.
Рядовий Грунь Іван Олексійович.

Ст. сержант Голіков Максим Дем'янович.
Рядовий Гофман Йосип Давидович.
Ст. сержант Гончаренко Іван Сергійович.
Рядовий Герасимов Василь Никифорович.
Рядовий Гончаров Іван Степанович.
Рядовий Гавенко Олексій Афанасійович.
Рядовий Грицак Іван Митрофанович.
Рядовий Гошат Трохим Павлович.
Рядовий Глазунов Михайло Іванович.
Рядовий Грінберг Шлема Йосипович.
Рядовий Гройсман Йосип Соломонович.
Рядовий Гречук Іван Дмитрович.
Рядовий Гольберг Ісак Шлемович.
Рядовий Горуца Микола Миколайович.
Рядовий Грицьковський Петро Степанович.
Рядовий Добров Микола Олександрович.
Рядовий Довгаш Павло Романович.
Рядовий Дромашко Олександр Іванович.
Партизан Дорогань Василь Семенович.
Партизан Докієнко Олександр Андрійович.
Рядовий Долгошея Петро Васильович.
Сержант Грушко Максим Васильович.
Рядовий Дерус Віктор Ісакович.
Рядовий Давидов Дмитро Михайлович.
Рядовий Дорогань Юрій Тимофійович.
Рядовий Дашевський Яків Ойзерович.
Сержант Дикусар Леонід Михайлович.
Рядовий Домощенко Олександр Федорович.
Сержант Дем'янов Борис Петрович.
Рядовий Дмитрієв Сергій Іванович.
Партизан Данилішин Василь Олексійович.
Лейтенант Добровольський Федосій Миколайович.
Партизан Дубичко Ліза Олександрівна.
Партизан Єліферов Іван Павлович.
Рядовий Єрошенко Григорій Тимофійович.
Матрос Єдінов Олександр Дмитрович.
Матрос Євтушенко Василь Якович.
Рядовий Железняк Микола Андрійович.
Рядовий Жортов Микола Андрійович.
Рядовий Журавльов Іван Андрійович.
Рядовий Житников Віктор Андрійович.
Рядовий Желясков Олексій Іванович.
Мол. сержант Живченко Микола Миколайович.
Рядовий Загорулько Сергій Дмитрович.
Рядовий Зотаренко Анатолій Васильович.
Мол. лейтенант Заяц Григорій Купріянович.
Рядовий Загородник Карел Олександрович.

Мол. сержант Заволінський Володимир Тимофійович.
Рядовий Золотонос Георгій Федорович.
Рядовий Зарічанський Віталій Володимирович.
Рядовий Зайцев Олександр Харитонович.
Рядовий Загородій Іван Сидорович.
Рядовий Захарченко Микола Олександрович.
Рядовий Зань Михайло Ілліч.
Партизан Заневський Ілля Андрійович.
Рядовий Зінчевський Всеволод Афанасійович.
Рядовий Злодіченко Савелій Якович.
Рядовий Зволінський Володимир Михайлович.
Рядовий Запорожець Іван Захарович.
Рядовий Задирика Володимир Семенович.
Рядовий Заневський Микола Аврамович.
Рядовий Зінкевич Федір Прокопович.
Рядовий Зенов Василь Григорович.
Рядовий Зарінський Леонід Уршійович.
Рядовий Занавський Михайло Ілліч.
Партизан Зубчевський Олександр Іванович.
Рядовий Заболотний Петро Григорович.
Рядовий Ільїн Василь Миколайович.
Рядовий Ізбаш Іван Миколайович.
Рядовий Іщенко Іван Тимофійович.
Рядовий Івець Микита Максимович.
Рядовий Івченко Дмитро Тимофійович.
Рядовий Іванченко Олександр Миколайович.
Рядовий Карев Борис Іванович.
Рядовий Козлов Андрій Порфірович.
Капітан Косьянчук Микола Михайлович.
Ст. лейтенант Косьянчук Олександр Михайлович.
Партизан Решетінський Іван Григорович.
Рядовий Руденко Григорій Іванович.
Рядовий Похтило Василь Ігнатович.
Партизан Петронеллі Олександр Антонович.
Сержант Петрушкін Микола Іванович.
Рядовий Починенко Андрій Прокопович.
Рядовий П'ятниченко Олександр Андрійович.
Рядовий Петруся Михайло Васильович.
Рядовий Прилуцький Йосип Варфоломійович.
Рядовий Прокоф'єв Федір Полікарпович.
Рядовий Петруня Георгій Степанович.
Рядовий Подоляк Григорій Микитович.
Сержант Попов Василь Улянович.
Рядовий Пруса Костянтин Павлович.
Рядовий Панасенко Василь Омелянович.
Рядовий Петренко Микола Іванович.
Рядовий Полозонко Павло Петрович.

Рядовий Рудковський Олексій Гаврилович.
Рядовий Розумовський Максим Семенович.
Рядовий Ридванський Іван Семенович.
Рядовий Рожков Федір Микитович.
Рядовий Руденко Михайло Іванович.
Рядовий Романенко Григорій Лазаревич.
Рядовий Рожков Яків Никифорович.
Рядовий Ромберт Леонід Абрамович.
Рядовий Руденко Микола Іванович.
Рядовий Кравченко Володимир Маркович.
Партизан Криштан Дем'ян Михайлович.
Рядовий Круслер Митрофан Митрофанович.
Рядовий Козаченко Степан Парфентійович.
Рядовий Кравченко Микола Іванович.
Рядовий Козлан Сергій Васильович.
Рядовий Компанеєць Пантелій Захарович.
Партизан Коржов Федір Костянтинович.
Рядовий Кототович Євген Павлович.
Рядовий Кольницький Яків Харитонович.
Рядовий Кулініч Василь Кузьмич.
Рядовий Косовський Антон Андрійович.
Рядовий Крошталь Іван Михайлович.
Сержант Курапов Олександр Романович.
Рядовий Кучер Трохим Михайлович.
Рядовий Касьміна Іван Микитович.
Рядовий Кальницький Давид Харитонович.
Рядовий Кіров Петро Григорович.
Рядовий Кравчик Афон Ізраїлевич.
Рядовий Костенко Кирило Романович.
Рядовий Колесніков Павло Кирилович.
Рядовий Кормильцев Олексій Фомич.
Рядовий Кормильцев Дмитро Іванович.
Рядовий Кужилін Федір Андрійович.
Сержант Коломієць Микола Євсейович.
Рядовий Копач Микола Васильович.
Рядовий Кожухар Арсентій Тимофійович.
Рядовий Криворученко Петро Володимирович.
Рядовий Компаренко Іван Павлович.
Рядовий Крижановський Петро Петрович.
Рядовий Корнейчук Іван Михайлович.
Рядовий Каленчук Анатолій Іванович.
Рядовий Козін Михайло Агафонович.
Рядовий Коноваленко Борис Данилович.
Рядовий Косенков Іван Якович.
Рядовий Косенчук Костянтин Михайлович.
Рядовий Кушнір Іван Васильович.
Рядовий Кошта Петро Давидович.

Рядовий Корень Сергій Йосипович.
Рядовий Кобилянський Ніл Петрович.
Рядовий Кошелєв Яків Сергійович.
Рядовий Коган Вольф Ейберович.
Рядовий Корнеєв Максим Федорович.
Рядовий Козорезов Яків Дмитрович.
Рядовий Костенко Максим Антонович.
Рядовий Каразакі Костянтин Степанович.
Рядовий Коваленко Михайло Іванович.
Рядовий Калюжний Олександр Пантелеймонович.
Рядовий Козлов Микола Порфірович.
Рядовий Косов Сергій Іванович.
Рядовий Карно Тимофій Матвійович.
Рядовий Коломієць Микола Давидович.
Рядовий Колесніченко Юхим Йосипович.
Рядовий Козлов Андрій Порфірович.
Рядовий Кудерський Анатолій Олександрович.
Рядовий Ковтун Михайло Костянтинович.
Рядовий Камцур Микола Юхимович.
Рядовий Криворучко Айзій Львович.
Рядовий Кравченко Микола Дмитрович.
Рядовий Косовський Іван Іларіонович.
Рядовий Конопко Василь Олексійович.
Рядовий Комаров Дмитро Харитонович.
Рядовий Крусар Григорій Іванович.
Рядовий Козін Тимофій Агапович.
Рядовий Канцур Олександр Григорович.
Рядовий Коханюк Микола Кирилович.
Рядовий Косяк Григорій Дем'янович.
Рядовий Кіров Павло Миколайович.
Рядовий Капустян Володимир Степанович.
Рядовий Кравець Олександр Сергійович.
Сержант Корнеєв Олександр Степанович.
Рядовий Лавренко Володиір Сергійович.
Рядовий Лапушинський Федір Венедиктович.
Рядовий Лісецький Володимир Федорович.
Рядовий Лементя Яків Тихонович.
Рядовий Леонов Іван Іванович.
Рядовий Литвяк Андрій Ігнатович.
Ст. сержант Лобов Марк Йосипович.
Рядовий Лехов Михайло Євдокимович.
Рядовий Лапенюк Іван Іларіонович.
Рядовий Лещенко Василь Леонтійович.
Рядовий Лебідь Лук'ян Іванович.
Рядовий Лесниченко Іван Олександрович.
Партизан Лисогор Денис.
Рядовий Мамонтов Олексій Артемонович.

Рядовий Мельниченко Олександр Петрович.
Рядовий Миронов Микола Олексійович.
Рядовий Мадзарі Валентин Дмитрович.
Рядовий Мушчинін Семен Іванович.
Рядовий Мельниченко Петро Іванович.
Рядовий Москаленко Григорій Володимирович.
Рядовий Мацієвич Борис Андрійович.
Рядовий Мірзон Мордко Бенсіонович.
Сержант Мацку Іван Іванович.
Сержант Молчанов Іван Тарасович.
Рядовий Мар'яновський Федір Васильович.
Рядовий Миторшкін Михайло Іванович.
Рядовий Мусієнко Микола Тимофійович.
Рядовий Макаров Володимир Євдокимович.
Рядовий Музика Петро Тимофійович.
Рядовий Мартиненко Прохор Тимофійович.
Капітан Магазинник Борис Леонтійович.
Рядовий Михайлов Мануїл Леонтійович.
Рядовий Мартинюк Михайло Іванович.
Рядовий Мельниченко Олександр Петрович.
Рядовий Молчанов Максим Юхимович.
Рядовий Могилевський Яків Семенович.
Партизан Мачуленко Йосип Михайлович.
Ст.сержант Мушчинін Савелій Семенович.
Сержант Мілоха Василь Іванович.
Лейтенант Мушчинін Лука Семенович.
Рядовий Михайленко Мойсей Данилович.
Рядовий Могильний Анатолій Степанович.
Рядовий Мартинюк Григорій Прокопович.
Рядовий Майданюк Іван Федорович.
Рядовий Мамін Павло Іванович.
Рядовий Мельниченко Іван Йосипович.
Рядовий Недін Володимир Семенович.
Рядовий Ніколишин Тимофій Микитович.
Єфрейтор Непом'ящий Іван Мефодійович.
Рядовий Невестенко Степан Аврамович.
Рядовий Негориця Іван Григорович.
Рядовий Нагорнюк Андрій Андрійович.
Рядовий Недін Григорій Єлизарович.
Рядовий Надешко Онисим Гнатович.
Ст. матрос Неделько Федір Маркович.
Ст. сержант Нагель Раїса Василівна.
Єфрейтор Русов Володимир Ілліч.
Мол.сержант Русов Микола Ілліч.
Рядовий Романенко Іван Петрович.
Партизан Розенберг Ісак Натанович.
Сержант Радецький Василь Абрамович.

Рядовий Ридванський Олександр Семенович.
Рядовий Ройтман Наум Янкелевич.
Рядовий Ройтман Янкель Нахмінович.
Рядовий Руський Іван Афанасійович.
Рядовий Сощенко Йосип Григорович.
Рядовий Суковатицин Микола Георгійович.
Рядовий Сивак Яків Григорович.
Рядовий Совов Микола Яханович.
Рядовий Стольниченко Іван Григорович.
Мол.сержант Сичов Іван Іванович.
Рядовий Сербін Єремій Захарович.
Сержант Скепніченко Семен Іванович.
Рядовий Сопко Станіслав Пилипович.
Рядовий Рожков Володимир Володимирович.
Рядовий Славов Іван Михайлович.
Мол. сержант Степанов Август Якович.
Рядовий Савченко Федір Тимофійович.
Старшина Сторожов Андрій Максимович.
Рядовий Стратулат Борис Тимофійович.
Мол.сержант Свердлій Андрій Іванович.
Матрос Савов Олексій Миколайович.
Рядовий Степанюк Павло Вікторович.
Рядовий Собольський Анатолій Якович.
Рядовий Снешко Никифор Дем'янович.
Рядовий Скупинський Айзик Михайлович.
Рядовий Сліпухін Семен Андрійович.
Рядовий Сопоров Василь Кузьмич.
Рядовий Сила Петро Павлович.
Рядовий Самойленко Іван Пилипович.
Рядовий Солощенко Олександр Микитович.
Рядовий Струтинський Володимир Степанович.
Рядовий Стебловський Антон Харитонович.
Рядовий Сіренко Микола Гаврилович.
Рядовий Стенін Володимир Якович.
Рядовий Салтановський Петро Володимирович.
Рядовий Стасюк Володимир Олексійович.
Лейтенант Стасюк Володимир Олексійович.
Рядовий Сірота Михайло Васильович.
Рядовий Сиволапенко Георгій Іванович.
Рядовий Стригунов Дмитро Родіонович.
Рядовий Станков Анатолій Михайлович.
Рядовий Сігєєв Микола Іванович.
Рядовий Савчук Тимофій Федорович.
Рядовий Струб Олексій Митрофанович.
Рядовий Ткаченко Микола Федорович.
Рядовий Токарський Федір Наумович.
Рядовий Тимошевський Андрій Федорович.

Рядовий Тодоров Петро Іванович.
Старшина Тютченко Петро Федорович.
Рядовий Ткаченко Степан Сергійович.
Рядовий Тимошенко Михайло Зіновійович.
Мол. сержант Тютченко Яків Гаврилович.
Політрук Теплиць Ізраїль Якович.
Рядовий Ткачук Олександр Степанович.
Рядовий Тітченко Афанасій Савович.
Рядовий Тихомиров Володимир Абрамович.
Партизан Турбинський Петро Августович.
Мол. лейтенант Ткаченко Юрій Сергійович.
Рядовий Троянов Костянтин Пантелеймонович.
Рядовий Трифонов Борис Григорович.
Рядовий Удовенчук Микола Герасимович.
Рядовий Улановський Борис Якович.
Рядовий Удовиченко Петро Іванович.
Рядовий Ушаков Михайло Антонович.
Рядовий Федоров Семен Михайлович.
Рядовий Фурман Гнат Захарович.
Рядовий Федоренко Володимир Михайлович.
Рядовий Фербер Володимир Матвійович.
Рядовий Федоренко Володиір Михайлович.
Рядовий Федоров Борис Федорович.
Рядовий Федоренко Микола Федорович.
Рядовий Фатінський Федір Станіславович.
Рядовий Хитринь Михайло Степанович.
Рядовий Хімченко Семен Григорович.
Рядовий Хомович Іван Романович.
Партизан Ходак Олексій Омелянович.
Рядовий Халевицький Михайло Степанович.
Рядовий Халевицький Володимир Степанович.
Рядовий Хомковський Абрам Григорович.
Ст. сержант Хазанов Степан Климентійович.
Рядовий Цуркан Антон Антонович.
Рядовий Целік Павло Мефодійович.
Рядовий Чекурук Михайло Олександрович.
Рядовий Чернецький Микола Платонович.
Сержант Чибісов Ілля Іванович.
Партизан Чулін Андрій Васильович.
Рядовий Чорний Григорій Іванович.
Рядовий Шулик Андрій Михайлович.
Рядовий Шевченко Михайло Михайлович.
Мол. лейтенант Шконько Григорій Степанович.
Рядовий Шатохін Микола Андрійович.
Рядовий Шредман Володимир Петрович.
Рядовий Шевченко Григорій Дем'янович.
Мол. сержант Шульга Микола Степанович.

Рядовий Шуляк Іван Андрійович.
Рядовий Шевченко Микола Харитонович.
Рядовий Шамбора Федір Дмитрович.
Рядовий Шевченко Петро Іванович.
Старшина Шевченко Іван Васильович.
Сержант Шпарталов Микола Петрович.
Рядовий Шевченко Семен Іларіонович.
Рядовий Щетинін Дмитро Юхимович.
Рядовий Юрескул Орест Семенович.
Рядовий Ющенко Олексій Іванович.
Старшина Юрескул Аркадій Вікторович.
Рядовий Юзепа Іван Кирилович.
Рядовий Янченко Олексій Омелянович.
Сержант Якубовський Кузьма Дмитрович.
Рядовий Янченко Михайло Андрійович.
Рядовий Янкелевич Зундель Самойлович.
Рядовий Ніколаєв Михайло Іванович.
Рядовий Нагорнюк Олександр Андрійович.
Рядовий Непомящий Олексій Дмитрович.
Рядовий Онишко Олександр Олексійович.
Рядовий Онишко Олексій Олексійович.
Мол.сержант Обуховський Григорій Миколайович.
Рядовий Останенко Василь Афанасійович.
Партизан Осадчий Микола Григорович.
Партизан Осадченко Інна Іллівна.
Рядовий Олейник Никифор Авер'янович.
Рядовий Осадченко Олександр Кирилович.
Рядовий Олейников Никифор Миронович.
Рядовий Плаксії Леонід Семенович.
Рядовий Поточенко Андрій Прокопович.
Рядовий Пугаченко Михайло Семенович.
Рядовий Польський Федір Лазаревич.
Сержант Петухов Афанасій Гнатович.
Рядовий Прокоф'єв Іван Трохимович.
Рядовий Попов Михайло Йосипович.
Рядовий Поліщук Іван Антонович.
Рядовий Пилипенко Григорій Степанович.
Рядовий Побережнюк Сергій Онисимович.
Рядовий Погрібняк Микола Григорович.
Рядовий Папушинський Федір Венедиктович.
Рядовий Петриченко Григорій Іванович.
Рядовий Пінязенко Раїса Іванівна.
Мол. сержант Прибило Феодосій Григорович.

Список радянських воїнів та партизанів, які загинули у 1941-1945 рр. і поховані у Березівці

№ п/п	Коли похований	Прізвище, ім'я по батькові	Військове звання	Рік народження	Військова частина
1	2	3	4	5	6
1.	02.04.44	Бормотін Іван Володимирович	підполковник		38 ТП
2.	31.03.44	Матвеев Іван Олександрович	полковник	1906	36 гв. ТП
3.	30.03.04	Житнік Іван Олександрович	капітан		
4.	31.03.44	Кириленко Микола Миколайович	ст. лейтенант		ПП 91075
5.	18.04.44	Пузирніков Володимир Іванович	лейтенант		580 СП
6.	31.03.44	Дагаєв Тихон Олексійович	Мол. лейтенант	1918	36 гв. ТБ
7.	09.03.44	Баль Захар Костянтинович	ряд.	1899	
8.	22.03.44	Боряк Григорій Прокопович	ряд.	1902	Пп 45224
9.	15.04.04	Бірюков Інокентій Володимирович	ряд.		
10.	01.04.04	Бондаренко Омелян Павлович	ряд.		
11.	19.03.44	Вермієш Дмитро Якович	ряд.		Ег. 4185
12.	04.04	Воєнков Олександр Михайлович	сержант		Пп 41691
13.	31.03.44	Галговський Олександр Миколайович	гвардії сержант	1917	
14.	31.03.44	Голованов Микола Павлович	сержант		
15.	29.06.44	Гриб Іван Григорович	ряд.	1927	Пп 04743
16.	01.04.44	Гурочкін Володимир Ісайович	ряд.		36 гв. ТБ
17.	19.04.04	Денисов Гнат Петрович	ряд.		799 СП
18.	28.04.04	Дуєнов Петров Дмитрович	ряд.	1908	Пп 33164
19.	20.04.44	Євсєєв Михайло Єлізарович	ряд.		Ег 99
20.	01.04.44	Євдокимов Микола Дмитрович	ряд.		Пп 11859
21.	31.03.44	Єрьомін Микола Якович	гв. ряд.		Пп33102
22.	13.04.44	Захаренко Олексій Наумович	ряд.	1902	
23.	31.03.44	Жарко Косьма Степанович	ряд.	1898	
24.	31.03.44	Індюченко Олександр Єфимович	гв. ряд.		Пп 33102
25.	22.04.44	Іванов Степан Михайлович	ряд.		Ег 2680
26.	03.04.44	Крикунов Григорій Ємельянович	ряд.		
27.	31.03.44	Корякін Василь Євдокимович	ст. сержант		В/ч 44015
28.	31.03.44	Козлов Павло Сидорович	ряд.	1923	
29.	01.04.44	Коротков Костянтин Петрович	гв. ряд.	1912	Пп 24817
30.	04.44	Клюєв Костянтин Олександрович	ряд.	1909	Пп 41691
31.	31.03.44	Корж Іван Юхимович	ряд.		Пп 61245
32.	31.03.44	Корольов Іван Тимофійович	капітан	1917	В/ч 91075
33.	31.03	Козлов Павло Андрійович	єфрейтор		Пп 66867
34.	01.04.44	Карюкін Анатолій Юхимович	гв. ряд.		36 гв. ТБ
35.	01.04.44	Лапшкарашквілі Захар Михайлович	мл. сержант	1924	Пп 44077
36.	31.03.44	Латєв Геннадій Федорович	мл. сержант		Пп 44015
37.	20.04.44	Ляшенко Григорій Кирилович	ряд.	1906	
38.	09.04.44	Мищенко Василь Юхимович	гв. сержант	1907	
39.	31.03.44	Москаленко Михайло Петрович	ряд.		62 ОМ
40.	01.04.44	Макаров Василь Васильович	сержант		36 гв. ТБ
41.	11.04.44	Новіцький Володимир Кирилович	сержант	1922	93 ПЄ
42.	01.04.44	Обідєнов Микола Григорович	сержант	1924	447 ОБЗ
43.	01.04.44	Олейнік Антон Євдокимович	ряд.	1920	Пп 11859
44.	31.03.44	Протопопов Олександр Васильович	ряд.	1919	15 гв. МБ
45.	31.03.44	Тішкін Федір Олексійович	ряд.	1923	
46.	01.04.44	Прокопов Кузьма Дмитрович	ст. сержант		Пп 48530
47.	04.04.44	Колобровський Павло Іванович	гв. сержант	1894	Пп 48550
48.	31.03.44	Писаренко Володимир Іванович	ряд.		Пп 33102
49.	31.03.44	Рижєнко Володимир Юхимович	ряд.		

50.	31.03.44	Плугін Михайло Андрійович	сержант		Пп 61243
51.	12.04.44	Старовик Андрій Сергійович	ряд.		
52.	24.04.04	Стрижиченко Петро Степанович	ряд.		
53.	28.04.44	Стащенко Віктор Павлович	ряд.		
54.	01.01.42	Ситніков Дмитро Спиридонович	ряд.		
55.	01.01.42	Сопоров Іван Стефанович	гв. сержант		Пп 24817
56.	31.03.44	Стенченко Федір Михайлович	ряд.		Пп 32416
57.	31.03.44	Сидоренко Федір Ігнатович	ряд.		04523
58.	31.03.44	Смаженко Олександр Володимирович	мл. сержант	1915	
59.	15.04.44	Слободяник Анатолій Іларіонович	гв. сержант		30 гв Сп
60.	18.03.44	Садовий Костянтин Михайлович	ст. сержант	1913	
61.	29.03.44	Татаренко Антон Денисович	ряд.	1915	
62.	17.05.44	Ткаченко Сергій Олексійович	ряд.		
63.	31.03.44	Філімонов Микола Абрамович	ряд.		815 СП
64.	31.03.44	Фінік Омелян Мифодійович	ряд.	1899	
65.	05.04.44	Черниш Павло Олексійович	ряд.		555 СП
66.	31.03.44	Шарцев Тимофій Федорович	ст. сержант		1963 СП
67.	14.04.44	Шадро Пилип Юхимович	ряд.		Ег 99
68.	27.03.44	Шакарев Василь Пилипович	гв. ряд.		50 гв. КБ
69.	31.03.44	Шестаков Іван Йосипович	ряд.		38 ТБ
70.	31.03.44	Яковлев Іван Олександрович	сержант		Пп 61245
71.	03.44	Голубченко Костянтин Йосипович	партизан	1906	
72.	03.44	Садченко Кирил Іванович	партизан	1903	
73.	11.04.44	Петруня Дмитро Олексійович	партизан		
74.	11.04	Єліферов Іван Павлович	партизан		
75.	11.04.44	Антошенко Дмитро Іванович	партизан		
76.	11.04.44	Врадій Павло Якович	партизан		
77.	11.04.44	Ковбасюк Володимир Федорович	партизан		
78.	11.04.44	Хола Олександр Ємельянович	партизан		
79.	11.04.44	Докієнко Олександр Андрійович	партизан		
80.	11.04.44	Стадніченко Іван Ларіонович	партизан		
81.	11.04.44	Петронеллі Олександр Антипович	партизан	1916	
82.	11.04.44	Сопоров Василь Кузьмич	партизан		
83.	11.04.44	Науменко Петро Іванович	партизан		
84.	11.04.44	Кузьменко Анна Андріївна	партизан		
85.	11.04.44	Осадченко Олена Ільїнічна	партизан		
86.	11.04.04	Вдовиченко Ніна Ігнатівна	партизан		
87.	11.04.44	Турбінський Петро Августович	партизан		
88.	11.04.44	Кашук Іван Олексійович	партизан		
89.	11.04.44	Дорогань Василь Семенович	партизан	1913	
90.	11.04.44	Рожков Володимир Максимович	партизан		
91.	11.04.44	Вітюк Ігнат Федорович	партизан		
92.	11.04.44	Велік Антон Доматович	партизан		
93.	11.04.44	Непом'ящий Олексій Іванович	партизан		
94.	11.04.44	Зубчевський Віктор Семенович	партизан		
95.	11.04.44	Данілішин Василь Олексійович	партизан		
96.	11.04.44	Шматко Афанасій Іванович	партизан		
97.	11.04.44	Коваленко Степан Кирилович	партизан		
98.	11.04.44	Осадчий Микола Григорович	партизан		
99.	11.04.44	Запорожець Григорій Сергійович	партизан		
100.	11.04.44	Запорожець Григорій Сергійович	партизан		
101.	11.04.44	Малькевич Герасим Андрійович	партизан		
102.	11.04.44	Решетінський Іван Григорович	партизан	1919	

103.	11.04.44	Шматко Петро Павлович	партизан		
104.	11.04.44	Тубіченко Єлизавета Олександрівна	партизан		
105.	11.04.44	Мірошніченко Санін	партизан		
106.	11.04.44	Зінченко Тимофій Карпович	партизан		
107.	11.04.44	Чулін Андрій Васильович	партизан		
108.	11.04.44	Науменко Василь Іванович	партизан		
109.	11.04.44	Швець Олексій Микитович	партизан		
110.	11.04.44	Стадніченко Сергій Іванович	партизан		
111.	11.04.44	Білоусов Кузьма Прокопович	партизан		
112.	30.03.44	Фокін Л.С.	ст. сержант		
113.	03.04.44	Волков Іван Павлович	ряд.	1921	
114.	08.04.44	Рязанцев Олексій Петрович	ст. лейтенант		
115.	29.03.44	Садіков Абуданіл Смагу	мл. лейтенант	1923	1010 СП
116.	04.04.44	Гусев Олександр Дмитрович	мол. сержант	1904	142 гв. СП
117.	29.03.44	Гончар Микола Петрович	ряд.		
118.	03.44	Коржов Федір Костянтинович	партизан	1990	
119.	03.44	Бабич Микола Іванович	партизан	1918	
120.	03.44	Бабич Григорій Іванович	партизан		
121.	03.44	Вернигора Іван Михайлович	партизан		
122.	03.44	Вернигора Іван Михайлович	партизан		
123.	03.44	Залевський Ілья Андрійович	партизан		
124.	03.44	Зубчевський Олександр Іванович	партизан		
125.	03.44	Криштан Дем'ян Михайлович	партизан		
126.	03.44	Лисогор Денис Семенович	партизан		
127.	03.44	Мачуленко Йосип Михайлович	партизан		
128.	03.44	Розенберг Ісаак Натович	партизан		
129.	03.44	Ходак Олексій Ємельянович	партизан		
130.	03.44	Заболотний Петро Григорович	партизан	1923	
131.	03.44	Іщенко Михайло	партизан	1905	
132.	03.44	Майборода Марк Кирилович	партизан		
133.	03.44	Васильчук Володимир Гнатович	партизан	1913	
134.	03.44	Болебрюх Ігнат Федорович	партизан	1892	
135.	03.44	Краснюк Петро Михайлович	партизан	1924	
136.	03.43	Кольчев Михайло Степанович	підпільник	1923	
137.	03.44	Лупов Іван Григорович	підпільник	1923	
138.	03.44	Краснюк Петро Платонович	підпільник	1924	
139.	08.07.41	Гункель Марк Іванович	ряд.	1917	
Братська могила біля СПТУ					
140.	05.04.44	Чезуонав Микола Костянтинович	лейтенант		Пп 71712
141.	14.04.44	Брюханов Інокентій	ряд.	1916	Пп 16145
142.	09.04.44	Волк Тихін Петрович	ряд.		Пп 71712
143.	04.04.44	Вахрущев Костянтин Іванович	ряд.		Пп 71712
144.	18.04.44	Вахвемов Апале Салівіч	ряд.		188 СД
145.	04.04.44	Гахдін Петро Володимирович	сержант		Пп 71712
146.	17.04.44	Гайдук Іван Яковлевич	сержант		Пп16145
147.	10.04.44	Ібраев Юсуп	ряд.	1893	
148.	10.04.44	Кокорін Єлезар Яковлевич	ряд.		
149.	13.06.44	Лавриненко Кирил Йосифович	ряд.	1896	
150.	06.05.44	Марченко Макар Власович	ряд.		Пп 61385
151.	13.04.44	Огурков Борис Андрійович	старшина	1923	151 отд. ТП
152.	08.04.44	Портнов Віктор Олексійович	ряд.	1924	Пп 71712
153.	11.04.44	Побережний Ф.В.	ряд.		Пп 71712
154.	16.04.44	Потурай Тимофій Савович	ряд.		Пг 2680
155.	22.04.44	Пометун Михайло Ілларіонович	мл. сержант		Еп 230
156.	08.04.44	Проскурин Іван Олексійович	ряд.		Пп 16145

157.	01.04.44	Редінов Василь Іванович	ряд.		
158.	21.04.44	Ребров Петро Васильович	старшина		Ег 2680
159.	06.05.44	Романюк Семен Сергійович	ряд.		В/ч 61385
160.	12.04.44	Ставровик Андрій Сергійович	ряд.		
161.	17.04.44	Терновий Федір Костянтинівич	ряд.	1915	
162.	09.04.44	Тоцький Микита Павлович	ряд.	1900	
163.	09.04.44	Масхарашвілі Ісидор Іпполитович	ряд.		
164.		Давініян Лоріс Овакімович	ряд.		
165.	08.10.44	Сілітий Григорій Андрійович	ряд.	1902	
166.	20.04.44	Павлов Олексій Петрович	ряд.		795 СП
167.	12.04.44	Одинай Асадулай	ряд.		808 Сп 46 А
168.	07.04.44	Ткач Олександр Михайлович	ряд.		808 СП 46 А
169.	08.04.44	Чорний Григорій Яковлевич	ряд.	1926	Пп 7172, ег 197
170.	07.05.44	Кулаєв Шагдан Шагаєєвич	ряд.	1925	235 азел
171.	17.05.44	Гайдук Микола Павлович	ряд.	1924	
172.	11.08.41	Масюра Стефан Ігнатович	ряд.		35 СП
173.	09.04.44	Артемов Микола Олександрович	ряд.	1925	
174.	08.04.44	Попов Віктор Олексійович	ряд.		
175.	24.03.44	Ткаченко Павло Олександрович	л-нт	1922	
176.	14.04.44	Павліченко Іван Іларіонович	ряд.	1917	
177.	31.03.44	Лізунов Семен Петрович	сержант	1924	
178.	01.04.44	Прокопенко Олександр Семенович	ряд.	1924	4 МК
179.	11.08.41	Ізбаш Терентій Павлович	ряд.	1915	35 СП
180.	1944	Кашук Іван Олексійович	ряд.	1914	стрілець
181.	27.03.44	Костенко Дмитро Никифорович	єфрейтор	1904	
182.	24.04.44	Моспаненко Микола Миколайович	ряд.	1906	ЗГВСП
183.	31.03.44	Дзугань Григорій Миколайович	гв. ряд.	1915	10 ГВ
184.	14.04.44	Степичев Василь Іванович	старшина	1920	

Археологічні пам'ятки на території Березівського району

1. **Село Вовкове.** На південно-східній околиці села, на правому березі р. Тилігул знаходиться курган площею 300х150 м. На його поверхні знайдено кераміку походження II тисячоліття до нашої ери.

2. **Село Гуляївка.** За 1 км на південь від села, на лівому березі Тилігульського лиману, на площі 120х70 м знайдено уламки кераміки, зольника походженням II тисячоліття до нашої ери.

3. **Село Гуляївка.** За 0,5 км на північ від села, на лівому березі Тилігульського лиману, на площі 120х80 м знайдено уламки римських амфор походження II тисячоліття до нашої ери.

4. **Село Демидове.** За 1,5 км на південь від села, на схилі правого берега р. Тилігул, на березі ставка площею 500х200 м знайдено матеріали сабатинівської культури походження II тисячоліття до нашої ери.

5. **Село Демидове.** За 2,5 км на південний схід від села на площі 100х100 м знайдено матеріали сабатинівської і черняхівської культур походження II тисячоліття до нашої ери.

6. **Селище Жовтнівка.** За 3,2 км на північ від селища, на пологому схилі лівого берега долини р. Тилігул, на розорюваній площі розміром 200х100 м знайдено кераміку сабатинівського типу походження II тисячоліття до нашої ери.

7. **Село Заводівка.** За 1 км на північ від села, на лівом березі р. Тилігул знаходиться курганна група висотою до 1 м.

8. **Село Зброжківка.** За 300 м на північ від села, на лівому березі р. Тилігул, на розорюваній площі розміром 250-120 м знайдено кераміку сабатинівського типу походження II тисячоліття до нашої ери.

9. **Село Іванівка.** За 1 км на північ від села Іванівки і за 4,5 км на південь від села Ряснопіль на площі 100х70 м знайдено кераміку сабатинівського типу походження II тисячоліття до нашої ери.

10. **Село Кринички.** На південно-західній околиці села, за 120 м вліво від дороги Березівка — Бендери, на розорюваній площі розміром 300х200 м знайдено кераміку, близька до кераміки сабатинівського типу, походженням II тисячоліття до нашої ери.

11. **Село Михайло-Олександрівка.** За 0,5 км на південний захід від села, на лівому березі р. Тилігул, на розорюваній площі розміром 120х80 м зібрано фрагменти кераміки сабатинівського типу походження II тисячоліття до нашої ери.

12. **Село Михайло-Олександрівка.** На високому лівому березі долини р. Тилігул, на південно-західній околиці села, на частково розорюваній площі розміром 100х80 м знайдено матеріал сабатинівського типу походження II тисячоліття до нашої ери.

13. **Село Михайло-Олександрівка.** На високому схилі долини р. Тилігул, за 1 км на північний захід від села, на розорюваній площі розміром 120х80 м знайдено матеріал сабатинівського типу походження II тисячоліття до нашої ери.

14. **Село Михайло-Олександрівка.** За 1,5 км на південь від села (Попова дача), на розорюваній площі розміром 150х100 м знайдено кераміку сабатинівського типу походження II тисячоліття до нашої ери.

15. **Село Маринове.** За 2 км на схід від села на високому плато розташована курганна група висотою від 1 м до 4 м.

16. **Село Основа.** За 1,5 км на південь від села, на лівому березі р. Царега, на розорюваній площі розміром 80х50 м знайдено кераміку сабатинівського типу походження II тисячоліття до нашої ери.

17. **Село Ряснопіль.** За 1 км на південь від села, на невисокому плато біля річки Царега, на розорюваній площі розміром 120х70 м знайдено матеріал сабатинівського типу походження II тисячоліття до нашої ери.

18. **Село Софіївка.** На південно-західній околиці села, за 0,3 км від лівого берега Тилігульського лиману, на розорюваній площі розміром 120х50 м знайдено матеріал сабатинівського типу походження II тисячоліття до нашої ери.

19. **Село Черногірка.** На високому березі балки, за 1,5 км на схід від села знаходиться розорюваний курган висотою 2 м, розмірами 35х40 м походження II тисячоліття до нашої ери.

20. **Село Черногірка.** На мисі, який утворюється двома балками, за 2 км на південь від села знаходиться розорюваний курган висотою 2,5 м, довжиною близько 40 м.

21. **Село Чижове.** За 2,5 км на північний захід від села, на правому березі долини р. Тилігул, на розорюваній площі розміром 120х80 м знайдена кераміка сабатинівського типу походження II тисячоліття до нашої ери.

На території Березівського району проживає багато переселенців із західних областей України, переважно з Н.-Устринського району, територія якого сьогодні належить Польщі. Більшість із них, в т. ч. і автор, тривалий час не знали істинну причину примусового переселення з Польщі. Рідні і близькі, які були залякані антибандерівською пропагандою, тримали факти у секреті. Люди не розуміли дії М.С. Хрущова, а архіви були закриті, політики і історики теж мовчали.

Проживають переселенці з Н.-Устринського району компактно: у Березівському районі — в с. Маринове, у Роздільнянському — в селах Єреміївка, Новоукраїнка, в Іванівському — у с. Червонознам'янка, у Снігурівському районі Миколаївської області — в с. Євгенівка. Більшість з них — горді внуки своїх предків, свято бережуть в пам'яті історію своїх земляків. А пам'ять, як відомо, формує духовну міць людини...

Цей додаток дає зрозуміти, що таке переселення було ганебним для українського народу. Документи свідчать і про те, що з моральної, економічної і політичної точки зору воно було не на користь Україні, а тим більше — сотням тисяч так званих «переселенців» не зі своєї волі.

Депортація

Історія примусового переселення українців з Польщі в 1944-1947 і 1951 роках

Однією з трагічних сторінок історії було примусове переселення українців і поляків після Великої Вітчизняної війни. Архівні документи висвітлюють важливі аспекти цієї події, розкривають трагізм депортації та реакцію людей на неї, відтворюють факти зловживань при організації і під час самого перебігу переселення.

Евакуація українців з Польщі офіційно розпочалася з підписанням в м. Любліні 9 вересня 1944 року угоди «Про евакуацію українського населення з території Польщі і польських громадян з території УРСР» між урядом УРСР і Польським комітетом національного визволення. Від України підпис під документом поставив М. С. Хрущов, від польської сторони — голова комітету Едвард Осубка-Моравський. Згідно з договором, евакуація повинна була проводитися на добровільних засадах, але насправді,

як ми знаємо, все перетворилося на примусову депортацію, яка супроводжувалася кривавим антиукраїнським терором.

Втім, цього не визнавало тогочасне керівництво обох країн. Як свідчить промова віце-голови ради міністрів Польщі А. Завадського з питання ратифікації польсько-радянського договору від 15 лютого 1951 р. про обмін ділянками державних територій, здійснити переселення вирішила влада, а що думали поляки і українці з цього приводу — нікого не цікавило. Ось що говорив А. Завадський 25 травня 1951 року: *«Відповідно до змісту договору, СРСР поступається Польській Республіці в порядку взаємного обміну ділянкою державної території в Дрогобицькій області загальною площею 480 кв. км. Ця ділянка буде включена в територію Польської Республіки, а наш державний кордон відповідно пересунеться... Основним мотивом, який відіграв велику роль в тому, що уряд Польщі виступив з ініціативою підписання договору про обмін, є запаси нафти з великою кількістю діючих свердловин, а також запаси природного газу, які знаходяться на території, яку нам передає Радянський Союз. Таким чином, завдяки цьому договору, ми отримуємо особливо цінне і необхідне нашому народному господарству пальне.*

В свою чергу, зі свого боку СРСР отримає більш зручне залізничне сполучення».

Виникає цілком слушне запитання: чому угоду 1944 року було підписано між Польщею і Україною, а не Радянським Союзом, а другу, 1951 року, — між Польщею і СРСР? Адже в інших подібних випадках Радянський Союз не доручав Україні підписувати аналогічні договори, зокрема у 1945 році щодо Закарпатської України, який підписали уряди Чехословаччини та Радянського Союзу.

Власне, тут і була закладена міна. Цим договором імітувалося усталення кордону між двома народами — українським і польським. При цьому Москва начебто залишалася осторонь. Крім того, Радянський Союз резервував за собою можливість маневру: якщо б країни антигітлерівської коаліції виявилися занадто принциповими, то він мав би можливість усі претензії адресувати Україні. Одночасно Кремль фактично інспірував загострення польсько-українських взаємин і юридично не ніс відповідальності за розпалювання нової громадянської війни.

У всієї цієї історії є глибші коріння. Все почалося з політичного протистояння Польщі і СРСР, яке загострилося в 1939 році у зв'язку з насильницьким розподілом території Польщі.

Після закінчення війни польський еміграційний уряд в Лондоні вимагав, щоб східний кордон повоєнної Польщі проходив там, де він був у міжвоєнні роки, тобто в склад країни повинна була входити вся Західна Україна, захоплена у свій час радянськими військами і яку поляки вважали своєю споконвічною територією. Але долю другорядних східноєвропейських держав, таких як Польща, вирішили країни-переможниці — США, СРСР, Англія. В результаті переговорів зупинилися на тому варіанті, який маємо сьогодні.

Офіційний договір про радянсько-польський кордон був підписаний 16 серпня 1945 року. На землях, які відійшли до Польщі, залишилися

проживати близько 700 тис. корінного українського населення, яке не хотіло і не мало бажання залишати своє нажите майно і переїздити в колгоспи Радянської України.

Зовсім по-іншому до цього поставилася польська влада. Під час війни на території Західної України діяли чотири політичні сили, які боролися між собою: німецька окупаційна влада, комуністичний партизанський рух, український самостійний підпільний рух (УПА) і польський підпільний рух (Армія Крайова). Боротьба націоналістичного польського підпілля вилася в терор проти корінних українців. Закрилися всі українські школи і класи, українці насильно оподатковувалися непосильними податками у вигляді здачі зерна, м'яса, молока, відбувалися арешти інтелігенції. Польські банди спалювали цілі села, були вбиті десятки тисяч українських селян. М. С. Хрущов навіть написав листа Й. В. Сталіну про факти звірств і знущань з боку польських націоналістів над українським населенням.

Переселення йшло вкрай повільно. За договором евакуація мала бути закінчена до 1 лютого 1945 року, але на перше січня 1945-го за офіційними даними виселилося тільки 19 тис. 899 чоловік. Акція провалилася. Строки дії угоди подовжувалися не один раз.

У січні 1945 року польський еміграційний уряд розпустив Армію Крайову і створив на її основі підпільну організацію «Вільність і не-підлеглість» (ВІН), яка вела боротьбу проти національного режиму в Польщі. Українські націоналісти бачили жорстокість українсько-польського пристоюння і докладали чимало зусиль, щоб зупинити кровопролиття. В липні 1945 року у Варшаву з'їхалися представники українців, які не хотіли виїздити з Польщі, і заявили, що хочуть бути громадянами Польщі. У відповідь польська влада з вересня 1945 року кинула загін регулярної армії на масштабну зачистку території від українців. Військовими діями керувала військова група «Жешув». Найважче виселення йшло в лісовій місцевості. Як тільки люди дізнавалися, що до села направляються військові, вони тікали до лісу. Офіційно ця акція закінчилася в другій половині 1946 року, але більше 150 тис. людей так і не вдалося виселити, в основному з гірських районів.

Вбивство у березні 1947 року заступника міністра національної оборони Польщі Кароля Сверчевського, приписане УПА, спровокувало вибух терору. Українців почали виселяти, але вже не в Україну, яка відмовилася прийняти одразу таку кількість людей, а розселяти на колишніх німецьких землях, які відійшли до Польщі від Німеччини. Ця страшна акція була названа «Операція «Вісла».

У період депортації багато українців було заарештовано спеціальними службами і відправлено в концентраційний табір Явожно — філіал Освенцима. Два роки тут мучили і допитували 4 тис. українців. Серед арештантів був великий голод, поширювалися епідемії. За даними об'єднань груп депортованих українців із Закорзоння, всього в Польщі за 1944-1947 роки загинуло близько 30 тис. українців.

Тривалий час факт депортації українців із Польщі, який мав масштабний характер і супроводжувався польським терором, історики

замовчували. Документи про депортацію і примусове переселення є у фондах Львівського, Одеського, Миколаївського, Тернопільського, Івано-Франківського та інших архівах України. Ці документи проливають світло на процес депортації західних українців і їх адаптацію до радянського устрою.

Згідно з планом розселення, складеним на 1 листопада 1944 року, в Одеську, Сталінську, Сумську, Полтавську, Харківську, Ворошиловоградську, Запорізьку, Дніпропетровську, Кіровоградську, Миколаївську, Херсонську області передбачалося переселити загалом 305 тис. 806 людей. Переселення було несподіванкою для всіх: і для тих, кого виселяли, і для тих, хто приймав переселенців. На збори давали 3 дні, а декому усього кілька годин. Везли людей в товарних вагонах разом з худобою і майном. Люди терпіли голод і холод, боялися за свою долю, дуже жаліли втрачене майно і покинуті хати. До речі, приймали переселенців неохоче і неприязно.

На моє прохання, старший науковий працівник Державного архіву Одеської області Г. Л. Малінова вибрала деякі приклади з документів того часу.

У колгоспі «П'ятирічку — за 4 роки» Мостівського району бандити вирізали сім'ю переселенця О. І. Вовка, *«в переселенців крадуть курей, кукурудзу — вони кажуть: ми їхали в СРСР як до рідних, а зустріли тут грубість і наругу»*. *«В Польщі нас обзивали більшовиками, а тут обзивають поляками і не вважають за своїх»*.

У Біляївському районі директор підсобного господарства самовільно виселив переселенку А. Кацур з будинку, закріпленого за нею актом райвиконкому, а її город передав своєму коменданту. Цей же директор наказав всім переселенцям, які не вийшли в неділю на роботу, не видавати хліб.

Голова колгоспу «Червоний виноградар» зняв вікна і двері з будинку, закріпленого за переселенкою Є. Влезло, яка була в той час в лікарні, і відремонтував колгоспну контору, а в будинку Є. Влезло зробив птахоферму.

У колгоспі ім. Петровського голова побив 60-річну переселенку Є. Ковальчук, а сина її посадив до погребя за невиконання його розпорядження.

(Ф. Р. — 2000 оп. 3 спр. 145, арк. 23).

Із постанови №1678 Раднаркому УРСР і ЦК КП (б) У від 15 грудня 1944 р. «Про підготовку до приймання, розміщення українського населення, евакуйованого з території Польщі, і затвердження плану розселення».

«...Раднарком УРСР і ЦК КП(б)У відзначають, що в ряді районів Дніпропетровської, Запорізької і Херсонської областей має місце неухвалне і формальне ставлення до прибулих в порядку евакуації сімей, їх прийому і господарському влаштуванню в колгоспах».

Прибулі евакуйовані сім'ї по декілька днів чекали на станціях розвантаження і перевезення їх на місця в колгоспи. Приміщення і квартири не були завчасно приготовлені, роз'яснювальна робота серед прибулих велася недостатньо.

З метою своєчасної підготовки до прийому і розселення нових прибулих із числа евакуйованого населення із Польщі, українців, Рада Народних Комісарів УРСР і центральний комітет КП(б)У постановляють:

«...Зобов'язати начальника Управління в справах евакуації при РНК УРСР (т. Іванов) в 3-денний строк надати в НКП СРСР відповідну заявку про надання головному уповноваженому уряду СРСР в місті Любліні необхідну кількість вагонів на грудень 1944 року і січень 1945 р. для перевезення залізницею евакуйованого з території Польщі українського населення в області УРСР».

Селили «западенців», як їх називали в нових місцях, тимчасово в будинки колгоспників і агітували до вступу в колгоспи, що, звичайно, викликало вкрай негативну реакцію. Переселенцям виділяли кошти на благоустрій, одяг із американських подарунків, з ними було наказано проводити роз'яснювальну роботу: *«систематичні ведення бесід, читки лекцій про колгоспний устрій, права і обов'язки громадян Радянського Союзу, вивчення книжки т. Сталіна «Про Вітчизняну війну».*

Переселенці забезпечувалися присадибними ділянками і особистими городами, їм видавалася одноразова грошова допомога. Безкорівним сім'ям виділялися корови і телиці. Однак процес ішов в'яло. Майже всі переселенці мали велику потребу в одязі, взутті, бракувало гасу, хліба, про що повідомляв майже кожен райвиконком.

Проблема полягала не лише в тому, що добровільна евакуація виявилася депортацією, а й в різному менталітеті населення, способі ведення господарства корінним населенням Західної України. Переселенці не мали і поняття про колгоспи, а радянські українці до того часу вже пережили колективізацію і голод. Не був врахований і той фактор, що не всі переселенці — селяни, багато з них було робітників, людей з освітою. А всіх заганяли в колгоспи. З боку переселенців були випадки самовільного переїзду, але за це їх жорстоко карали.

Станом на травень 1946 року в Одеську область прибуло 6875 сімей. За цей же час вибуло 2906 сімей. Станом на 15 травня 1946 року в районах області перебувало 3969 сімей. Наймасовіший характер самовільного виїзду мав місце у Велико-Михайлівському районі (404 із 502 сімей), Цебриківському (330 із 697). (Ф. Р. — 2000 оп. 3 спр. 151, арк 121-122).

«Раднарком УРСР і ЦК КП(б)У зобов'язують виконкоми і обком КП(б)У вжити необхідних заходів за недопущення самовільних переїздів переселенських господарств в інші області і райони. Ті переселенські господарства, які самовільно виїхали, повинні бути затримані і повернуті на попереднє місце, треба повести рішучу боротьбу з ворожими і куркульськими елементами, виявити їх антирадянські дії серед широких мас переселенців».

Депортація затяглася на декілька років. Українська влада не зуміла матеріально забезпечити переселенців. Як і раніше, — у людей була гостра потреба в житлі, грошах. До того ж в Україні в 1946-1947 роках була посуха, і як наслідок — голод.

Проблема депортації українців 1944-1947 і 1951 років мало вивчена. До певного часу ці події замовчувалися, історики більше уваги приділяли переселенню греків, німців, євреїв. Але ж негативи радянської політики зачепили і простих українців.

У 2004 році Президентом України був виданий указ «Про заходи у зв'язку з 60-ю річницею початку виселення етнічних українців з території Польщі», яким передбачалося відкриття пам'ятних знаків, меморіальних дошок на території обох країн, надання деяких пільг переселенцям та їх нащадкам. На території Одеської області встановлено лише один такий пам'ятний знак — у с. Маринове Березівського району. Це — православний хрест на околиці села. Майже все село взяло участь у цій події. Старожили згадували ті страшні роки «примусовщини», рідні землі, плакали. Завдяки наполегливості переселенців, в тому числі депутатів Маринівської сільської ради і її голови Л. І. Рим'як, які постійно зверталися до президентів України Л.М.Кравчука, Л.Д.Кучми з листами про надання пільг переселенцям, був прийнятий відповідний закон, і тепер всі, хто примусово був виселений з території Польщі, отримали статус учасника війни, а значить — і відповідні пільги для цієї категорії.

До архіву звертаються громадяни для одержання довідок про факт їх депортації, особливо мешканці м. Первомайська Миколаївської області, а також із всіх південних областей України. Звертаються переважно діти і онуки переселенців. Документів про ці події в архівах дуже мало, як правило — це списки громадян, переселених з Польщі, яких розселили по колгоспах, або списки осіб, яким виділялася матеріальна допомога. Але всім, кому можливо, Державний архів Одеської області допомагає.

Тема примусового переселення, на жаль, довгі роки замовчувалася. Але зі здобуттям Україною незалежності все більше привертає увагу дослідників, вчених, письменників. Я переконаний, що про ті страшні часи буде написана не одна книжка, буде знято не один кінофільм, тому що майбутні покоління, як і теперішні, повинні знати своє коріння, пам'ятати гірку долю своїх батьків.

Післямова

Кожна людина повинна знати і пам'ятати історію своєї країни, своєї малої батьківщини. Це надає сил і натхнення для нової снаги, вдосконалення. Багата наша Березівська земля історичним минулим, знаменитими і талановитими людьми, звичаями і традиціями, характерними тільки нашому краю.

Ця книжка не змогла вмістити усіх даних про Березівщину, про всіх наших відомих земляків, про історію кожного села. Та й мети такої неосяжної автор перед собою не ставив. Разом з тим чільне місце відведено історичним подіям, найзнаменитішим землякам, які внесли помітний вклад в розвиток економіки і культури району, стали відомими далеко за межами області. Вони дійсно заслужили на повагу, бо, образно кажучи, писали історію своєю добросовісною працею.

Невичерпні духовні багатства наших земляків, які славляться працелюбством, щирою любов'ю до рідної землі, свого краю. Я вірю в завтрашній день Березівщини, знаю і переконаний в тому, що прийдешні покоління продовжать наші славні традиції і добрі справи.

Я ще раз дякую всім, хто взяв посильну участь в збиранні матеріалів і написанні історії Березівщини. Разом з тим вибачаюсь перед читачем за недостатність відомостей, відсутності окремих даних про деяких іменитих уродженців району, у тому числі з вини автора.

Вірю, що мої земляки продовжать славну історію району, про що напишуть ще не одну книжку.

З любов'ю до всіх земляків

Список використаної літератури

Крім архівних джерел та спеціальної літератури, на які є посилання по тексту, автор використовував видання:

1. Артюкова І.В., Суховій Л.Н., Шестюк Л.В. «Пам'ятники Великої Вітчизняної війни». Одеса, 2004 р.
2. Сапожников І.В., Левчук В.В., Артюк С.С., Білоусова Л.Г., Сапожникова Г.В., Шелест Д.С. «Край Овідія».
3. В. Моцьо. «Лодина». Львів, 2001 р.
4. К. Савчук. «Назвали село Розквіт». Одеса, «Маяк», 1983 р.
5. Ф.І. Литвяков. «Історія Березівської пожежної охорони». 2001 р.
6. Б. Дубров. «Повесть о первой МТС». Одеса, «Маяк», 1978 р.
7. А.Д. Бачинський, В.П. Копюк, С.В. Кульчицький, І.А. Хіоні. «Путівник. Державний архів Одеської області». 1961 рік.
8. Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ на 1 січня 1972 року. Київ. 1973 р.
9. История городов и сел Украинской ССР. Одесская обл. Київ, 1978 р.

А ще автор користувався підшивками газет: «Чорноморська комуна» («Чорноморські новини»), «Вечерняя Одесса», «Степовий маяк».

Примітки:

Якщо у тексті вказано лише прізвище, значить ім'я і по батькові не вдалося встановити.

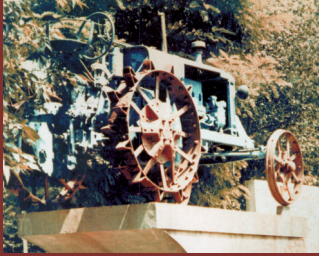
Всі події, факти, цифрові дані, а також інші відомості про сільські ради висвітлені за матеріалами, наданими головами сільських рад, які обиралися у 2002 році.

Списки загиблих воїнів наводяться за даними райвійськкомату.

Зміст

Від автора	3
Передмова	5
Гімн Березівці	6
В історичному потоці	7
Коротка географічна характеристика району	72
Історія адміністративно-територіальних змін	75
Чим багата Березівщина	78
На сторожі здоров'я	85
Сторінки історії освіти Березівщини	88
Про хліб — і до хліба... ..	102
Брати наші менші — турбота велика	106
Про гроші — й не тільки	110
Приборкання вогню	112
Словом про діло	115
Релігійне життя району	118
Три монологи про Березівщину	
Березівка у моїй долі	127
Творча юнь краю	132
Вчителі мого життя	135
Маринове	141
Анатолівка	175
Вікторівка	176
Виноградне	178
Гуляївка	180
Демидове	181
Заводівка	183
Златоустове	186
Михайло-Олександрівка	188
Новоселівка	193
Раухівка	195
Розквіт	196
Ряснопіль	200
Ставкове	207
Степанівка	210
Червоноармійське	212
Шевченкове	214
Яснопілля	218
Вони прославили Березівщину	221

Герої Радянського Союзу	221
Двічі Герої Соціалістичної Праці	221
Герої Соціалістичної Праці	221
Герої України	221
Жителі району — кавалери ордена Леніна	221
Пам'ятники загиблим під час Великої Вітчизняної війни у Березівському районі	223
Старші офіцери, які загинули і поховані на Березівщині у 1941-1945 роках	226
Капітани, які загинули і поховані на Березівщині у 1941-1945 роках	226
Молодші офіцери, які загинули і поховані на Березівщині у 1944-1945 рр.	227
Воїни-березівчани, які не повернулися з фронту	229
Список радянських воїнів та партизанів, які загинули у 1941-1945 рр. і поховані у Березівці	238
Археологічні пам'ятки на території Березівського району	243
Депортація. Історія примусового переселення українців з Польщі в 1944-1947 і 1951 роках	245
Післямова	251
Список використаної літератури	252

«Універсал», який проклав першу борозну на колективному полі у 1926 році

Пам'ятник червоноармійцям, які загинули у 1920 році при взятті Березівки

*Двічі Герой Соціалістичної Праці, голова колгоспу імені XXI з'їзду КПРС
М. О. Посмітний*

*Двічі Герой Соціалістичної Праці, голова колгоспу ім. XXII з'їзду КПРС
П. П. Ведута*

Учасники районної наради механізованих ланок по вирощуванню кукурудзи, яка проходила 14 лютого 1970 року в колгоспі ім. XXII з'їзду КПРС (с. Ставкове)

*Традиційний танк Т-34
на честь визволителів
(м. Березівка)*

*Пам'ятник на братській
могілі підпільників і воїнів-
визволителів, які загинули
за визволення
м. Березівки*

*Пам'ятник воїнам-
визволителям,
які загинули в боях
за м. Березівку*

Свято Перемоги. 1983 рік (м. Березівка)

Вересень 2005. На порозі Березівської РДА.

*Ветерани м. Березівки. 2005 рік
(у центрі — голова ради ветеранів М. І. Себов)*

Пам'ятник на братських могилах радянських воїнів, які загинули за звільнення с. Заводівки

Пам'ятник воїнам, що загинули у Великій Вітчизняній війні (с. Розквіт)

Братська могила радянських воїнів і пам'ятник землякам, що загинули у Великій Вітчизняній війні (с. Ставкове)

Пам'ятний знак
комсомольцям і підпільникам,
яких закатували фашисти
на цьому місці у 1943 році
(с. Калаглія)

Пам'ятник воїнам-землякам,
які загинули на фронтах Великої
Вітчизняної війни (м. Березівка)

Мітинг у День Перемоги 1982 року. Виступає голова райвиконкому
В. М. Тетенко (м. Березівка)

Воїнам, що загинули
в Афганістані
(м. Березівка)

Новобудова в провулку Шевченка (2005 р.)

Приміщення міської ради та СШ №1 — найстаріші будівлі Березівки

Районна лікарня

Герой України З. М. Гришко

Березівський елеватор

*Л. І. Фурсенко, який
очолював райвідділ освіти
з 1970 по 1979 рік*

*Пам'ятник Т. Г. Шевченку
(м. Березівка)*

*Пам'ятник Першій вчительці
(м. Березівка)*

*Хор працівників районного відділу культури, 2002 рік
(четвертий зліва — директор Будинку культури М. І. Кулинич)*

*Газокомпресорна
станція
Березівка*

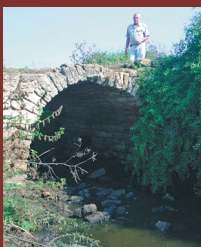

*Настоятель Свято-Миколаївського
храму з 1993 року отець Петро*

Село Маринове

Школа, збудована німецькими колоністами на поч. XX ст.

Кам'яний міст через потічок (поч. XX ст.)

У таких будинках жили переселенці з Польщі, 1951 рік

Колишній театр, збудований в кінці XIX ст.

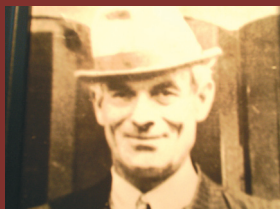
Старий сільський клуб (повоєнна будова)

Герой Соціалістичної Праці І. А. Внученко

Нова школа, збудована у 1988 році

Кавалер ордена Леніна І. Ф. Ніточко

Дільнична лікарня, збудована на поч. XX ст.

ОДЕСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

ПРАЦІ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Том XVI

Науково-довідкове видання

І.І.Ніточко

**БЕРЕЗІВСЬКИЙ РАЙОН:
історія, люди, події**

українською мовою

Науковий редактор: **Г.Л.Малінова**

Рецензент: **к.і.н. П.І. Барвінська**

Літературний редактор: **Й.О.Бурчо**

Коректори: **Н.І. Голікова, Л. А. Гарлицька.**

ББК 63,3(4Ук)51-294
Н 99
УДК 974.74-26

Ніточко Іван

Н 99. Березівський район: історія, люди, події. — Одеса: Чорномор'я, 2006. — 256 с. Кол. вст. 8 с.

ISBN 966-555-018-7

Здано у виробництво 20.08.06. Підписано до друку 04.09.06.
Формат 60 x 84/16. Папір офсетний. Гарнітура — Pragmatica.
Друк офсетний. Ум. друк. арк. 14,88. Наклад 200 прим.

Оригінал-макет виготовлено РВФ “Прес-кур’єр”.
Тел. (0482) 65-20-13.

Відруковано з готовою оригінал-макету.
Видавництво і друкарня “Астропринт”
(Свідоцтво ДК №1373 від 28.05.2003 р.).
65082, м. Одеса, вул. Преображенська, 24.
Тел.: (048) 726-98-82; 726-96-82.

Державний архів Одеської області

Якщо людині судилося написати в житті книгу, то для Івана Івановича Ніточки це, безперечно, книга про Березівський район. Бо це його мала Батьківщина, яку не лише щиро любить, а й віддав служінню їй усе свідоме життя.

Йому було всього два роки, коли з батьками переїхав з с. Устянове Нижньо-Устринського району (нині це територія Польщі) на постійне місце проживання в село Маринове Березівського району.

Закінчив Вознесенський сільськогосподарський технікум, працював в березівському об'єднанні «Сільгосптехніка».

Після служби в армії заочно навчався в Одеському сільськогосподарському інституті, згодом — в Одеському інституті політології і соціології управління.

Працював бригадиром садово-огородньої бригади в с. Маринове, головою Маринів-

ської сільської ради, секретарем партійного комітету радгоспу імені 17 партійної конференції, дев'ять років був головою колгоспу імені Щорса у селі Черногірка.

З 1986 року займав різні виборні посади в управлінському апараті Березівського району, обирався першим секретарем райкому Компартії України. У лютому 1986 року обраний головою Березівської районної ради народних депутатів. У квітні 1991 року призначений представником Президента України в Березівському районі. У зв'язку з ліквідацією райдержадміністрацій у 1994 році обраний головою Березівської районної ради, з серпня 1995 р. по червень 2003 р. працював головою Березівської районної ради, головою Березівської районної державної адміністрації

З червня 2003 року працює на посаді директора Державного архіву Одеської області.